

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ
และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย: เรื่องเล่าและภาพแทน

โดย

นางสาววรรณญา อัจฉริยะบดี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. 2554

KING TAKSIN THE GREAT IN THAI EULOGIES
AND HISTORICAL NOVELS: NARRATIVE
AND REPRESENTATION

By

Miss Warunya Ajchariyabodee

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Thai
Department of Thai
Faculty of Liberal Arts
Thammasat University

2011

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์

วิทยานิพนธ์

ของ

นางสาววรุณญา อัจฉริยบดี

เรื่อง

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ
และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย: เรื่องเล่าและภาพแทน

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2554

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประ. ๑๑๖ ๒๐๓๒๑๑๒๒๒

(รองศาสตราจารย์ประคอง เจริญจิตรกรรม)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

19๓๓๓๓ ๑๓๓๓

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต จุลวงศ์)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

๓๓ ๓๓๓๓

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิตยา แก้วคัลณา)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

๑๓๓๓๓๓

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช ชาติอุดมพันธ์)

คณบดี

๑๓๓๓ ๑๓๓๓

(รองศาสตราจารย์ ดร.ชัชวดี ศรีสัมพันธ์)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องเล่าและภาพแทนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย ทั้งในด้านกลวิธีการนำเสนอ และปัจจัยที่ส่งผลต่อเรื่องเล่าและภาพแทน

เรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์สร้างขึ้นจากประวัติศาสตร์และจินตนาการ เรื่องราวในวรรณกรรมทั้งสองประเภทสามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ เรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญ เรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์ และเรื่องราวที่เสนอความจริงที่แตกต่าง ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์และประเภทของวรรณกรรม เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชปรากฏภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช 2 ลักษณะ ซึ่งมีความขัดแย้งกัน ได้แก่ ภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยและภาพของกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภท คือ แนวคิดเรื่องชาติไทย แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ และแนวคิดเรื่องวีรบุรุษ แนวคิดเหล่านี้ส่งผลให้เรื่องเล่าและภาพแทนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ชาติไทย กระแสหลัก

Abstract

The thesis aims to study and analyze narratives and representations of King Taksin the Great in Thai eulogies and historical novels; presentation devices and aspects which influence narrative and representation.

The narratives of King Taksin the Great in Thai eulogies and historical novels are based on history and also imaginary events and fall into three genres: praise, critique, and contradiction. The presentation devices used by the authors are different, depending on their purpose and the genre. In different narratives King Taksin the Great is represented through different literary images and events, both as the hero who restored the Thai nation and the failing king. The most significant concepts which influence the narrative and the representation are the concept of the Thai nation, the concept of the king, and the concept of the hero. These concepts create narratives and the representations of King Taksin the Great corresponding with mainstream Thai history.

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต จุลวงศ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่จุดประกายให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาประเด็นเรื่องเล่าและภาพแทน ตลอดจนให้คำแนะนำ กระตุ้นความคิด และสละเวลาตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วนด้วยความเอาใจใส่เสมอมาจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วง

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ประคอง เจริญจิตกรรม ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์และได้ให้ความช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาจำนวนหนึ่งแก่ผู้วิจัย ทำให้ผู้วิจัยได้รับโอกาสในการศึกษาต่อ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรเดช โชติอุดมพันธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิตยา แก้วคัลณา กรรมการวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำและตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ หม่อมหลวงคำยวง วราสิทธิชัย ที่ปูพื้นฐานเกี่ยวกับวรรณกรรมกับประวัติศาสตร์ของไทย คอยเพิ่มเติมคลังความรู้และคลังปัญญาอันเป็นประโยชน์และเป็นธุระยืมหนังสือประกอบการค้นคว้า ตลอดจนให้กำลังใจผู้วิจัยในยามท้อแท้ ห่วงใยและเอาใจใส่ดูแลผู้วิจัยในยามเหนื่อยล้าเสมอมา

ผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทยทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ช่วยเพิ่มพูนวิชาความรู้ทั้งด้านภาษาและวรรณกรรมไทย และโดยเฉพาะรองศาสตราจารย์วัลลภา วิทยารักษ์ รองศาสตราจารย์อรพัช บวรรักษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์รังรอง เจียมวิจักษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พนมพร นิรัญทิว ผู้ช่วยศาสตราจารย์พรทิพย์ เชิดฉินนภา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุธาสินี ปิยพสุนทรา ผู้ช่วยศาสตราจารย์วรางคณา ศรีกำเหนิด อาจารย์สังวาลย์ คงจันทร์ อาจารย์เยาวลักษณ์ อยู่เจริญสุข อาจารย์สุภาพร พลายเล็ก อาจารย์ศรวนีย์ สรรคนุรานุรักษ์ อาจารย์น้ำเพชร จินเลิศ อาจารย์วัชรภรณ์ ดิษฐุปาน อาจารย์วชิราภรณ์ รุ่งโรจน์ชนาทิพย์ อาจารย์สุนีย์ ลีลาพรพินิจ อาจารย์เสกสันต์ ผลวัฒน์ และอาจารย์สิทธิธรรม อ่องวุฒิวัดมน ที่คอยห่วงใย ใถ่ถาม และให้กำลังใจผู้วิจัยมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณอาม่าอ้อมวย ผู้อยู่ในใจหลานคนนี้เสมอ คุณพ่อธนภณและคุณแม่จัญญาที่อบรมสั่งสอนให้ลูกใฝ่ใจศึกษาหาความรู้และรู้จักรับผิดชอบหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ช่วยเหลือสนับสนุนชีวิตลูกให้ประสบความสำเร็จมา

จนถึงทุกวันนี้ พร้อมทั้งดูแลเอาใจใส่และเป็นกำลังใจให้แก่ลูกเสมอมา ลูกขอระลึกพระคุณ และขอปณิธานองนงและน้องณัฐ น้องสาวทั้งสองที่เป็นกำลังใจและห่วงใยกันเสมอมา

ขอขอบคุณเพื่อนๆ เอกภาษาไทยในระดับปริญญาตรี โดยเฉพาะคุณภรณ์ฐิติขวัญคง คุณนวนลภา สุขหมื่น คุณณิชากรีย์ เอื้ออุดมสถาพร คุณดวงพร รัตตินทร คุณสมพร จิตรบำรุง คุณกชมน ธีระชยางกูร และคุณจตุพร วิริยะกุลชัย ที่มอบความจริงใจ ให้ความช่วยเหลือ ร่วมแบ่งปันทุกข์สุข และเติมกำลังใจระหว่างเพื่อนให้เกิดเป็นพลัง รวมทั้งเพื่อนรุ่นพี่ โดยเฉพาะคุณสุวีเนตร จรัสจรุงเกียรติ คุณสุวรรณา ดลภราดร คุณมยุรี พูนผลวัฒนาภรณ์ คุณชัชฎา เรืองประยูร คุณไกรสิทธิ์ จามรจันทร์สาขา และรุ่นน้องระดับปริญญาโทเอกภาษาไทย ที่ให้ความช่วยเหลือและร่วมแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการทำวิทยานิพนธ์

วรุณญา อัจฉริยบดี

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ. 2554

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(2)
กิตติกรรมประกาศ.....	(3)
สารบัญ.....	(5)
สารบัญตาราง.....	(9)
สารบัญแผนผัง.....	(10)
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	6
1.4 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	6
1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	24
1.6 ขอบเขตของการวิจัย.....	25
1.7 วิธีดำเนินการวิจัย.....	26
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	27
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	28

2.1 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	28
2.1.1 เอกสารทางประวัติศาสตร์.....	28
2.1.2 สารคดี.....	41
2.1.3 งานวิจัยและเอกสารทางวิชาการ.....	43
2.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ.....	49
2.3 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์	56
3. เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	66
3.1 เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรม เฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย	66
3.1.1 เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรม เฉลิมพระเกียรติ.....	67
3.1.2 เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิง ประวัติศาสตร์ไทย	76
3.1.3 เปรียบเทียบเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชใน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย.....	84
3.2 กลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช.....	87
3.2.1 กลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ.....	87
3.2.2 กลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย.....	125
3.2.3 เปรียบเทียบกลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยาย อิงประวัติศาสตร์ไทย.....	167
3.3 ลักษณะเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรม เฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย.....	173
3.3.1 เรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่อง.....	174
3.3.2 เรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์.....	178
3.3.3 เรื่องราวที่เสนอความจริงที่แตกต่าง.....	181

4.	ภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช.....	184
	4.1 ภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรม	
	เฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย.....	184
	4.1.1 วีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย.....	184
	4.1.2 กษัตริย์ผู้ล้มเหลว.....	192
	4.2 กลวิธีการนำเสนอภาพแทน	204
	4.2.1 การนำเสนอผ่านภาพลักษณ์ที่ปรากฏ.....	204
	4.2.2 การนำเสนอเหตุการณ์.....	217
	4.3 ความขัดแย้งของการนำเสนอภาพแทน.....	230
	4.3.1 ความตรงข้ามของภาพลักษณ์.....	230
	4.3.2 ชาติกำเนิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช.....	233
5.	แนวคิดในการสร้างเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	243
	5.1 แนวคิดเรื่องชาติไทย.....	243
	5.1.1 เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับโครงเรื่อง	
	ประวัติศาสตร์ชาติไทย.....	247
	5.1.2 เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับองค์ประกอบของชาติ..	250
	5.1.3 เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับแนวคิดเรื่องชาติไทย	
	ของกลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้า.....	251
	5.2 แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์.....	254
	5.2.1 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับบทบาทหน้าที่ในการรบ.....	257
	5.2.2 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับการเป็นผู้มีบุญ.....	259
	5.2.3 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับธรรมะของพระมหากษัตริย์.....	269
	5.3 แนวคิดเรื่องวีรบุรุษ.....	275
	5.3.1 การกอบกู้เอกราชของบ้านเมือง.....	279
	5.3.2 การทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม.....	284
6.	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	288

6.1 สรุปผลการวิจัย	288
6.2 ข้อเสนอแนะ.....	293
รายการอ้างอิง.....	294
ภาคผนวก	
ก. ความเป็นมาและเนื้อเรื่องย่อของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทั้ง 6 เรื่อง	305
ข. ความเป็นมาและเนื้อเรื่องย่อของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 5 เรื่อง.....	312
ประวัติการศึกษา.....	316

สำนักหอสมุด

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
3.1	แสดงการนำเสนอองค์ประกอบของเรื่องเล่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ...	89
3.2	แสดงรายละเอียดของเหตุการณ์ในเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ...	90
3.3	แสดงการนำเสนอชุดเหตุการณ์ชุดแรกของเรื่องราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย	126
3.4	แสดงรายละเอียดของเหตุการณ์ในเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชชุดที่ 1	127
3.5	แสดงการนำเสนอชุดเหตุการณ์ของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชชุดที่ 2 ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย	134
3.6	แสดงรายละเอียดของเหตุการณ์ในเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชชุดที่ 2	135
3.7	แสดงลักษณะของโครงเรื่องเชิงซ้อนแบบกรอบ	143
3.8	แสดงความตรงข้ามของภาพลักษณ์ที่ทำให้เกิดภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	230

สารบัญแผนผัง

แผนผังที่		หน้า
3.1	แสดงโครงสร้างของโครงเรื่อง.....	102
3.2	แสดงโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในโคลงยอ พระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี	104
3.3	แสดงโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเพลงเจ้าตาก...	104
3.4	แสดงโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในโคลงภาพ พระราชพงศาวดาร สามกรุง และลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	106
3.5	แสดงโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในลิลิตเผยแพร่ พระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	107
3.6	แสดงโครงเรื่องของเรื่องฟ้าใหม่.....	139
3.7	แสดงโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชใน เรื่องตากสินมหาราช	142
3.8	แสดงโครงเรื่องของเรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน	145
3.9	แสดงโครงเรื่องของเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไข	146
3.10	แสดงโครงเรื่องของเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพฯ	148
3.11	แสดงโครงเรื่องช่วงที่ปรากฏเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพฯ	149
3.12	แสดงราชตระกูลของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช.....	240

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์องค์สำคัญพระองค์หนึ่งในประวัติศาสตร์ไทย ในฐานะที่ทรงเป็นผู้กอบกู้บ้านเมืองจากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 จากพม่า จะเห็นได้ว่ามีการกล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเหตุการณ์การกอบกู้กรุงศรีอยุธยาในเอกสารประวัติศาสตร์หลายฉบับ เช่น พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) จดหมายเหตุความทรงจำ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เป็นต้น รวมทั้งในหนังสือเรียนประวัติศาสตร์ไทยก็มีเนื้อหาเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เช่น หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หน่วยงานเรียนรู้ที่ 6 ให้นักเรียนศึกษาความเป็นมาของการกอบกู้เอกราชและการสถาปนาอาณาจักรธนบุรี รวมทั้งศึกษาพระราชประวัติและผลงานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หนังสือสังคมศึกษา ประเทศของเรา 4 เป็นหนังสือเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ให้นักเรียนศึกษาพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช การสถาปนากรุงธนบุรี เอกภาพทางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นต้น วิกรรรมของพระองค์ทำให้มีการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยมีพิธีเปิดในปีพ.ศ. 2497 และในปีพ.ศ. 2524 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ถวายพระนาม “มหาราช” แต่พระองค์ และกำหนดให้วันที่ 28 ธันวาคมของทุกปีเป็นวันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กล่าวได้ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นบุคคลหนึ่งในประวัติศาสตร์ไทยที่ได้รับการยกย่องและให้ความสำคัญอย่างยิ่งจึงมีการกล่าวถึงเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในประวัติศาสตร์ไทยเรื่อยมา อย่างไรก็ตามเรื่องราวต่างๆ ของพระองค์ในเอกสารต่างๆ มีความหลากหลายแตกต่างกัน ทั้งพระราชประวัติก่อนขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ การที่ทรงมีสติวิปลาส และอวสานของพระองค์

พระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก่อนขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ในเอกสารทางประวัติศาสตร์มักจะนำเสนอเรื่องราวจลาจลในช่วงปลายสมัยอยุธยาครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำทหารจากค่ายวัดพิชัยตีฝាកองทัพพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยา และรวบรวมไพร่พลจากเมืองต่างๆ เข้ากอบกู้กรุงศรีอยุธยา หลังจากกอบกู้บ้านเมืองสำเร็จ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงตัดสินใจสร้างเมืองธนบุรี

ให้เป็นราชธานีแห่งใหม่แทนกรุงศรีอยุธยาและเหล่าขุนนางปรีชาทันอัฏฐิณูสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ พระราชประวัติก่อนขึ้นครองราชย์ในเอกสารทางประวัติศาสตร์มักเริ่มต้นเรื่องราวที่การกอบกู้บ้านเมืองมากกว่าเริ่มต้นเรื่องราวตั้งแต่พระราชสมภพ เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏเรื่องราวตั้งแต่พระราชสมภพ เช่น *อภินิหารบรรพบุรุษ* ซึ่งมีการแทรกอภินิหารและเกร็ดเล็กเกร็ดน้อย เพื่อให้เรื่องราวของพระองค์มีความแตกต่างไปจากบุคคลสามัญชนทั่วไป

เรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาสเป็นเรื่องที่มีความหลากหลายและมีแง่มุมต่างๆ ที่น่าสนใจ เนื่องจากแสดงถึงสาเหตุที่แตกต่างกันแบ่งออกเป็น 2 ประการ ดังนี้

ประการแรก คือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาสเนื่องจากพระองค์สั่งประหารชีวิตหม่อมอุบลและหม่อมฉิม ซึ่งในขณะนั้นหม่อมอุบลมีครรภ์ได้สองเดือน พระองค์ได้ทราบหลังจากที่สำเร็จโทษแล้วจึงทรงโทมนัสอย่างมากจนกระทั่งตรัสว่า “จะตายตามชายา... ใครจะตายกับกูบ้าง” (แสงเพชร, 2549, น. 105) เรื่องราวที่ว่าพระองค์มีพระสติฟั่นเฟือนก็มีนักวิชาการหลายท่านได้ตั้งข้อสงสัยในประเด็นดังกล่าว เช่น กุณฑล วัฒนวีร์ (2548, น. 135) ได้แสดงความเห็นไว้ในหนังสือที่ชื่อว่า “กรณีวิพากษ์พระเจ้าตาก “พระสติวิปลาส” จริงหรือ?”

ประเด็นสำคัญที่สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ถูกกล่าวหาว่า “ฟั่นเฟือนหรือวิปลาส” นั้น เกิดมาจากการที่สั่งประหารชีวิต หม่อมอุบลและหม่อมฉิม ในเดือน 7 ปี พ.ศ. 2312 ซึ่งถ้านับถอยหลังจากปีที่พระองค์ถูกประหารชีวิตลงไปคือเมื่อ พ.ศ. 2325 นับเป็นเวลาถึงเกือบ 13 ปี ที่ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจในฐานะกษัตริย์ ... ซึ่งในการรบแต่ละครั้งนั้นจะต้องใช้ความรอบรู้ในทางยุทธวิธี ความละเอียดละออในการวางแผน และการตัดสินใจเด็ดขาดของ **ผู้นำที่มีสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์เท่านั้น**¹

ประการที่สอง คือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาส เนื่องจากการเจริญกรรมฐานและสำคัญพระองค์ว่าสำเร็จเป็นพระโสดาบัน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ส่งลงทัณฑ์พระภิกษุจำนวนมากทำให้ประชาชนเกิดความไม่พอใจ ซึ่งสมพร เทพสิทธา (2540, น.

¹ ตามต้นฉบับ

49) ได้อธิบายไว้ว่า “มีนักประวัติศาสตร์หลายคน รวมทั้งพระภิกษุและประชาชนเป็นจำนวนมากน้อยไม่เชื่อว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระสติวิปลาส เพราะไม่น่าเป็นไปได้ที่พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นมหาราชที่ยิ่งด้วยพระบารมีและพระปรีชาสามารถอันสูงส่ง ทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทยได้ภายในเวลาเพียง 7 เดือน จะทรงพระสติวิปลาสเพราะการเจริญกรรมฐาน”

นอกจากสาเหตุทั้งสองประการข้างต้น ก็ยังปรากฏเรื่องราวที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแสวงมีสติวิปลาส ซึ่งเป็นแผนการเพื่อปลดหนี้ที่ได้กู้ยืมมาจากประเทศจีน เป็นการวางแผนการร่วมกับสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก โดยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชต้องแสวงมีสติวิปลาส เพื่อให้หนี้ที่เคยยืมมาจากจีนนั้นหมดไป อีกทั้งพระองค์ยังได้มอบราชบัลลังก์ให้กับสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเพื่อให้บ้านเมืองเกิดความมั่นคงสืบไป ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเสียสละของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มีต่อบ้านเมือง เรื่องราวดังกล่าวนี้ปรากฏในหนังสือ *ไคร้ฆ่าพระเจ้าตากสิน* ของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ (2540)

สำหรับเรื่องราวเกี่ยวกับอวสานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกสำเร็จโทษ เอกสารทางประวัติศาสตร์ได้นำเสนอเหตุการณ์ในช่วงปลายรัชสมัยกรุงธนบุรีเกิดการจลาจลขึ้น และเกิดกบฏพระยาสุรศักดิ์ ส่วนลักษณะการสำเร็จโทษพระเจ้าตากสินมหาราชนั้นจากเอกสารและงานเขียนต่างๆ ก็ปรากฏลักษณะการสำเร็จโทษที่แตกต่างกัน 2 ลักษณะ คือ การประหารชีวิตด้วยการตัดศีรษะ และการสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ แต่เกร็ดประวัติศาสตร์เล่าลือว่าพระองค์มิได้ถูกสำเร็จโทษจริง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก่อนขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ เรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีสติวิปลาส และเรื่องราวเกี่ยวกับอวสานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ล้วนมีลักษณะที่แตกต่างและหลากหลายมีความน่าเชื่อถือที่แตกต่างกัน เรื่องราวเหล่านี้มีการนำมาเล่าใหม่ในวรรณกรรมสองประเภท คือวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ซึ่งต่างก็เป็นวรรณกรรมที่ผู้ประพันธ์นำเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มาเชื่อมโยงร้อยเรียงกันผสมผสานกับจินตนาการของผู้ประพันธ์ โดยนำตัวละครที่มีตัวตนในประวัติศาสตร์และตัวละครที่ผู้แต่งสมมุติขึ้นมาประกอบเป็นเรื่องราว เพื่อนำเสนอเรื่องราวในอดีตจากทัศนคติและอารมณ์ความรู้สึกของผู้ประพันธ์ที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามวรรณกรรมทั้งสองประเภทก็มีความแตกต่างกันมากทั้งในด้านจุดมุ่งหมายและกลวิธีหรือขนบการประพันธ์ นอกจากนี้เนื้อหาของวรรณกรรมทั้งสองประเภทมักจะนำเสนอเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ไทยหลายพระองค์ในฐานะตัวละครที่มีตัวตนในประวัติศาสตร์ เช่น สมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สมเด็จพระ

พระมหากษัตริย์ และสมเด็จพระนเรศวร จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยว่ามี การนำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยของพระองค์ ในแง่มุมใด และเรื่องราวเหล่านั้นส่งผลให้เกิดการรับรู้ภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชใน ลักษณะอย่างไร

จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่กล่าวถึงเรื่องราวของ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีทั้งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มุ่งเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราชเพียงพระองค์เดียว เช่น *โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี* ซึ่งจะเน้นการ นำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เกี่ยวกับการกอบกู้บ้านเมืองจนได้ขึ้น ครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ และวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มุ่งเฉลิมพระเกียรติ พระมหากษัตริย์หลายพระองค์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งที่ ผู้ประพันธ์ต้องการเฉลิมพระเกียรติ เช่น *สามกรุง* ซึ่งเน้นการนำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราชตั้งแต่การกอบกู้บ้านเมืองจนถึงเรื่องในปลายรัชสมัย เป็นต้น

สำหรับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่นำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราชพบว่า ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในลักษณะที่ แตกต่างกันไป กล่าวคือนวนิยายที่เน้นเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยเฉพาะ เช่น นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* จะเน้นการนำเสนอเรื่องราวในช่วงปลายรัชสมัย ตัวละครสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสามารถหลบหนีจากการประหาร ซึ่งได้รับการช่วยเหลือ จากตัวละครสิงห์ขาม หินขาบ สีเหล็ก และปางทราย และนวนิยายที่นำเสนอเรื่องราวสมเด็จพระ เจ้าตากสินมหาราชเป็นส่วนหนึ่งของเรื่อง เช่น นวนิยายเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* เน้นการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการกอบกู้บ้านเมือง การครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ และเรื่องราวในปลายรัชสมัย รวมทั้งเรื่องราวของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราชด้วย

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่าประเภทวรรณกรรมน่าจะส่งผลต่อการ นำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทำให้เรื่องราวในวรรณกรรมแต่ละเรื่อง ปรากฏในลักษณะที่เหมือนและต่างเมื่อเทียบกับประวัติศาสตร์กระแสหลัก เนื่องจากวรรณกรรม ทั้งสองประเภทมีจุดมุ่งหมายและขนบการประพันธ์ที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้ประพันธ์ย่อมถูกกรอบแนวคิดบางประการที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมเป็นสิ่งที่มากำหนดการนำเสนอ เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมด้วย

นอกจากนี้การที่วรรณกรรมทั้งสองประเภทเน้นนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลในประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทจึงเป็นสื่อสำคัญประเภทหนึ่งที่สามารถนำเสนอภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้ผู้อ่านรับรู้ได้ การนำเสนอเรื่องราวการกอบกู้บ้านเมืองจากการเสียกรุงศรีอยุธยาให้กับพม่าครั้งที่ 2 ทำให้ผู้ประพันธ์นำเสนอบุคลิกลักษณะที่มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว และมีปฏิภาณไหวพริบ ส่วนวรรณกรรมบางเรื่องที่เน้นนำเสนอเรื่องราวในช่วงปลายรัชสมัย ทำให้ภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมดังกล่าวเป็นภาพของกษัตริย์ที่อ่อนแอไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ จากการศึกษาเบื้องต้น ทำให้เห็นว่าภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเกิดจากเหตุการณ์และกลวิธีต่างๆ ของผู้ประพันธ์ และภาพแทนที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองประเภทเป็นภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้บ้านเมืองและกษัตริย์ผู้ล้มเหลว

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย เพื่อแสดงให้เห็นเรื่องราวและภาพแทนลักษณะต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองประเภท และชี้ให้เห็นว่าวรรณกรรมเป็นสื่อประเภทหนึ่งที่มีกระบวนการนำเสนอ ซึ่งทำให้เรื่องเล่าและภาพแทนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมไม่ใช่ภาพสะท้อนความเป็นจริง อีกทั้งเพื่อให้เข้าใจว่าเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทมีส่วนผลิตซ้ำหรือโต้แย้งประวัติศาสตร์กระแสหลักอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่นำเสนอในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย
2. เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าและกระบวนการนำเสนอภาพแทนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำเสนอเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

1. เรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเป็นการผลิตซ้ำและโต้แย้งประวัติศาสตร์กระแสหลัก
2. ประเภทวรรณกรรมส่งผลต่อลักษณะเรื่องราวและกลวิธีการนำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อีกทั้งสามารถกำหนดการรับรู้เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้
3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้แก่ ขนบการประพันธ์ แนวคิดเรื่องชาติไทย แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ และแนวคิดเรื่องวีรบุรุษ

1.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาหัวข้อ “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย: เรื่องเล่าและภาพแทน” ผู้วิจัยนำกรอบแนวคิดการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ รวมทั้งทฤษฎีเรื่องเล่าและภาพแทนมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

1.4.1 ลักษณะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทย

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีความหมายเช่นเดียวกับวรรณกรรมยกย่องพระเกียรติและวรรณกรรมสรรเสริญพระเกียรติ ดังที่ยุพร แสงทักษิณ (2537, น. คำชี้แจง) กล่าวว่า “คำว่า ยกย่องสรรเสริญ เฉลิม และเทิด มีความหมายอย่างเดียวกันว่า ยกย่อง เชิดชู” กาญจนา ธรรมเมธี (2519, น. 16) ได้ให้นิยามความหมายของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติไว้ว่า หมายถึง “วรรณกรรมร้อยกรองอันเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมประวัติศาสตร์ มีเนื้อเรื่องทั้งหมดเกี่ยวกับการสดุดีหรือสรรเสริญพระมหากษัตริย์ในด้านการรบ การปกครอง และบุญบารมี” และกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของวรรณกรรมประเภทนี้ว่า “มิได้แต่งขึ้นเพื่อใช้ในพิธีการใดๆ” จุดมุ่งหมายของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ คือเป็นวรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ในด้านวีรกรรมและการปกครองบ้านเมืองจนเกิดความสุขสงบสุข เช่น ลิลิตยวนพ่าย ตำนานจามเทวีวงศ์ โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โคลงแดกกลอนยกย่องเกียรติสามรัชกาล

ลิลิตตะเลงพ่าย เป็นต้น (บุญยงค์ เกศเทศ, 2520) การประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเกิดจาก “ความประทับใจในวีรกรรม พระราชากรณียกิจ ตลอดจนพระราชจริยวัตรของพระมหากษัตริย์” (ปัทมา ชีวมประเสริฐกุล, 2547, น. 28) วรรณกรรมประเภทนี้จึงเสริมแต่งด้วยอารมณ์ ความรู้สึก จินตนาการของผู้ประพันธ์ มีกลวิธีการใช้ภาษาอย่างมีศิลปะไพเราะ งดงาม (สุภาณี พัดทอง, 2534, น. 4) จากจุดมุ่งหมายของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทำให้นเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมักกล่าวถึงพระราชประวัติ พระราชากรณียกิจ พระเกียรติยศ เหตุการณ์และสภาพบ้านเมือง รวมทั้งลักษณะการปกครองของพระมหากษัตริย์ เป็นต้น กล่าวได้ว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นวรรณกรรมที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางและมุ่งเน้นความคิดที่มีต่อพระมหากษัตริย์

จากความหมายข้างต้นจะเห็นได้ถึงจุดมุ่งหมายชัดเจนประการหนึ่งของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ คือ การสรรเสริญและสดุดีวีรกรรมของพระมหากษัตริย์ ซึ่งตรงกับบทประพันธ์ประเภทหนึ่งที่เรียกว่า eulogy พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายความหมายไว้ว่า “ข้อเขียนหรือคำพูดอย่างเป็นทางการที่กล่าวยกย่องบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ยังมีชีวิตอยู่หรือที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว หรือยกย่องสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างสูง” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 166) ส่วนใน *Dictionary of Literary Terms* (1972, p. 145) อธิบายว่า eulogy หมายถึง “A formal composition or speech in praise of someone, especially an oration in honor of a deceased person.” บทสดุดี คือ การพูดสรรเสริญบุคคลอย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะการพูดเพื่อให้เกียรติบุคคลที่เสียชีวิตแล้ว จะเห็นได้ว่าในความหมายของ eulogy นับว่าเป็นคำที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและลักษณะเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของไทยมีความเป็นมาและพัฒนาการในด้านที่มาและลักษณะคำประพันธ์ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (กรมศิลปากร, 2545; กาญจนา ธรรมเมธี, 2519; ยุพร แสงทักษิณ, 2537) ดังต่อไปนี้

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัยเกิดจากการจารึกบนหลักศิลา มีเนื้อหามุ่งเฉลิมพระเกียรติพ่อขุนรามคำแหงและพระยาสิทธิไทย โดยใช้ลักษณะคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว ซึ่งบางตอนมีการส่งสัมผัสกันภายในวรรคหรือระหว่างวรรค ได้แก่ *ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง* มีเนื้อหาที่มุ่งเฉลิมพระเกียรติพ่อขุนรามคำแหง กล่าวถึงพระราชประวัติ สภาพสังคม เหตุการณ์บ้านเมือง และ พระราชากรณียกิจของพระองค์ในด้านศาสนา ด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ การสืบทอดมรดก *ศิลาจารึกหลักที่ 3 จารึกนครชุม, จารึกวัดป่ามะม่วงหลักที่ 4, 5, 6*

และ 7 มีเนื้อหาที่มุ่งเฉลิมพระเกียรติพระยาสิทธิไทย กล่าวถึงพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระองค์ด้านศาสนา

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยาที่มีวิวัฒนาการด้านลักษณะคำประพันธ์และเนื้อหาที่แตกต่างไปอย่างชัดเจน ในสมัยอยุธยาตอนต้นปรากฏวรรณกรรมประเภทนี้ในรูปแบบลิลิต (โคลงสี่ด้นกับร่ายด้น) ได้แก่ *ลิลิตยวนพ่าย* ไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นผู้แต่ง เนื้อหามุ่งเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กล่าวถึงพระบรมเดชานุภาพ พระกฤษฎาธิการ พระปรีชาสามารถ พระราชกรณียกิจ และพระราชจริยวัตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้แต่งเน้นเหตุการณ์สำคัญคือ การทำสงครามระหว่างไทยและโยนก ซึ่งแสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถในด้านการรบ (กาญจนา ธรรมเมธี, 2519, น. 25-27) ครั้นมาในสมัยอยุธยาตอนกลางปรากฏ*โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช* ของพระศรีมโหสถ ใช้โคลงสี่สุภาพเป็นฉันทลักษณ์ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องนี้มิได้มุ่งสรรเสริญพระเกียรติในด้านการรบ แต่ก็กล่าวสรรเสริญพระเกียรติในด้านต่างๆ เช่น การปกครอง ความอุดมสมบูรณ์ ความงดงามของปราสาทราชวัง ฯลฯ (กาญจนา ธรรมเมธี, 2519, น. 27-28) *คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง* ของพระมหาราชครูมหุทธ แต่งเป็นคำฉันท์ต่างๆ เนื้อหากล่าวถึงพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าปราสาททองตั้งแต่ประสูติจนเสวยราชสมบัติรวมทั้งพระราชกรณียกิจด้านต่างๆ เช่น โปรดเกล้าให้ลบศักราชทำนุบำรุงบ้านเมือง สร้างเสริมกำลังทหาร และสร้างสัมพันธไมตรีกับมิตรประเทศ (กรมศิลปากร, 2545, น. 3-4) ส่วนในกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงพระราชนิพนธ์*โคลงชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์* ใช้โคลงสี่สุภาพเป็นฉันทลักษณ์ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องนี้กล่าวถึงเหตุการณ์การชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ ซึ่งเป็นเหตุการณ์เดียวที่แสดงพระราชกรณียกิจสำคัญทางด้านศาสนาพุทธในรัชสมัย (ยุพพร แสงทักษิณ, 2537, น. 31) วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยอยุธยา มักประกอบด้วย 3 ส่วน ส่วนแรกคือส่วนนำเรื่อง มักจะเป็นบทนมัสการหรือไหว้ครู และบทขอพร ส่วนที่สองคือส่วนตัวเรื่อง มักจะกล่าวถึงพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจด้านต่างๆ เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในสมัยของพระมหากษัตริย์พระองค์ต่างๆ เป็นต้น และในส่วนสุดท้ายคือส่วนท้ายเรื่อง มักจะเป็นบทขอพรและชื่อผู้แต่ง

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยธนบุรีมีเพียงเรื่องเดียว ได้แก่ *โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี* ของนายสวน มหาดเล็ก มีเนื้อหาและลักษณะคำประพันธ์ที่สืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยา ในด้านเนื้อหามุ่งเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในส่วนต้นเรื่อง

กล่าวถึงชื่อผู้แต่งและจุดมุ่งหมายในการแต่งอย่างชัดเจน ในส่วนเนื้อเรื่องกล่าวถึงการสร้างบ้านเมือง การสงครามปราบศัตรู การเมืองการปกครอง การศาสนา เป็นต้น และในส่วนท้ายเรื่องก็เป็นบทขอพร ในด้านลักษณะคำประพันธ์แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพ จะเห็นว่าทั้งในส่วนเนื้อหาและลักษณะคำประพันธ์ยังคงมีลักษณะเช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์นับว่าเป็นช่วงที่มีพัฒนาการในด้านเนื้อหาและลักษณะคำประพันธ์ที่แตกต่างและหลากหลายไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา แต่ก็พบว่ายังคงยึดขนบเดิมในการแต่ง จุดมุ่งหมายในการแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในสมัยนี้ก็ปรากฏจุดมุ่งหมายต่างๆ เช่น เพื่อสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ เพื่อเฉลิมพระเกียรติวีรบุรุษ เพื่อบันทึกเหตุการณ์สำคัญ และเพื่อให้เห็นฝีมือทางกวีนิพนธ์ เนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีลักษณะที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย กล่าวคือเนื้อหาจะเน้นพระราชกรณียกิจด้านการสงคราม ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการต่างประเทศ การก่อสร้างสิ่งแปลกใหม่ พระอัจฉริยภาพที่ทำให้บ้านเมืองมีความอุดมสมบูรณ์และมีความเจริญก้าวหน้า จะเห็นว่าเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์จะมีความหลากหลายมากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ยังคงเน้นให้เห็นพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ ในด้านลักษณะคำประพันธ์จะปรากฏลักษณะที่หลากหลายทั้งประเภทโคลง เช่น *โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช* ของพระขำนิโวหาร *โคลงสรรเสริญพระเกียรติเสด็จพระราชดำเนินเสียบมณฑลปากซ์ใต้ พ.ศ. 2460* ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (ผัน สาลักษณ์) ประเภทฉันท์ เช่น ฉันท์ของ “เอกชน” ของชิต บุรทัต *กวีนิพนธ์เฉลิมพระเกียรติกรุงรัตนโกสินทร์* ของวรรณดี สรรพจิต ประเภทกาพย์ เช่น *ราชสดุดีเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ. 2459* ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (ผัน สาลักษณ์) ประเภทกลอน เช่น *กลอนสุภาพของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์* ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช* ของนายเกื้อ นคร และประเภทร่าย เช่น *ร่ายฉันท์ของกรมหลวงพิชิตปรีชากร* ของกรมหลวงพิชิตปรีชากร เป็นต้น บางเรื่องก็จะปรากฏลักษณะคำประพันธ์ที่หลากหลายแต่สลับกันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง *สามกรุง* ของพระราชมวงค์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ที่มีการใช้คำประพันธ์ชนิดต่างๆ แต่สลับกันไปให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง นอกจากนี้ยังปรากฏลักษณะคำประพันธ์ที่ไม่เคยปรากฏใช้ในการประพันธ์ ได้แก่ อินทรวงศ์วิชาติฉันท์ 12 ปรากฏในเรื่อง *ภูมิพลมหาราชคำฉันท์* ของพระปรีชญา อภิวงษ์โส สำหรับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์เรื่องที่โดดเด่นในการประพันธ์ คือ *ลิลิตตะเลงพ่าย* ของสมเด็จพระ

พระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส มีการเพิ่มเติมบทนิราศ ซึ่งเป็นแนวการประพันธ์ที่ไม่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องอื่นๆ

นอกจากนี้ในปัจจุบันวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติยังปรากฏในลักษณะอื่นๆ เช่น เพลง โดยมีการแต่งเพลงที่มีเนื้อหาเพื่อยกย่องสรรเสริญพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะ และยังแสดงถึงความประทับใจของผู้ประพันธ์ที่มีต่อพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ อาทิ เพลงสรรเสริญพระบารมี เพลงสดุดีมหาราชา เพลงลั่นเกล้าเฝ้าไทย เพลงกาญจนภิเษก เพลงรักแก้วของแผ่นดิน เพลงต้นไม้ของพ่อ เพลงของขวัญจากก้อนดิน เนื้อหาของเพลงกล่าวถึงบุญญาบารมี พระอัจฉริยภาพและพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ที่ทรงปฏิบัติเพื่อให้ราษฎรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี

จากความเป็นมาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจะเห็นได้ว่าการที่สังคมไทยให้ความสำคัญแก่พระมหากษัตริย์ทำให้อาณาจักรวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีการสร้างสรรค์ขึ้นในทุกยุคทุกสมัย ผู้ประพันธ์อาจสร้างสรรค์วรรณกรรมประเภทนี้ขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ในยุคสมัยของตน หรืออาจจะเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์พระองค์ต่างๆ ในอดีต โดยกล่าวถึงบุญญาบารมี พระปรีชาสามารถ และพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น บางเรื่องอาจเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียวตลอดรัชกาล บางเรื่องอาจเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ หรือบางเรื่องอาจเลือกเฉพาะเหตุการณ์สำคัญขึ้นมาเฉลิมพระเกียรติ

เนื้อหาในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 คือการสรรเสริญพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ และบทขอพรพระมหากษัตริย์ และส่วนที่ 2 คือ เหตุผล เรื่องราว และเหตุการณ์ที่สนับสนุนให้เห็นพระเกียรติยศและคุณงามความดีของพระมหากษัตริย์ที่น่ายกย่อง เชิดชู (คำยวง วราสิทธิชัย, ม.ล., 2549, น. 33) โดยส่วนใหญ่เน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์และการยกย่องพระมหากษัตริย์ว่าเป็นบุคคลพิเศษ ไม่ใช่บุคคลธรรมดาสามัญ กล่าวคือเป็นผู้มีความสามารถ มีความบุญบารมี และมีความเหมาะสมในการปกครองบ้านเมือง ซึ่งแสดงให้เห็นคติของคนไทยเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ 2 ประการ ประการแรกคือการเห็นว่าเป็นพระมหากษัตริย์เป็นหัวหน้าครอบครัว หรือเป็น “พ่อเมือง” หรือ “พ่อขุน” ประการที่สองคือเป็น “ราชา” เป็นผู้นำประชาชนในยามที่เกิดศึกสงครามและสันติ ดังนั้นพระมหากษัตริย์ของไทยจึงมีลักษณะของธรรมราชาและเทวราชา ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ปรากฏให้เห็นในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจำนวนมาก (เสาวณิต วิจารณ์, ม.ป.ป., น. 76-77)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นวรรณกรรมที่โน้มน้าวจิตใจคนให้เกิดความรักชาติ ภูมิใจในบรรพบุรุษ มองเห็นสภาพสังคม และให้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนสะท้อนให้เห็นความผูกพันอันลึกซึ้งระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนได้อย่างดีเยี่ยม (กาญจนา ธรรมเมธี, 2519, น. 3) การแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรตินับเป็นการแสดงถึงความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ เนื้อหาที่ผู้ประพันธ์เลือกมานำเสนอจึงล้วนแสดงถึงความซาบซึ้งในพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อประชาชน

จะเห็นว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีพัฒนาการทั้งด้านเนื้อหา ลักษณะคำ ประพันธ์ และแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นวรรณกรรมที่เน้น แสดงให้เห็นคุณสมบัติของการเป็นพระมหากษัตริย์ เน้นเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้น ในระยะแรกผู้แต่งกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ในฐานะเทวราชา เป็นสมมติเทพ แต่ในปัจจุบัน พระมหากษัตริย์มีลักษณะเป็นมนุษย์ปุถุชน ทรงมีเลือดเนื้อ และทรงเหน็ดเหนื่อยตรากตรำจากการทรงงานหนักเช่นบุคคลทั่วไป (ธงชัย ดิษโส, 2547, น. 364-365) จึงทรงเป็นมนุษย์ธรรมดาแต่ สูงส่งด้วยความสามารถและคุณความดีที่บุคคลธรรมดาสามัญจะกระทำได้

1.4.2 ลักษณะของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

วรรณกรรมประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ (historical novel) นั้น *พจนานุกรม ศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* ได้อธิบายความหมายไว้ว่าหมายถึง “นวนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ซึ่งนำมาสร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยใช้จินตนาการ ตัวละครมีทั้งที่มีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์และที่สมมุติขึ้นมาใหม่แสดงบทบาท ร่วมกัน นักเขียนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่ดีจะต้องค้นคว้าเรื่องราวในช่วงเวลาที่ตนเขียนอย่าง ถ้วนถี่เพื่อให้มีความสมจริง” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 211)

ประคอง เจริญจิตรกรรม (2527, น. 3) ได้นิยามความหมายของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไว้ว่าหมายถึง

นวนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวในประวัติศาสตร์ โดยนักประพันธ์ อาศัยเหตุการณ์บางตอนจากประวัติศาสตร์เป็นภูมิหลัง เป็นโครงเรื่อง หรือเป็นฉาก แล้วกำหนดบทบาทตลอดจนบทบาทของตัวละครเสริมเข้าไปตามลักษณะ

ของนวนิยาย เพื่อให้เรื่องที่ประพันธ์สามารถดำเนินเรื่องได้ตามจุดมุ่งหมายของ
ผู้ประพันธ์อย่างเพียบพร้อมด้วยอรรถรสแห่งศิลปะการประพันธ์

กอบกุล อิงคุทานนท์ (2537, น. 42) ได้อธิบายความหมายของนวนิยายอิง
ประวัติศาสตร์ไว้ว่าหมายถึง

นวนิยายประเภทหนึ่งซึ่งใช้เหตุการณ์เคลื่อนไหว บรรยายกาศแห่งยุคอดีต
หรือตัวละครจริงในประวัติศาสตร์มาสร้างเรื่อง นวนิยายประเภทนี้อาจกระทำได้
ในหลายลักษณะ ใช้โครงเรื่องเป็นเหตุการณ์ในสมัยใดสมัยหนึ่ง และใช้บุคคล
จริงมาเป็นตัวละครด้วย โดยกำหนดบทบาทเจรจาเสียใหม่ หรืออาจใช้ฉากและ
เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มาเป็นภูมิหลังและกำหนดเรื่องราวและตัวละครขึ้น
ใหม่หมดก็ได้

นิยามความหมายและคำอธิบายข้างต้นแสดงให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของนวนิยาย
อิงประวัติศาสตร์ กล่าวคือนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เป็นวรรณกรรมที่ผู้ประพันธ์สร้างสรรค์ขึ้นจาก
เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ผสมผสานกับจินตนาการ ตัวละครอาจเป็นทั้งบุคคลจริงใน
ประวัติศาสตร์และตัวละครที่ผู้ประพันธ์สร้างจินตนาการขึ้น และผู้ประพันธ์นวนิยายอิง
ประวัติศาสตร์จะนำข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์มาประกอบกับจินตนาการเพื่อให้เกิดความ
สมจริง ความสนุกสนาน และชวนติดตามมากยิ่งขึ้น ดังนั้นในการอ่านนวนิยายอิงประวัติศาสตร์
นอกจากผู้อ่านจะได้รับความบันเทิงจากการอ่านแล้ว ผู้อ่านก็จะได้รับรู้ประวัติศาสตร์ผ่านมุมมอง
ของผู้ประพันธ์นวนิยายได้อีกทางหนึ่ง ในวงวรรณกรรมไทยปรากฏนวนิยายอิงประวัติศาสตร์
มากมายหลายเรื่อง เช่น *บุญเพรงพระหากสวรรค์ กษัตริยา ทหารเอกพระบันฑูร บางระจัน
คนดีศรีอยุธยา บารมีพระแม่ปองปกพื้นธรณิน สายโลหิต สีแผ่นดิน และประชาธิปไตยบน
เส้นขนาน*

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยได้รับอิทธิพลจากนวนิยายตะวันตก นวนิยายอิง
ประวัติศาสตร์ไทยเรื่องแรกเริ่มปรากฏเมื่อในปี พ.ศ. 2467 อายัดณโฆษหรือขุนธนกิจวิจารณ์
ประพันธ์นวนิยายเรื่อง*ดาบศักดิ์เหล็กน้ำพี้ ลงในไทยเชชมรายเดือน* ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็น
นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่ดีที่สุดเรื่องหนึ่งของไทย เนื่องจากมีเนื้อเรื่องที่สนุกตื่นเต้นและมี
สำนวนภาษาที่ไพเราะสละสลวย นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่องที่แต่งขึ้นภายหลังจึงถือเอา

นวนิยายเรื่องนี้เป็นแบบแผนในการแต่ง เช่น เรื่องออกพระทัยทหาภิภรณ์ ของพันธุ์งาม (ม.จ.พงศ์รุจา รุจวิชัย) เรื่องทหารเอกพระเจ้าราชาธิราช ของคุณภาพหรือพระวรวงษ์พิธิษฐี ปราบกฏเรื่องออกขุนราชเสนา ของ ว.เผ่ามณี เรื่องทหารพระเจ้ากรุงธนบุรี ของศิริยานนท์ และปราบกฏเรื่องชาติเสือไม้ทิ้งลาย ของลพบุรี (ชุ่ม ณ บางช้าง) (สุพรรณิ วราทร, 2519, น. 185-186)

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่แต่งขึ้นในสมัยนี้มีแนวเรื่องคล้ายคลึงกัน กล่าวคือเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตและวีรกรรมของนายทหารเอกแห่งกองทัพไทยในระหว่างสมัยกรุงสุโขทัย จนถึงสมัยกรุงธนบุรี เน้นการต่อสู้และบทบาทของตัวละครเอกที่ต้องเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ แสดงให้เห็นความสามารถในการรบและความกล้าหาญ เมื่อได้รับชัยชนะแล้วจึงแต่งงานกับหญิงคนรัก ลักษณะของโครงเรื่องและสำนวนโวหารที่มีความคล้ายคลึงกับเรื่องแปลจากตะวันตก โดยเฉพาะเรื่องดาบศักดิ์เหล็กน้ำพี้จะได้รับแรงบันดาลใจจากนวนิยายแปลเรื่องทหารพระเจ้านโปเลียนหรือเอเดียนเซรา ของเซอร์อาเธอร์ โคนัน ดอยล์ (สุพรรณิ วราทร, 2519, น. 186-187)

ในระยะต่อมาตั้งแต่พ.ศ. 2470-2475 ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ในระยะนี้ยังคงมีความคล้ายคลึงกับในระยะเริ่มแรกที่ปราบกฏนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย เนื่องจากส่วนใหญ่ยังคงเป็นนักประพันธ์คนเดียวกันกับในระยะเริ่มแรก เช่น เรื่องอัศวินนางศรีบดินี ของอายณโฆษ ก็ใช้ทำนองแต่งเช่นเดียวกับเรื่องดาบศักดิ์เหล็กน้ำพี้ เรื่องดาบชิงถวัลย์และสายโลหิต ของลพบุรี เรื่องครุฑดำของหลวงวิจิตรวาทการ นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ในช่วงนี้เรียกว่า “เกร็ดพงศาวดาร” ซึ่งนักเขียนจะนำประวัติศาสตร์ตอนเด่นๆ มาเขียน และใช้เค้าโครงจากพงศาวดารแต่กำหนดสถานที่และบทบรรยายขึ้นใหม่ เน้นแสดงความเก่งกล้าของวีรบุรุษและแทรกเรื่องรักระหว่างรบไว้โดยตลอด และมุ่งให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านหลีกเลี่ยงจากความไม่เป็นจริง เนื่องจากเป็นช่วงที่คนไทยต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ขาดขวัญและกำลังใจ (สุภาณี พัดทอง, 2534, น. 9)

ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่องที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือเรื่องผู้ชนะสิบทิศ ของยาขอบ ลงพิมพ์ในประชาชาติ ในขณะเดียวกันนี้ เมืองเดิมแต่งเรื่องขุนศึก เป็นเรื่องอิงประวัติศาสตร์ไทยสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ลพบุรีแต่งเรื่องเอื้องชะเมื่อนาย เป็นเรื่องอิงพงศาวดารลานนาไทย นอกจากนี้หลวงวิจิตรวาทการนิยามแต่งเรื่องอิงประวัติศาสตร์ต่างแดน เช่น เรื่องพานทองรองเลือด เรื่องบัลลังก์เชียงรุ่ง เรื่องดอกฟ้าจำปาศักดิ์ เรื่องกุหลาบเมาะลำเลิง เรื่องฟากฟ้าสาละวิน เรื่องกรรณิการ์เทวี เรื่องยอดทหาร

หาญ ส่วนเรื่องที่มีความแตกต่างและนับได้ว่าเป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่องเด่นเรื่องหนึ่งคือ *เรื่องสี่แผ่นดิน* ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช แต่งขึ้นในปีพ.ศ. 2493 นวนิยายเรื่องนี้แสดงถึง วิถีชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของผู้คนในอดีตตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงสมัยรัชกาลที่ 8 นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่แต่งตามแบบ *เรื่องสี่แผ่นดิน* เช่น *เรื่องร่มฉัตร* ของทมยันตี *เรื่องฟ้าใหม่* และ *เรื่องบุญเพรงพระหากสวรรค์* ของศุภร บุนนาค *เรื่องสายโลหิต* ของโสภาค สุวรรณ เป็นต้น

ในยุคปัจจุบันนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ยังคงได้รับความนิยม มีนักเขียนร่วมสมัย ประพันธ์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์มากมาย โดยมีเนื้อหาหลากหลายแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น *เรื่องราตรีประดับดาว* ของว.วินิจฉัยกุล พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเมื่อพ.ศ. 2542 โดยสำนักพิมพ์เพื่อนดี *เรื่องบูรพา* ของว.วินิจฉัยกุล พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเมื่อพ.ศ. 2543 *เรื่องเวียงแว่นฟ้า* ของกฤษณา อโศกสิน พิมพ์ในปีพ.ศ. 2544 และได้รับรางวัลชมเชยประเภทนวนิยายพ.ศ. 2545 จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ และ *เรื่องหนึ่งฟ้าดินเดียว* ของกฤษณา อโศกสิน พิมพ์ในปีพ.ศ. 2546 และได้รับรางวัลดีเด่นประเภทนวนิยายพ.ศ. 2547 จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ *เรื่องรากนครา* ของปิยะพร ศักดิ์เกษม พิมพ์ในปีพ.ศ. 2540 และได้รับรางวัลชมเชยประเภทนวนิยาย พ.ศ. 2541 จากคณะกรรมการหนังสือแห่งชาติ รวมทั้งได้รับคัดเลือกเข้ารอบสุดท้ายในการพิจารณารางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2543 *เรื่องเจ้าจันทน์มหม่อม นิราศพระธาตุอินทร์แขวน* ของมาลา คำจันทร์ เป็นนวนิยายที่ได้รับรางวัลซีไรต์ พ.ศ. 2534 *เรื่องทัพทัน* 1902 ของพ.วังน่าน พิมพ์ในปีพ.ศ. 2545 จะเห็นได้ว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเป็นนวนิยายประเภทหนึ่งที่ยังคงได้รับความนิยมและประพันธ์ขึ้นในทุกยุคทุกสมัย

จากที่กล่าวมานั้นแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาและพัฒนาการด้านเนื้อหาของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย จะเห็นว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยในยุคแรกจะมีเนื้อหาที่แสดงความสามารถของวีรบุรุษและแทรกเรื่องราวความรักระหว่างรบของตัวละครมีลักษณะเป็นวรรณกรรมพาฝัน นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ในยุคต่อมาเริ่มมีการสอดแทรกขนบธรรมเนียมประเพณี การดำเนินชีวิต เบื้องหลังของเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ เน้นการใช้ศิลปะการประพันธ์ค่อนข้างสูง ผู้แต่งระมัดระวังการให้ข้อมูลประวัติศาสตร์มากขึ้น เน้นความสมจริงควบคู่กับความบันเทิง

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ ดังที่ Royal A. Gettman (อ้างถึงในประคอง เจริญจิตกรรม, 2527, น. 3-4) แบ่งไว้ดังนี้

1. นวนิยายเกี่ยวกับยุคสมัย (Period Novel) คือ นวนิยายที่แสดงรายละเอียดของสังคมในอดีต โดยผู้ประพันธ์สร้างตัวละครขึ้นใหม่
2. นวนิยายโลดโผนอิงประวัติศาสตร์ (Historical Romance) คือ นวนิยายที่เห็นสภาพปัจจุบันอันน่าเบื่อหน่ายไปสู่เรื่องในอดีต โดยเน้นเกี่ยวกับความกล้าหาญของวีรบุรุษ
3. นวนิยายอิงประวัติศาสตร์อันแท้จริง (Historical Novel Proper) เป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้หนีจากความจริง แต่เน้นหรือเสริมเรื่องในประวัติศาสตร์อันเกี่ยวพันถึงปัจจุบันให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับผู้อ่านในปัจจุบัน
4. นวนิยายแสดงเบื้องหลัง (Confession Novel) คือ นวนิยายที่ใช้เหตุการณ์ในอดีตที่คนสนใจมาเป็นโครงเรื่อง

จากการแบ่งประเภทของ Gettman นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 5 เรื่องที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาในงานวิจัยนี้จัดอยู่ใน 2 ประเภท ได้แก่ นวนิยายอิงประวัติศาสตร์อันแท้จริงและนวนิยายแสดงเบื้องหลัง เนื่องจากผู้ประพันธ์เน้นเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อนำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสังคมของผู้ประพันธ์ และนำเหตุการณ์ในอดีตที่น่าสนใจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมาสร้างเป็นโครงเรื่อง

ลักษณะของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเป็นนวนิยายที่ผู้ประพันธ์ต้องสร้าง "ความสมจริง" กล่าวคือผู้ประพันธ์ต้องผสมผสานระหว่างข้อเท็จจริงหรือข้อมูลประวัติศาสตร์กับจินตนาการที่อยู่บนพื้นฐานหลักของเหตุผล เพื่อสร้างความสมจริง ด้วยเหตุนี้ทำให้นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์แต่ไม่อาจใช้อ้างอิงในทางประวัติศาสตร์ได้ เนื่องจากผู้ประพันธ์สร้างตัวละครโดยใช้บุคคลจริงในประวัติศาสตร์เป็นต้นแบบ แต่เปลี่ยนชื่อและสมมติตัวละครใหม่ขึ้นมาบางส่วน ผู้ประพันธ์มีอิสระในการตีความตามความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคลหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งอาจจะเหมือนหรือแตกต่างไปจากที่นักวิชาการมองก็ได้ นอกจากนี้ผู้ประพันธ์อาจแทรกเหตุการณ์สมมติเข้าไปในความเป็นจริงของประวัติศาสตร์โดยไม่ให้ชัดกับข้อเท็จจริง และมักจะโน้มน้าวให้ผู้อ่านรับรู้เรื่องราวที่สมมติขึ้นให้ดูราวกับว่าเป็นเรื่องจริง

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เป็นนวนิยายประเภทหนึ่งที่มีจุดมุ่งหมายในการแสดงภาพในอดีตยุคสมัยใดสมัยหนึ่ง ไม่ได้มุ่งเน้นการให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์หรือเป็นหลักฐานอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ แต่เป็นการนำเสนอข้อมูลของประวัติศาสตร์ในรูปแบบของนวนิยายที่มีอรรถรสและความบันเทิงมากกว่า นอกจากจุดมุ่งหมายที่มุ่งให้ความบันเทิงแล้ว ยังพบว่านวนิยายอิง

ประวัติศาสตร์บางเรื่องยังมีจุดมุ่งหมายอีกประการด้วย คือ เพื่อเชิดชูเกียรติแก่บุคคล ได้แก่ พระมหากษัตริย์และบรรพชน

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าถึงแม้นวนิยายอิงประวัติศาสตร์จะมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์เพียงไรก็ตาม แต่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ก็มีชิ้นงานเขียนประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ เพราะ “ประวัติศาสตร์เขียนเพื่อสื่อความรู้และความคิด ในขณะที่นวนิยายสื่อความคิดและอารมณ์ ประวัติศาสตร์เขียนขึ้นจากเรื่องจริง แต่นวนิยายเป็นเรื่องแต่งซึ่งอาจจะแต่งขึ้นจากเรื่องจริงหรืออาจจะแต่งจากอารมณ์ฝันของกวีก็ได้ ดังนั้นจะนำเอานวนิยายอิงประวัติศาสตร์ “มาอ้างในฐานะเป็นบันทึกข้อเท็จจริงเหมือนกับการอ้างพงศาวดาร จดหมายเหตุ บันทึก ฯลฯ หาได้ไม่” (อภิรักษ์ ชัยปัญหา, 2546, น. 2-3)

1.4.3 เรื่องเล่า (Narrative)

คำว่า “เรื่องเล่า” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Narrative มีผู้ให้คำนิยามคำนี้ ต่างๆ มากมาย ดังนี้

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายความหมายคำว่า “เรื่องเล่า” ไว้ว่าหมายถึง “งานเขียนที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ อาจแต่งเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง หรือเป็นเรื่องแต่งขึ้น หรือเป็นผลสืบเนื่องจากเหตุการณ์นั้นๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เหตุการณ์ประเภทใดๆ ก็ได้ที่นำมาบรรยายให้ทราบ” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 278)

Onega & Landa (1996, p. 3 อ้างถึงในอิรวดี ไตลังคะ, 2543, น. คำนำ) นิยามว่า “เรื่องเล่าคือเหตุการณ์สมมุติที่ร้อยเรียงเป็นเรื่องราว ซึ่งอาจจะสื่อได้ทั้งในแง่ของตัวอักษร เสียง ภาพ ดังนั้นคำว่าเรื่องเล่าจึงกินความไปถึง นิทานที่เล่าแบบมุขปาฐะ กวีนิพนธ์ บทกวี ภาพเขียน ภาพยนตร์ การ์ตูน ตราใบใดที่สื่อเหล่านี้แสดงเหตุการณ์ที่ร้อยเป็นเรื่องราว”

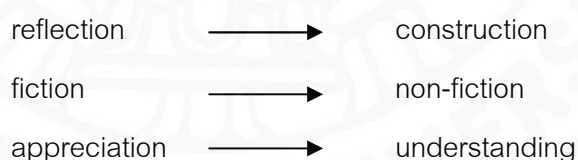
ใน *A Glossary of Literary Terms* (1999, p. 173) อธิบายว่าหมายถึง “A narrative is a story, whether told in prose or verse, involving events, characters say and do. Some literary forms such as the novel and short story in prose, and the epic and romance in verse, are explicit narratives that are told by a narrator.” กล่าวคือเรื่องเล่า หมายถึง เรื่องราวไม่ว่าจะเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองที่ประกอบด้วยเหตุการณ์ บทสนทนาและการกระทำของตัวละคร ซึ่งเล่าเรื่องโดยผู้เล่า เรื่องเล่าอาจอยู่ในรูป

ของนวนิยายและเรื่องสั้นที่เป็นงานเขียนประเภทร้อยแก้ว และเรื่องราวเกี่ยวกับวีรบุรุษที่เป็นงานเขียนประเภทร้อยกรอง

หนังสือ *Narrative* ของ Paul Cobley (2001, pp. 236-237) กล่าวถึงความหมายของ Narrative ไว้ว่าหมายถึง “A movement from a start point to an end point, with digressions, which involves the showing or the telling of story events. Narrative is a re-presentation of events and, chiefly, re-presents space and time.” กล่าวคือเรื่องเล่าเป็นการเคลื่อนเรื่องราวจากจุดเริ่มต้นถึงจุดจบ เป็นการนำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสถานที่และเวลาหนึ่งๆ ใกล้เคียงกับคำอธิบายของนพพร ประชากุล (2552, น. 149) ซึ่งกล่าวว่า “เรื่องเล่าหมายถึงคำพูดหรือข้อเขียนที่กล่าวถึงเหตุการณ์จำนวนหนึ่งที่มีบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้อง ดำเนินไปในสถานที่-เวลา และเชื่อมโยงกันเป็นเรื่องราว”

จากนิยามความหมายของ “เรื่องเล่า” ทั้งหมดข้างต้นสามารถสรุปลักษณะร่วมได้ว่า เรื่องเล่าคือการนำเสนอเหตุการณ์ชุดหนึ่งที่ร้อยเรียงต่อเนื่องกันจากจุดเริ่มต้นไปถึงจุดจบเรื่อง โดยสัมพันธ์กับเวลาและสถานที่ เรื่องเล่าอาจปรากฏในรูปแบบของคำพูดและงานเขียนทั้งร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้

นพพร ประชากุล (2552, น. 331-337) อธิบายถึงแนวทางใหม่ในการศึกษาเรื่องเล่า หรือ Narratology ว่าเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ในการศึกษาเรื่องเล่าในสามประการใหญ่ด้วยกัน คือ



ประการแรก มีการเปลี่ยนแปลงการมองเรื่องเล่าจากเดิมที่มองว่าเรื่องเล่าเป็นการสะท้อนความจริง มาเป็นการมองว่าเรื่องเล่าเป็นการประกอบสร้าง¹ความหมาย การเปลี่ยนแปลงประการที่สองคือ จากเดิมที่เรื่องเล่าถูกจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะในเรื่องแต่งหรือบันเทิงคดีได้

¹การประกอบสร้าง (construction) คือการให้ความหมายแก่สิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยอาศัยมโนทัศน์ (concept) ที่คนร่วมวัฒนธรรมรับรู้และเข้าใจตรงกัน ผ่านภาษาและระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ในสังคม (Michael O'Shaughnessy and Jane Stadler, 2005, pp. 77-79 และ Stuart Hall, 1997, pp. 25-26 อ้างถึงใน วันชนะ ทองคำภา, 2550, น. 235)

เปลี่ยนมาสู่ตัวบทประเภทอื่นๆ เช่น ข่าว สารคดี เป็นต้น ทำให้สามารถนำศาสตร์แห่งเรื่องเล่าไปศึกษากับสิ่งที่ไม่ใช่เรื่องแต่งได้ และการเปลี่ยนแปลงประการที่สามคือ มีการเปลี่ยนจุดเน้นของเป้าหมายในการศึกษาเรื่องเล่า กล่าวคือเปลี่ยนจากการเน้นความซาบซึ้งซึ่งมาเน้นที่ความเข้าใจตัวเรื่องเล่าเป็นหลัก

จากการเปลี่ยนแปลงการมองเรื่องเล่าในสามประการนี้ทำให้เกิดความสนใจศึกษาเรื่องเล่าในระดับเนื้อความและในระดับโครงสร้างว่าเรื่องเล่ามีการประกอบสร้างอย่างไร การเดินเรื่องหรือองค์ประกอบของเรื่องถูกกำหนดด้วยชนบอย่างไร เป็นต้น

1.4.4 เรื่องเล่ากับประวัติศาสตร์

การศึกษาประวัติศาสตร์ในศตวรรษที่ 20 มีพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงกระแสดความคิดแบ่งเป็น 3 สาย (ธีระ นุชเปี่ยม, 2545, น. 38) ดังนี้

สายแรก คือ “Historicism หรือ classical historicism” ที่มีความคิดพื้นฐานเชื่อมั่นว่าปัจจุบันสามารถรับรู้ความจริงของอดีตได้ด้วยการค้นคว้า ตรวจสอบ และวิเคราะห์หลักฐานอย่างมีทักษะวิชาการชั้นสูง และใช้ภาษาที่ตรงตามโดยยึดหลักเรื่องความเป็นกลาง หรือ objectivity

สายที่สอง คือ “reconstructionism” ที่ถือว่าการเข้าถึงความจริงในอดีตด้วยการใช้หลักฐานอย่างเคร่งครัดนั้นไม่เพียงพอ จำเป็นต้องมีการสร้างกรอบความคิดหรือนำทฤษฎีทางสังคมศาสตร์เข้ามาใช้ในการวิเคราะห์พร้อมด้วย

สายที่สามนี้คือ “Postmodernism” เป็นกลุ่มแนวคิดแบบ “deconstructionism” ที่ไม่เชื่อเรื่องความจริงที่แท้ของอดีต กล่าวว่ายอดีตถูกสร้างขึ้นด้วยภาษา ซึ่งมีเป้าหมายและอุดมการณ์การเมืองแฝงอยู่ และอดีตยังถูกตีความจากนักประวัติศาสตร์ในรูปของเรื่องเล่าที่ถูกกำหนดด้วยบริบทของสังคมวัฒนธรรมและยุคสมัยของนักประวัติศาสตร์ และมองว่าความรู้ประวัติศาสตร์คือการรับรู้เรื่องราวผ่านข้อเขียนหรือตัวบท นักประวัติศาสตร์ไม่สามารถเล่าเรื่องทุกเรื่องจากอดีตได้ จะเล่าได้เฉพาะบางเรื่องเท่านั้น นักประวัติศาสตร์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงการตัดสินใจว่าจะนำอะไรมาเล่าหรือควรเล่าอะไร นักประวัติศาสตร์เป็นคนเขียนและสร้างตัวบทในแง่หนึ่งความรู้ประวัติศาสตร์เป็นวาทกรรมคือเป็นชุดหรือแบบแผนของภาษาและถ้อยคำอันก่อให้เกิดความหมายและทำให้เราเชื่อว่าเป็นความจริงในอดีต นักประวัติศาสตร์ใช้กรรมวิธีการเขียน การสร้างโครงเรื่อง การประมวลข้อมูลขึ้นเป็นเรื่องราว เพื่อสร้างภาพอดีตขึ้นมาใหม่ให้เป็น

ภาพที่สมบูรณ จะเน้นกระบวนการขั้นตอนเรียบเรียงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์หรือประวัติศาสตร์นิพนธ์จึงมีลักษณะไม่ต่างไปจากการสร้างเรื่องแต่ง (fiction) หรือมีรูปแบบของความเป็นเรื่องเล่า (narrative) เช่นเดียวกับบันเทิงคดี จนทำให้เกิดการตั้งคำถามและข้อสงสัยเกี่ยวกับความเป็นจริง ความน่าเชื่อถือในการวิเคราะห์ข้อมูลหลักฐานและการอธิบายความเป็นจริงของประวัติศาสตร์ ประเด็นสำคัญของความคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์แนว Post-structuralism คือภาษา “สร้าง” ความเป็นจริงในโลก ความรู้ของเราถูกบิดเบือนโดยภาษาภายในบริบทแห่งการเกิดวาทกรรมนั้นๆ ความรู้และความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์จึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับความจริงโดยตรงกับความเป็นจริงภายนอกตัวบทนั้นๆ และความจริงหรือเรื่องราวดังกล่าวก็มิได้อาศัยความตั้งใจของนักประวัติศาสตร์ หรือความถูกต้องสมบูรณ์ของการสืบค้นโดยนักประวัติศาสตร์ ดังนั้นปัญหาสำคัญของการสืบค้นเพื่อสร้างอดีตขึ้นมาใหม่จึงไม่ได้อยู่ที่การขาดหลักฐานที่ครบถ้วนสมบูรณ์อย่างที่นักประวัติศาสตร์ในแนว reconstructionist เข้าใจ มากเท่ากับกระบวนการเรียบเรียงขึ้นเป็น “narrative”

บางครั้งนักประวัติศาสตร์มักจะนิยามงานของตนโดยเปรียบในเชิงตรงกันข้ามกับงานทางวรรณกรรม โดยที่นักประพันธ์สร้างงานเขียนเชิงจินตนาการ สามารถสร้างผู้คน สถานที่ และเหตุการณ์ต่างๆ ขึ้นเองได้ ในขณะที่นักประวัติศาสตร์ยึดอยู่กับสิ่งที่หลักฐานข้อมูลยืนยันได้ การเปรียบเทียบเช่นนี้อาจทำให้งานทางประวัติศาสตร์ดูเหมือนแห้งแล้งและไร้อารมณ์ อย่างไรก็ตามในการทำงานกับหลักฐานข้อมูลและในการนำเสนอรวมไปถึงการอธิบายหลักฐานนั้นๆ ประวัติศาสตร์ก็เกี่ยวข้องกับการจินตนาการด้วยเช่นกัน ในแง่นี้ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวที่เป็นเรื่องการตีความโดยวาง ‘ข้อเท็จจริง’ อยู่ในบริบทหรือการเล่าเรื่อง นักประวัติศาสตร์เล่าเรื่องในลักษณะที่พยายามโน้มน้าวผู้อ่าน (และตัวเอง) ให้เชื่อบางสิ่งบางอย่าง คือไม่เสนอเรื่องที่น่าสงสัยไปจากที่มันเป็น แต่ไม่เพียงเท่านั้นนักประวัติศาสตร์ยังต้องคิดวิธีเล่าเรื่องอดีตให้ น่าสนใจให้เป็นเรื่องเป็นราวและปะติดปะต่อกันอย่างสมเหตุสมผล จะเห็นได้ว่าอดีตในตัวของมันเองไม่ได้เป็นเรื่องเล่า แต่นักประวัติศาสตร์ได้จัดการอดีตให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้น

นักประวัติศาสตร์คนสำคัญที่ชี้ให้เห็นจุดนี้คือ Hayden White (1985 อ้างถึงใน อีราวดี ไตลิ่งคะ, 2549, น. 32-35) เขาชี้ให้เห็นว่าอดีตไร้รูปแบบ (formless) และไม่สามารถเข้าถึง หรือนำเสนอแก่เราได้โดยตรง หากแต่จะต้องผ่านการตีความจากร่องรอยหลักฐานที่มีได้มีความหมายในตัวเอง นักประวัติศาสตร์จะต้องรวบรวมและเรียบเรียงเหตุการณ์ที่เป็นข้อเท็จจริงต่างๆ เป็นเรื่องราวโดยการตัดหรือทิ้งข้อมูลบางอย่างที่ไม่เกี่ยวข้องไป เนื่องจากเหตุการณ์มีเป็นจำนวนมาก และพยายามร้อยเรียงเหตุการณ์ต่างๆ ให้เป็นเรื่องราวเพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าเกิด

อะไรขึ้นในช่วงเวลานั้น นักประวัติศาสตร์จะต้องตีความข้อมูลโดยการเลือกโครงสร้างของเรื่องที่ทำให้เหตุการณ์ต่างๆ อยู่ในรูปของเรื่องเล่าที่คุ้นเคยกันในวัฒนธรรมนั้นๆ และเลือกวิธีการอธิบายด้วยการทำความเข้าใจเหตุการณ์ในลักษณะการนำเหตุการณ์มาร้อยเรียงให้เป็นโครงเรื่อง (emplotment) ซึ่งเป็นลักษณะคล้ายคลึงกับโครงเรื่องของวรรณคดี และการทำความเข้าใจเหตุการณ์หนึ่ง ในลักษณะที่เป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ที่เป็นองค์รวม

จะเห็นว่าอิทธิพลของความคิดหลังสมัยใหม่ได้สั่นคลอนทั้งความเชื่อและความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ที่สำคัญคือ การที่ประวัติศาสตร์ถูกเรียบเรียงขึ้นโดยภาษาหรือเป็น “เรื่องเล่า” นอกจากนี้ยังสั่นคลอนความเชื่อที่ว่า การสืบค้นอดีตอย่างเป็นระบบและด้วยความหนักแน่นเที่ยงตรงทางวิชาการจะทำให้เราเข้าถึงอดีตอย่างถูกต้องใกล้เคียงกับ “ความเป็นจริง” มากที่สุด อีกทั้งปรากฏการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อประวัติศาสตร์มากที่สุด คือ ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไประหว่างประวัติศาสตร์และนวนิยาย ความจริงแล้วงานเขียนทั้งสองประเภทมีลักษณะร่วมที่ทำให้บางครั้งยากจะแยกออกจากกันได้ เพราะต่างเป็นผลมาจากการเรียบเรียงปะติดปะต่อจนเป็นสาระหรือเป็นเรื่องราวที่มีความหมาย แม้ว่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์จะอยู่บนรากฐานของหลักฐาน และข้อมูลซึ่งมีระเบียบวิธีที่เคร่งครัดในการนำมาใช้อ้างอิง ในที่นี้เฮย์เดน ไวต์เห็นว่ากระบวนการสร้างหรือเรียบเรียงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์นั้นไม่ได้ต่างไปจากการแต่งเรื่อง (fiction-making) ดังนั้นในแง่นี้ประวัติศาสตร์จึงไม่แตกต่างไปจาก “เรื่องแต่ง” และถูกสร้างโดยผ่านกระบวนการทำให้เป็นตวัพบเช่นเดียวกับวรรณกรรม

ขณะที่เรื่องราวประวัติศาสตร์ต่างๆ เกิดจากการนำ “ข้อเท็จจริง” ที่กระจัดกระจายไม่สมบูรณ์มาประกอบสร้างด้วยกระบวนการเล่าเรื่อง โดยผู้เล่ามีบทบาทในการเลือก ตัดทิ้ง หรือเน้นเหตุการณ์บางเหตุการณ์ และสร้างความหมายให้ “ข้อเท็จจริง” เหล่านั้นในระหว่างกระบวนการเรียบเรียงเข้าเป็นเรื่องราวเดียวกัน ในทางกลับกันวรรณกรรมที่นำเรื่องราวในอดีตมาเล่าใหม่มีฐานะเป็นเรื่องเล่าจากจินตนาการ แต่มีพื้นฐานจากการนำเรื่องราวของอดีตที่ปรากฏในงานเขียนประวัติศาสตร์มาเป็นวัตถุดิบในการประพันธ์ กระบวนการประกอบสร้างเรื่องเล่าก็อาศัยกระบวนการเดียวกันกับการสร้างเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (เสาวณิต จุลวงศ์, 2550, น. 269) กล่าวคือการคัดเลือกและตัดทิ้ง หรือเน้นเหตุการณ์บางเหตุการณ์เพื่อให้เนื้อเรื่องสอดคล้องกับสารและจุดมุ่งหมายในการประพันธ์ การทำความเข้าใจวรรณกรรมประวัติศาสตร์ อย่างเช่น วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์จึงต้องเข้าใจถึงความเป็นเรื่องเล่าของวรรณกรรมและประวัติศาสตร์เองต่างก็เป็นการประกอบสร้างเรื่องราวจากอดีต ประวัติศาสตร์มีฐานะใกล้เคียงกับวรรณกรรมที่อาศัยวิธีการทางการประพันธ์ การวิพากษ์วิจารณ์ รวมถึงปัจจัย

ทางการประพันธ์และทฤษฎีทางวรรณคดีที่มีผลต่อการถ่ายทอดและนำเสนอเรื่องราวในอดีตด้วย (ธงชัย วินิจจะกุล, 2544, น. 378-379) และวรรณกรรมทำหน้าที่ผลิตซ้ำหรืออาจโต้แย้งเรื่องราวประวัติศาสตร์เหล่านั้นด้วยการนำเสนอภาพอดีตผ่านกระบวนการประพันธ์

1.4.5 ภาพแทน

คำว่า “ภาพแทน”¹ ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Representation มีผู้ให้คำนิยามคำนี้ต่างๆ มากมาย ดังนี้

Stuart Hall (2003, p. 17) อธิบายคำว่า Representation ไว้ว่า “Representation is the production of the meaning of the concepts of our minds through language. It is the link between concepts and language which enables us to refer to either the ‘real’ world of objects, people or events, or indeed to imaginary worlds of fictional objects, people and events.” กล่าวคือ ภาพแทนหมายถึงการผลิตสร้างความหมายผ่านภาษา เป็นการเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดกับภาษา เพื่ออ้างอิงถึงวัตถุ ผู้คนและเหตุการณ์ในโลกแห่งความจริง รวมทั้งวัตถุ ผู้คนและเหตุการณ์ในโลกแห่งจินตนาการ

เสนาะ เจริญพร (2548, น. 299) อธิบายว่า “ภาพแทน (representation) หมายถึง ภาพจำลองสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งนำเสนอผ่านวรรณกรรมหรือประดิษฐภัณฑ์ทางวัฒนธรรมอื่นๆ ในฐานะที่ภาพจำลองนั้นสร้างขึ้นจากการคัดเลือก ประยุกต์ ขั้บเน้นคุณลักษณะบางอย่างจากความเป็นจริงตามคติความเชื่อและค่านิยมบางประการ”

สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (2551, น. 3-4) อธิบายว่า “ภาพแทน เป็นผลผลิต หรือวัตถุสำเร็จ หากแต่คำว่า representation นั้นยังหมายถึงกระบวนการนำเสนอด้วย ดังนั้น จึงอาจแปลได้ว่า “การนำเสนอภาพแทน” อีกด้วย นอกจากนี้ คำว่า representation ยังมีแง่มุมของ “การนำมาเสนอใหม่” (re-presentation) และ “การเป็นตัวแทน”

ขวัญฟ้า ศรีประพันธ์ (2551, น. 16) ได้อธิบายความหมายคำว่า “ภาพแทน” ไว้ว่า “การประกอบสร้างความหมายผ่านภาษา โดยใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่อสารอย่างมีความหมายกับผู้อื่น และสามารถใช้นิยามเพื่ออ้างอิงถึงโลกความจริง รวมถึงสิ่งที่เป็นจินตนาการ และความคิด

¹บางท่านใช้ว่า ภาพตัวแทน, ภาพเสนอ

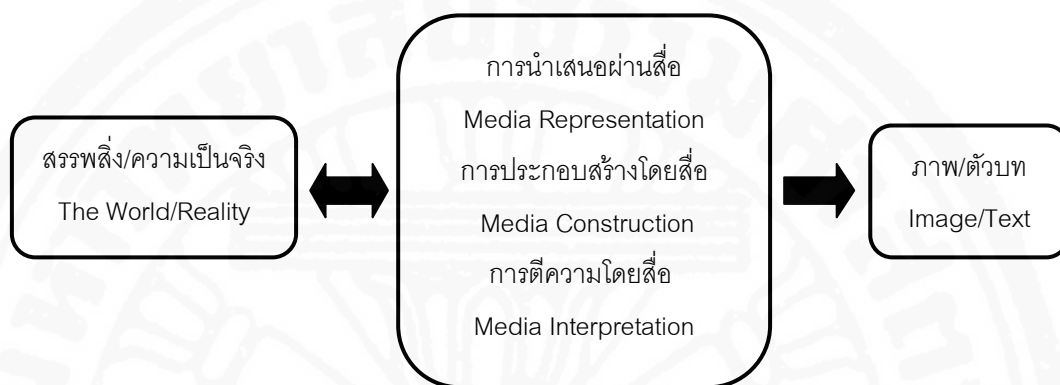
นามธรรมที่ไม่ปรากฏในโลกวัตถุ ดังนั้นภาพตัวแทนจึงเป็นระบบที่เชื่อมโยงองค์ประกอบสามส่วนไว้ คือ โลกความจริง โลกสัญลักษณ์ และโลกในความคิด

จากนิยามความหมายของ “ภาพแทน” ทั้งหมดข้างต้นสามารถสรุปลักษณะร่วมได้ว่า ภาพแทน หมายถึง ภาพจำลองและกระบวนการนำเสนอภาพที่เกิดจากการผลิตสร้าง ความหมายผ่านภาษา ซึ่งเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับระบบสัญลักษณ์ ภาพจำลองที่เกิดขึ้นจึงเป็นเพียงภาพที่ใช้สื่อความหมายทางสังคมและวัฒนธรรม และไม่ได้บ่งชี้ว่าความเป็นจริงเป็นเช่นไร

Stuart Hall เป็นผู้พัฒนาแนวคิดเรื่องภาพแทนตามแนวการศึกษาที่เห็นว่าภาษาเป็นการประกอบสร้างของความหมาย (constructionist approach) (ขวัญฟ้า ศิริประพันธ์, 2551, น. 23) กล่าวคือภาษาเป็นสิ่งที่สามารถบอกได้ถึงความหมายของสิ่งต่างๆ สามารถจะเป็นตัวกำหนดและจัดการความประพฤติและการปฏิบัติต่างๆ ความหมายของภาษาจะช่วยให้การตั้งกฎ บรรทัดฐาน และขนบธรรมเนียมต่างๆ ที่สั่งการและควบคุมชีวิตคนในสังคม (นิรินทร์ เกตราไชยอนันต์, 2550, น. 12)

Hall เห็นว่าแนวคิดเรื่องภาพแทนมีการทำงานคล้ายกับระบบการทำงานของภาษา เพราะภาพแทนเป็นผลผลิตทางความหมายของระบบความคิดในจิตใจของมนุษย์ผ่านการทำงานของภาษา แม้ว่าภาพแทนจะมีการทำงานคล้ายกับการทำงานของภาษา แต่ก็มีความต่างอยู่บางประการ กล่าวคือภาพแทนนั้นจะทำการคัดเลือกเพียงบางลักษณะของความเป็นจริงออกมาดัดแปลง และตกแต่งให้โดดเด่นขึ้น รวมถึงสถาปนาความเป็นจริงได้อย่างเท่าเทียมกันในระนาบเดียวกัน การดัดแปลงและตกแต่งนี้ทำให้เกิดการสร้างความหมายใหม่ขึ้น (นิรินทร์ เกตราไชยอนันต์, 2550, น. 12-13) นอกจากนี้การนำเสนอภาพแทนนั้นมีขั้นตอนที่กลั่นกรอง “ความจริง” อย่างน้อยสองระดับ คือ การกลั่นกรองและจัดการเรียบเรียงความรู้ความคิดในหัวสมองมนุษย์ และการกลั่นกรองและจัดการเรียบเรียงภายนอกโดยผ่านระบบสัญลักษณ์เช่นภาษา จะเห็นได้ว่าการนำเสนอภาพแทนไม่ได้เป็นกระบวนการที่โปร่งใส หรือเป็นเพียงการถ่ายทอดสิ่งรอบข้างโดยตรง โดยไม่ได้มีการบิดเบือน หากแต่เป็นกระบวนการที่แอบแฝงการผลิตความหมาย กล่าวคือในขณะที่สิ่งรอบข้างไม่ได้มีความหมายในตัวของมันเอง หากแต่นักเขียนหรือผู้ที่นำเสนอภาพแทนนั้นคือผู้ที่ใส่ “ความหมาย” ลงไปในกระบวนการนำเสนอ (สุรเดช ชาติอุดมพันธ์, 2551, น. 4-5) เทคนิคสำคัญของกระบวนการนำเสนอภาพในตัวบทวรรณกรรม ได้แก่ เทคนิคการสร้างภาพแบบฉบับหรือภาพเหมารวม (stereotyping) ซึ่ง Hall ได้นิยามไว้ว่า “หมายถึงการเลือกดึงเอาคุณสมบัติบางสิ่งบางอย่างของบุคคลที่เด่นชัด มีชีวิตชีวา เข้าใจง่าย เป็นที่รับรู้ทั่วไป และลดทอน

อัตลักษณ์บุคคลลงไปเป็นคุณสมบัติไม่ก็อย่างเหล่านั้น” (อ้างถึงใน เสนาะ เจริญพร, 2548, น. 20) ดังนั้นภาพที่ถูกนำเสนอจึงมีแต่ความ “คล้ายคลึง” กับความจริงหรือภาพต้นแบบเท่านั้น ดังแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างความจริง/ภาพต้นแบบและภาพแทนไว้ดังนี้



(Michael O'Shaughnessy and Jane Stadler, 2005 อ้างถึงใน วันชนะ ทองคำภา, 2550, น. 14)

จากแผนภูมิตั้งต้น สรรพสิ่งและความเป็นจริงต่างๆ ล้วนถูกนำเสนอผ่านสื่อ ในกระบวนการนำเสนอนี้ สื่อย่อมมีบทบาทในการบิดเบือนภาพของสรรพสิ่งเหล่านี้ด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ การนำเสนอ การประกอบสร้าง และการตีความ และในที่สุดก็จะได้ภาพหรือตัวบท นอกจากนี้ในตัวของ “ความจริง” เองก็มีที่มาจากการนำเสนอภาพแทนด้วย เพราะมโนทัศน์เรื่องภาพแทนเชื่อว่ามนุษย์ไม่อาจประจักษ์ถึงความจริงแท้ได้โดยง่าย หากแต่ความจริงแท้ที่เราเข้าใจนั้นก็ถูกนำเสนอผ่านสื่อเช่นกัน (Michael O'Shaughnessy and Jane Stadler, 2005 อ้างถึงใน วันชนะ ทองคำภา, 2550, น. 15)

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา วงวิชาการวรรณกรรมได้ผละออกจากแนวคิดเรื่อง ‘ภาพสะท้อน’ (reflection) มาสู่แนวคิดเรื่อง ‘ภาพแทน’ (representation) ซึ่งถือว่าการศิลปะวรรณกรรมมิได้นำเอาความหมายที่มีอยู่แล้วในสังคมหรือโลกภายนอกนำมาเสนอ มิใช่เป็นเพียงบันทึกหรือพยานหลักฐานของข้อเท็จจริง แต่เป็น ‘สิ่งประกอบสร้างทางสังคม’ ที่พูดถึงมนุษย์ชีวิต และโลกผ่านการตีความเชิงอุดมการณ์ หรือกล่าวได้ว่าความหมายทางสังคมได้ถูกสร้างหรือผลิตขึ้นภายในตัวงาน (เสนาะ เจริญพร, 2548, น. 20) ดังนั้นในแง่นี้จึงทำให้สถานะของวรรณกรรมเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือวรรณกรรมไม่ได้เป็นสิ่งที่นำเสนอความจริงในอุดมคติเกี่ยวกับชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์อีกต่อไป แต่วรรณกรรมเป็นการนำเสนอ “ระบอบแห่ง

ความจริง” หรือความจริงที่ผู้เขียนเชื่อเนื่องจากอยู่ในกรอบวาทกรรมหนึ่งๆ ภาพแทนในวรรณกรรมจึงไม่ใช่ภาพแทนของความจริงในอุดมคติ หากแต่เป็นภาพแทนจากมุมมองของผู้เขียน โดยเฉพาะซึ่งเกี่ยวข้องกับกรอบวาทกรรมหนึ่งๆ อย่างเลี่ยงไม่ได้ (สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2551, น. 3)

เสนาะ เจริญพร (2548) นำทฤษฎีภาพแทนมาใช้วิเคราะห์วิธีการที่ผู้แต่งนำเสนอตัวละครผู้หญิงให้มีภาพผู้หญิงก้าวหน้า โดยชี้ให้เห็นว่าภาพ “ผู้หญิงก้าวหน้า” ประกอบสร้างขึ้นเพื่อโต้แย้งวาทกรรมเกี่ยวกับผู้หญิง ตัวเอกหญิงในนวนิยายหลายเรื่องมีความเป็นผู้หญิงยุคใหม่ แต่ก็ถูกคาดหวังตามค่านิยมแบบเก่า คือต้องการให้ผู้หญิงรับบทบาทเมีย แม่ และลูกสาวที่ดีตามความเชื่อแบบปิตาธิปไตย ทำให้ภาพผู้หญิงก้าวหน้าที่นำเสนอในนวนิยายมีข้อจำกัดและมีความขัดแย้งในตนเอง

วันชนะ ทองคำเปา (2550) ใช้ทฤษฎีภาพแทนมาวิเคราะห์ตัวละครพระมหาดวงษราชในวรรณกรรมทำให้เห็นว่าภาพพระมหาดวงษราชที่นำเสนอในวรรณกรรมมีลักษณะแตกต่างกันหลายแบบ โดยถูกดัดแปลงไปตามบริบทของการประพันธ์ อุดมการณ์ มโนทัศน์ และวาทกรรมต่างๆ ในแต่ละยุคสมัย

การนำทฤษฎีเรื่องเล่าและภาพแทนมาใช้ในการศึกษาเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยจะให้เห็นความซับซ้อนในการนำเสนอเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภท ซึ่งเกิดจากกรอบแนวคิดต่างๆ เป็นกรอบจำกัดให้ผู้ประพันธ์เล่าเรื่องและนำเสนอภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชออกมาในลักษณะต่างๆ ทำให้เห็นว่าเรื่องเล่าและภาพแทนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมไม่ใช่ภาพสะท้อนความเป็นจริง

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยใช้คำต่างๆ ในความหมายต่อไปนี้

เรื่องเล่า (narrative) หมายถึง เหตุการณ์ชุดหนึ่งที่ร้อยเรียงกันจากจุดเริ่มต้นไปสู่จุดจบ

ประวัติศาสตร์กระแสหลัก หมายถึง ประวัติศาสตร์ที่ใช้งานอย่างเป็นทางการ ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่รับรู้ร่วมกันของคนทั่วไป ในที่นี้เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเอกสารประเภทพระราชพงศาวดารและพงศาวดาร คือประวัติศาสตร์กระแสหลักเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ประวัติศาสตร์กระแสรอง หมายถึง ประวัติศาสตร์สำนวนอื่นๆ นอกเหนือจากประวัติศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่มาจากความเชื่อและคำบอกเล่า ในที่นี้เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเอกสารประเภทจดหมายเหตุ ตำนาน และสารคดี คือประวัติศาสตร์กระแสรองเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

1.6 ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษานี้ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย โดยวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเลือกวรรณกรรมที่มีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นส่วนหนึ่งหรือทั้งหมดของเรื่อง ส่วนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เลือกเฉพาะนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยที่มีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นตัวละครหลักของเรื่อง ดังต่อไปนี้

1. วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจำนวนทั้งหมด 6 เรื่อง โดยเรียงตามลำดับตามช่วงเวลาตั้งแต่หรือพิมพ์เผยแพร่ ได้แก่

1) *โคลงยกพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี* นายสวนมหาดเล็กแต่งขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในปี พ.ศ. 2314

2) *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* ประพันธ์ขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเผยแพร่ในงานพระเมรุ ณ ท้องสนามหลวง เมื่อ พ.ศ. 2430

3) *สามกรุง* พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงพระนิพนธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2485

4) *ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* พ.ต.ต.พิศาล เสนะเวส แต่งเมื่อ พ.ศ. 2513 เพื่อส่งประกวดและได้รับรางวัลชั้นที่ 1 จากการประกวดวรรณกรรมไทยของธนาคารกรุงเทพ และพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2515

5) *ลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* ของทองอยู่ ฟุ้งเดช พิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2521

6) *เพลงเจ้าตาก* ของคาราบาว ในอัลบั้มชุดประชาธิปไตย เผยแพร่ในเดือนธันวาคมปี พ.ศ. 2529

2. นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยที่เล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจำนวนทั้งหมด 5 เรื่อง ดังนี้

- 1) นวนิยายเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* ของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2480
- 2) นวนิยายเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* ของสุภา ศิริमानนท์ แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2496
- 3) นวนิยายเรื่อง *ฟ้าใหม่* ของศุภร บุนนาค แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2508 และพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2510
- 4) นวนิยายเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* ของปองพล อติเรกสาร พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2548
- 5) นวนิยายเรื่อง *ตาสินมหาราช* ของแรงงาและบงกชเพชร พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2548

1.7 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย: เรื่องเล่าและภาพแทน” ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
2. ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ
3. ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์
4. ศึกษากรอบแนวคิดทฤษฎีเรื่องเล่า (Narrative) เรื่องเล่ากับประวัติศาสตร์ และภาพแทน (Representation)
5. ศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ *โคลงยกพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี* *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* *สามกรุง* *ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* *ลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* และ *เพลงเจ้าตาก* และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ *เรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* *เรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* *เรื่องฟ้าใหม่* *เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* และ *เรื่องตาสินมหาราช*
6. เรียบเรียงข้อมูลและสรุปผลการศึกษา

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงเรื่องเล่าและภาพแทน กลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าและการประกอบสร้างภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย
2. ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเล่าเรื่องและการนำเสนอภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย
3. เป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องเล่าและภาพแทนบุคคลในประวัติศาสตร์ในวรรณกรรมไทยต่อไป

สำนักหอสมุด

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยสามารถจำแนกเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ดังต่อไปนี้

- 2.1 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
 - 2.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ
 - 2.3 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์
- ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

จากการรวบรวมผู้วิจัยพบว่า มีเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวถึงเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

- 2.1.1 เอกสารทางประวัติศาสตร์
 - 2.1.2 สารคดี
 - 2.1.3 งานวิจัยและเอกสารทางวิชาการ
- ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 เอกสารทางประวัติศาสตร์

เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในประวัติศาสตร์ไทยปรากฏหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรประเภทพระราชพงศาวดารและประวัติศาสตร์นิพนธ์ต่างๆ ดังต่อไปนี้

พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) (2551)

พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) พิมพ์ครั้งแรกในชื่อประชุมพงศาวดารภาคที่ 65 พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ซึ่งพระเจ้าวรวงศ์

เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ โปรดให้พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพันเอก พระยา สิริจุลเสวก (พั้ว จุลเสวก) ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2480 พระราช พงศาวดารฉบับนี้มีเนื้อความบางส่วนโดยเฉพาะเนื้อความในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2320 นำจะเขียน ขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี และมีการชำระในสมัยรัชกาลที่ 1 ในปีพ.ศ. 2338 ดังเนื้อความที่ปรากฏใน บานแผ่นก พระราชพงศาวดารนี้จึงเป็นเอกสารหลักชิ้นสำคัญที่เป็นต้นฉบับให้แก่พระราช พงศาวดารฉบับอื่นๆ (หนูมาน กรมฐาน, 2551, น. 6-7)

เนื้อหาในพระราชพงศาวดารฉบับนี้เริ่มต้นในปีพ.ศ. 2309 ที่เหตุการณ์สมเด็จพระ เจ้าตากสินมหาราชเห็นว่ากรุงศรีอยุธยาจะต้องเสียแก่พม่าแน่นอนจึงนำทัพออกจากกรุงศรี อยุธยา และเนื้อความสิ้นสุดลงในปีพ.ศ. 2325 เหตุการณ์สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกขึ้น ครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์

เนื้อความที่กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเริ่มที่เหตุการณ์การตีฝាកองทัพ พม่าออกจากวัดพิชัย เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเห็นแล้วว่ากรุงศรีอยุธยาจะต้องตก อยู่ในอันตราย จึงได้ตัดสินใจยกกองทัพออกไป ต่อจากนั้นได้กล่าวถึงการเข้าตีเมืองต่างๆ โดยเฉพาะการตีเมืองจันทบุรี พระยาจันทบุรีไม่ยอมออกมาอ่อนน้อมโดยดี แม้ว่าสมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราชจะใช้วิธีการเจรจาก็ไม่เป็นผล สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงตัดสินใจยก กองทัพเข้าตีเมือง หลังจากได้เมืองจันทบุรีแล้วสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงยกกองทัพเข้าตี ค่ายพม่าที่โพธิสามต้น มีการบรรยายถึง สภาพบ้านเมืองที่ย่ำแย่ ประชาชนต้องอดอยาก มีการ กล่าวยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเป็นผู้ที่ชุบชีวิตคนเหล่านี้ให้ฟื้นคืน หลังจากที่ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสามารถตีค่ายพม่าได้สำเร็จแล้วจึงมีการรวบรวมหัวเมืองต่างๆ ให้ แผ่นดินเป็นปึกแผ่นขึ้นอีกครั้ง หลังจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นครองราชย์เป็น พระมหากษัตริย์แล้วมีการปรับปรุงสภาพบ้านเมืองและด้านศาสนา เช่น การตั้งพระราชอาคณະ การลงโทษพระสงฆ์ที่ประพฤติผิด การปฏิบัติกรมฐาน เป็นต้น อย่างไรก็ตามก็ปรากฏเนื้อความ ในตอนปลายรัชสมัยซึ่งได้กล่าวว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเสียพระจริตพินเพื่อน บ้านเมือง ไม่สงบสุข ประชาชนเกิดความเดือดร้อน เกิดกบฏพระยาสุรศักดิ์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงผนวชเพื่อรักษาชีวิตไว้ เมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกทราบข่าวการจลาจลภายในกรุง ธนบุรีจึงนำทัพกลับจากเมืองเสียมราบ เพื่อปราบกบฏพระยาสุรศักดิ์ ต่อจากนั้นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกปรึกษากับเหล่าขุนนางว่าควรชำระโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอย่างไร เหล่าขุนนางต่างก็เห็นว่าควรประหารชีวิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อไม่ให้เป็นเสี้ยน

หนามแผ่นดิน หลังจากชำระโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแล้วขุนนางและราษฎรพล
อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์

พระราชพงศาวดารกรุงสยาม (2507)

พระราชพงศาวดารกรุงสยามฉบับนี้เป็นสมบัติของบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน
ประเทศอังกฤษ นายชจร สุขพานิชได้ค้นพบเอกสารฉบับนี้ในขณะที่ไปค้นคว้าเรื่องเกี่ยวกับ
ประวัติศาสตร์ไทย ณ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2501 จึงได้ถ่าย
ไมโครฟิล์มเล่มต้นและเล่มปลายให้กรมศิลปากรพิจารณา กรมศิลปากรเห็นว่าพระราชพงศาวดาร
ฉบับนี้อาจมีประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย จึงขอให้ถ่ายไมโครฟิล์มส่งเข้ามาให้หมดทั้ง
30 เล่ม ต้นฉบับที่ขอยถ่ายไมโครฟิล์มมานั้นเขียนด้วยหมึกดำในสมุดฝรั่งที่มีการคัดลอกมาจาก
ฉบับเดิมอีกชั้นหนึ่ง

เนื้อความในพระราชพงศาวดารฉบับนี้เริ่มต้นที่เรื่องราวธรรมราชสร้างเมืองสุวรรณคโลก
ซึ่งเนื้อความในตอนต้นนี้มีความคล้ายคลึงกับบางตอนในพงศาวดารเหนือ เนื้อความต่อไปจึง
กล่าวถึงพระเจ้าอู่ทองสร้างกรุงศรีอยุธยาและดำเนินเรื่องไปตามแต่ละรัชกาลของกรุงศรีอยุธยา
สำหรับเนื้อความตอนปลายของพระราชพงศาวดารฉบับนี้เริ่มตั้งแต่สมัยจลาจลและสมัยกรุงธนบุรี
ไปจนถึง พ.ศ. 2327 อันเป็นปีที่ 3 ของรัชกาลที่ 1

สำหรับเนื้อความที่กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเริ่มต้นที่พระเจ้าตากสิน
ยกทัพออกจากวัดพิไชยและตีฝាកองทัพพม่าออกไปได้ สังเกตได้ว่าพระราชพงศาวดารฉบับนี้เน้น
เรื่องราวอภินิหารของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอยู่หลายเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงพระเดชานุภาพ
ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เช่น ครั้งที่ยกทัพถึงบางทะเลใต้เกิดคลื่นลมพายุหนัก สมเด็จพระ
เจ้าตากสินมหาราชทรงตั้งพระสัตยาธิษฐานคลื่นลมจึงสงบลงทันที เป็นต้น เนื้อความในช่วง
รัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็เน้นที่การศึกษาสงครามครั้งต่างๆ ซึ่งแสดงถึงภาพของ
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มีความเชี่ยวชาญในการศึกสงครามเช่นเดียวกับเอกสารฉบับอื่นๆ

สำหรับเนื้อความในช่วงปลายรัชสมัยก็ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกับเอกสารฉบับอื่นๆ ว่า
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนั้นเสียพระจริตฟั่นเฟือนไปเนื่องจากนักรมฐานสมาธิ จึงทำให้
บ้านเมืองเกิดความวุ่นวายแล้วสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระผนวช ความวุ่นวายใน
บ้านเมืองสงบลงเมื่อเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกลับจากศึกสงครามที่เสียมราบ เนื้อความได้
กล่าวถึงเหล่าขุนนางปรึกษากันว่าให้ประหารชีวิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่ในเอกสาร

ฉบับนี้ไม่ได้ให้รายละเอียดไว้ว่าประหารชีวิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชด้วยวิธีการใด นอกจากนี้จะเห็นว่ามีความที่กล่าวถึงการยอมรับของเหล่าขุนนางและราษฎรให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกขึ้นครองราชย์ จะเห็นได้จากข้อความที่ว่า “แล้วสมณชีพราหมณ์ เสนาพฤตมาตย์ ราษฎรทั้งปวงก็ทูลอาราธนาวิงวอนอัญเชิญเสด็จพระเจ้ากษัตริย์ศึกขึ้นปราบดาภิเษกเป็นอิศราอิศราวาผ่านพิภพสืบไป” (พระราชพงศาวดารกรุงสยาม, 2507, น. 740)

พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 4 ฉบับหมอบรัดเล (2551)

พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับหมอบรัดเล หรือฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ชำระในสมัยรัชกาลที่ 1 โดยสมเด็จพระพนรัตน์ หรือพระพิมลธรรม วัดพระเชตุพน โดยใช้ต้นร่างจากฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และฉบับบริติชมิวเซียม เนื้อความที่ชำระขึ้นใหม่มีการเพิ่มข้อความมากกว่าฉบับต้นร่าง โดยเฉพาะเรื่องราวที่เป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและเจ้านายราชวงศ์จักรี เช่น เหตุการณ์หลวงยกกระบัตรราชบุรีถวายตัวเข้ารับราชการ เหตุการณ์อะแซหุ่นกี้ขอดตัวเจ้าพระยาจักรี เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกับเจ้าพระยาสุรสีห์ตีกรุงศรีสัตนาคนหุต เป็นต้น เนื้อความที่เพิ่มเติมขึ้นนี้มีความสอดคล้องกับยุคสมัยที่มีการชำระพระราชพงศาวดารฉบับนี้ กล่าวคือมีการนำเสนอภาพที่แสดงถึงพระเกียรติของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกด้วย

สำหรับเนื้อความที่กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนั้นเริ่มตั้งแต่เหตุการณ์ครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำทหารจากค่ายวัดพิชัยตีฝักองทัพพม่า และจบเหตุการณ์ที่สำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช การนำเสนอเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในพระราชพงศาวดารฉบับนี้ดำเนินไปตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เนื้อความเน้นให้ความสำคัญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทั้งในฐานะผู้ที่มีวีรกรรมที่น่ายกย่องเป็นผู้กอบกู้กรุงศรีอยุธยา และให้ความสำคัญในฐานะพระมหากษัตริย์ด้วย

เนื้อความที่แสดงให้เห็นถึงวีรกรรมการกอบกู้บ้านเมืองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเริ่มตั้งแต่เหตุการณ์ที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำทหารจากค่ายวัดพิชัยตีฝักองทัพพม่า จนกระทั่งสามารถตีค่ายโพธิสามต้นได้ แล้วจึงขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ ภายหลังจากที่ขึ้นครองราชย์แล้วจึงได้ปราบปรามชุมนุมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นชุมนุมเจ้าพระยาพิษณุโลก ชุมนุมเจ้าพระฝาง ชุมนุมเจ้าพิมาย เป็นต้น นอกจากนี้ได้เข้าตีเมืองเชียงใหม่และก็ยังต้องทำศึกสงครามกับพม่าอยู่บ่อยครั้ง เนื้อความต่างๆ ล้วนแสดงถึงความสามารถในด้านการศึกสงคราม

และความกล้าหาญในการรบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สำหรับเนื้อความที่แสดงให้เห็นการยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์อย่างชัดเจนจะเห็นได้จากเนื้อความที่กล่าวถึงทำวพระยาข้าราชการพร้อมกันอัญเชิญเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติและตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี และมีการใช้คำเรียกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่า “สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว”

เนื้อความที่เกี่ยวกับช่วงบั้นปลายชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีพระจิตพินเพื่อนไปเหตุเพราะการนั่งพระกรรมฐานและสำคัญพระองค์ว่าได้โศดาปัตติผล เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีพระจิตพินเพื่อนจึงทำให้บ้านเมืองเกิดจลาจลเดือดร้อน นอกจากนี้มีเนื้อความกล่าวถึงนายบุญนาคเป็นกบฏขึ้น ซึ่งเนื้อความได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าจะมีการสำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและจะถวายราชสมบัติแก่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและยกทัพไปตีเมืองกัมพูชา สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงได้สั่งให้พระยาสรวิศไปปราบกบฏแต่ก็กลับไปเข้ากับพวกกบฏ เมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกทราบจึงได้ให้พระยาสุริยอภัยยกทัพไปที่กรุงธนบุรีก่อน และเมื่อสามารถยุติการจลาจลได้สำเร็จชาวนครก็มีความยินดีและถวายบังคมให้แก่สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ภายหลังจากเนื้อความได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าจะมีการสำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยการตัดศีรษะ และยังสังเกตได้ว่าคำเรียกขานพระนามของพระองค์และคำที่ใช้กับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ไม่ได้แสดงถึงการยกย่องพระเกียรติในฐานะพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกับเนื้อความข้างต้น ได้แก่คำว่า “เจ้าตากสิน” “ถึงแก่พิราลัย” “ศพ” เป็นต้น

จดหมายเหตุความทรงจำ (2516)

จดหมายเหตุความทรงจำเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ที่สำคัญฉบับหนึ่ง เดิมเรียกว่าจดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นว่าผู้แต่งจดหมายเหตุฉบับนี้ คือ พระองค์เจ้ากุ พระเจ้าน้องนางเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งเรียกกันว่า “เจ้าครอกวัดโพธิ์” และมีพระนามกรมในรัชกาลที่ 4 ว่า “กรมหลวงนรินทรเทวี” แต่ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว 8 ปี หอพระสมุดฯ จึงได้หนังสือจดหมายเหตุความทรงจำอีกฉบับหนึ่ง จึงพบว่าเนื้อความในจดหมายเหตุสิ้นสุดลงในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.

2381 จึงแสดงให้เห็นว่าจดหมายเหตุนี้มีข้อความเกินพระชนมายุกรมหลวงนรินทรเทวีถึง 11 ปี (กรมหลวงนรินทรเทวีสิ้นพระชนม์ พ.ศ. 2370) เมื่อมีการจัดพิมพ์จดหมายเหตุฉบับนี้หอพระสมุดฯ จึงให้ใช้ชื่อใหม่ว่า “จดหมายเหตุความทรงจำ” แทนการใช้ชื่อว่า “จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี”

จดหมายเหตุความทรงจำเป็นเอกสารประวัติศาสตร์บันทึกเรื่องราวตั้งแต่เสียกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2310 จนถึงรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2381 เรื่องราวต่างๆ ดำเนินไปตามลำดับเวลาและเหตุการณ์ในแต่ละสมัย เรื่องของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเอกสารฉบับนี้ปรากฏเหตุการณ์ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำคนจำนวน 500 คนหนีออกจากกรุงศรีอยุธยา และได้นำทัพไปตีเมืองต่างๆ เช่น เมืองตราด เมืองจันทบุรี เมืองระยอง เมืองพิษณุโลก เมืองนครราชสีมา และกล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงรัชสมัย ทั้งเหตุการณ์การสำเร็จโทษหม่อมอุบลและหม่อมฉิม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีพระสติพินเพื่อน การตีทัพพม่า การอัญเชิญพระแก้วพระบาง การจลาจลในกรุงธนบุรี การก่อกบฏของพระยาสุรศักดิ์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงผนวช ปราบกบฏพระยาสุรศักดิ์ กระทั่งสมเด็จพระอัยกาเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์กลับเข้าพระนครและปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ เรื่องของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงจบลงเพียงเท่านี้

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับความสมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส เล่ม 3 (2485)

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับความสมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส เล่ม 3 นี้ แต่เดิมเรียกชื่อพระราชพงศาวดารนี้ว่า พระราชพงศาวดารฉบับพิมพ์ 2 เล่มบ้าง พระราชพงศาวดารฉบับหมอบรัดเลบ้าง เนื่องจากหมอบรัดเลเป็นผู้พิมพ์จำหน่ายเป็นครั้งแรก และพิมพ์เย็บเล่มเป็นหนังสือ 2 เล่มจบ ภายหลังพบว่าพระราชพงศาวดารฉบับนี้ สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสเป็นผู้เรียบเรียง จึงเรียกชื่อในภายหลังว่าพระราชพงศาวดารฉบับกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

พระราชพงศาวดารฉบับนี้มีเนื้อความตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระเพทราชาธิราชถึงสิ้นกรุงศรีอยุธยา เอกสารฉบับนี้ได้กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพียงสั้นๆ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระยาตากในแผ่นดินกรมขุนอนุรักษมนตรี โดยได้กล่าวถึงพระยาตากได้แต่งกองทัพเรือไปพร้อมกับพระยาเพชรบุรี แต่พระยาตากไม่ได้เข้าช่วยเหลือพระยาเพชรบุรี จึงทำให้

พระยาเพชรบุรีตายในที่รบ พระยาตากจึงยกทัพไปตั้งที่วัดพิชัย เอกสารฉบับนี้ได้กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไว้เพียงเท่านี้

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 (2516)

เนื้อหาที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขากล่าวถึงตั้งแต่การตั้งกรุงศรีอยุธยาและสิ้นสุดลงที่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์อธิบายถึงที่มาของชื่อไว้ว่า

...หนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขานี้ ได้ความว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีรับสั่งให้กรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงชำระใหม่ แก้ไขเพิ่มเติมของเก่าหลายแห่ง เนื้อความบริบูรณ์ขึ้นมาก ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเมื่อกรมหลวงวงศาธิราชสนิททรงชำระแล้วนำต้นฉบับขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตรวจ ทรงแก้ไข จึงปรากฏพระราชหัตถเลขาอยู่ในต้นฉบับหลวง หอพระสมุดฯ ได้มาแค่ 22 เล่ม แต่เคราะห์ดีได้ฉบับกรมหลวงมหิศวรินทรมารประกอบกัน ได้เนื้อความบริบูรณ์ เป็นหนังสือ 42 เล่ม สมุดไทย...

(พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2, 2516, น. คำนำ)

จากข้อความข้างต้นแสดงที่มาของชื่อพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา และผู้ชำระพระราชพงศาวดารฉบับนี้ก่อนที่จะตีพิมพ์เป็นครั้งแรก คือ กรมหลวงวงศาธิราชสนิทแล้วจึงทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตรวจแก้ไข

พระราชพงศาวดารฉบับนี้มีการตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2455 ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช พิมพ์ขึ้นเป็นส่วนกุศลทานมัย ในงานพระศพ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหลวงวรเสถรสสุตา พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค กรมขุนอัครวรราชกัญญา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร กรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันท์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์ นฤมล กรมขุนสวรรคโลกลักษณวดี และต่อมาในพ.ศ. 2457 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรง

ราชานุกาพย์ได้ทรงตรวจสอบ แก้ไข และมีพระนิพนธ์อธิบายเรื่องพงศาวดารในรัชกาลต่างๆ ของกรุงศรีอยุธยาจนมาถึงรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ

การดำเนินเรื่องในพระราชพงศาวดารฉบับนี้ดำเนินไปตามเหตุการณ์ต่างๆ ในแต่ละรัชสมัย สำหรับเนื้อความที่กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเอกสารฉบับนี้เริ่มต้นในเหตุการณ์ระหว่างการจลาจลปลายสมัยอยุธยา แสดงให้เห็นถึงวีรกรรมการกอบกู้เอกราช และกิตติศัพท์ของพระองค์ที่เลื่องลือไปว่าจะสามารถปกป้องคุ้มครองราษฎรให้พ้นภัยจากพม่าได้และมีหัวเมืองต่างๆ ขอพึ่งพระบารมี นอกจากนี้ได้เล่าถึงเหตุการณ์ศึกสงครามต่างๆ ที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความกล้าหาญและมีความเชี่ยวชาญในการศึกสงครามอย่างมาก ในการสงครามแต่ละครั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมักจะวางแผนการรบและเลือกผู้นำทัพเอง ซึ่งในการรบจะปรากฏบทบาทของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและสมเด็จพระอนุชาธิราชควบคู่ไปกับบทบาทของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชด้วย

ในพระราชพงศาวดารฉบับนี้ได้กล่าวว่าเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสามารถกอบกู้เอกราชได้สำเร็จและคิดที่จะปฏิสังขรณ์พระนครกรุงศรีอยุธยาให้ดีขึ้น พระองค์ได้ฝันว่าพระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยามีความหวงแหนเมือง จึงทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชต้องตัดสินใจไปสร้างเมืองธนบุรีให้เป็นราชธานีแห่งใหม่แทนกรุงศรีอยุธยา นอกจากนี้เนื้อความยังได้กล่าวว่าการเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนั้นเกิดจากการยอมรับของเหล่าข้าราชการน้อยใหญ่จึงได้อัญเชิญเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ สำหรับเหตุการณ์ในช่วงปลายรัชสมัยกล่าวว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีพระจริตพินเพื่อนเนื่องจากการนั่งพระกรรมฐานและสำคัญพระองค์ว่าได้พระโสดาปัตติผล ทำให้เห็นสภาพบ้านเมืองที่มีแต่ความเดือดร้อนวุ่นวาย เกิดกบฏและผู้ที่ยึดตั้งตัวเป็นใหญ่ จนกระทั่งเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกสามารถปราบยุคเข็ญได้สำเร็จ และได้กล่าวถึงการสำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยการตัดศีรษะ

พระราชพงศาวดาร เล่ม 3 ฉบับพิมพ์ ร.ศ. 120 (2550)

หนังสือพระราชพงศาวดารนี้พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2444 (ร.ศ.120) ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้กระทรวงธรรมการจัดพิมพ์หนังสือนี้ขึ้นเพื่อเป็นแบบเรียนประวัติศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นประถมและมัธยมในช่วงเวลานั้น คุณค่าประการหนึ่งของพระราชพงศาวดารฉบับนี้ปรากฏในคำอธิบาย

ถึงจุดมุ่งหมายของการเรียนพงศาวดารว่า “หนังสือพระราชพงศาวดารนี้เราย่อมนับถือว่าเป็นหนังสือสำหรับชาติของเราๆ จะไม่รู้กันเลยนั้นเท่ากับเราไม่รู้จักตัวของเราเอง ก็ตัวของเราเองไม่รู้จักแล้ว เราจะรู้จักคนอื่นอย่างไรได้ ฯลฯ” (พระราชพงศาวดารเล่ม 3 ฉบับพิมพ์ ร.ศ. 120, 2550, น. 11) พระราชพงศาวดารฉบับนี้ไม่ทราบที่มาว่าชำระจากต้นฉบับพระราชพงศาวดารฉบับใด แต่สมเด็จพระยามหากษัตริย์เธอ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงเรียบเรียงขึ้น

เนื้อหาของพระราชพงศาวดารฉบับนี้แบ่งออกเป็น 3 เล่ม คือ พระราชพงศาวดารเล่ม 1 เริ่มต้นด้วยตารางลำดับพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลที่ 33 ของสมัยอยุธยา พระราชกรณียกิจสำคัญของพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยา แล้วจึงกล่าวถึงก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา จนถึงรัชสมัยสมเด็จพระศรีสุธรรมราชา พระราชพงศาวดารเล่ม 2 เนื้อหาเริ่มที่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จนถึงสมัยอยุธยาในสมัยสมเด็จพระบรมราชาที่ 3 พระเจ้าเอกทัศขึ้นต่อด้วยคำถาม แปลศัพท์ หมายถึงเหตุเบ็ดเตล็ด และพระราชพงศาวดารเล่ม 3 เนื้อหาเริ่มที่สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ถึงสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แต่เรื่องราวไม่จบทั้งสมัย สิ้นสุดที่เรื่องโปรดให้พระยายมราชยกทัพไปตีเมืองทวาย ต่อจากนั้นเป็นสำเนาเทศนาพระราชประวัติ รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 4 หมายถึงเหตุเบ็ดเตล็ด ลำดับเหตุการณ์สำคัญในแต่ละปีเรียงลำดับ ไบบอกและรายงานระยะทาง

สำหรับเนื้อความที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเริ่มที่การกล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความเห็นว่ากรุงศรีอยุธยาจะต้องพ่ายแพ้แก่พม่าอย่างแน่นอนจึงได้คิดนำทัพออกจากวัดพิชัย ต่อจากนั้นจึงได้ดำเนินเรื่องไปตามเหตุการณ์ โดยเน้นที่การศึกษาสงครามของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสามารถทำศึกชนะพม่าก็คิดที่จะกลับไปบูรณะปฏิสังขรณ์อยุธยาให้ดังเดิม แต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ฝันว่าพระมหากษัตริย์แห่งอยุธยามีความหวงแหนเมืองอยู่ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงตัดสินใจย้ายราชธานีไปที่กรุงธนบุรี ซึ่งมีเนื้อความกล่าวไว้ว่าทำวพระยาข้าราชการต่างๆ ได้ปรึกษากันอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ ต่อจากนั้นจึงกล่าวถึงเหตุการณ์ต่างๆ ในรัชสมัย ซึ่งมักจะเน้นการกล่าวถึงการทำศึกสงครามครั้งต่างๆ และสะท้อนถึงสภาพสังคมในสมัยนั้น สำหรับเหตุการณ์ในปลายรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเอกสารฉบับนี้ก็ได้กล่าวไว้ว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีพระสติพินเพื่อนและขาดทศพิธราชธรรมในการปกครองประเทศ จนทำให้บ้านเมืองเกิดการจลาจลและเกิดกบฏ จนกระทั่ง

สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกปราบยุคเข็ญได้สำเร็จและได้ปรึกษากับเหล่าข้าราชการในการลงโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งทุกคนได้ให้ความเห็นว่าควรสำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์จึงถูกประหารชีวิตโดยการตัดศีรษะ จากที่กล่าวมาทั้งหมดเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในพระราชพงศาวดารนี้ปรากฏเรื่องราวตั้งแต่ก่อนขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ และจบเรื่องราวที่การสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

พงศาวดารไทยรบพม่า (2545)

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยจัดพงศาวดารเรื่อง *ไทยรบพม่า* ของสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพให้เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ตามชื่อและความตั้งใจของผู้นิพนธ์ที่ต้องการให้ผู้อ่านได้รับความรู้เรื่องพงศาวดาร หนังสือเล่มนี้อาจจัดเป็นงานวิชาการได้ ตามความเห็นของสุเนตร ชุตินธรานนท์ (2537, น. 37) ที่กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ *พม่ารบไทย: ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่า* ว่า

ไทยรบพม่า เป็นงานค้นคว้าทางวิชาการเรื่องแรกและเรื่องเดียวที่อธิบายเหตุการณ์สงครามระหว่างสองราชอาณาจักรไว้อย่างละเอียดครอบคลุมเรื่องราวสงคราม แต่ครั้งสงครามเชียงกราน (พ.ศ. 2081) จนถึงการตีเมืองเชียงตุงในรัชกาลพระจอมเกล้าฯ (พ.ศ. 2395) *ไทยรบพม่า* ไม่เพียงแต่ถูกตีพิมพ์เผยแพร่หลายต่อหลายเที่ยว แต่ยังถูกถอดความออกเป็นภาษาอังกฤษเพื่อลงพิมพ์ใน *Journal of the Burmese Research Society* งานจึงเป็นที่ยอมรับและแพร่หลายในวงวิชาการระดับนานาชาติด้วย

ในสังคมวิชาการไทย *ไทยรบพม่า* เป็นหนึ่งใน “คัมภีร์” งานเขียนทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญที่ไม่เพียงถูกนำไปใช้อ้างอิงตามที่ต่างๆ แต่ยังเป็น “แบบแผน” ให้กับตำรับตำราเรียนทั้งในระดับประถม มัธยม ตลอดจนอุดมศึกษา

พงศาวดารเรื่อง *ไทยรบพม่า* นี้สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพทรงพระนิพนธ์ขึ้นเพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้เรื่องพงศาวดาร เอกสารฉบับนี้ได้อธิบายเหตุการณ์เรื่อง *ไทยรบพม่า* ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาถึงรัชกาลที่ 3 ของกรุงรัตนโกสินทร์ แนวการอธิบายของผู้นิพนธ์นั้นจะมีลักษณะอธิบายเหตุการณ์ต่างๆ ก่อนแล้วจึงแสดงความคิดเห็นหรืออธิบายรายละเอียดเพิ่มเติม

เพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น สำหรับเรื่องรบพม่าครั้งกรุงธนบุรี สมเด็จพระยาตากสินมหาราชได้อธิบายต้นเรื่องรบพม่าครั้งกรุงธนบุรีก่อนที่จะอธิบายถึงสงครามครั้งต่างๆ ซึ่งเนื้อความที่ปรากฏในต้นเรื่องนั้นได้กล่าวถึงช่วงที่กรุงศรีอยุธยาแพ้สงครามแก่พม่าและไม่มีพระมหากษัตริย์ปกครอง หัวเมืองที่ไม่ได้เสียแก่พม่าจึงกลายเป็นเมืองอิสระ ผู้ที่เป็นเจ้าเมืองจึงคิดตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้า ซึ่งแบ่งได้ 5 ก๊กด้วยกัน คือ ก๊กพระยาพิษณุโลก ก๊กเจ้าพระฝาง ก๊กเจ้านคร ก๊กกรมหมื่นเทพพิพิธ และก๊กพระยาตาก ผู้นิพนธ์ได้กล่าวว่ฐานะของก๊กพระยาตากเสียเปรียบก๊กผู้นำอื่นๆ ทั้ง 4 ก๊ก เนื่องด้วยชาติกำเนิดที่เป็นเพียงสามัญชนและไม่ได้มีภูมิลำเนาที่จะตั้งถิ่นฐานเช่นเดียวกับก๊กอื่นๆ ครั้งที่พระยาตากออกจากกรุงศรีอยุธยาจึงมีความมุ่งหมายเพียงหนีภัยจากข้าศึกเท่านั้น ยังไม่ได้คิดตั้งตัวเป็นใหญ่ แต่เมื่อสามารถตีเมืองระยองได้ฐานะของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนี้จึงเปลี่ยนแปลงไปและได้คิดตั้งตัวเป็นใหญ่ตั้งแต่ครั้งนั้นเป็นต้นมา ความได้เปรียบของก๊กพระยาตากที่มีเหนือกว่าก๊กอื่นๆ คือวัยของพระยาตากในขณะที่เข้ากู่กรุงศรีอยุธยาอายุย่างเข้า 34 ปี เป็นวัยที่เต็มไปด้วกำลังกายและกำลังปัญญา อีกทั้งได้คุ้นเคยคบหากับเพื่อนข้าราชการรุ่นเดียวกัน เช่น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เป็นต้น จึงมีผู้ช่วยเหลือเป็นกำลังสำคัญที่มีความสามารถมาก

ต่อจากการอธิบายถึงต้นเรื่องจึงกล่าวถึงการสงครามครั้งกรุงธนบุรีที่เกิดขึ้นตลอดยุคสมัยการเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้นิพนธ์เลือกกล่าวถึงการสงครามทั้งหมด 10 ครั้ง ได้แก่ คราวตีค่ายพม่าที่โพธิ์สามต้น คราวรบพม่าที่บางกุ้ง คราวพม่าตีหัวเมืองสวรรคโลก คราวไทยตีเมืองเชียงใหม่ครั้งแรก คราวพม่าตีเมืองพิไชยครั้งที่หนึ่ง คราวพม่าตีเมืองพิไชยครั้งที่ 2 คราวไทยตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ 2 คราวพม่าที่บางแก้วเมืองราชบุรี คราวอะแซหุ่นกี้ตีหัวเมืองเหนือ และคราวพม่าตีเมืองเชียงใหม่ ทั้งนี้ข้อสังเกตประการหนึ่งคือแม้ว่าพงศาวดารฉบับนี้จะเน้นการกล่าวถึงศึกสงคราม แต่ก็ปรากฏเนื้อความที่อธิบายถึงเหตุการณ์การจลาจลในช่วงปลายรัชสมัยด้วย ผู้นิพนธ์กล่าวถึงเหตุการณ์ดังกล่าวว่า เมื่อสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ ยกกองทัพไปเมืองเขมรแล้วไม่ช้า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็มีสัญญาวิปลาสและสำคัญว่าพระองค์เป็นพระโสดาบัน มีการสังเอดสมเด็จพระสังฆราชกับพระราชาคณะ 2 องค์ เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระพิโรธที่พระสงฆ์ทั้ง 3 ถวายพระพรว่าพระภิกษุไม่สามารถกราบไหว้คุณหัสดีได้ ซึ่งแย้งกับพระราชาคณะโดยมาก นอกจากนี้พระองค์มีอาการทรงระแวงว่าข้าราชการพากันลักลอบพระราชทรัพย์ จึงให้โบายตีจ้างจง และลงโทษประหารชีวิตเพิ่มมากขึ้น บ้านเมืองเกิดความเดือดร้อนอย่างมาก ในขณะนั้นเกิดหัวหน้านักบฏ 3 คน คือ ขุนสุระ นายบุญนาค และขุนแก้วน้องพระยาสุวรรค์ สมเด็จพระเจ้า

ตากสินมหาราชจึงให้พระยาสุรศักดิ์ไปปราบกบฏ แต่พระยาสุรศักดิ์กลับเข้าข้างพวกกบฏนำทัพลงมากรุงธนบุรี พระยาสุรศักดิ์ทูลให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงผนวชแล้วจึงเอาไปคุมไว้ที่พระอุโบสถวัดแจ้ง พระยาสุรศักดิ์คิดกำเริบจะเป็นใหญ่ต่อไป เมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกฯ ทราบข่าวที่เกิดขึ้นภายในกรุงธนบุรีจึงต้องเลิกทัพกลับจากการสงครามทางกรุงกัมพูชา เพื่อปราบยุศเข็ญในกรุงธนบุรี ฝ่ายชาวพระนครรู้ว่าสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกฯ กลับมาก็ต่างชื่นชมยินดี เมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกฯ ใต้สวนทราบเหตุการณ์จึงปรึกษากับเหล่าข้าราชการว่าควรลงโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินอย่างไร ข้าราชการเห็นว่าควรให้สำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกฯ ปราบยุศเข็ญได้สำเร็จ ข้าราชการจึงอัญเชิญขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองประเทศต่อไป

ประชุมพงศาวดารภาคที่ 39 (2504)

ประชุมพงศาวดารภาคที่ 39 เป็นจดหมายเหตุของบาทหลวงฝรั่งเศสที่เข้ามาในสมัยกรุงศรีอยุธยาแผ่นดินพระเจ้าเอกทัศ กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น คณะบาทหลวงฝรั่งเศสบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกที่เข้ามาตั้งในประเทศไทยและการเมืองระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส เนื้อความในจดหมายเหตุเหล่านี้จึงไม่ได้ดำเนินไปตามลำดับเวลาของเหตุการณ์ต่างๆ เช่นเดียวกับพงศาวดาร นอกจากนี้ยังเป็นการบันทึกเรื่องราวตามความเห็น ความเชื่อ ความรู้ และความคิดเดิมของผู้แต่งเอง จดหมายต่างๆ นี้ทำให้ผู้อ่านเห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นๆ จากมุมมองของชาวต่างประเทศ

สำหรับเนื้อความที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีเชื้อชาติจีนครึ่งหนึ่งและมีความคิดที่จะเอาราชสมบัติ เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชรู้ว่าเจ้าศรีสังข์เป็นเชื้อพระวงศ์ที่สามารถขึ้นครองราชสมบัติได้ จึงพยายามจับตัวและคิดสังหาร ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า “พอพระยาตากได้ทราบว่าเป็นเจ้าศรีสังข์ได้หนีมาที่เมืองคันเคา ก็ได้มีจดหมายมาถึงเจ้าเมืองคันเคาให้ส่งตัวเจ้าศรีสังข์ให้จงได้ ถ้าส่งไปไม่ได้ก็ให้ส่งตาย” (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 39, 2504, น. 40) และเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ บ้านเมืองใกล้เคียงต่างก็เกรงกลัวพระเดชานุภาพของพระองค์ นอกจากนี้เนื้อความส่วนใหญ่ในเอกสารฉบับนี้กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในด้านศาสนา โดยกล่าวว่าพระองค์นับถือทั้งศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ ให้บาทหลวงสอนศาสนาแก่พระองค์ขณะเสด็จออกขุนนาง อีกทั้งได้กำหนดข้อบัญญัติต่างๆ ในทางศาสนาด้วย เช่น ผู้ที่ได้ทำการในศาสนาแล้วไม่ควรจะมีภรรยา ให้พระสงฆ์เรียนภาษาบาลี เป็นต้น จดหมาย

ฉบับหนึ่งกล่าวว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชรับสั่งอยู่เสมอว่าพระองค์สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ และมีรับสั่งว่ามีพระราชประสงค์จะเป็นพระพุทธเจ้าด้วย แม้ว่าเนื้อความจะเน้นในด้านการศาสนาแต่ก็ปรากฏเนื้อความที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ มีความเชี่ยวชาญ และมีความเด็ดขาดในการทำศึกสงคราม เช่น ในระหว่างศึกสงครามหากพระองค์เห็นนายทัพนายกองคนใดถอยหลังพระองค์ก็จะตัดศีรษะนายทัพนายกองผู้นั้นทันที เป็นต้น นอกจากนั้นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังให้ความสำคัญและใส่ใจพวกเข้ารีตอย่างมาก ในการยกทัพแต่ละครั้งจะ让他们เข้ารีตเป็นทหารสำหรับรักษาพระองค์เท่านั้น สำหรับเนื้อความที่กล่าวถึงในช่วงปลายรัชสมัยก็กล่าวไว้ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเสียดพระสติ กดขี่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินและชาวต่างประเทศ บางครั้งก็เกิดอารมณ์ฉุนเฉียวจับพระสนมพระราชโอรส หรือข้าราชการลงพระราชอาญาแล้วแต่พระทัย ความประพฤติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเช่นนี้ทำให้ราษฎรเกิดความเกลียดชัง จนในที่สุดเกิดการจลาจล สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกปลงพระชนม์ ในจดหมายได้กล่าวไว้ว่าราษฎรได้อัญเชิญขุนนางสำคัญ 2 คนคนแรกคืออรรคมหาเสนาบดี และคนที่สองคือแม่ทัพของกองทัพไทย ขึ้นครองราชสมบัติ

อภินิหารบรรพบุรุษ (2473)

อภินิหารบรรพบุรุษเป็นเอกสารสำคัญที่มีเนื้อหากล่าวถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสุริยสิงหนาท ต้นฉบับหนังสือเรื่องนี้เป็นสมุดไทยขาวตัวหมึกจีนรวม 2 เล่ม เดิมชื่อที่หลังปกหนังสือระบุว่า “หนังสือบรรพบุรุษย์ 1249” ไม่ทราบว่าเป็นผู้แต่ง แต่มีการสันนิษฐานว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระบรมอนุชิตธิราช และ ก.ศ.ร. กุหลาบ เอกสารนี้แต่เดิมถูกเก็บรักษาอยู่ในกองมรดกของหม่อมเจ้าปิยภักดีนารถ สุประดิษฐ์ เมื่อหม่อมเจ้าปิยภักดีนารถ สุประดิษฐ์ ถึงชีพิตักษัย สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต โปรดให้พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ

เนื้อความที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในอภินิหารบรรพบุรุษจะเน้นการกล่าวถึงพระราชประวัติตั้งแต่พระราชสมภพ การเข้ากอบกู้เอกราชจนกระทั่งพระองค์ขึ้นครองราชสมบัติ และมีการแทรกเรื่องราวอภินิหารต่างๆ เช่น การกล่าวถึงลักษณะร่างกายของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่แตกต่างไปจากบุคคลธรรมดา เหตุการณ์ในขณะที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพระราชสมภพได้เกิดฟ้าผ่าลงมาที่เสาดั้งเรือนแต่พระองค์ก็ไม่เป็นอันตราย หรือเหตุการณ์ที่มีงูเหลือมขนาดใหญ่มาขดเป็นทักษิณาวัดอยู่รอบตัว เป็นต้น นอกจากนี้ในตอนท้าย

ได้กล่าวถึงลำดับเจ้านายในราชตระกูลกรุงธนบุรี กล่าวได้ว่าเอกสารฉบับนี้ให้ความสำคัญแก่พระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตั้งแต่แรกพระราชสมภพ และมีการแทรกเรื่องราวอภินิหารต่างๆ

2.1.2 สารคดี

เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในรูปแบบของสารคดีดังต่อไปนี้

ภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ (2540)

ภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ เขียนถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในหนังสือชื่อ *ใครฆ่าพระเจ้าตากสิน* ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2516 ผู้เขียนกล่าวว่าสามารถติดต่อกับดวงพระวิญญาณของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จึงได้สอบถามข้อเท็จจริงกรณีการสวรรคตของพระองค์ ทั้งนี้ใช้เอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประกอบงานเขียนด้วย ได้แก่ พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 ตอน 1-2 จดหมายเหตุความทรงจำ ของกรมหลวงนรินทรเทวีและพระราชวิจารณ์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสุดท้าย คืออนุสรณ์กฐิน ของกรมสวัสดิการทหารเรือ เฉพาะตอนสืบเชื้อสายของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

เนื้อหาในหนังสือนี้กล่าวว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระโพธิสัตว์ที่จุติลงมาในเมืองมนุษย์ เพื่อช่วยเหลือประชาชนชาวไทยให้รอดพ้นจากวิกฤตสงครามขณะนั้น พระองค์สามารถกอบกู้เอกราชได้สำเร็จ นอกจากนี้ในช่วงที่พระองค์ต้องทำศึกสงครามเป็นช่วงที่บ้านเมืองอยู่ในวิกฤตทางการเงิน พระองค์ต้องกู้ยืมเงินจากประเทศจีนเพื่อซื้ออาวุธ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ต้องการให้หนี้สินต้องตกไปถึงรัชทายาท พระองค์จึงวางแผนกับเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเพื่อปลดหนี้กับจีน โดยการเสแสร้งเสียพระสติ และจะมอบราชสมบัติให้กับสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก สำหรับเรื่องราวในปลายรัชสมัยธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสามารถรอดพ้นจากการถูกประหารชีวิตได้ โดยมีนายมัน ซึ่งมีรูปร่างลักษณะคล้ายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกประหารแทน ส่วนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชดำรงสมณเพศและไปประทับอยู่ที่เขาขุนพนม

รังสรรค์ นิลจำ (2551)

รังสรรค์ นิลจำ (2551, น. 100-109) นำเสนอบทความเรื่อง “พระเจ้าตากสิน ล่องหน หลบซ่อนจันทน์ ประวัติศาสตร์ชาวบ้าน ประวัติศาสตร์แห่งจินตนิยาย” ตีพิมพ์ใน *ศิลปวัฒนธรรม* ฉบับเดือนตุลาคม 2551 บทความนี้ผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นจากที่ได้อ่านหนังสือชุด *บันทึกแผ่นดิน* ตอนเหตุเกิดในสยาม ของโรม บุนนาค ซึ่งกล่าวว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้ถูกสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ ดังจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของสมจิตร ทองสมัคร ที่ได้กล่าวว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีดำริที่จะมอบราชสมบัติให้แก่ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก และอาการสัญญาวิปลาสของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเกิดจากการเสแสร้ง เนื่องจากไม่สามารถขอใช้เงินที่กู้ยืมมาจากประเทศจีนได้

ผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่าง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ซึ่งในทางการเมืองแล้วทั้งสองพระองค์มีความคิดเห็นต่างกันโดยสิ้นเชิงโดยเฉพาะเรื่องโบราณราชประเพณีเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ และการแต่งตั้งขุนนางเข้ารับราชการ จะเห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ละเลยการสร้างปราสาทราชวังและพระราชประเพณีสำคัญต่างๆ นอกจากนี้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังได้แต่งตั้งสหายร่วมรบซึ่งเป็นไพร่ขึ้นรับตำแหน่งสูงๆ ในทางราชการ แนวคิดนี้ขัดแย้งกับกลุ่มขุนนางผู้ดีเก่าอย่างเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ประเด็นต่อมา คือ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกถูกวางให้อยู่ในฐานะผู้ค้ำบัลลังก์รัชทายาทของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเท่านั้น นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าในปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงขัดแย้งกับ ศาสนจักรอย่างรุนแรง ทรงมีคดีความกับคณะสงฆ์อยู่เสมอ ซึ่งเหตุขัดแย้งนี้ทำให้ประชาชนสิ้นความศรัทธา และหมดสิ้นสถานะของกษัตริย์อย่างสิ้นเชิง เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจึงเป็นฝ่ายได้รับความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองและเป็นที่ยอมรับของประชาชนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งการเกิดกบฏเป็นแผนการปฏิวัติโค่นบัลลังก์ของเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ และในประเด็นที่ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเสแสร้งมีพระอาการสัญญาวิปลาส ซึ่งเป็นแผน ที่รู้กันกับเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เพราะเหตุใดพระองค์จึงต้องลงทุนด้วยชีวิตของพระราชโอรส จึงเป็นลักษณะที่ผิดปกติและไม่มีความสมเหตุสมผล

จุฑามาศ ประมูลมาก (2553)

บทความเรื่อง “วงศ์วานวานเครือของสมเด็จพระเจ้าตากสินที่เมืองนครศรีธรรมราช” ของจุฑามาศ ประมูลมาก เป็นบทความประกอบการสัมมนาประจำปี สมาคมจดหมายเหตุไทย ผู้เขียนกล่าวถึงหลักฐานชั้นต่างๆ ที่กล่าวถึงเรื่องของวงศ์วานวานเครือของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เมืองนครศรีธรรมราช และสาแหรกตระกูลที่สืบเชื้อสายจากเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ได้แก่ พระราชวิจารณ์จดหมายเหตุความทรงจำ ของพระเจ้าไปยิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพ) พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช หลวงอนุสรสิทธิกรรมเป็นผู้เรียบเรียง พระประวัติสังเขปของพระเจ้าขัติยราชนิคม สมมติไศสวรรค พระเจ้านครศรีธรรมราช ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าใครเป็นผู้เรียบเรียง และวงศ์เจ้าพระยานคร ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ของพระยาโกมารกุลมนตรี นอกจากนี้ผู้เขียนกล่าวว่าข้อมูลที่ว่าด้วยวงศ์วานวานเครือของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เมืองนครศรีธรรมราช รวมถึงโครงเรื่องประวัติศาสตร์สำนวนที่ว่าด้วยไอรสของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเริ่มมีปรากฏหลักฐานลายลักษณ์อักษรครั้งแรกในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 และถูกขยายความรวมถึงผลิตซ้ำผ่านงานประวัติศาสตร์สมัยใหม่หลายครั้งจนกลายเป็นประวัติศาสตร์สำนวนใหม่รวมถึงเป็นความเชื่ออีกกระแสหนึ่ง ซึ่งกลุ่มงานประวัติศาสตร์สมัยใหม่ที่ได้นำข้อมูลดังกล่าวมาขยายความรวมถึงสร้างโครงเรื่องประวัติศาสตร์ธนบุรีที่สำคัญคือนวนิยายเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* ของหลวงวิจิตรวาทการ และภายหลังก็ปรากฏงานเขียนอีก 2 เรื่อง ได้แก่ นวนิยายเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไผ่* ของสุภา ศิริมานนท์ และ *ใครฆ่าพระเจ้าตากสิน* ของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ ซึ่งกล่าวในช่วงท้ายเรื่องว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเสด็จไปยังเขาขุนพนมและทรงผนวชเป็นพระภิกษุที่เมืองนครศรีธรรมราช

2.1.3 งานวิจัยและเอกสารทางวิชาการ

เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีผู้สนใจศึกษาและวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ ซึ่งปรากฏในงานวิจัยและเอกสารทางวิชาการ ดังต่อไปนี้

พลกุล อังกิ้นันท์ (2525)

พลกุล อังกิ้นันท์ (2525, น. 1-18) ได้นำเสนอบทความเรื่อง “การสิ้นพระราชอำนาจของพระเจ้าตากสิน “อย่าตกหลุมพราง เรื่องพระเจ้าตากสินทรงวิกลจริตหรือไม่” ตีพิมพ์

ในวารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ฉบับที่ 2 เดือน พฤษภาคม-สิงหาคม 2525 ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นว่ากรณีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชวิกัจฉริต ไม่ได้เป็นสาเหตุสำคัญของการสิ้นพระราชอำนาจ แต่เกิดจากพระองค์ไม่สามารถสนองต่อเจตนารมณ์ (General Will) ของผู้คน กล่าวคือในขณะที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะสงคราม พระองค์ไม่สามารถอยู่ในผู้นำได้ อำนาจจึงต้องตกไปสู่ผู้กุมกำลัง เพื่อปฏิบัติภารกิจสนองต่อเจตนารมณ์ของประชาชนต่อไป ผู้เขียนได้ย้ำว่า “อย่าตกหลุมพรางเรื่องพระเจ้าตากสินทรงวิกัจฉริตหรือไม่” เพราะอาจจะถูกชักจูงไปสู่การยกประเด็นทางประวัติศาสตร์มาเป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อมุ่งโค่นล้มสถาบันพระมหากษัตริย์ เรื่องการสิ้นพระราชอำนาจของพระเจ้าตากสินโดยเน้นที่จุด วิกัจฉริตหรือไม่จึงเป็นยุทธวิธีที่จะชี้ให้เห็นว่ารัชกาลที่ 1 ทรงกระทำสิ่งเลวร้าย ทรมศทำลาย พระผู้มีบุญคุณต่อประเทศชาติ เพื่อให้ผลแห่งความเกลียดชังดังกล่าวแผ่มาถึงองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในฐานะที่ทรงสืบสายราชวงศ์จักรี

นิติ เอียวศรีวงศ์ (2530)

นิติ เอียวศรีวงศ์ (2530, น. 48-51) นำเสนอบทความเรื่อง “พระเจ้าตากในพงศาวดารราชวงศ์ยาลอง” ตีพิมพ์ใน*ศิลปวัฒนธรรม* ฉบับเดือนพฤศจิกายน 2530 เนื้อหาบทความนี้กล่าวถึงพงศาวดารราชวงศ์ยาลอง ซึ่งเป็นพงศาวดารฉบับที่เขียนด้วยอักษรจีน และอ่านด้วยสำเนียงจีนกลาง ต้นฉบับที่ใช้แปลคือฉบับพิมพ์ของสถาบันศึกษาภาษาศาสตร์ เคโอะ ประเทศญี่ปุ่น นิติ เอียวศรีวงศ์ เป็นผู้เรียบเรียงการแปล และอาจารย์ต้นฉิ่งแห่งมหาวิทยาลัยจางชาง ประเทศจีนเป็นผู้ตรวจต้นฉบับที่เรียบเรียงเป็นภาษาไทย

เนื้อความในพงศาวดารฉบับนี้กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเหตุการณ์ในรัชสมัย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในพงศาวดารฉบับนี้มีชื่อว่า เจิ้งกั๋วอิง (เจิ้งผู้เป็นวีรบุรุษของประเทศ) และมีอีกชื่อหนึ่งว่าเจิ้นเซี่ยน บิดาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชชื่อเยียน เป็นหัวหน้าเมืองตาง เมื่อบิดาตายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็สืบตำแหน่งต่อจากบิดา ภายหลังก็ได้ตั้งตัวเป็นเจ้าของดินแดนของเสียหลง นอกจากนี้มีการกล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในช่วงปลายรัชสมัย ซึ่งได้กล่าวว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ส่งพระยาสรรรค์ (เวียงฉิ่ง) ไปปราบกบฏ พวกกบฏก็คือน้องชายของพระยาสรรรค์ แต่พระยาสรรรค์กลับไปร่วมมือกับน้องชายยกมาตีบางกอก สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงได้หนีไปวัดพระยาสรรรค์ตามไปจับมาขังไว้ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (จ้อจ้อ) ทราบข่าวจึงได้นำทหารกลับบางกอก แต่ได้แอบส่งคนไปฆ่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และให้ความผิดดังกล่าวเป็นความผิดของพระยาสรรรค์

หลังจากพระยาสรรรค์ถูกจับและถูกประหาร ก็บังคับให้ประชาชนยอมรับเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เป็นพระมหากษัตริย์ และพระอนุชาธิราช (โจวซื่อ) เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่สอง และหลาน (โม้เล่อ) เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่สาม

นิติ เถียวศรีวงศ์ (2536ก)

งานวิจัยเรื่อง *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี* ของนิติ เถียวศรีวงศ์ ได้อธิบาย และศึกษาวิเคราะห์เรื่องราวทางการเมืองสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ตั้งแต่การสลายตัวของ ราชอาณาจักรอยุธยา การอภิปรายใช้หลักฐานที่หลากหลายทั้งของไทยและต่างประเทศ เพื่อ สร้างความชัดเจนเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระเจ้ากรุงธนบุรี การประกาศนโยบายฟื้นฟู ราชอาณาจักรอยุธยาด้วยการเมืองแบบชุมชน การปราบชุมชนต่างๆ และสามารถเสด็จขึ้น ครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ได้ชี้ให้เห็นความล้มเหลวของสภาพภายในของระบบ การปกครองแบบชุมชนของพระเจ้ากรุงธนบุรี และได้อธิบายถึงการขึ้นมามีอำนาจของเจ้าพระยา จักรี ซึ่งเป็นศูนย์กลาง “ขุนนางกรุงเก่า” จนกระทั่งเกิดการสลายตัวของการเมืองแบบชุมชน และ นำไปสู่การสถาปนาราชวงศ์จักรีขึ้น

นิติ เถียวศรีวงศ์ (2540)

นิติ เถียวศรีวงศ์ (2540, น. 110-153) เขียนบทความ “จากสมเด็จพระเจ้ากรุง ธนบุรีถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” ตีพิมพ์ในหนังสือ *ชื่อกรุงแตก, พระเจ้าตากฯ และ ประวัติศาสตร์ไทย* เนื้อหาของบทความนี้เป็นการวิพากษ์บทความเรื่อง “พระราชพงศาวดารเชื่อ ได้หรือไม่?” ของวิมล พงศ์พิพัฒน์ ใน *ศิลปวัฒนธรรม* ฉบับเดือนกุมภาพันธ์ 2528 ซึ่งได้เสนอ ไว้ว่าพงศาวดารหรือจดหมายเหตุพระราชพงศาวดารทุกเล่มที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในปลายสมัย ธนบุรีล้วนแสดงว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีพระสติฟั่นเฟือน และบ้านเมืองเกิดความ ไม่สงบ

ผู้เขียนได้นำเสนอหลักฐานเกี่ยวกับกรณี “วิกจวิต” ของพระเจ้ากรุงธนบุรีพร้อมทั้ง วิพากษ์และประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานเหล่านี้ตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ โดยแสดง ให้เห็นจุดอ่อนของหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวกับกรณี “วิกจวิต” ของพระเจ้ากรุงธนบุรี ผู้เขียนได้ แสดงให้เห็นว่าหลักฐานเท่าที่มีในขณะนี้ไม่สามารถจะตัดสินไปทางใดทางหนึ่งอย่างเด็ดขาด หากแต่หลักฐานได้บอกให้ทราบเพียงว่าในปลายรัชกาลของพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ดำเนินนโยบาย

ด้านภาษีอากรและการคลังที่ส่งผลให้คนจำนวนหนึ่งเกิดความไม่พอใจ คนกลุ่มนี้จึงได้อำศัยการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก่อให้เกิดความเดือดร้อน นอกจากนี้ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและผู้นำในต้นรัตนโกสินทร์จนถึงรัชกาลที่ 3 ไม่ได้พยายามปิดบังเรื่องการชิงราชสมบัติจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หากแต่แสดงให้เห็นเหตุผลอันสมควรในการต้องแย่งชิงราชสมบัติซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญของระบบการเมืองการปกครองของไทยแต่โบราณ ดังนั้นประวัติศาสตร์ซึ่งถูกเขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์จึงเน้นถึงการปกครองที่ไม่ชอบธรรม นั่นก็คือการก่อกบฏและการทำอันตรายต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นข้ออ้างที่แสดงความชอบธรรมของพระราชวงศ์จักรี โดยไม่ได้เน้นเรื่องเกี่ยวกับเรื่องวิกฤตของพระเจ้ากรุงธนบุรีเลย แต่ปัญหาเรื่องวิกฤตที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นท่ามกลางสภาพทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจของยุคสมัยธนบุรี การตอบคำถามเรื่องวิกฤตว่า “ใช่” หรือ “ไม่” ย่อมเป็นผลมาจากและนำไปสู่การเข้าใจสภาพทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมในสมัยธนบุรีอย่างลึกซึ้ง ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่าข้อกล่าวหาที่ว่า “คุ้มดีคุ้มร้าย” (ไม่ว่าจริงหรือเท็จ) จะเป็นประโยชน์ทางการเมืองได้ก็เพียงเฉพาะในสถานการณ์จำเพาะ ซึ่งเกิดขึ้นในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีเท่านั้น

ณัฐพร บุณนาค (2545)

วิทยานิพนธ์เรื่อง “สถานะทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ.2310 – 2497” ของณัฐพร บุณนาค มุ่งศึกษาสถานะทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตลอดจนศึกษาการให้คำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในบริบททางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเริ่มตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีในพ.ศ. 2310 จนถึง พ.ศ. 2497 ซึ่งเป็นปีที่มีการเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่วงเวียนใหญ่ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก คือ เพื่อศึกษาสถานะทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ. 2310-2497 และประการที่สอง คือ เพื่อศึกษาการให้อธิบายเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในบริบททางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเอกสารชั้นต้นที่เป็นหลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษร ได้แก่ หลักฐานประเภทพระราชพงศาวดาร ตลอดจนงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ในแต่ละช่วง สำหรับเอกสารชั้นรอง ได้แก่ หนังสือและงานวิจัยต่างๆ

ผลการศึกษาพบว่า ในสมัยกรุงธนบุรีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความแตกต่างจากกษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยา เนื่องด้วยปัจจัยหลายประการ

ได้แก่ ที่มาของพระองค์ ซึ่งหลักฐานส่วนใหญ่ระบุตรงกันว่า พระองค์ทรงเป็นสามัญชนที่มีเชื้อสายจีน รวมทั้งพระราชจริยาวัตรและแนวการปกครองของพระองค์ที่มุ่งใช้ลักษณะบารมีเฉพาะบุคคลและไม่ได้ดำเนินแบบอย่างกษัตริย์ในกรุงศรีอยุธยา จึงส่งผลกระทบต่อสถานะความเป็นกษัตริย์ของพระองค์มีทั้งผู้ที่ยอมรับและไม่ยอมรับพระองค์ ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้รับการยกย่องสถานะให้เทียบเท่าพระมหากษัตริย์องค์อื่นๆ เนื่องจากความจำเป็นทางการเมืองที่ต้องมีการรักษาไว้ซึ่งความชอบธรรมของพระราชวงศ์ใหม่ ดังนั้นจะเห็นได้ชัดว่าหลักฐานต่างๆ ตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะไม่ปรากฏการเน้นย้ำการกล่าวถึงพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่มักจะเน้นเหตุการณ์ในปลายรัชกาลที่มีการสำเร็จโทษพระองค์ จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 4-5 วีรกรรมในการกอบกู้บ้านเมืองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ถูกเน้นย้ำมากขึ้น ด้วยความสำนึกในเรื่องของดินแดน อาณาเขต และยังคงอิงอยู่กับการเชิดชูวีรกรรมมากกว่าจะมุ่งเชิดชูตัวตนของพระองค์ และในสมัยรัชกาลที่ 6 สถานะของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จึงถูกกำหนดให้เป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องความรักชาติ รักบ้านเมือง สำหรับช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นประชาธิปไตย พ.ศ. 2475 อิทธิพลและบทบาทของเจ้านายในราชวงศ์จักรีลดลง มีการส่งเสริมแนวนโยบายชาตินิยมและความรักชาติบ้านเมืองของผู้นำจึงต้องนำเอาวีรกรรมของบุคคลสำคัญในอดีตมาเป็นแบบอย่างแก่ราษฎร การสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่วงเวียนใหญ่ ธนบุรี ในพ.ศ. 2497 นับเป็นการยกย่องพระเกียรติพระองค์ในเชิงรูปธรรม เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นตัวอย่างของการเป็น “ผู้นำ” หรือ “ชนชั้นนำ” ซึ่งเรื่องราวของพระองค์ถูกนำมาพูดถึงทุกยุคทุกสมัย และแตกต่างกันไปตามบริบททางการเมืองและทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ปรามินทร์ เครือทอง (2553)

หนังสือเรื่อง *ข้าแหละแผ่นดินกรุงธนบุรี* ของปรามินทร์ เครือทอง ตีพิมพ์ครั้งแรกในปีพ.ศ. 2553 เป็นงานเขียนลักษณะของการตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ตอนปลายกรุงธนบุรีในพระราชพงศาวดารที่ชี้ประเด็นสำคัญไว้ว่า หลังจากเจ้าพระยาจักรียกทัพไปกรุงกัมพูชาแล้ว จากนั้นพระเจ้าตากก็ฝันเพื่อน ทำให้แผ่นดินลุกเป็นไฟ ราษฎรเดือดร้อนทุกหย่อมหญ้า ร้อนถึงเจ้าพระยาจักรีต้องยกทัพกลับมาปราบยุคเข็ญในที่สุด เหตุการณ์เหล่านี้เป็นจริง

ตามเนื้อความในพระราชพงศาวดารดังกล่าวจริงหรือไม่ ผู้เขียนกล่าวว่า การ “ชำแหละ” วิธีการลำดับเรื่องและการระบุเวลาก่อนหลังของเหตุการณ์จะช่วยให้ความกระจ่างมากยิ่งขึ้น

ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่าพระราชพงศาวดาร 4 ฉบับ ได้แก่ พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) พระราชพงศาวดารกรุงสยามฉบับบริติชมิวเซียม พระราชพงศาวดารฉบับพิมพ์ 2 เล่ม หรือฉบับหมอบรัดเล และพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา มีที่มาจากต้นฉบับเดียวกัน คือพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) เนื่องจากการลำดับเหตุการณ์ที่เหมือนกัน คือเมื่อเวลาเจ้าพระยาจักรีไม่อยู่ในพระนครแล้ว บ้านเมืองก็เกิดก่อกวนวุ่นวาย และกล่าวถึงการเรียงลำดับเหตุการณ์เรื่องพระเจ้าตากตอนท้ายตามพระราชพงศาวดารว่าถูกสับเปลี่ยน เหตุการณ์เรื่องให้วุ่นวายนบวรสุโขดาบันลำดับไว้หลังเหตุการณ์เจ้าพระยาจักรียกทัพไปกรุงกัมพูชา ต่อจากนั้นจึงกล่าวถึงการลักลอบขายสินค้าต้องห้าม คดีพันศรี พันลา ไปจนกระทั่งเกิดกบฏพระยาสุรศักดิ์ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากเจ้าพระยาจักรียกทัพไปกรุงกัมพูชาแล้ว เหตุการณ์จึงเกี่ยวเนื่องกับ “ข้ออ้าง” ในความชอบธรรมที่ต้องมีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้เวลาปราบยุคเข็ญในบ้านเมืองแล้ว นอกจากนี้ผู้เขียนแสดงความคิดเห็นว่าการสลับฉากเรื่องใหม่นี้จึงไม่มีทางตีความเป็นอื่นได้ คือ “แผนการทำรัฐประหารได้เกิดขึ้นมา “ก่อน” ที่เจ้าพระยาจักรีจะยกทัพไปกรุงกัมพูชา และน่าจะเกิดขึ้นระหว่างการเตรียมทัพอยู่ที่นครราชสีมา ส่วนแนวคิดการทำรัฐประหารจะเกิดขึ้นก่อนหน้านั้นตั้งแต่เมื่อใดไม่มีหลักฐานแน่ชัด” (ปราวินทร์ เครือทอง, 2553, น. 57) ดังนั้นเรื่องราวของพระเจ้าตากในพระราชพงศาวดารช่วง 3 เดือนสุดท้ายก่อนสิ้นกรุงธนบุรีจึงเป็นประเด็นที่แสดงให้เห็นว่า “พระเจ้าแผ่นดินมิได้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม”

จากการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะพบว่างานวิจัยและเอกสารทางวิชาการมักจะศึกษาเรื่องสถานะทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องราวในปลายรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เหตุการณ์ดังกล่าวมักจะถูกนำไปเชื่อมโยงกับการขึ้นครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ได้แสดงให้เห็นว่าเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนั้นมีความหลากหลาย และมักจะมีการตีความไปตามบริบทสังคมและการเมืองในยุคสมัยต่างๆ

2.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ โดยเลือกเอกสารและงานวิจัยที่ใช้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นข้อมูลทั้งหมดหรือเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษา มีดังนี้

กาญจนา ธรรมเมธี (2519)

วิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 – 2411)” ของกาญจนา ธรรมเมธี ศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เขียนขึ้นในรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 4 โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ เพื่อวิเคราะห์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์ในด้านที่มา จุดมุ่งหมาย รูปแบบ แนวการเขียน ประดิษฐ์คุณลักษณะและคำศัพท์ที่กวีนำมาสรรเสริญพระมหากษัตริย์ สุนทรียภาพ และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ใช้ในงานวิจัยนี้ทั้งหมด 7 เรื่อง ได้แก่ *โคลงเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก* *โคลงดั้นสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย* *โคลงสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย* *กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว* *โคลงดั้นสรรเสริญพระเกียรติพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวครวญปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ* *ยอพระเกียรติสามรัชกาล* และ *ลิลิตตะเลงพ่าย* นอกจากนี้ได้เก็บข้อมูลทางสถิติโดยการส่งแบบสอบถามให้แก่นิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อผลทางสถิติวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ ว่าตรงกับการวิเคราะห์ทางเอกสารมากน้อยเพียงใด

ผลการศึกษาพบว่า ในด้านที่มาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์เกิดจากความศรัทธาอันเป็นผลของค่านิยม ความเชื่อ และความชื่นชมในพระจริยาวัตรของพระมหากษัตริย์ที่กวีสรรเสริญ โดยความศรัทธาและความเชื่อของกวีอยู่บนพื้นฐานของคตินิยมทางพุทธศาสนา คือความกตัญญูกตเวที ด้วยเชื่อว่าพระมหากษัตริย์มีคุณต่อประชาชน เป็นผู้ให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่อาณาประชาราษฎร์ ดังนั้นการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติของกวีจึงเป็นการสนองคุณพระมหากษัตริย์ สำหรับผลวิเคราะห์การตอบแบบสอบถามพบว่าร้อยละ 91.16 ให้ความเห็นว่ากวีแต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพราะกวีได้รับแรงบันดาลใจจากความศรัทธาในพระราชกรณียกิจและแสดงออกอย่างกตัญญู

ในด้านจุดมุ่งหมายพบว่า จุดมุ่งหมายของกวีที่แต่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีจุดมุ่งหมายต่างๆ ได้แก่ เพื่อเฉลิมพระเกียรติวีรบุรุษ เพื่อสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ เพื่อให้เห็นฝีมือทางกวีนิพนธ์ และเพื่อมุ่งบันทึกเหตุการณ์ให้คนรุ่นหลังศึกษา

ในด้านรูปแบบพบว่า กวีใช้ฉันทลักษณ์ประเภทโคลง ประเภทลิลิต ประเภทกลอน เพลงยาว และฉันทลักษณ์ประเภทโคลงต่างรวมกับกลอน

ในด้านแนวการเขียนพบว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีแนวการเขียน 2 ประการ คือ เขียนโดยวางโครงเรื่องตามพงศาวดาร และเขียนในรูปบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้นๆ

ในด้านประดิษฐกรรมพบว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีประดิษฐกรรมด้านฉันทลักษณ์ คือเริ่มมีการใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกลอน และนำฉันทลักษณ์ประเภทกลอนมาผสมกับโคลงด้วย ประดิษฐกรรมด้านจุดมุ่งหมาย คือนอกจากการสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์แล้วยังเป็นหลักฐานแสดงความสามารถในการประพันธ์ประดิษฐกรรมด้านแนวการเขียนพบว่าเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายมีการเพิ่มบทนิราศซึ่งไม่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องอื่น

ในด้านคุณลักษณะและคำศัพท์ที่กวีนำมาสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์พบว่ากวีนำคุณลักษณะของพระมหากษัตริย์ด้านการสงคราม ด้านการศาสนา ด้านการปกครอง ด้านการต่างประเทศ การก่อสร้างสิ่งแปลกใหม่ และด้านบุญบารมีมาสรรเสริญพระเกียรติ ส่วนคำศัพท์ที่กวีนำมาสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ส่วนใหญ่จะเป็นคำศัพท์ที่ใช้เปรียบพระมหากษัตริย์กับเทพเจ้าองค์ต่างๆ

ในด้านสุนทรียภาพพบว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระรัตนโกสินทร์มีองค์ประกอบทางด้านเสียง ได้แก่ มีการซ้ำคำ สัมผัสพยัญชนะและสัมผัสระหว่างวรรค องค์ประกอบทางด้านความหมาย ได้แก่ การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบโดยตรงและโดยอ้อม อธิพจน์ นาฏการ ลักษณะขัดแย้งในตัว การหลกคำ และองค์ประกอบทางด้านเสียงที่สัมพันธ์กับความหมาย ได้แก่ การเล่นคำ โคลงกระทู้ และกลบท

ในด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์พบคุณค่า 6 ประการ ได้แก่ คุณค่าด้านการสงคราม ด้านการปกครอง ด้านการต่างประเทศ ด้านการศาสนา ด้านพระราชพิธี และข้างสำคัญในแต่ละรัชกาล

สำหรับการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามก็ได้ผลสอดคล้องกับการวิเคราะห์จากตัวบทวรรณกรรม กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงจำเป็นสำหรับประชาชนชาวไทยซึ่งมีลำดับความจำเป็นมากน้อยแตกต่างกันนั้นมีจำนวนถึงร้อยละ 99.65 ด้วยเหตุที่ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันสำคัญ จึงมีกวีที่เขียนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติขึ้น

เสาวณิต วิจารณ์ (2530)

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ” ของเสาวณิตวิจารณ์ ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติของไทยสมัยต่างๆ เพื่อแสดงลักษณะด้านองค์ประกอบ ภาษา แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ความสำคัญทางวรรณคดี และความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์

ผลการศึกษาพบว่า วรรณคดียอพระเกียรติมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ ประณามพจน์ เนื้อเรื่อง และสรุป ส่วนของเนื้อเรื่องจะเน้นที่การพรรณนาพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ ได้แก่ พระคุณสมบัติ พระราชกรณียกิจ และสภาพบ้านเมือง นอกจากนี้ก็ได้ใช้ภาษาที่ไพเราะงดงาม เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์พบว่าในระยะแรกๆ ผู้แต่งมักกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ในฐานะเทวราชา ต่อมาทรงเป็นสมมติเทพ และในปัจจุบันพระมหากษัตริย์คือมนุษย์ธรรมดาที่สูงส่งด้วยคุณงามความดีที่แตกต่างไปจากบุคคลทั่วไป วรรณกรรมยอพระเกียรติเหล่านี้มีคุณค่าทางวรรณคดีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสังคมวิทยาด้วย

ยุพร แสงทักษิณ (2537)

หนังสือเรื่อง วรรณคดียอพระเกียรติ ของยุพร แสงทักษิณ เป็นหนังสือที่ให้รายละเอียดในเชิงประวัติและลักษณะคำประพันธ์ของวรรณคดียอพระเกียรติตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งผู้เขียนอธิบายโดยแบ่งวรรณคดีตามยุคสมัยที่แต่ง นอกจากนี้กล่าวถึงคุณค่าของวรรณคดียอพระเกียรติออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านพระบุคลิภาพของพระมหากษัตริย์ไทย ด้านประวัติศาสตร์และพงศาวดาร และด้านวรรณศิลป์

ด้านบุคลิภาพของพระมหากษัตริย์ไทย กวีมักจะพรรณนาพระบุคลิภาพของพระมหากษัตริย์ เนื่องจากเคยมีประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจพระราชจริยวัตร หรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้ององค์พระมหากษัตริย์โดยตรงซึ่งสร้างความประทับใจแก่

กวี พระบุคลิกลักษณะของพระมหากษัตริย์ที่กวีแต่งสรรเสริญไว้นอกจากพระบุคลิกลักษณะอันร่วมกันคือทรงพระบรมเดชานุภาพ พระบุญญาบารมี พระปรีชาสามารถ ฯลฯ แล้ว พระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ก็จะมีพระบุคลิกลักษณะเฉพาะด้านที่กวีเน้นให้เห็นเป็นพิเศษและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะพระองค์ซึ่งไม่ปรากฏในที่อื่น ในขณะที่เดียวกันพระบุคลิกลักษณะบางด้านที่เคยปรากฏในที่อื่นๆ เช่น ในประวัติศาสตร์พงศาวดารนั้นก็อาจไม่มีอยู่ในวรรณคดีขอพระเกียรติก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขอบเขตของเนื้อหาที่กวีนำมาสรรเสริญ

ด้านประวัติศาสตร์และพงศาวดาร วรรณคดีขอพระเกียรติและประวัติศาสตร์พงศาวดารต่างก็มีอิทธิพลต่อกันในแง่ของการเป็นแหล่งข้อมูล ในอดีตการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติไทยย่อมต้องศึกษาจากทั้งประวัติศาสตร์ พงศาวดาร และวรรณคดีขอพระเกียรติควบคู่กันคุณค่าทางประวัติศาสตร์และพงศาวดารที่ผู้อ่านจะได้รับจากการอ่านวรรณคดีขอพระเกียรติได้แก่ ด้านการเมืองการปกครองและการต่างประเทศ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีการ ด้านสภาพบ้านเมืองและความเป็นอยู่ของประชาชน และด้านเหตุการณ์ทั่วไป

ด้านวรรณศิลป์ กวีมักจะมีเทคนิคหรือกลวิธีการแต่ง โดยเฉพาะการใช้ถ้อยคำภาษาและสำนวนโวหารที่แสดงความสามารถของกวี เช่น การสรรคำที่งามทั้งรูป เสียง และความหมาย การเล่นคำ การใช้กลบท และกะสวน การใช้โวหารเปรียบเทียบ นอกจากนี้กลวิธีต่างๆ สามารถทำให้ผู้อ่านเกิดรสทางอารมณ์และรสทางจิตใจด้วย

สุริวัตน์ ทองคงอ่วม (2542)

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์วรรณคดีประวัติศาสตร์ประเภทสดุดีวีรกรรม” ของสุริวัตน์ ทองคงอ่วม มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือเพื่อศึกษาพัฒนาการของวรรณคดีประวัติศาสตร์ประเภทสดุดีวีรกรรมทั้งด้านเนื้อหาและขนบการประพันธ์ ผู้วิจัยศึกษาจากวรรณคดี 5 เรื่อง ได้แก่ ลิลิตยวนพ่าย ลิลิตตะเลงพ่าย ลิลิตดั้นสดุดีบ้านบางระจัน อาทิตยถึงจันทร์ และเลือดเนื้อพลีเพื่อไทย ผลการศึกษาพบว่า วรรณคดีประวัติศาสตร์ประเภทสดุดีวีรกรรมมีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนบทไหว้ครู ส่วนแสดงวัตถุประสงค์ของการแต่งและเนื้อเรื่อง ส่วนสุดท้าย คือ ส่วนสรุปหรือนิคมคาถา ในส่วนบทไหว้ครู เป็นการไหว้สิ่งและผู้แต่งเคารพยกย่องได้แก่ พระรัตนตรัย เทวดาสวรรค์ดิถี พระมหากษัตริย์ และการชมบ้านเมือง แต่พบว่ามีวรรณคดีเพียง 2 เรื่อง คือเรื่องลิลิตยวนพ่ายและอาทิตยถึงจันทร์ ที่บทไหว้ครูมีเนื้อหาครอบคลุมดังที่กล่าวมาข้างต้น ส่วนแสดงวัตถุประสงค์ของการแต่งและเนื้อเรื่องพบว่า วรรณคดีทั้ง 5 เรื่องมีข้อความแสดงวัตถุประสงค์ของการแต่งว่าผู้แต่งต้องการจะแต่งเรื่องอะไรและใครเป็นบุคคลที่

ต้องการสวดดี และในส่วนของเนื้อเรื่องผู้วิจัยศึกษากลวิธีการแต่งในวรรณคดีทั้ง 5 เรื่องพบว่า ประกอบด้วยการเล่าเรื่องและการใช้บทสนทนาในการดำเนินเรื่อง วรรณคดีทั้ง 5 เรื่องมีกลวิธีการเล่าเรื่องที่เหมือนกัน คือลำดับเรื่องไปตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนและหลังจนจบเรื่อง ในขณะที่เดียวกันก็เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันในสถานที่หนึ่งและต่างสถานที่สลับกันไปมา ส่วนการใช้บทสนทนาในการดำเนินเรื่องเพื่อช่วยให้เกิดความสมจริง และทำให้เข้าใจอารมณ์ ตลอดจนอุปนิสัยของตัวละครได้ดียิ่งขึ้น ส่วนสรุปเรื่องหรือนิคมคาถา เป็นการกล่าวถึงรายละเอียดเรื่องผู้แต่ง ประวัติการแต่ง และการขอผลานิสงส์จากการแต่ง พบว่าวรรณคดีที่มีบทนิคมคาถาสมบูรณ์ที่สุดคือเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย

สำหรับลักษณะคำประพันธ์ของวรรณคดีทั้ง 5 เรื่องพบว่าแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยคำและโคลงคำ และแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยสุภาพและโคลงสุภาพ ด้านการสร้างรสพบว่า วีรรสเป็นรสเอก นอกจากนี้ยังพบรสเสริมในวรรณคดีที่มีวีรบุรุษเป็นพระมหากษัตริย์ และกรรณารสเป็นรสเสริมในการบรรยายความโศกเศร้าและการสูญเสียของตัวละคร

ธงชัย ดิษโส (2547)

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช” ของธงชัย ดิษโส โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา และศิลปะการใช้ภาษา รวมทั้งลักษณะของการสืบทอดจารีตนิยมจากวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติในอดีต ตลอดจนศึกษาลักษณะการปรับเปลี่ยนของวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติ ศึกษาจากวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชจำนวน 19 เรื่อง เช่น เย็นศิระเพราะพระบริบาล ของสุภร ผลชีวิน สมเด็จพระภัทรมหาราชคำฉันท์ ของศิวกานท์ ปทุมสูติ ลิลิตเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระภูมิพลมหาราช ของเฉลิมชัย ตาละลักษมณ์ เป็นต้น

ผลการศึกษาพบว่าด้านรูปแบบ เนื้อหา และศิลปะการใช้ภาษา ด้านรูปแบบคำประพันธ์ที่ผู้แต่งใช้มากที่สุด คือ ลิลิต เนื่องจากลิลิตเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่สอดคล้องต่อการนำไปใช้แต่งวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติ กล่าวคือฉันทลักษณ์ประเภทร้อยเป็นฉันทลักษณ์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ส่วนโคลงมีลักษณะที่ขึงขัง สง่างาม รวมทั้งมีจังหวะและเสียงที่ไพเราะ ด้านรูปแบบการนำเสนอแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนต้นเรื่อง ตอนเนื้อเรื่อง และตอนท้ายเรื่อง รูปแบบการนำเสนอทั้ง 3 ตอนมีความสอดคล้องกับสาระที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอ

ให้เห็นพระราชจริยวัตร พระราชกรณียกิจ และพระเกียรติคุณด้านต่างๆ ทำให้ผู้อ่านเกิดความซาบซึ้งและประทับใจในสิ่งๆที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ด้านเนื้อหาพบว่า เนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ พระราชประวัติ พระราชธรรม พระอัจฉริยภาพ สิ่งคู่บุญบารมี คติเกี่ยวกับสถานภาพ พระมหากษัตริย์ พระราชกรณียกิจ พระบรมวงศานุวงศ์ และสภาพบ้านเมือง จึงเห็นได้ว่าเนื้อหา มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์หลักในการแต่งวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติ คือ การสดุดีพระเกียรติคุณในด้านต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ศิลปะการใช้ภาษาที่ปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ การเล่นเสียงสัมผัส การเล่นเสียงวรรณยุกต์ การเล่นคำ การเลือกสรรคำใช้ในการประพันธ์ และการใช้ภาพพจน์ ศิลปะการใช้ภาษาเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความประณีตบรรจงของผู้แต่งที่พยายามคัดสรรถ้อยคำที่ก่อให้เกิดสุนทรียภาพทางเสียงและทางความหมาย ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพของสิ่งที่ผู้แต่งต้องการสื่อได้อย่างชัดเจนและมีชีวิตชีวามากยิ่งขึ้น

ในด้านการสืบทอดจารีตนิยมพบว่าลักษณะส่วนใหญ่ของวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติมุ่งสืบทอดจารีตนิยมในด้านรูปแบบ เนื้อหา และศิลปะการใช้ภาษาจากวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติในอดีต เนื่องจากผู้แต่งเห็นว่าวรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติเป็นของสูงที่ต้องถนอมรักษาอย่างวิจิตรบรรจง เพื่อถวายเป็นราชสักการะ การสืบทอดจารีตนิยมย่อมทำให้ผู้แต่งเกิดความมั่นใจในผลงานของตน

ในส่วนการปรับเปลี่ยนพบว่าการปรับเปลี่ยนด้านรูปแบบคำประพันธ์ ได้แก่ ผู้แต่งมีการใช้ฉันทประเภทอินทรวงศ์วิชุดฉันท 12 ซึ่งเป็นฉันทที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในการประพันธ์วรรณกรรมร้อยกรองของไทย การปรับเปลี่ยนด้านรูปแบบการนำเสนอปรากฏ 2 ตอน คือ ตอนต้นเรื่อง ได้แก่ การกล่าวชมความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง และตอนเนื้อเรื่อง ได้แก่ การนำเสนอแบบบทสนทนา การนำเสนอด้วยวิธีการตั้งหัวข้อ การนำเสนอโดยใช้ภาพประกอบ และการนำเสนอโดยใช้เชิงอรรถ ส่วนการปรับเปลี่ยนด้านเนื้อหา ได้แก่ พระราชประวัติ พระราชธรรม พระอัจฉริยภาพ สิ่งคู่บุญบารมี พระราชกรณียกิจ ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ สภาพบ้านเมือง การกล่าวบรรยายพระราชวังที่ประทับ และเนื้อหาปลื้มยกย่องที่ผู้แต่งประทับใจ การปรับเปลี่ยนในด้านศิลปะการประพันธ์ ได้แก่ การเลือกสรรใช้คำเรียกแทนพระนามที่หลากหลายกว่าในอดีต และการใช้ภาพพจน์แบบอ้างอิงถึง

มารศรี สอทิพย์ (2551)

วิทยานิพนธ์เรื่อง “เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์” ของมารศรี สอทิพย์ โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก คือ เพื่อศึกษากลวิธีการเล่าเรื่องของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ประเภทต่างๆ เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่วนประการที่สอง คือ เพื่อศึกษาการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านกลวิธีการเล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย ข้อมูลที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษา ได้แก่ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง โดยแบ่งเป็น 5 ประเภท คือ พระราชพงศาวดาร เช่น พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา เป็นต้น บทประพันธ์ร้อยกรอง เช่น ลิลิตตะเลงพ่าย โคลงภาพพระราชพงศาวดาร เป็นต้น ความเรียง เช่น ไทยรบพม่า กฤษฎาภินิหารอันบัดบังมิได้ เป็นต้น นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ได้แก่ มหาราชโสดและอิริราชา และหนังสือการ์ตูน ได้แก่ การ์ตูนเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และการ์ตูนเรื่องมหากาพย์กู่แผ่นดิน นอกจากนี้ศึกษาจากเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เป็นการแสดง โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ละคร เช่น บทละครเรื่องพระนเรศวรประกาศอิสรภาพ บทละครเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นต้น และภาพยนตร์ ได้แก่ ภาพยนตร์เรื่องมหาราชดำและภาพยนตร์เรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภาค 1 องค์ประกันหงสาและภาค 2 ประกาศอิสรภาพ

ผลการศึกษาพบว่าเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแต่ละประเภทใช้กลวิธีการเล่าเรื่องแตกต่างกันไปตามจุดประสงค์และชนบทของการสร้างงานนั้น ซึ่งปรากฏทั้งกลวิธีที่ใช้ร่วมกันและแตกต่างกัน กลวิธีการเล่าเรื่องที่เป็นลักษณะร่วมกัน คือ การใช้เหตุผลห้ศรัทธาต่างๆ เพื่อสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีบุญบารมี ส่วนกลวิธีการเล่าเรื่องที่เป็นลักษณะต่างกัน คือ การสร้างความขัดแย้งในหลากหลายรูปแบบ การเพิ่มเติมเหตุการณ์บางเหตุการณ์ การสร้างตัวละครที่เป็นแนวเทียบและเป็นคู่ตรงข้าม และมุมมองในการเล่าเรื่อง

ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยพบว่า บริบททางสังคมที่สัมพันธ์กับการเมืองส่งผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เช่น การชำระพระราชพงศาวดาร อุดมการณ์เรื่องชาตินิยม เป็นต้น

บริบททางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ เช่น ในพระราชพงศาวดารสร้างภาพลักษณะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้ใกล้เคียงกับพระพุทธเจ้าในด้านผู้มีบารมี ในอิริยาทสร้างภาพลักษณะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เป็นวีรบุรุษแบบมนุษย์ปुरुชน ในลิลิตตะเลงพ่ายสร้างอารมณ์สะท้อนใจผ่านตัวละครอื่นที่ไม่ใช่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่ในนวนิยายและภาพยนตร์ ผู้เล่าเรื่องสร้างให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องเผชิญกับทั้งความรักและความโศก เพื่อให้เห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสามารถเอาชนะอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ เหล่านี้จนสามารถกอบกู้อิสรภาพได้สำเร็จ เป็นต้น

จากการรวบรวมงานวิจัยที่ศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ จะเห็นว่าเป็นการศึกษาในลักษณะภาพรวมหรือตัวบทของวรรณกรรมประเภทนี้ โดยวิเคราะห์ถึงที่มา ลักษณะเฉพาะ องค์ประกอบ แนวคิดและคุณค่าด้านต่างๆ รวมทั้งวิเคราะห์การปรับเปลี่ยนด้านรูปแบบ เนื้อหา และการใช้ภาษาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

2.3 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์ โดยเลือกจากเอกสารและงานวิจัยที่ใช้นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เป็นข้อมูลทั้งหมดหรือเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษา มีดังนี้

ประคอง เจริญจิตรกรรม (2527)

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยระหว่าง พ.ศ. 2490 – พ.ศ. 2525” ของประคอง เจริญจิตรกรรม ศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์ทั้งทางด้านเนื้อหาและกลวิธีการประพันธ์ เพื่อศึกษาท่วงทำนองในการเขียนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย ที่พิมพ์เผยแพร่ในช่วงเวลาดังกล่าว

ผลการศึกษาพบว่า ทางด้านเนื้อหามีการนำเนื้อเรื่องบางส่วนมาจากเหตุการณ์ในอดีตสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ โดยผู้ประพันธ์ได้เพิ่มบทบาทของตัวละครที่ไม่มีจริงในประวัติศาสตร์เสริมเข้าไปในเรื่อง เพื่อดำเนินเรื่องได้ครบรสทั้งทุกข์ รัก โศก และหวาดกลัว ตลอดจนสอดแทรกความคิดเห็นของผู้ประพันธ์ลงไปในเรื่อง ส่วนทางด้านกลวิธีการประพันธ์

ผู้ประพันธ์มีความประณีตในการเลือกสรรถ้อยคำได้เป็นอย่างดี สามารถให้นม่น้ำอารมณ์ความคิดของผู้อ่านให้คล้อยตามไปกับเนื้อหาและบทบาทของตัวละครได้

สุภิญญา ยงศิริ (2545)

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์” ของสุภิญญา ยงศิริ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากนวนิยายอิงประวัติศาสตร์จำนวน 9 เรื่อง ได้แก่ *สี่แผ่นดิน* ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช *ลูกทาส* ของรพีพร *ร่มฉัตร* ของทมยันตี *บุญเพรงพระหากสวรรค์* ของศุภร บุนนาค *ญาติกา* ของโสภาค สุวรรณ *รัตนโกสินทร์ สองฝั่งคลอง* *ราตรีประดับดาว* และ *บุรพา* ของว.วินิจฉัยกุล ผู้วิจัยศึกษาการสร้างโครงเรื่อง เนื้อเรื่อง การสร้างตัวละคร การใช้ฉาก และศิลปะการใช้ภาษา เพื่อแสดงให้เห็นว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์มีลักษณะเด่น คือมีเนื้อหาเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์และสะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ผลการศึกษาพบว่า ผู้แตงนวนิยายอิงประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์สร้างโครงเรื่อง/เนื้อเรื่อง สร้างตัวละคร ใช้ฉาก และมีศิลปะการใช้ภาษา เพื่อเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ในด้านต่างๆ ได้แก่ พระมหากษัตริย์ทรงสร้างควมมั่นคงและดำรงเอกราชของชาติไทย พระมหากษัตริย์ทรงสร้างประเทศให้เจริญทัดเทียมอารยประเทศ อีกทั้งกลวิธีดังกล่าวยังสามารถแสดงให้เห็นภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยด้วย นอกจากนี้นวนิยายทั้ง 9 เรื่องแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไทยในด้านต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

อภิรักษ์ ชัยปัญหา (2546)

วิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์การเสียดกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2” ของอภิรักษ์ ชัยปัญหา โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ประการ ประการแรก ได้แก่ ศึกษาองค์ประกอบของไตรภูมิแห่งวรรณคดีในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์การเสียดกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ในขั้นตอนของการสร้าง การเสพ และวรรณกรรม ประการที่สอง ได้แก่ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้แตงและผู้อ่านกับบริบททางสังคม เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์การเสียดกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 และประการสุดท้าย ได้แก่ พิจารณาคุณค่าโดยการอธิบายให้เห็นหน้าที่และความสำคัญของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์การเสียดกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ที่ส่งผลต่อสังคมและวรรณกรรมไทย ผู้วิจัยศึกษานวนิยายจำนวน 10 เรื่อง คือ *ทหารเอกพระ*

บัณฑิต ขำหลวงเดิม และบางระจัน ของไม้ เมืองเดิม กรุงแตก ของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ
ฟ้าใหม่ ของศุภกร บุนนาค เลือดสุพรรณ ของสุจิตต์ วงษ์เทศ สายโลหิต ของโสภาค สุวรรณ
คนดีศรีอยุธยา ของเสนีย์ เสาวพงศ์ นายขนมต้ม ของคมทวน คันธนู และจอมทหาร
ธรรมาธิเบศ ของรพีพร ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของ “ไตรภูมิแห่งวรรณคดี”
ประกอบด้วยผู้แต่ง วรรณกรรม และผู้อ่าน

ผลการศึกษาพบว่าภูมิหลังของผู้แต่ง ได้แก่ พื้นฐานครอบครัว การศึกษา
ประสบการณ์ชีวิต ความสนใจ อาชีพ และอุดมการณ์ของผู้แต่ง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคมมีส่วนในการกำหนดจุดมุ่งหมายในการประพันธ์ของผู้แต่ง ส่วนบริบททางสังคมด้าน
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์กลุ่มกรณีศึกษา พบว่านวนิยายอิง
ประวัติศาสตร์กลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลทั้งทางด้านรูปแบบและเนื้อหาโดยตรงจากตะวันตก แต่ยังคง
สอดคล้องกับค่านิยมเดิมของไทยที่นิยมเรื่องอิงพงศาวดารหรือเรื่องเกร็ดประวัติศาสตร์

ภูมิรัฐประวัติศาสตร์ของผู้อ่านส่งผลต่อการเข้าถึงวรรณกรรมประเภทนี้ ความนิยม
และหน้าที่ของผู้อ่านส่งผลต่อพัฒนาการของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์กลุ่มนี้ ทั้งในด้านการ
สร้างสรรค์ การเผยแพร่ และการแปรรูปสู่ศิลปะประเภทอื่น ซึ่งสะท้อนค่านิยมของสังคมที่ได้ยก
สถานะของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์การเสียดสีหรือยุคลักษณ์ครั้งที่ 2 จนเป็นที่ยอมรับให้เป็น
วรรณกรรมที่มีคุณค่าในระดับสูง มีนัยของการเชิดชูบรรพบุรุษและแสดงเกียรติภูมิแห่งความ
เป็นไทย

จากการศึกษาด้านองค์ประกอบทำให้เห็นถึงหน้าที่และความสำคัญของนวนิยายอิง
ประวัติศาสตร์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสุนทรียภาพ ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านศึกษา
บันเทิง

นัยนา ครุฑเมือง (2547)

วิทยานิพนธ์เรื่อง “นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ล้านนา: ภาพสะท้อนการเมืองและ
สังคม” ของนัยนา ครุฑเมือง มีวัตถุประสงค์ของศึกษาเพื่อวิเคราะห์สภาพการเมืองและสังคม
ล้านนาที่ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ล้านนาสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์จนถึงสมัย
พลตรีเจ้าแก้วขวัญ โดยศึกษาจากนวนิยายเรื่องเจ้าจันทน์ผมหอม นิราศพระธาตุนันทน์แขวน ของ
มาลา คำจันทร์ รากนครา ของปิยะพร ศักดิ์เกษม ทัพพัน 1902 ของพ.วังน่าน เวียงแก้วฟ้า
และหนึ่งฟ้าเดียวกัน ของกฤษณา อโศกสิน

ผลการศึกษาพบว่า ในด้านการเมืองผู้ประพันธ์ได้นำเสนอภาพความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในอาณาจักรล้านนาเข้ากับสยาม พม่า และมหาอำนาจตะวันตก ตั้งแต่ยุคที่ล้านนาเป็นประเทศราชของสยามจนถึงช่วงเวลาเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นภาพการรวมอาณาจักรล้านนาเข้ากับสยาม ผู้ประพันธ์มีทัศนะที่แตกต่างกันต่อการรวมดินแดนล้านนาเข้ากับสยาม ผู้ประพันธ์ที่เป็นคนนอกวัฒนธรรมล้านนาเช่นกฤษณา อโศกสิน และปิยะพร ศักดิ์เกษม มีมุมมองที่เห็นด้วยกับการรวมดินแดนล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ส่วนผู้ประพันธ์ที่มีถิ่นกำเนิดในล้านนาเช่นมาลา คำจันทร์ และพ.วังน่าน มีมุมมองที่แตกต่างออกไป ในมุมมองของมาลา คำจันทร์ สยามเป็นผู้รุกรานดินแดนล้านนาและเข้ายึดอำนาจจากผู้นำท้องถิ่น ส่วนพ.วังน่านได้ชี้ให้เห็นปฏิริยาการต่อต้านอำนาจรัฐบาลสยามของชาวล้านนา

ในด้านสังคมผู้ประพันธ์ชี้ให้เห็นภาพความสัมพันธ์ภายในสังคมของชาวล้านนาในมิติของชนชั้นและสถานภาพทางเพศโดยมีโครงสร้างทางสังคม คติความเชื่อ ค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นปัจจัยกำหนดบทบาทและหน้าที่ของคนในสังคม

นอกจากนี้ภาพลักษณ์ของสตรีล้านนาที่เป็นผู้หญิงเก่งและแกร่งส่วนหนึ่งมาจากสภาพสังคมที่เอื้อให้สตรีมีบทบาทสำคัญทั้งในครอบครัวและสังคม และอีกส่วนหนึ่งมาจากทัศนคติของผู้ประพันธ์ที่เป็นสตรียุคปัจจุบัน ตัวละครสตรีล้านนาจึงปรากฏลักษณะของผู้หญิงยุคปัจจุบันด้วย

เสาวณิต จุลวงศ์ (2549ก)

เสาวณิต จุลวงศ์ (2549ก, น. 72-117) นำเสนอบทความเรื่อง “นวนิยายไตรภาคชุดกษัตริยา: การเล่าเรื่องอดีตจากภาพอดีตที่ถูกนำเสนอ” ตีพิมพ์ในวารสารวรรณวิทัศน์ ปีที่ 6 เดือนพฤศจิกายน นวนิยายไตรภาคชุดกษัตริยาของทมยันตี ได้แก่ กษัตริยา แก้วกัลยาแห่งแผ่นดิน และอริราชา เป็นนวนิยายที่พยายามตั้งข้อสังเกตและตั้งคำถามต่อประวัติศาสตร์ที่บันทึกเหตุการณ์การเสียและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 นวนิยายสามเรื่องนี้ในตอนแรกมีลักษณะการเล่าเรื่องเป็นแบบนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ นำบุคคลที่เอกสารประวัติศาสตร์กล่าวถึงมาเป็นตัวละครเอก เพิ่มเติมรายละเอียดของชีวิต อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เพื่อนำเสนอเหตุการณ์การเสียและการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาตามที่ผู้แต่งตีความ ดังปรากฏในช่วงแรกของเรื่องกษัตริยา แต่ต่อมาผู้แต่งแสดงตนเป็นผู้เล่าอย่างเปิดเผย และบอกเล่าถึงกลวิธีการแต่งการ

เรียบเรียงเรื่องจากข้อมูลแหล่งต่างๆ รวมทั้งแนวความคิดในการตีความให้ปรากฏชัดเจนทำให้นวนิยายทั้งสามเรื่องมีลักษณะเป็น “เรื่องแต่งที่ว่าด้วยการแต่งเรื่องประวัติศาสตร์” หรือ historiographical metafiction กล่าวคือผู้แต่งเสนอเรื่องราวประวัติศาสตร์โดยที่พร้อมกันนั้นก็แสดงให้เห็นปัญหาของการเล่าเรื่องอดีตหรือการเขียนประวัติศาสตร์ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาเกี่ยวกับการสร้างและการรับรู้ประวัติศาสตร์กระแสหลัก หรือประวัติศาสตร์ที่เป็นทางการ เป็นวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์แบบหลังสมัยใหม่ซึ่งไม่ได้นำเสนอภาพอดีตในรูปแบบเดิม คือเล่าเรื่องตามประวัติศาสตร์กระแสหลักได้อธิบายไว้ แต่ตั้งคำถามหรือเขียนล้อกับประวัติศาสตร์กระแสหลัก และ/หรือกระบวนการประวัติศาสตร์นิพนธ์ (historiography) เพื่อให้ผู้อ่านคิดตั้งคำถามและตระหนักถึงกระบวนการและอุดมการณ์ (ideology) ที่แต่ละกลุ่มสังคมวัฒนธรรมใช้อธิบายตนเอง กระบวนการสร้างเรื่องเล่าจึงเป็นสิ่งที่วรรณกรรมกลุ่มนี้เน้น มิใช่เพื่อปฏิเสธความมีอยู่จริงของอดีตที่เป็นจริง แต่เป็นการมุ่งความสนใจไปที่การเรียบเรียงอดีตนั้นให้เป็นลำดับต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน เพื่อให้เห็นความเป็นเรื่องเล่าในฐานะภาพแทนของอดีตที่สร้างขึ้นตามฐานความคิดของความเป็นเหตุเป็นผลกันและความต่อเนื่อง ทั้งสองประการเป็นฐานความคิดสำคัญของประวัติศาสตร์นิพนธ์สมัยใหม่ และกลายเป็นทฤษฎีแม่บทของประวัติศาสตร์นิพนธ์จนกลบฝังบทบาทของการเล่าเรื่องที่เป็นกระบวนการสำคัญของประวัติศาสตร์นิพนธ์ การที่ “เรื่องแต่งว่าด้วยการแต่งเรื่องประวัติศาสตร์” มุ่งความสนใจไปที่กระบวนการสร้างประวัติศาสตร์เรื่องเล่านี้ก็เพื่อให้รู้และยอมรับถึงการเมืองเชิงอำนาจ (Politics) อันเป็นเงื่อนไขในการสร้างความรู้เกี่ยวกับอดีตของสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ

กลวิธีการนำเสนอเรื่องในลักษณะ “เรื่องแต่งที่ว่าด้วยการแต่งเรื่องประวัติศาสตร์” ของนวนิยายชุดกษัตริยา ทำให้เห็นว่าภาพเหตุการณ์สงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงหงสาวดีที่ปรากฏในหลักฐานประวัติศาสตร์มีปัญหา ผู้แต่งเสนอการตีความข้อมูลประวัติศาสตร์ที่แตกต่างและเรียบเรียงเรื่องราวใหม่เสนอผ่านนวนิยายที่แสดงอัตวิสัยในการคัดเลือกข้อมูลและการเล่าเรื่องของผู้แต่งอย่างเปิดเผย

แม้ว่านวนิยายสามเรื่องนี้จะแต่งขึ้นจากการค้นคว้าข้อมูลมากมาย โดยเฉพาะข้อมูลที่ได้รับคำแนะนำเชื่อถือในฐานะในหลักฐานปฐมภูมิ หรือเป็นการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการ แต่เอกสารที่นำเสนอข้อมูลเหล่านั้นล้วนแต่เป็น “เรื่องเล่า” นั่นคือว่างานเขียนเหล่านั้นมีกระบวนการจัดวางโครงสร้างเพื่อจัดลำดับหรือจัดระเบียบของเรื่องราวและเหตุการณ์ที่นำมาเล่า ซึ่งต้องอาศัยจินตนาการทำให้เรื่องที่น่ามาเล่าเรียบเรียงเป็นองค์รวมขึ้นมา ในการทำเช่นนั้นข้อมูลหลักฐานต่างๆ กลายเป็นวัสดุที่ผู้เล่านำมาเลือกสรรและจัดการเพื่อประกอบเรื่องราวที่ต้องการจะ

นำเสนอ และนี่เองทำให้การนำเสนออดีตในรูปแบบของเรื่องเล่า (narrative) เป็นปัญหา เนื่องจากเหตุการณ์ที่เป็นข้อเท็จจริงถูกกำหนดความหมายด้วยการนำมาประกอบเข้ากับ เหตุการณ์อื่น เป็นชุดเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกัน

กษัตริยา แก้วกัลยา แห่งแผ่นดิน และ*อิริราชามี* ไซ่งานเขียนทางประวัติศาสตร์จึงมี ลักษณะสำคัญต่างกับการเขียนงานประวัติศาสตร์ คือใช้จินตนาการเป็นหลักในการนำเสนอ เหตุการณ์ประวัติศาสตร์ในรูปของนวนิยาย โดยที่ผู้แต่งสร้างเรื่องให้มีความสมบูรณ์ตาม จินตนาการของตน

นวนิยายไตรภาคชุด*กษัตริยา*แม้ว่าจะเป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่เสนอแง่มุม ใหม่ในการเล่าเรื่องอดีต โดยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่เสนอภาพเหตุการณ์การเสียและ การกอบกู้กรุงศรีอยุธยา อันกลายเป็นประวัติศาสตร์กระแสหลักที่สร้างความรับรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับเหตุการณ์และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ดังกล่าว แต่ผลงานชุดนี้ก็มีความย้อนแย้ง อยู่ในตัวเอง ทางหนึ่งคือการแสดงให้เห็นปัญหาของประวัติศาสตร์กระแสหลักดังกล่าว แต่อีก ทางหนึ่ง กระบวนการเสนอเรื่องก็ถูกครอบด้วยประวัติศาสตร์กระแสหลักอยู่ในขณะเดียวกัน ซึ่งผู้ แต่งเองก็ยังคงผลิตซ้ำเรื่องราวเหตุการณ์ที่สำคัญไปตามทิศทางที่ประวัติศาสตร์กระแสหลักได้ เสนอไว้นั่นเอง

วันชนะ ทองคำเภา (2550)

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไทย” ของวันชนะ ทองคำเภา โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก คือเพื่อ ศึกษาภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย และประการที่สอง คือเพื่อศึกษาวัตถุประสงค์ในการแต่งและกลวิธีการเล่าเรื่องที่ใช้ในการสร้างภาพตัวแทนของ สมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไทย ผู้วิจัยเลือกศึกษาวิเคราะห์ตัวละครสมเด็จพระมหา ธรรมราชาที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน โดยเลือกวรรณกรรมที่ มีเนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่เริ่มรัชสมัยสมเด็จพระไชย ราชาราช (พ.ศ. 2057) จนถึงรัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา (พ.ศ. 2121) และปรากฏ บทบาทของตัวละครขุนพิเรนทรเทพ ตัวละครพระมหาธรรมราชา หรือตัวละครสมเด็จพระมหา ธรรมราชาราชชาติเงิน จำนวน 15 เรื่อง เช่น บทเสภาเรื่อง*พระราชพงศาวดาร ไคลงภาพพระ ราชพงศาวดาร เฉลิมเกียรติกษัตริย์คำฉันท์* บทละครดึกดำบรรพ์เรื่อง*พระสุพรรณกัลยา*

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์จำนวน 7 เรื่อง เช่น เรื่องผู้ชนะสิบทิศ เรื่องสมเด็จพระสุริโยทัย เรื่องพระที่นั่งสุพรรณหงส์ เรื่องพ่อ เป็นต้น

ผลการวิจัยพบว่าภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมสามารถแบ่งตามสถานภาพได้ 3 สถานภาพ สถานภาพแรก คือสถานภาพขุนพิเรนทรเทพผู้เป็นขุนศึกของอยุธยา ปรากฏเป็นภาพของผู้ปราบยุคเข็ญและนักรักนักรบ สถานภาพที่สอง คือสถานภาพพระมหาธรรมราชาผู้เป็นเจ้าของเมืองพิษณุโลก ปรากฏเป็นภาพของผู้ต่อสู้เพื่อชาติ ผู้เผด็จชาติตน และผู้พ่ายแพ้ และสถานภาพที่สาม คือสถานภาพสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชผู้เป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ปรากฏเป็นภาพพระราชบิดาของวีรสตรี/วีรบุรุษ และเป็นวีรกษัตริย์

ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาเปลี่ยนแปลงไปในยุคต่างๆ กล่าวคือในยุคต้นรัตนโกสินทร์จนถึงราวสมัยรัชกาลที่ 7 ผู้ประพันธ์วรรณกรรมมักจะเสนอภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาในด้านไม่ดีโดยอ้อม ทำให้ไม่ปรากฏภาพพระมหาธรรมราชาในลักษณะผู้ร้ายชัดเจนเท่าใดนัก ส่วนภาพตัวแทนในด้านดีนั้น นอกจากในสถานภาพขุนพิเรนทรเทพที่ปรากฏในด้านดีมาโดยตลอดแล้ว ตัวละครพระมหาธรรมราชาและสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชที่ปรากฏในด้านดีนั้นพบครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 คือภาพผู้ต่อสู้เพื่อชาติด้วยการขับไล่ฝ่ายพม่าที่มารุกรานออกไปจากเขตแดนไทย ใน พ.ศ.2543 ภาพในด้านดีเริ่มเป็นแนวโน้มสำคัญที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน โดยปรากฏภาพผู้เปี่ยมด้วยความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ แม้จะเข้าสวามิภักดิ์ต่อพม่า แต่ก็ได้ทรงตระเตรียมวางแผนการกอบกู้เอกราชไว้ก่อนแล้ว การที่ภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชามีแนวโน้มจะปรากฏในด้านดีในลักษณะขุนศึกผู้มีความสามารถในยุคหลังนั้น น่าจะเป็นเพราะผู้ประพันธ์ต้องการปูพื้นภาพตัวแทนของพระมหาธรรมราชาให้สอดคล้องกับบทบาทในฐานะพระราชบิดาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยสอดคล้องกับภาพตัวแทนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชค่อยๆ เปลี่ยนแปลงจากภาพวีรบุรุษแบบวีรมหาราชมาเป็นภาพวีรบุรุษที่เป็นมนุษย์บุรุษมากขึ้นเรื่อยๆ ด้วย

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าการเปลี่ยนแปลงของแรงผลักดันที่ส่งผลต่อภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาอย่างน้อย 2 ประการ ได้แก่ พลังแห่งวรรณศิลป์ คือกลวิธีการเล่าเรื่อง พลังอีกประการหนึ่งคือ พลังทางปัญญา คือความคิดในแต่ละยุคสมัย ซึ่งรวมถึงความคิดทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม โดยเฉพาะสำนักทางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของยุคสมัยอันยาวนานของการนำเรื่องราวของสมเด็จพระมหาธรรมราชามาเสนอในวรรณกรรม

กรณีการ สাত্রปรุง (2552)

บทความเรื่อง “ภาพลักษณ์และบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์จากนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2540) จนถึงรัฐประหารกันยายน พ.ศ. 2549” ของกรณีการ สাত্রปรุง ตีพิมพ์ในวารสารธรรมศาสตร์ ฉบับพิเศษเนื่องในโอกาสมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ครบรอบ 75 ปี เดือนมกราคม – มิถุนายน พ.ศ. 2552

บทความวิจัยนี้ศึกษาจากนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจถึงรัฐประหาร 2549 เช่น บุญบรรพ์ บรรพ 1 (2548) และบรรพ 2 (2549) ของศรีฟ้า ลดาวัลย์ บูรพา (2543) ราตรีประดับดาว (2542) ของว.วินิจฉัยกุล ปีกแดง (2545) ของวินทร์ เลียววาริณ เกลียวใหม่โยกรรม (2549) ของเขมชาติ เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจถึงรัฐประหาร 2549 ได้เน้นให้เห็นว่าชาติไม่สามารถอ้างความเป็นชาติได้หากขาดสถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางจิตใจของคนทั้งชาติเป็นมิ่งขวัญ เป็นสัญลักษณ์ของความผาสุกร่มเย็น เป็นนิมิตของความก้าวหน้าของแผ่นดิน ทรงเป็นทั้งองค์ประมุข เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นเทพยดา และทรงเป็นมากกว่า ‘องค์สมมติเทพ’ เป็นเจ้าชีวิตของคนในประเทศ

ช่วงเวลาในการแตงนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่ีสถานการณ์ต่างๆ รุมล้อมสังคมไทย และเป็นระยะเวลาที่คนในสังคมไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตนานาประการที่เกิดขึ้นกับสถาบันหลักๆ ของสังคม จึงไม่เป็นเรื่องแปลกที่ผู้ประพันธ์จะให้ความสำคัญกับสถาบันพระมหากษัตริย์ แม้ว่าเนื้อเรื่องหลักจะเป็นเรื่องของสามัญชน หรือแม้แต่เป็นเรื่องของสงครามที่อยู่นอกเขตแดนไทย หากโดยทางใดทางหนึ่งนักเขียนจะต้องโยงเรื่องราวของสามัญชนและสงครามให้สัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์จะตอบสนองต่อความเป็นไทยกระแสหลักนี้เช่นกัน แม้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์จะเป็นองค์ประกอบที่ “ขาดไม่ได้” ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา แต่ก็พบความต่างกันในเรื่องรายละเอียดที่ปรากฏอยู่ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เหล่านี้ ซึ่งรายละเอียดที่ต่างกันนี้ก็สะท้อนให้เห็นว่า นอกเหนือจากสถาบันพระมหากษัตริย์อันเป็นที่เคารพศรัทธาสูงสุดในสังคมไทยแล้ว ยังมีองค์ประกอบหลักอื่นๆ ที่นักเขียนเห็นว่ามีมีความสำคัญต่อความเป็นชาติ หรือมีความสำคัญต่อการสร้างและพัฒนาชาติให้แข็งแกร่ง เพื่อสามารถยืนหยัดได้ท่ามกลางวิกฤตและสถานการณ์ในโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะเรื่องระบอบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทยและทิศทางของการพัฒนาประเทศซึ่งตอบสนองต่อวิกฤตทั้งสองช่วงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจจนถึงรัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 อีกด้วย

จากการศึกษางานวิจัยส่วนใหญ่ที่ศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์พบว่าศึกษาในด้านเนื้อหา ด้านกลวิธีการประพันธ์ และองค์ประกอบต่างๆ ของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ รวมทั้งคุณค่าทางวรรณคดีและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของนวนิยายประเภทนี้ นอกจากนี้ศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและการเมืองที่ได้จากการอ่านนวนิยายอิงประวัติศาสตร์

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่หลากหลายและมีลักษณะทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน นอกจากนี้จะพบว่าเรื่องของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในสารคดีและเอกสารทางวิชาการ จะนำเสนอเรื่องราวที่แตกต่างไปจากเอกสารทางประวัติศาสตร์

เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเอกสารประวัติศาสตร์ประเภทพงศาวดารและพระราชพงศาวดารต่างๆ ส่วนใหญ่มีลักษณะของเรื่องไปในทิศทางเดียวกัน คือ เริ่มต้นด้วยเรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและจบลงด้วยการขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สังเกตว่าเมื่อสถาปนาราชวงศ์จักรีในพ.ศ. 2325 เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในพงศาวดารและพระราชพงศาวดารเหล่านี้เป็นผลจากการชำระพงศาวดารครั้งแรกในพ.ศ. 2338 คือพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) พระราชพงศาวดารฉบับนี้เป็นแม่แบบให้กับการชำระพระราชพงศาวดารที่กระทำในสมัยราชวงศ์จักรีต่อมาทุกฉบับ เช่น พระราชพงศาวดารกรุงสยาม พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 4 ฉบับหมอบรัดเล พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (ณัฐพร บุนนาค, 2545, น. 2) รวมถึงพงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า ของสมเด็จพระยาตากสินมหาราช กล่าวได้ว่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่นำเสนอในเอกสารเหล่านี้ถือเป็นประวัติศาสตร์กระแสหลักหรือได้รับการรับรองว่าถูกต้องเป็นที่ยอมรับ

ส่วนเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในจดหมายเหตุความทรงจำประชุมพงศาวดารภาคที่ 39 อภินิหารบรรพบุรุษ มีบางส่วนที่แตกต่างกับพงศาวดารและพระราชพงศาวดารข้างต้นเช่นเดียวกับสารคดีต่างๆ ที่นำเสนอเรื่องราวในแง่มุมอื่นๆ แตกต่างไป เรื่องราวต่างๆ ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเอกสารเหล่านี้จัดเป็นประวัติศาสตร์กระแสรอง คือไม่เป็นที่ยอมรับว่าถูกต้อง เอกสารเหล่านี้นำเสนอเรื่องราวที่ขาดหายไปจากประวัติศาสตร์กระแสหลัก เช่น อภินิหารกำเนิดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงหลบหนีการประหาร เชื้อสายของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่นครศรีธรรมราช

สำหรับเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้วิจัยและผู้เขียนนำเสนอข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเหตุการณ์ในรัชสมัยของพระองค์ ทำให้เห็นความไม่สมบูรณ์ของประวัติศาสตร์กระแสหลัก

ในส่วนของการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ทำให้เห็นว่าโดยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในแง่องค์ประกอบที่มุ่งแสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมประเภทนั้น และมุ่งศึกษาว่าวรรณกรรมสะท้อนสังคมด้านต่างๆ ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการศึกษาวรรณกรรมที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเป็นเพียง “ภาพสะท้อน” สังคมอย่างตรงไปตรงมาเท่านั้น ในช่วงหลังจึงเริ่มมีการศึกษาวรรณกรรมทั้ง 2 ประเภทในลักษณะที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยให้ความสนใจในเรื่องกลวิธีการประพันธ์และการนำเสนอภาพแทนบุคคลในประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่ายังไม่มีผู้ใดสนใจศึกษาเรื่องเล่าและภาพแทนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยในประเด็นที่แสดงให้เห็นว่าประเภทวรรณกรรมจะส่งผลต่อเรื่องราว กลวิธีการนำเสนอเรื่อง ภาพแทน และกระบวนการนำเสนอภาพแทน และทำให้ผู้วิจัยสามารถศึกษาวิเคราะห์ในแนววิพากษ์การสร้างเรื่องเล่าและการนำเสนอภาพแทนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชระหว่างประวัติศาสตร์กับวรรณกรรมหรือวรรณกรรมกับวรรณกรรมได้

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นกลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าและกลวิธีการนำเสนอภาพแทนในวรรณกรรมทั้งสองประเภท

บทที่ 3

เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

เรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชปรากฏเรื่องราวที่หลากหลายทั้งในเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลักและเอกสารกระแสรอง จึงเป็นที่น่าสนใจว่าในการนำเรื่องเล่าจำนวนมากมาจัดกล่าวมาสร้างเป็นตัวบทวรรณกรรมประเภทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ผู้ประพันธ์ได้เลือกนำเสนอเรื่องราวหรือเหตุการณ์ใดที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งมีกลวิธีการนำเสนอและแนวคิดในการสร้างเรื่องเล่าอย่างไร

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยในประเด็นต่างๆ ตามลำดับ ดังนี้

3.1 เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

3.2 กลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

3.3 ลักษณะของเรื่องราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

3.1 เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเป็นวรรณกรรมที่นำข้อมูลจากประวัติศาสตร์มาสร้างเป็นเรื่องราวต่างๆ ทว่าเรื่องราวที่สร้างขึ้นเป็นตัวบทวรรณกรรมทั้งสองประเภทไม่ได้นำเสนอข้อเท็จจริงโดยตรงไปตรงมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีจุดมุ่งหมายในการประพันธ์ที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงสนใจว่าในขณะที่เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในประวัติศาสตร์มีความหลากหลายและคลุมเครือผู้ประพันธ์ได้เลือกเหตุการณ์ใดบ้างจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ และหากผู้ประพันธ์ไม่เลือกเหตุการณ์จากเอกสารทาง

ประวัติศาสตร์แล้วผู้ประพันธ์จะเลือกจากเอกสารกระแสรองฉบับใดมานำเสนอเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของวรรณกรรมทั้งสองประเภท

3.1.1 เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ปรากฏเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ *โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี* ของนายสวน มหาเด็ก *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* ประพันธ์ขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว *สามกรุง* ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ *ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* ของพ.ต.ต.พิศาล เสนะเวส และ *ลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* ของทองอยู่ ฟุ้งเดช วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแต่ละเรื่องที่ปรากฏเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่มตามจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์ กลุ่มแรกคือวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ส่วนกลุ่มที่สองคือวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์หลายรัชกาล การจำแนกวรรณกรรมออกเป็น 2 กลุ่มนี้ผู้วิจัยพบว่าการนำเสนอเหตุการณ์เกี่ยวกับพระองค์ในลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติบางเรื่องนำเสนอเหตุการณ์ต่างๆ ตลอดทั้งรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช บางเรื่องอาจเลือกนำเสนอเฉพาะเหตุการณ์บางช่วงบางตอนเท่านั้น ในที่นี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแต่ละเรื่องพอสังเขป ดังนี้

โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี ผู้ประพันธ์เลือกนำเสนอเหตุการณ์การกอบกู้กรุงศรีอยุธยาเป็นเหตุการณ์แรก และสิ้นสุดที่เหตุการณ์พิธิสมโภชเมืองใหม่ วรรณกรรมเรื่องนี้ล้วนเป็นเหตุการณ์ที่มุ่งเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะผู้กอบกู้บ้านเมืองและรวบรวมบ้านเมืองจนเป็นปึกแผ่น

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร ผู้ประพันธ์เลือกนำเสนอเหตุการณ์การนำทัพออกจากกรุงศรีอยุธยาเป็นเหตุการณ์แรก และสิ้นสุดที่เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาสและสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเสด็จกลับจากเขมรเพื่อปราบยุคเข็ญ การนำเสนอเหตุการณ์ต่างๆ ในวรรณกรรมเรื่องนี้มุ่งกล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะผู้กอบกู้กรุงศรีอยุธยาและในฐานะพระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจที่ยิ่งใหญ่ นอกจากนี้ยังเน้นนำเสนอเหตุการณ์การสิ้นสุดยุคสมัยการปกครองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชด้วย

สามกรุง ผู้ประพันธ์เลือกนำเสนอเหตุการณ์พระยาตากสินถูกคาดโทษเรื่องการยิงปืนใหญ่และนำทัพออกจากกรุงศรีอยุธยาเป็นเหตุการณ์แรก ซึ่งเป็นเหตุการณ์ในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา (สมัยอยุธยาแสน) และสิ้นสุดที่เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตรัสกับเจ้ารามลักษณ์และพระราชโอรสให้มอบน้อมต่อสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่มีวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่และเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงทำคุณประโยชน์ให้แก่บ้านเมือง ในขณะที่เดียวกันก็นำเสนอการสิ้นบุญบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชด้วย

ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้ประพันธ์เลือกนำเสนอเหตุการณ์กำเนิดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นเหตุการณ์แรก และสิ้นสุดที่เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกประหารชีวิต เรื่องราวที่นำเสนอในวรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะเป็นการเล่าพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตั้งแต่กำเนิดจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

ลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้ประพันธ์เลือกนำเสนอเหตุการณ์เหล่าทเวดาเชิญพระโพธิสัตว์เจียนสินมาจุติเป็นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพื่อช่วยเหลือราษฎรที่เดือดร้อนจากจลาจลในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นเหตุการณ์แรก และสิ้นสุดที่เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงถอดจิตกลับสวรรค์ เรื่องราวที่นำเสนอในวรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะเป็นการเล่าพระราชประวัติเช่นเดียวกับเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่เรื่องราวจะเน้นที่การเป็นผู้กอบกู้บ้านเมืองและการเสียสละพระองค์เพื่อไม่ให้บ้านเมืองต้องตกเป็นเมืองขึ้นของจีน การเสียสละเพื่อบ้านเมืองนับว่าเป็นการบำเพ็ญบารมีอย่างหนึ่งซึ่งสอดคล้องกับความเป็นพระโพธิสัตว์ด้วย

เพลงเจ้าตาก ผู้ประพันธ์เลือกนำเสนอเหตุการณ์การเข้าตีเมืองจันทบุรี โดยเน้นที่ยุทธศาสตร์การทาบหม้อข้าวเป็นเหตุการณ์แรก และสิ้นสุดที่เหตุการณ์การสถาปนารุงธนบุรีและได้ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ เรื่องราวที่นำเสนอในวรรณกรรมเรื่องนี้เน้นเหตุการณ์การทำศึกสงคราม เพื่อแสดงพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทำให้บ้านเมืองพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของพม่าและเป็นปึกแผ่น

จากเรื่องราวพอสังเขปของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแต่ละเรื่องข้างต้น ผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 4 เรื่องที่มีจุดมุ่งหมายเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยเฉพาะ ได้แก่ โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และเพลงเจ้าตาก ส่วน

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 2 เรื่องเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์หลายรัชกาล ได้แก่ *โคลงภาพพระราชพงศาวดารและสามกรุง*

นอกจากนี้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่นำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการเฉลิมพระเกียรติ และส่วนที่สองคือส่วนที่เป็นเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะศึกษาในส่วนที่สองคือเรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ โดยจะศึกษาว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแต่ละเรื่องนั้นผู้ประพันธ์เลือกนำเสนอเหตุการณ์ใดบ้างที่ปรากฏและเหตุการณ์ใดที่ไม่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก

3.1.1.1 เรื่องราวที่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก

การเปรียบเทียบเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติกับเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลักนี้ ผู้วิจัยจะใช้เอกสารทางประวัติศาสตร์ประเภทพระราชพงศาวดารและพงศาวดารเป็นหลักในการเปรียบเทียบ เนื่องจากเอกสารเหล่านี้เป็นหลักฐานชั้นต้นประเภทลายลักษณ์อักษรที่นักประวัติศาสตร์นำมาใช้ศึกษาประวัติศาสตร์สมัยธนบุรี เอกสารบางฉบับเป็นเอกสารร่วมสมัย เอกสารบางฉบับเป็นเอกสารที่มีการชำระและตีพิมพ์อย่างแพร่หลาย นอกจากนี้เอกสารต่างๆ เหล่านี้เป็นเอกสารที่นักวิชาการมักจะใช้อ้างอิงในการศึกษาวิเคราะห์เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ผู้วิจัยนำมาใช้เปรียบเทียบมีจำนวน 6 ฉบับ ได้แก่ พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 4 ฉบับหมอบรัดเล พระราชพงศาวดารกรุงสยาม พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2 พระราชพงศาวดารเล่ม 3 ฉบับพิมพ์ร.ศ. 120 และพงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า

เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีเหตุการณ์ที่ตรงกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

(1) การนำทัพออกจากกรุงศรีอยุธยา ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 4 เรื่อง ได้แก่ *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร สามกรุง ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องต่างๆ นี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำทหารจำนวน 500 คนฝ่าวงล้อมทัพพม่าออก

จากกรุงศรีอยุธยา และนับเป็นเหตุการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้นบทบาทการเป็นผู้กอบกู้บ้านเมืองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

(2) การรวบรวมคนเข้าตีเมืองจันทบุรี ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 4 เรื่อง ได้แก่ สามกรุง ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และเพลงเจ้าตาก การเล่าถึงเหตุการณ์การเข้าตีเมืองจันทบุรีเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญเหตุการณ์หนึ่งในเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้ประพันธ์มักจะนำเสนอยุทธวิธีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการเข้าตีเมืองจันทบุรี คือการสั่งให้ทหารหุบหม้อข้าวก่อนเข้าตีเมือง ยุทธวิธีดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นไหวพริบปฏิภาณและความเป็นผู้นำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้เป็นอย่างดี

(3) การเข้าตีทัพพม่าและกักรุงศรีอยุธยา ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกเรื่อง เนื่องจากการตีทัพพม่าและกักรุงศรีอยุธยาเป็นวีรกรรมสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เนื้อหากล่าวถึงการตีค่ายพม่าในที่ต่างๆ กระทั่งยึดกรุงศรีอยุธยาได้

(4) การขึ้นครองราชย์และสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 4 เรื่อง ได้แก่ ไคลยย่อพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี สามกรุง ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สำหรับในเรื่องสามกรุงและลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีรายละเอียดของเหตุการณ์การสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีเหมือนกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นว่าเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกักรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จ พระองค์ทรงคิดฟื้นฟูกรุงศรีอยุธยาให้เป็นราชธานีอีกครั้ง แต่ในคืนหนึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสุบินถึงอดีตพระมหากษัตริย์เสด็จมาขับไล่พระองค์ไม่ให้ครองอยุธยา ซึ่งสอดคล้องกับพระราชพงศาวดาร เล่ม 3 ฉบับพิมพ์ ร.ศ. 120 พระองค์จึงตัดสินใจตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีแทนกรุงศรีอยุธยา นอกจากนี้มีการเล่าถึงเหตุการณ์การขึ้นครองราชย์และสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องไคลยย่อพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีโดยมีรายละเอียดมากกว่าในเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เรียบเรียงขึ้นภายหลัง สันนิษฐานว่าเป็นเพราะผู้ประพันธ์เป็นบุคคลร่วมสมัยเดียวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และน่าจะมีประสบการณ์ส่วนหนึ่งในพิธีดังกล่าวด้วย การให้รายละเอียดเกี่ยวกับพิธีสมโภชเมืองใหม่ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นการแสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองมีความเป็นปึกแผ่น มีความสงบสุข และราษฎรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในขณะที่เอกสารทางประวัติศาสตร์ซึ่งชำระ

ขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงไม่ให้ความสำคัญกับรายละเอียดของเหตุการณ์นี้

(5) การปราบชุมนุมต่างๆ ในเอกสารทางประวัติศาสตร์กล่าวตรงกันว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชปราบชุมนุมทั้งหมด 4 ชุมนุม ได้แก่ ชุมนุมเจ้าพระยาพิชัยโลก ชุมนุมเจ้าพิมาย (เมืองนครราชสีมา) ชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราช และชุมนุมเจ้าพระฝาง (เมืองสวางคบุรี) สำหรับในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกเรื่องเล่าถึงการปราบชุมนุมต่างๆ ไว้เช่นกัน เรื่องสามกรุง และเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเล่าถึงการปราบชุมนุมครบทั้ง 4 ชุมนุม แต่ในบางเรื่องจะเล่าถึงการปราบชุมนุมเพียงบางชุมนุมเท่านั้น แต่น่าสังเกตว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกเรื่องจะเล่าถึงการปราบชุมนุมเจ้าพระฝางซึ่งมีความสำคัญเนื่องจากเป็นชุมนุมใหญ่ เจ้าพระฝางซึ่งเป็นผู้นำชุมนุมเป็นพระภิกษุด้วย ดังนั้นการปราบชุมนุมเจ้าพระฝางนอกจากจะเป็นการขยายอาณาเขตการปกครองและรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นแล้ว ยังเป็นการฟื้นฟูและบำรุงพุทธศาสนาด้วย John W. Butt (p. 36 อ้างถึงใน สมบัติ จันทรวงศ์, 2547, น. 382-383) เห็นว่า “พระราชกรณียกิจด้านศาสนาของพระเจ้าตากสินในส่วนนี้ มีเหตุผลทางการเมืองแทรกอยู่ด้วยอย่างแน่นอน เพราะการชำระพระสงฆ์และการจัดระเบียบคณะสงฆ์ทางเหนือนั้นเป็นการสะกิดกันมิให้พระสงฆ์ทางฝ่ายเหนือเข้ามามีบทบาททางการเมืองด้านการปกครองของพระองค์ได้อีก”

(6) การทำสงครามกับพม่า การทำศึกสงครามนับเป็นพระราชกรณียกิจที่สำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ ผู้ประพันธ์จึงเลือกเหตุการณ์นี้มาสร้างเป็นตัวบทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพื่อสรรเสริญพระเกียรติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจเหนือพม่า ปรากฏในเรื่องโคลงภาพพระราชพงศาวดาร เรื่องสามกรุง และเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช นอกจากนี้การเล่าถึงการทำสงครามกับพม่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องสามกรุงและเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่สอดคล้องกับเอกสารทางประวัติศาสตร์และเน้นย้ำเป็นพิเศษ คือการทำศึกครั้งอะแซหุ่นกี้ น่าสังเกตว่ารายละเอียดของเหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับการทำศึกครั้งนี้ที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอก็คือ อะแซหุ่นกี้กล่าวชื่นชมยกย่องพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชครั้งเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกว่าจะมีบุญบารมีที่จะได้เป็นพระมหากษัตริย์ การเน้นรายละเอียดของเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีบทบาทโดดเด่นควบคู่กับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

(7) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเจริญกรรมฐาน ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเรื่องลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเอกสารทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่าการเจริญวิปัสสนากรรมฐานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาส และเป็นสาเหตุให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสิ้นสุทธพระราชอำนาจในการเป็นพระมหากษัตริย์ เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงฝึกไปการเจริญวิปัสสนากรรมฐานมากกว่าทรงสนพระทัยเรื่องการเมืองการปกครอง ส่วนเรื่องลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแสดงให้เห็นว่าการเจริญกรรมฐานเป็นการสั่งสมบุญบารมีในฐานะพระโพธิสัตว์และจะนำไปสู่นิพพานได้

(8) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาส ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องโคลงภาพพระราชพงศาวดาร เรื่องสามกรุง และเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทั้งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและเอกสารทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่าการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาสเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้บ้านเมืองเกิดจลาจลและราษฎรเกิดความเดือดร้อน อีกทั้งแสดงให้เห็นว่าเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาสทำให้พระองค์ไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้อีกต่อไป นอกจากนี้เหตุการณ์ดังกล่าวนี้เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ทำให้เหตุการณ์ที่ต่อเนื่องมาในช่วงการสิ้นสุดรัชสมัยทิวี่ความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

(9) นายบุญนากับขุนแก้วเป็นกบฏและพระยาสุรศรีไปปราบกบฏ ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพียงเรื่องเดียว ได้แก่ เรื่องสามกรุง นายบุญนากและขุนแก้วก่อการจลาจลในกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากทนสภาพที่ราษฎรถูกกดขี่ไม่ได้ และคิดถอดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจากการเป็นพระมหากษัตริย์และจะมอบราชสมบัติให้กับสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงทราบเรื่องการก่อกบฏจึงรับสั่งให้พระยาสุรศรีนำทัพไปปราบกบฏ เหตุการณ์นี้ตรงกับเอกสารทางประวัติศาสตร์เป็นการเน้นย้ำว่าบ้านเมืองเกิดความระส่ำระสายและเกิดความแตกแยก

(10) พระยาสุรศรีเป็นกบฏ ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องสามกรุง เรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และเรื่องลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช การเลือกเหตุการณ์นี้มาไว้ในตัวบทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นการแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถแก้ไขสถานการณ์ของบ้านเมืองให้

กลับมาที่มีความสงบสุขดังเดิม เป็นเหตุให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกต้องยกทัพมาปราบจลาจลในกรุงธนบุรี

(11) สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพกลับจากเขมร ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพียงเรื่องเดียวคือเรื่อง*โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* การเล่าถึงเหตุการณ์นี้ในวรรณกรรมเรื่องนี้มีรายละเอียดที่สอดคล้องกันเพียงว่าเกิดความมหัศจรรย์มีรัศมีโชติช่วงออกจากกายของสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและเหล่าราษฎรต่างชื่นชมยินดีในการกลับมาของพระองค์ แต่น่าสังเกตว่าทั้งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและเอกสารทางประวัติศาสตร์ไม่ได้ให้รายละเอียดว่าการยกทัพกลับจากเขมรของสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกมีจุดมุ่งหมายเพื่อปราบยุคเข็ญและจะขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป ดังนั้นการเล่าถึงเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ก็เพื่อแสดงถึงการสิ้นสุดรัชสมัยและสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงหมดอำนาจการเป็นพระมหากษัตริย์ และแสดงความต่อเนื่องกับการที่สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกจะขึ้นครองราชย์ต่อไป

(12) สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกปรึกษาขุนนางเรื่องการลงโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพียงเรื่องเดียวคือเรื่อง*ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* ทั้งวรรณกรรมเรื่องนี้และเอกสารทางประวัติศาสตร์ให้รายละเอียดที่ตรงกันว่าหลังจากสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกทรงปราบพระยาสุรศักดิ์และบ้านเมืองเกิดความสงบ สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกทรงไต่สวนข้อเท็จจริงและทรงปรึกษากับเหล่าขุนนางเรื่องการลงโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งเหล่าขุนนางแสดงความคิดเห็นว่าควรให้ประหารชีวิต สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จะเห็นว่าการที่ผู้ประพันธ์เลือกเล่าเหตุการณ์นี้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ก็เพื่อเชื่อมโยงเหตุการณ์ไปสู่วาระสุดท้ายในชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช นอกจากนี้เหตุการณ์ดังกล่าวยังทำให้เห็นภาพว่าการตัดสินลงโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้เป็นการตัดสินในใจของสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเพียงพระองค์เดียว แต่เป็นความเห็นของเหล่าขุนนางด้วย

(13) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงถูกประหารชีวิต ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพียงเรื่องเดียวคือเรื่อง*ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงถูกประหารชีวิตในวรรณกรรมเรื่องนี้และเอกสารทางประวัติศาสตร์กล่าวตรงกันว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงถูกประหารชีวิตโดยการตัดศีรษะ การประหารชีวิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชด้วยวิธีการดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าพระองค์ไม่ได้รับการยกย่อง

ในสถานะพระมหากษัตริย์ การเล่าเหตุการณ์ดังกล่าวในวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นการแสดงถึงวาระสุดท้ายของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามลักษณะของเรื่องเล่าชีวิตประวัติบุคคล

จากที่กล่าวมานั้นเป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งมีจำนวน 13 เหตุการณ์ที่ตรงกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ที่ปรากฏตรงกับเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลักเป็นเหตุการณ์ในช่วงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา ช่วงการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น และช่วงการขึ้นสู่อำนาจ

จะเห็นว่าวรรณกรรมเรื่อง *โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี* เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องเดียวที่แต่งขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงไม่ปรากฏเหตุการณ์ช่วงการขึ้นสู่อำนาจ และมีข้อสังเกตอีกประการหนึ่งว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ประพันธ์ขึ้นก่อนเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ผู้วิจัยนำมาเปรียบเทียบทำให้สันนิษฐานได้ว่าเหตุการณ์สำคัญบางเหตุการณ์ในวรรณกรรมเรื่องนี้อาจเป็นต้นเค้าหรือข้อมูลให้แก่เอกสารทางประวัติศาสตร์ฉบับต่างๆ ด้วย ดังนั้นเหตุการณ์ช่วงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงธนบุรีซึ่งเป็นเนื้อหาหลักในวรรณกรรมเรื่องนี้จึงสอดคล้องกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ ส่วนวรรณกรรมที่แต่งขึ้นภายหลังรัชสมัยผู้วิจัยพบว่าผู้ประพันธ์มักจะเลือกนำเสนอเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ โดยผู้ประพันธ์เน้นเลือกเหตุการณ์ในช่วงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นมาสร้างเป็นเนื้อหาหลักเพื่อสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เนื่องจากเหตุการณ์เหล่านี้แสดงถึงวีรกรรมสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

นอกจากนี้เหตุการณ์ในช่วงขึ้นสู่อำนาจก็เป็นเหตุการณ์อีกช่วงหนึ่งที่ตรงกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยสังเกตว่าเหตุการณ์ในช่วงนี้ที่ผู้ประพันธ์เลือกเล่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรตินั้นแสดงถึงความวุ่นวายในบ้านเมืองที่เกิดจากความไม่สนพระทัยบริหารบ้านเมืองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวก็คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช การเลือกเล่าเหตุการณ์ช่วงขึ้นสู่อำนาจในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 2 เรื่องที่มีลักษณะเป็นพระราชประวัติ ได้แก่ *ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* และ *ลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* ทำให้การเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจบลงอย่างสมบูรณ์ สำหรับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 2 เรื่องที่เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติหลายรัชกาล ได้แก่ *โคลงภาพพระราชพงศาวดารและสามกรุง* แม้การเล่าเหตุการณ์ในช่วงขึ้นสู่อำนาจจะไม่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่ก็สอดคล้องกับการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทั้งในฐานะผู้ปราบยุคเข็ญและในฐานะพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่ง ทั้งยังสอดคล้องกับการนำเสนอเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องหลายยุคหลายสมัยอีกด้วย

3.1.1.2 เรื่องราวที่ไม่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก

เรื่องราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ไม่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก มีดังนี้

(1) กำเนิดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเรื่องลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รายละเอียดของเหตุการณ์กำเนิดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในแต่ละเรื่องแตกต่างกันโดยมีที่มาต่างกัน คือเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสอดคล้องกับอภินิหารบรรพบุรุษ ซึ่งปรากฏเรื่องราวอภินิหารต่างๆ เช่น มีงูเหลือมขนาดใหญ่มาครอบงำที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชบรรพม แต่งูเหลือมก็ไม่ทำอันตรายพระองค์ ส่วนรายละเอียดในเรื่องลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสอดคล้องกับสารคดีเรื่องใครฆ่าพระเจ้าตากสิน ซึ่งกล่าวว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระโพธิสัตว์ที่จุติลงมาในเมืองมนุษย์

เหตุการณ์กำเนิดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเหล่านี้ไม่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก เมื่อผู้ประพันธ์ต้องการเล่าพระราชประวัติซึ่งแสดงถึงภูมิหลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงนำเหตุการณ์ต่างๆ ที่ปรากฏในเอกสารกระแสรองมาใช้ในการแต่ง โดยสังเกตได้ว่าผู้ประพันธ์เลือกเหตุการณ์เกี่ยวกับอภินิหารหรือที่มาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่แปลกไปจากบุคคลธรรมดาตามสอดแทรก เพื่อเน้นย้ำถึงบุญบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งสอดคล้องกับประเพณีวรรณกรรมที่เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ การสอดแทรกอภินิหารทำให้เห็นว่าแม้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะมีสถานะสามัญชนแต่พระองค์ก็มีบุญบารมีเหมาะสมที่จะเป็นพระมหากษัตริย์เป็นการช่วยยกสถานะพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้ทัดเทียมกับพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น

(2) การทำนายว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสามกรุงและเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่ไม่พบว่าปรากฏในเอกสารกระแสรองฉบับใด สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นคำบอกเล่าที่เล่าสืบต่อกันมา เหตุการณ์การทำนายว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง เน้นย้ำถึงความเป็นผู้มีบุญบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

(3) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรับสั่งให้กู้ยืมเงินจากจีน ปรากฏในวรรณกรรมเพียงเรื่องเดียว คือลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีที่มาจากสารคดีเรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้าตากสิน* สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรับสั่งให้กู้ยืมเงินจากจีนเนื่องจากสภาพบ้านเมืองที่อยู่ในภาวะยากจนขาดแคลนและสงคราม เป็นการแสดงถึงปัญหาของบ้านเมืองที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงต้องแก้ไขในอีกลักษณะหนึ่งนอกเหนือจากการกล่าวถึงปัญหาด้านการสงครามระหว่างไทยกับอาณาจักรอื่นๆ นอกจากนี้ในเรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมิได้มีสติวิปลาส แต่พระองค์ทรงสร้างมีสติวิปลาส ซึ่งเป็นแผนการปลดหนี้ที่ยืมมาจากจีน

(4) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้ถูกประหารชีวิต เหตุการณ์นี้ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพียงเรื่องเดียวคือเรื่องลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งมีที่มาจากสารคดีเรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้าตากสิน* ในช่วงเหตุการณ์กบฏพระยาสุรศักดิ์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกบังคับให้ออกผนวช และถูกคุมขังรอการประหาร แต่มีผู้ภักดีปลอมตัวและถูกประหารแทน ในเรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงมิได้สิ้นพระชนม์ แต่ทรงหนีไปทรงผนวชและเจริญวิปัสสนาอยู่ที่ถ้ำเขาขุนพนมกระทั่งทรงถอดจิตกลับสวรรคต

สำหรับการเลือกเหตุการณ์ที่ไม่ตรงกับเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลักมาแล้ว ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ จะเห็นว่าผู้ประพันธ์เน้นเลือกเล่าเหตุการณ์ในช่วงภูมิหลังและช่วงสิ้นสุดรัชสมัย โดยเหตุการณ์ที่เลือกมานั้นเป็นเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับนิทานที่แสดงถึงความเป็นผู้มีบุญบารมีและไม่ใช้บุคคลธรรมดาตามคติเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์คือคติเทวราชา นอกจากนี้ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติโดยเฉพาะเรื่องลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเล่าเหตุการณ์ช่วงสิ้นสุดรัชสมัยว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สิ้นพระชนม์ โดยการนำเกร็ดความเชื่อมานำเสนอ เหตุการณ์สำคัญดังกล่าวจึงทำให้เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องนี้แตกต่างจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องอื่นๆ และเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก

3.1.2 เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยที่ปรากฏเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* ของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ เรื่อง*ผู้อยู่เหนือ*

เงื่อนไข ของสุภา ศิริमानนท์ เรื่องฟ้าใหม่ ของศุภร บุนนาค เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ ของปองพล อติเรกสาร และเรื่องตากสินมหาราช ของแวงและบงกชเพชร

ผู้ประพันธ์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 5 เรื่องนี้สร้างให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นตัวละครสำคัญของเรื่อง แต่ปรากฏเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกัน ในที่นี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยแต่ละเรื่องพอสังเขป โดยเรียงลำดับเวลาก่อนหลังในการประพันธ์ ดังนี้

ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน เป็นเรื่องราวของบรรณารักษ์ที่เสมือนว่าถูกวิญญาณลึกลับสั่งให้เขียนเรื่องราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในช่วงสิ้นสุดรัชสมัย โดยเริ่มต้นที่เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงประหารชีวิตหม่อมอุบลและหม่อมฉิม และสิ้นสุดที่เหตุการณ์การนำพระศพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไปฝังแทนที่ศพของหลวงอาสาศึกหลังจากถูกลอบปลงพระชนม์ที่ถ้ำแห่งหนึ่งที่จังหวัดเพชรบุรี

ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข เป็นเรื่องราวของศิลาแลงที่เล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลบหนีการประหารให้เพื่อนร่วมเดินทางฟัง เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเริ่มต้นที่มีผู้ช่วยเหลือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลบหนีการประหาร และสิ้นสุดที่เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเปลี่ยนเรือหนีไปกับคุณพัฒน์ไปยังนครศรีธรรมราช

ฟ้าใหม่ เป็นเรื่องราวชีวิตของแสนที่ผูกพันกับชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหรือคุณคนกลาง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชหรือคุณคนใหญ่ และกรมพระราชวังบวรสถานมงคลหรือคุณคนเล็ก ตัวละครทั้ง 4 ตัวนี้มีความสัมพันธ์กันในฐานะพี่น้อง เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเรื่องนี้เริ่มตั้งแต่เหตุการณ์ที่ปะชวาท่านายว่าพระองค์จะได้เป็นพระมหากษัตริย์ และสิ้นสุดที่เหตุการณ์เกิดกบฏพระยาสุรศักดิ์และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสวรรคต

รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ เป็นเรื่องราวของคริสโตเฟอร์ มิดตันที่ได้พบกับพระภิกษุรูปหนึ่ง และพระภิกษุได้เล่าเรื่องราวของบุญมาหรือกรมพระราชวังบวรฯ ให้ฟัง โดยเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเริ่มต้นที่เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงนำทัพฝ่าวงล้อมพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยา และสิ้นสุดที่เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงออกผนวชเป็นพระภิกษุ

ตากสินมหาราช เป็นเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในช่วงทำสงครามกอบกู้กรุงศรีอยุธยา เริ่มตั้งแต่ทรงผนวชไปกรุงศรีอยุธยา และสิ้นสุดที่เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงปราบชุมนุมต่างๆ จนรวบรวมบ้านเมืองเป็นปึกแผ่น

จากเรื่องราวพอสังเขปของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยแต่ละเรื่องข้างต้น ผู้วิจัยพบว่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 5 เรื่องมีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุดเรื่องแตกต่างกันหลาย บ้างดำเนินตามเอกสารประวัติศาสตร์ บ้างก็แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ในที่นี้ผู้วิจัยจะศึกษาว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยแต่ละเรื่องนั้น ผู้ประพันธ์เลือกนำเสนอเหตุการณ์ใดบ้างที่ปรากฏและเหตุการณ์ใดที่ไม่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก

3.1.2.1 เรื่องราวที่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก

การเปรียบเทียบเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์กับเอกสารทางประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยใช้เอกสารทางประวัติศาสตร์ชุดเดียวกันกับที่ใช้เปรียบเทียบกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติข้างต้น

เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีเหตุการณ์ที่ตรงกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

(1) การนำทัพออกจากกรุงศรีอยุธยา ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ 2 เรื่อง ได้แก่ *เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพและเรื่องตากสินมหาราช* ในนวนิยายทั้ง 2 เรื่องมุ่งเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามประวัติศาสตร์ และแสดงวีรกรรมของพระองค์ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างบ้านเมืองเป็นปึกแผ่นและเป็นต้นกำเนิดกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงนำทัพออกจากกรุงศรีอยุธยา เพื่อเตรียมทัพกลับมากอบกู้กรุงศรีอยุธยาเป็นจุดเริ่มต้นวีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

(2) การเข้าตีทัพพม่าและกู้กรุงศรีอยุธยา ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ 3 เรื่อง ได้แก่ *เรื่องฟ้าใหม่ เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ และเรื่องตากสินมหาราช* ผู้ประพันธ์ให้รายละเอียดในการเข้าตีทัพพม่าและกู้กรุงศรีอยุธยา รายละเอียดที่ตรงกับเอกสารทางประวัติศาสตร์คือการรวบรวมคนเข้าตีเมืองจันทบุรี โดยเน้นยุทธศาสตร์การทาบหม้อข้าว และการตีทัพพม่าที่ค่ายโพธิ์สามต้น ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญในช่วงกอบกู้กรุงศรีอยุธยา การเล่าเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ในนวนิยายทั้ง 3 เรื่องเป็นการเน้นย้ำวีรกรรมสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการเป็นผู้กอบกู้บ้านเมือง และนำเสนอว่านวนิยายเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* เน้นการ

นำเสนอเรื่องราวของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่งอิงอยู่กับเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เนื่องจากในประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่าทั้งสองพระองค์มีบทบาทร่วมกันในการกอบกู้บ้านเมือง ดังนั้นนวนิยายเรื่องนี้จึงเน้นรายละเอียดของเหตุการณ์ในช่วงกอบกู้กรุงศรีอยุธยา และแสดงให้เห็นถึงเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องราวของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล โดยมีจุดมุ่งหมายในการสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเช่นเดียวกับจุดมุ่งหมายในการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

(3) การขึ้นครองราชย์และสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องฟ้าใหม่ เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ และเรื่องตากสินมหาราช เหตุการณ์นี้แสดงการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัยจากสมัยอยุธยาไปสู่สมัยธนบุรี นอกจากนี้ผู้ประพันธ์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องฟ้าใหม่และเรื่องตากสินมหาราช ให้รายละเอียดเหตุการณ์ก่อนที่จะสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสู้รบถึงอดีตพระมหากษัตริย์อยุธยา ผู้ประพันธ์ตีความการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสู้รบถึงอดีตพระมหากษัตริย์อยุธยาเช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติว่าเป็นความประสงค์ดีของอดีตพระมหากษัตริย์ที่ต้องการให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตั้งเมืองใหม่ที่ศิษย์ภูมิที่ดีและมั่นคงต่อไป

(4) การปราบชุมนุมต่างๆ ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องฟ้าใหม่ เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ และเรื่องตากสินมหาราช การเล่าถึงการปราบชุมนุมในนวนิยายทั้ง 3 เรื่องเน้นแตกต่างกัน เรื่องฟ้าใหม่เล่าถึงการปราบชุมนุม 2 ชุมนุม ได้แก่ ชุมนุมเจ้าพิมายและชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราช เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพเล่าถึงการปราบชุมนุม 3 ชุมนุม ได้แก่ ชุมนุมเจ้าพิษณุโลก ชุมนุมเจ้าพระฝาง และชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราช ส่วนเรื่องตากสินมหาราชเล่าถึงการปราบชุมนุม 3 ชุมนุม ได้แก่ ชุมนุมเจ้าพิษณุโลก ชุมนุมเจ้าพิมาย และชุมนุมเจ้าพระฝาง การนำเสนอการปราบชุมนุมในนวนิยายทั้ง 3 เรื่องก็แสดงให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายหนึ่งในการประพันธ์ คือ การยกย่องความสามารถด้านการรบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่สามารถรวบรวมบ้านเมืองจนเป็นปึกแผ่นได้

(5) การทำสงครามกับพม่าหลังสถาปนากรุงธนบุรี ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เพียงเรื่องเดียวคือเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ หลังจากการปราบชุมนุมต่างๆ ในบ้านเมืองสำเร็จแล้ว เหตุการณ์ที่จะต้องเล่าถึงคือการทำสงครามกับพม่า โดยเฉพาะสงครามครั้งศึกอะแซหุ่ญี่ การเล่าถึงการทำสงครามกับพม่าครั้งนี้ทำให้เน้นบทบาทด้านการรบของสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์โดดเด่นขึ้นมาสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการ

ประพันธ์ที่ยกย่องสรรเสริญทั้งสองพระองค์ ซึ่งจะเป็นผู้ก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ในตอนท้ายเรื่อง

(6) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเจริญกรรมฐาน ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องฟ้าใหม่และเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ เรื่องฟ้าใหม่ ผู้ประพันธ์เล่าว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสนพระทัยเจริญกรรมฐานเพื่อบรรลุมรรคผล และหลีกเลี่ยงความทุกข์ทางโลก อีกทั้งยังเป็นเหตุให้พระองค์ทรงมีสติวิปัสสนา ส่วนเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ ผู้ประพันธ์นวนิยายเรื่องนี้เล่าเหตุการณ์นี้เหมือนกับเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลักว่าในช่วงท้ายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสนพระทัยศาสนาและมุ่งเจริญกรรมฐาน แต่น่าสังเกตว่าในเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลักกล่าวว่าการเจริญกรรมฐานเป็นสาเหตุที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปัสสนาทำให้เกิดความวุ่นวายในบ้านเมือง ส่วนในนวนิยายเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพเสนอว่าการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสนพระทัยในการเจริญกรรมฐานอย่างจริงจัง โดยเพิ่มรายละเอียดให้เห็นว่าเป็นแผนการหนึ่งของพระยาโกษาธิบดีที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงละเลยราชกิจด้านการปกครองบ้านเมือง พระยาโกษาธิบดีก็จะได้ขึ้นว่าราชการแทนพระองค์ นอกจากนี้ความสนพระทัยอย่างจริงจังในการเจริญกรรมฐานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทำให้พระองค์ทรงคิดสละราชสมบัติและออกผนวช จะเห็นว่าแม้ผู้ประพันธ์เลือกเหตุการณ์ตรงกับเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก แต่ผลของเหตุการณ์แตกต่างกัน การนำเสนอในนวนิยายเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพันผิดหรือมีความผิดน้อยลงจากการเป็นต้นเหตุของความวุ่นวายในบ้านเมือง

(7) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปัสสนา ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องฟ้าใหม่และเรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน การเล่าถึงเหตุการณ์นี้เป็นเหตุการณ์เริ่มต้นที่จะนำไปสู่วาระสุดท้ายในชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยเฉพาะในเรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธนกล่าวถึงรายละเอียดของเหตุการณ์ที่ตรงกับเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก คือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสำคัญว่าบรรลุนิเวศน์บ้านพระองค์ทรงตรัสถามพระสงฆ์ว่าพระสงฆ์จะไหว้ฆราวาสที่บรรลุนิเวศน์บ้านได้หรือไม่ ซึ่งมีพระสังฆราชจำนวนหนึ่งตอบว่าไม่ได้ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงลงโทษประหารชีวิตพระสังฆราชเหล่านั้น รายละเอียดของเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นการเน้นย้ำถึงอาการสติวิปัสสนาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แสดงให้เห็นว่าการหมัดอำนาจการเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเกิดจากการที่พระองค์มีสติวิปัสสนาจึงไม่สามารถบริหารบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุขต่อไปได้ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากพระองค์เองและทำให้บทบาทการเป็น

พระมหากษัตริย์เริ่มสิ้นสุดลง ส่วนเรื่องฟ้าใหม่ให้รายละเอียดเหตุการณ์ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาสจนไม่สามารถบริหารบ้านเมืองได้ ซึ่งการเล่าเหตุการณ์ในนวนิยายเรื่องนี้ก็เพื่ออธิบายถึงการสิ้นสุริยสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และนำไปสู่การตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ในตอนจบเรื่อง

(8) เกิดจลาจลและเกิดกบฏพระยาสุรศักดิ์ ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* เรื่อง*ฟ้าใหม่* และเรื่อง*รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* เหตุการณ์ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าพระยาสุรศักดิ์เกิดความมักใหญ่ใฝ่สูงที่จะขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และส่งผลให้เห็นว่าบ้านเมืองเกิดความวุ่นวายถึงจุดวิกฤตที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถแก้ปัญหาได้ นำสังเกตว่านวนิยายเรื่อง*ฟ้าใหม่*และเรื่อง*รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ*เป็นนวนิยายที่เล่าถึงการเกิดกรุงรัตนโกสินทร์ เหตุการณ์การจลาจลและเกิดกบฏพระยาสุรศักดิ์ในนวนิยายทั้ง 2 เรื่องเป็นการเชื่อมโยงเหตุการณ์ไปสู่เหตุการณ์สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกคลี่คลายวิกฤตของบ้านเมืองในช่วงปลายรัชสมัยให้ผ่านพ้นไปจนกระทั่งสถาปนากษัตริย์รัตนโกสินทร์ ส่วนเรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน*แสดงให้เห็นว่าเหตุการณ์นี้ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงตระหนักว่าพระองค์ไม่เหมาะสมในการเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมือง และเน้นย้ำว่าสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกจะสามารถเป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป

(9) สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกปรึกษาขุนนางเรื่องการลงโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* และเรื่อง*รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* ในเรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน*เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังคงอยู่ในสถานะพระมหากษัตริย์ ส่วนในเรื่อง*รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ*เล่าเหตุการณ์นี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกปรึกษาขุนนางเรื่องการลงโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่ก่อนที่จะตัดสินโทษสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกกลัวรู้ความจริงก่อนว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพระองค์นี้ไม่ใช่พระองค์จริง แต่เป็นผู้ที่มีหน้าตาเหมือนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและปลอมตัวเป็นพระองค์ เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงตัดสินพระทัยออกผนวชและออกจากพระราชวัง นำสังเกตว่าการเล่าเหตุการณ์นี้ในนวนิยายทั้ง 2 เรื่องก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกไม่ได้ตัดสินโทษโดยใช้อำนาจในทางมิชอบและการตัดสินลงโทษครั้งนี้ก็เป็นความเห็นของเหล่าขุนนาง จะเห็นว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยนำเหตุการณ์หลักมาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ แต่

ผู้ประพันธ์เพิ่มเติมรายละเอียดเหตุการณ์บางส่วนที่แตกต่างไปจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ให้นำสนใจและเน้นความบันเทิงที่สอดคล้องกับประเภทวรรณกรรมที่เป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์

จากที่กล่าวมานั้นเป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งมีจำนวน 9 เหตุการณ์ที่ตรงกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ จะเห็นว่าเหตุการณ์ที่ปรากฏตรงกับเอกสารทางประวัติศาสตร์เป็นเหตุการณ์ในช่วงกอบกู้กรุงศรีอยุธยา ช่วงรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น และช่วงการลี้ภัยสุพรรณภูมิ อีกทั้งยังสอดคล้องกับเหตุการณ์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ตรงกับเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลักด้วย นอกจากนี้ยังสังเกตว่าเรื่องราวช่วงการลี้ภัยสุพรรณภูมิในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ผู้ประพันธ์มักเพิ่มเติมรายละเอียดจากเหตุการณ์หลักที่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความน่าสนใจมากกว่าเอกสารทางประวัติศาสตร์

3.1.2.2 เรื่องราวที่ไม่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก

เรื่องราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีเหตุการณ์ที่ไม่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก ดังนี้

(1) การทำนายว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ ปรากฏในนวนิยายเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องฟ้าใหม่ เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ปรากฏในเรื่องสามกรุง การเล่าถึงคำทำนายว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะได้เป็นพระมหากษัตริย์เป็นการแสดงถึงบุญบารมีของพระองค์เช่นเดียวกับที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ นอกจากนี้เหตุการณ์ดังกล่าวก็สามารถแสดงถึงบุญบารมีของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้เช่นกัน เนื่องจากคำทำนายดังกล่าวก็กล่าวไว้ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ด้วย

(2) การประหารหม่อมจิมกับหม่อมอุบล ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธนและเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ และตรงกับเหตุการณ์ในจดหมายเหตุความทรงจำ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงประหารหม่อมจิมกับหม่อมอุบลด้วยข้อกล่าวหาที่ว่าทั้งสองพระองค์คบชู้กับมหาดเล็ก เหตุการณ์นี้ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรับสั่งว่าจะฆ่าตัวตาย เนื่องจากทราบว่าหม่อมอุบลตั้งครรภ์ 2 เดือน ทำให้พระองค์รู้สึกผิดที่ประหารชีวิตหม่อมทั้งสองพระองค์ จึงทรงรับสั่งฆ่าตัวตายพร้อมกับหม่อมและขุนนางทั้งหมด เหตุการณ์นี้สามารถแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีอาการคุ้มดีคุ้มร้ายและมีสติวิปลาส

เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเหตุการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากเอกสารทางประวัติศาสตร์นั้นกล่าวถึงเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาสจากการเจริญกรรมฐานและสำคัญพระองค์ว่าทรงบรรลุนิเวศน์

(3) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ถูกประหาร ปรากฏในนวนิยาย 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* เรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* และเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* เหตุการณ์ในนวนิยายเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* และเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* สอดคล้องกับสารคดีเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้าตากสิน* ของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ ซึ่งกล่าวว่าหลังจากหลบหนี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชใช้ชีวิตบั้นปลายโดยการออกผนวชเป็นพระภิกษุอยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และเพชรบุรี และ 2 ปีต่อมาก็มีผู้ลอบสังหารพระองค์จนสวรรคต ส่วนเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* เล่าว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงตัดสินพระทัยออกผนวชและออกจากพระราชวัง และมีผู้กักต้อนลอบตัวและถูกประหารแทน

แม้ว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ทั้งสามเรื่องนี้จะนำเสนอเหตุการณ์ในช่วงนี้คล้ายกัน แต่ผู้ประพันธ์ก็เน้นบทบาทตัวละครต่างกัน จะเห็นว่าเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* จะเน้นตัวละครหลวงอาสาศึก และเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* จะเน้นตัวละครเทพ ซึ่งทั้งหลวงอาสาศึก และเทพมีรูปร่างหน้าตาคล้ายกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้เสียสละถูกประหารชีวิตแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในขณะที่เรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* จะเน้นบทบาทของผู้ช่วยเหลือทั้ง 4 คน ได้แก่ สิงห์ขาม หินขาบ ปางทราย และสีเหล็ก โดยกล่าวถึงหลวงอาสาศึก ซึ่งอาสาเป็นตัวแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพียงเล็กน้อย นอกจากนี้รายละเอียดของเหตุการณ์ก็เน้นแตกต่างกันด้วย จะเห็นว่าเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* จะเน้นเหตุการณ์หลวงอาสาศึกถูกประหาร และเหตุการณ์ภายหลังจากการหลบหนี ส่วนเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* เน้นเหตุการณ์ระหว่างการหลบหนี การเน้นบทบาทและเหตุการณ์ที่แตกต่างกันในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ทั้งสองเรื่องนี้ แสดงให้เห็นแนวคิดของผู้ประพันธ์ที่แตกต่างกัน ผู้ประพันธ์เรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* ต้องการนำเสนอแนวคิดที่ว่าผู้นำประเทศมีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ หากผู้นำเกิดความอ่อนแอก็ย่อมไม่สามารถปกครองประเทศได้ ส่วนเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* ต้องการแสดงแนวคิดที่ว่า ผู้อยู่เหนือเงื่อนไขคือผู้ที่ไม่ยึดติดกับลาภยศสรรเสริญใดๆ จึงเน้นเล่าเหตุการณ์ระหว่างการหลบหนี เพื่อแสดงบทบาทของตัวละครผู้ช่วยเหลือ 4 ตัวในการวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในอดีตก่อนที่จะขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ และหลังจากที่เป็นพระมหากษัตริย์ ตัวละครหลวงอาสาศึกที่ถูกประหารแทนสมเด็จพระเจ้า

ตากสินมหาราชเป็นตัวละครที่ผู้ช่วยเหลือทั้ง 4 ได้กล่าวยกย่องเป็นตัวอย่างของผู้ที่เสียสละชีวิตโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์แต่ละเรื่องเน้นการนำเสนอเรื่องราวทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าเรื่อง *ฟ้าใหม่* เรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* และเรื่อง *ตากสินมหาราช* นำเสนอเรื่องราวช่วงกอบกู้กรุงศรีอยุธยาในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและเอกสารทางประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ยังคงเน้นสถานะวีรบุรุษผู้กอบกู้บ้านเมืองและพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่เป็นการเน้นให้เห็นวีรกรรมและความสามารถของพระองค์ในฐานะบุคคลธรรมดา มากกว่าจะเน้นเรื่องราวอภินิหารที่แสดงถึงบุญบารมี ส่วนเรื่องราวในช่วงสิ้นสุตวรรษสมัยและหลังรัชสมัยเป็นเรื่องราวที่ไม่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์กระแสหลักทำให้ผู้อ่านเห็นว่า มีเรื่องราวบางช่วงบางตอนขาดหายไปจากประวัติศาสตร์กระแสหลัก การเล่าเหตุการณ์ในส่วนที่ขาดหายไปนี้เป็นส่วนที่ผู้ประพันธ์สามารถแฝงแนวคิดของเรื่องตามที่คุณประพันธ์ต้องการนำเสนอได้

ลักษณะที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ ผู้ประพันธ์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไม่ค่อยเน้นรายละเอียดของเหตุการณ์ในช่วงกบฏหลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเท่ากับในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ เนื่องจากการเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายไม่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เน้นสรรเสริญบุญบารมีของพระมหากษัตริย์ที่เหนือบุคคลทั่วไป ทั้งนี้การกล่าวถึงบุญบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์จะเน้นให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นบุคคลธรรมดาที่สามารถทำสิ่งที่ยิ่งใหญ่ได้มากกว่าเน้นเรื่องราวอภินิหารซึ่งพบมากในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ นอกจากนี้ผู้วิจัยสังเกตว่าผู้ประพันธ์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เลือกเล่าเหตุการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์กระแสหลัก โดยนัยยะหนึ่งอาจเป็นการโต้แย้งประวัติศาสตร์กระแสหลัก และแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามีการเลือกและตัดเหตุการณ์บางเหตุการณ์ในการเรียบเรียงหรือชำระประวัติศาสตร์กระแสหลัก

3.1.3 เปรียบเทียบเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

จากการศึกษาเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยพบว่าวรรณกรรมทั้งสองประเภทนำเสนอเหตุการณ์ที่เหมือนและแตกต่างกัน บางเหตุการณ์ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองประเภท บางเหตุการณ์

ปรากฏเฉพาะในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ และบางเหตุการณ์ปรากฏเฉพาะในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

(1) เหตุการณ์ทั้งในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์และปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์กระแสหลัก ได้แก่ เหตุการณ์ในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาคือการตีฝ่าทัพพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยาและการรวบรวมพลตีพม่า ยึดกรุงศรีอยุธยาคืน การรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นคือการยกไปตีชุมนุม และ การสิ้นสุตวรรษสมัยคือกบฏพระยาสุรศักดิ์และการปราบกบฏของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สันนิษฐานว่าการสร้างเนื้อเรื่องส่วนหนึ่งในวรรณกรรมทั้งสองประเภทใช้เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่รับรู้กันทั่วไปจากเอกสารประวัติศาสตร์กระแสหลักเป็นต้นเค้า เนื่องจากลักษณะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวในประวัติศาสตร์รวมถึงบางเรื่องผู้ประพันธ์มีจุดมุ่งหมายที่จะเล่าประวัติศาสตร์ ผู้ประพันธ์จึงนำเหตุการณ์บางส่วนในประวัติศาสตร์มาใช้ในการสร้างสรรค์วรรณกรรม เหตุการณ์ที่ปรากฏตรงกันนี้จึงมีส่วนผลิตซ้ำเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามที่ประวัติศาสตร์กระแสหลักนำเสนอ นอกจากนี้จุดมุ่งหมายประการหนึ่งในการเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกเรื่องและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยบางเรื่อง คือเพื่อยกย่องเชิดชูสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทำให้เหตุการณ์ในเรื่องราวช่วงกอบกู้กรุงศรีอยุธยาเป็นช่วงที่ปรากฏเหมือนกันมากที่สุด ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย และเน้นในวรรณกรรมเกือบทุกเรื่อง อย่างไรก็ตามสังเกตได้ว่าใน *โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี* มีการกล่าวถึงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาน้อย โดยเริ่มเรื่องที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกอบกู้กรุงศรีอยุธยาสำเร็จแล้ว และเน้นเนื้อหาการตั้งกรุงธนบุรีและการขยายอาณาจักร ทั้งนี้เป็นไปได้ว่าผู้ประพันธ์สรรเสริญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะพระเจ้ากรุงธนบุรี โดยเฉพาะเนื่องจากยังไม่เกิดแนวคิดเรื่องชาติไทยในสมัยที่แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ (ดูเพิ่มเติมในบทที่ 5)

(2) เหตุการณ์ที่ปรากฏทั้งในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ แต่ไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลัก ได้แก่ การทำนายว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ถูกประหาร นำสังเกตว่าเหตุการณ์การทำนายว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติบางเรื่องอาจเป็นต้นเค้าให้กับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์บางเรื่อง อาจกล่าวได้ว่าเหตุการณ์บางเหตุการณ์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติก็เป็นข้อมูลให้ผู้ประพันธ์ใช้สร้างสรรค์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ด้วย การเล่าถึงเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นการแสดงบุญบารมี

ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่จะได้เป็นพระมหากษัตริย์ เนื่องจากภูมิหลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่คนทั่วไปรับรู้ก็คือพระองค์ทรงเป็นสามัญชนอีกทั้งมีเชื้อสายจีน การเน้นบุญบารมีในการเป็นพระมหากษัตริย์จึงเป็นสิ่งสำคัญในวรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อประกอบกับวีรกรรมการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่ที่บุคคลธรรมดาไม่สามารถกระทำได้ทำให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความเหมาะสมที่จะเป็นพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์องค์อื่น

ส่วนเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ถูกประหารมีปรากฏในหลายเรื่อง โดยมีรายละเอียดแตกต่างกันไป เหตุการณ์นี้เป็นเหตุการณ์ที่ได้แย้งประวัติศาสตร์กระแสหลัก โดยมีนัยยะแสดงให้เห็นว่าประวัติศาสตร์กระแสหลักมิได้นำเสนออดีตอย่างที่เป็นจริง และวรรณกรรมที่แต่งขึ้นนี้ทำหน้าที่บอกเล่าถึงสิ่งที่เกิดขึ้นแต่ถูกปกปิดหรือบิดเบือนไป

(3) เหตุการณ์ที่ปรากฏแตกต่างกันในวรรณกรรมทั้งสองประเภท และแตกต่างกับเอกสารประวัติศาสตร์กระแสหลัก ได้แก่ เหตุการณ์ปลุกย้อยหรือเกร็ดที่ปรากฏอยู่ในเอกสารอื่น รวมถึงเหตุการณ์ที่ผู้ประพันธ์จินตนาการขึ้นเอง โดยเฉพาะเหตุการณ์ในช่วงภูมิหลังและเหตุการณ์ในช่วงสิ้นสุดรัชสมัยในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ เหตุการณ์ที่ปรากฏเป็นเหตุการณ์ที่สนับสนุนการสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช คือกำเนิดและอภินิหารต่างๆ ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งแสดงถึงบุญบารมีของพระองค์ อีกเหตุการณ์หนึ่งคือการกู้ยืมเงินจากจีนและแผนการสละราชสมบัติ ซึ่งแสดงถึงการแก้ไขปัญหาบ้านเมืองโดยสละประโยชน์ส่วนพระองค์ ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เหตุการณ์ที่ปรากฏมักเป็นรายละเอียดที่ทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและสมเหตุสมผล และสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของนวนิยายบางเรื่องที่มีมุ่งวิพากษ์วิจารณ์การเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ลักษณะดังกล่าวทำให้เห็นว่าวรรณกรรมทั้งสองประเภทล้วนเป็นวรรณกรรมที่เกิดจากการผสมผสานข้อมูลในประวัติศาสตร์และจินตนาการของผู้ประพันธ์เกิดเป็นเนื้อเรื่องขึ้น และยังคงแสดงให้เห็นว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมไม่ได้เน้นความสำคัญเฉพาะเรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นเช่นที่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลัก เมื่อผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอเรื่องราวช่วงอื่นๆ ของพระองค์จึงต้องเลือกเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์กระแสรองมาใช้หรือสร้างสรรค์เหตุการณ์ใหม่ขึ้นจากจินตนาการสร้างสรรค์วรรณกรรม เหตุการณ์เหล่านี้กลายเป็นส่วนเติมเต็มให้เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมมีความสมบูรณ์ และในขณะเดียวกันก็สะท้อนถึงความไม่สมบูรณ์ของประวัติศาสตร์กระแสหลัก

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่าการสร้างเนื้อเรื่องในวรรณกรรมทั้งสองประเภท ผู้ประพันธ์ใช้ข้อมูลทั้งเอกสารทางประวัติศาสตร์ เอกสารกระแสรองและจินตนาการผสมผสานกัน แต่น่าสังเกตว่าหากเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติผู้ประพันธ์มักจะเลือกเหตุการณ์ที่เน้นการยกย่องสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ส่วนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ผู้ประพันธ์จะเน้นเหตุการณ์ที่ทำให้เรื่องราวชวนติดตามหรือเรื่องราวที่แตกต่างไปจากการรับรู้ทั่วไป

3.2 กลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษาวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยว่าจากเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผู้ประพันธ์เลือกมานั้นผู้ประพันธ์นำมาประกอบสร้างเป็นเรื่องเล่าอย่างไร มีวิธีการวางโครงเรื่อง และมีวิธีการใช้มุมมองการเล่าเรื่องวิธีใด เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นว่าวรรณกรรมทั้งสองประเภทมีกลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเหมือนหรือต่างกันอย่างไร และเพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

3.2.1 กลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องต่างๆ ประกอบขึ้นจากเหตุการณ์ต่างๆ นำมาร้อยเรียงกันเพื่อให้เป็นวีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกชื่นชมยกย่อง ในประเด็นนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษาวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติว่ามีวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าอย่างไร และกลวิธีดังกล่าวสอดคล้องกับประเภทของวรรณกรรมที่เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติอย่างไร

3.2.1.1 การประกอบสร้างเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเกิดจากการประมวลและเลือกสรรเหตุการณ์ของผู้ประพันธ์ โดยนำเหตุการณ์ต่างๆ มาจัดเรียงและเชื่อมโยงเกิดเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้วิจัยพบว่าผู้ประพันธ์

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแต่ละเรื่องเลือกและเน้นเล่าเหตุการณ์ที่เหมือนและแตกต่างกัน กล่าวคือผู้ประพันธ์อาจเล่าเหตุการณ์ต่างๆ ตลอดทั้งรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หรืออาจเลือกนำเสนอเฉพาะเหตุการณ์บางช่วงบางตอนเท่านั้น แต่เนื้อหาสำคัญที่สอดคล้องกับความเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ คือวีรกรรมการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและสามารถรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นขึ้นอีกครั้ง

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีชุดเหตุการณ์ในเรื่องประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ส่วน ได้แก่ เรื่องราวภูมิหลัง เรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา เรื่องราวการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น และเรื่องราวการสิ้นสุดรัชสมัย

เรื่องราวภูมิหลัง ประกอบด้วยกำเนิดและวัยเยาว์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

เรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา ประกอบด้วยการตั้งตัวเป็นเจ้าอันเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้ากอบกู้กรุงศรีอยุธยา การต่อสู้กับข้าศึกและการแก้ไขอุปสรรคต่างๆ จนนำไปสู่การขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์

เรื่องราวการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น ประกอบด้วยการปราบชุมนุม เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับสถานะพระมหากษัตริย์ และการขยายอำนาจการปกครอง

เรื่องราวการสิ้นสุดรัชสมัย ประกอบด้วยสาเหตุของการหมดอำนาจ กบฏยึดอำนาจจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อันนำไปสู่การหมดอำนาจการเป็นพระมหากษัตริย์และจุดจบของชีวิต

เรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติบางเรื่องก็ประกอบด้วยองค์ประกอบทั้ง 4 ส่วน บางเรื่องก็ปรากฏเพียงบางองค์ประกอบเท่านั้น ดังรายละเอียดตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1

แสดงการนำเสนอองค์ประกอบของเรื่องเล่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

วรรณกรรม	โคลงยอพระเกียรติ พระเจ้ากรุงธนบุรี	โคลงภาพพระ ราชพงศาวดาร	สามกรุง	ลิลิตสมเด็จพระ พระเจ้าตาก สินมหาราช	ลิลิตเผยแพร่เกียรติ คุณสมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช	เพลง เจ้าตาก
โครงสร้าง						
ภูมิหลัง			✓	✓	✓	
การอบกู่กรุงศรี อยุธยา	✓	✓	✓	✓	✓	✓
การรวบรวมบ้านเมือง ให้เป็นปึกแผ่น	✓	✓	✓	✓	✓	✓
การสิ้นสุดรัชสมัย		✓	✓	✓	✓	

นอกจากองค์ประกอบของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแล้ว รายละเอียดของเหตุการณ์ที่นำมาร้อยเรียงเป็นเนื้อเรื่องทั้งหมดเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแต่ละเรื่องก็มีความเหมือนและต่างกัน ดังรายละเอียดตารางที่ 3.2

สำนักหอสมุด

ตารางที่ 3.2

แสดงรายละเอียดของเหตุการณ์ในเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

วรรณกรรม องค์ประกอบ	โคลงยอพระ เกียรติพระเจ้า กรุงธนบุรี	โคลงภาพพระ ราชพงศาวดาร	สามกรุง	ลิลิตสมเด็จพระ เจ้าตากสิน มหาราช	ลิลิตเมฆพระ เกียรติคุณสมเด็จพระ เจ้าตากสิน มหาราช	เพลง เจ้าตาก
ภูมิหลัง	-	-	-	กำเนิดสมเด็จพระ เจ้าตากสิน มหาราช	กำเนิดสมเด็จพระ เจ้าตากสิน มหาราช	-
	-	-	-	เจ้าพระยาจักรีรับ สมเด็จพระเจ้า ตากสินเป็นบุตร บุญธรรม	-	-
	-	-	-	ศึกษาเล่าเรียน และถวายเป็น รับราชการ	-	-
	-	-	ชินแสทำนายว่า จะได้เป็นกษัตริย์	ชินแสทำนายว่า จะได้เป็นกษัตริย์	-	-
	-	-	-	เป็นเจ้าเมืองตาก และเสียดาย ขว้างถ้วยแก้ว	เป็นเจ้าเมืองตาก และเสียดาย ขว้างถ้วยแก้ว	-
กอบกู้กรุงศรี อยุธยา	-	นำทัพออกจาก กรุงศรีอยุธยา	นำทัพออกจาก กรุงศรีอยุธยา	นำทัพออกจาก กรุงศรีอยุธยา	นำทัพออกจาก กรุงศรีอยุธยา	-
	-	-	รวบรวมคนเข้าตี เมืองจันทบุรี	รวบรวมคนเข้าตี เมืองจันทบุรี	รวบรวมคนเข้าตี เมืองจันทบุรี	รวบรวม คนเข้าตี เมือง จันทบุรี
	เข้าตีทัพพม่า และกักรุงศรี อยุธยา	เข้าตีทัพพม่า และกักรุงศรี อยุธยา	เข้าตีทัพพม่าและ กักรุงศรีอยุธยา	เข้าตีทัพพม่าและ กักรุงศรีอยุธยา	เข้าตีทัพพม่าและ กักรุงศรีอยุธยา	เข้าตีทัพ พม่าและกั กรุงศรี อยุธยา
	-	-	-	นายสุดจินดาพา พระราชชนนีถวายเป็น	-	-
-	-	ประพาส พระนครศรีอยุธยา	ประพาส พระนครศรีอยุธยา	-	-	-

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

วรรณกรรม องค์ประกอบ	โคลงยอพระ เกียรติพระเจ้า กรุงธนบุรี	โคลงภาพพระ ราชพงศาวดาร	สามกรุง	ลิลิตสมเด็จพระ เจ้าตากสิน มหาราช	ลิลิต เผย พระ เกียรติคุณสมเด็จพระ เจ้าตากสิน มหาราช	เพลง เจ้าตาก
ร ว บ ร ว ม บ้านเมือง	ปูนบำเหน็จ เหล่าทหาร	-	-	-	-	-
	-	-	ตีเมืองพิษณุโลก	ตีเมืองพิษณุโลก	ตีเมืองพิษณุโลก	-
	ตีเมือง นครราชสีมา	-	ตีเมือง นครราชสีมา	ตีเมือง นครราชสีมา	ตีเมือง นครราชสีมา	-
	ตีเมือง สวางคบุรี	ตีเมือง สวางคบุรี	ตีเมืองสวางคบุรี	ตีเมืองสวางคบุรี	ตีเมืองสวางคบุรี	ตีเมือง สวางคบุรี
	-	-	-	พิสูจน์พระสงฆ์ เมืองสวางค์	พิสูจน์พระสงฆ์ เมืองสวางค์	-
	-	-	ตีเมือง นครศรีธรรมราช	ตีเมือง นครศรีธรรมราช	-	-
	-	ตีเมืองฟูไทย มาศ	-	-	-	-
	เจ้าเมืองตานี มาอ่อนน้อม	-	-	-	-	-
	เจ้ากรุงศรี สัตนาคนหุต มาอ่อนน้อม	-	-	-	-	-
	-	-	-	พระยาวิเชียร ปราการและเจ้า กาวิละถวายนารี	-	-
	-	ทำสงครามกับ พม่า	ทำสงครามกับ พม่า	ทำสงครามกับ พม่า	-	-
	-	-	-	จัดทัพไปราชบุรี และประหาร พระเทพโยธา	จัดทัพไปราชบุรี และประหาร พระเทพโยธา	-
	-	-	-	ถวายพระเพลิง พระราชชนนี	-	-
	-	-	ทำสงครามกับ หัวเมืองตะวันออก	-	-	-
	พิธีสมโภช เมืองใหม่	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

วรรณกรรม องค์ประกอบ	โคลงยอพระ เกียรติพระเจ้า กรุงธนบุรี	โคลงภาพพระ ราชพงศาวดาร	สามกรุง	ลิลิตสมเด็จพระ เจ้าตากสิน มหาราช	ลิลิตเมยพระ เกียรติคุณสมเด็จพระ เจ้าตากสิน มหาราช	เพลง เจ้าตาก
สิ้นสุดรัชสมัย	-	-	-	-	สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช ให้พระยาราชฯ เศรษฐีไปกู้ยืมเงิน จากจีน	-
	-	-	-	สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช ทรงเจริญ กรรมฐาน	สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช ทรงเจริญ กรรมฐาน	-
	-	สมเด็จพระเจ้า ตากสิน มหาราชทรงมี สติวิปลาส	สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช ทรงมีสติวิปลาส	สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช ทรงมีสติวิปลาส	-	-
	-	-	นายขุนนางและ ขุนแก้วเป็นกบฏ และรับสั่งให้พระ ยาสวรรค์ปราบ กบฏ	-	-	-
	-	-	เกิดจลาจลและ กบฏพระยาสวรรค์	เกิดจลาจลและ กบฏพระยาสวรรค์	เกิดจลาจลและ กบฏพระยาสวรรค์	-
	-	-	สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช ทรงผนวช	-	-	-
	-	-	กรมขุนอนุรักษ์ เทัญลาผนวช	กรมขุนอนุรักษ์ เทัญลาผนวช	-	-
	-	-	สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช ให้เจ้ารามลักษณ์ และพระราชนิเวศ อ๋อ น น อ ม ต อ สมเด็จพระยา มหากษัตริย์ศึก	-	-	-

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

วรรณกรรม องค์ประกอบ	โคลงยอพระ เกียรติพระเจ้า กรุงธนบุรี	โคลงภาพพระ ราชพงศาวดาร	สามกรุง	ลิลิตสมเด็จพระ เจ้าตากสิน มหาราช	ลิลิตเมยพระ เกียรติคุณสมเด็จพระ เจ้าตากสิน มหาราช	เพลง เจ้าตาก
สิ้นสุดรัชสมัย (ต่อ)	-	-	-	พระยาสุริยอภัย จับสีกและจำไว้	-	-
	-	สมเด็จพระ เจ้าพระยามหา กษัตริย์ศึกยก ทัพกลับจาก เขมร	-	-	-	-
	-	-	-	สมเด็จพระเจ้าพระยา มหากษัตริย์ศึก ปรึกษาขุนนาง เรื่องการลงโทษ สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช	-	-
	-	-	-	สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช ถูกประหาร	คุณมันปลอมตัว และถูกประหาร	-
	-	-	-	-	สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช ทรงผนวชและ เจริญวิปัสสนาที่ เขาขุนพนม	-
	-	-	-	-	สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช ถอดจิตกลับ สวรรคต	-

จากตารางชุดเหตุการณ์ของเรื่องเล่าและรายละเอียดสรุปเหตุการณ์ข้างต้นที่น่าเสนอ
ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทั้ง 6 เรื่อง จะเห็นว่าชุดเหตุการณ์ของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้า
ตากสินมหาราชวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแต่ละเรื่องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ คือ
วีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้แก่ การกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและการรวบรวม

บ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น ส่วนภูมิหลังและการสิ้นสุดรัชสมัยปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งเล่าเรื่องราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตลอดช่วงชีวิต ดังต่อไปนี้

(1) เรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทั้ง 6 เรื่องจะเน้นการเล่าเรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา เนื่องจากเรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยามีความสอดคล้องกับอุดมการณ์ของผู้ประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ต้องการยกย่องและสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้บ้านเมือง เรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาเป็นเรื่องราวที่แสดงให้เห็นวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่และน่ายกย่อง รายละเอียดของเหตุการณ์ต่างๆ ในองค์ประกอบส่วนนี้ที่มีความเหมือนกัน คือ ปรากฏเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำทัพออกจากกรุงศรีอยุธยา เหตุการณ์การยกทัพเข้าตีเมืองจันทบุรี และเหตุการณ์เข้าตีทัพพม่าและกู้กรุงศรีอยุธยา เป็นที่น่าสังเกตว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกเรื่องเน้นเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเข้าตีทัพพม่าและกู้กรุงศรีอยุธยา เนื่องจากเหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นวีรกรรมเด่นของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามที่ได้รับรู้กันโดยทั่วไป อีกทั้งเหตุการณ์ดังกล่าวยังนำไปสู่การเปลี่ยนสถานะจากสามัญชนเป็นพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้วรรณกรรมส่วนใหญ่ ผู้ประพันธ์จะเน้นการนำเสนอเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำทัพออกจากกรุงศรีอยุธยาและการเข้าตีเมืองจันทบุรี เนื่องจากเหตุการณ์ทั้งสองนี้นับเป็นจุดเริ่มต้นของการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังนั้นเหตุการณ์ทั้งสองนี้จึงไม่สามารถตัดทอนออกจากองค์ประกอบของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้

การนำเสนอเหตุการณ์ในช่วงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสอดคล้องกับการเล่าประวัติศาสตร์ชาติไทยที่มักจะเล่าเรื่องการทำสงครามและมีพม่าเป็นศัตรูของแผ่นดิน แสดงภาพว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้ที่ทำให้บ้านเมืองรอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า และเป็นผู้ออกกู้บ้านเมือง วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงทำให้ผู้อ่านรับรู้เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสอดคล้องกับประวัติศาสตร์กระแสหลัก กล่าวได้ว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทำหน้าที่ผลิตซ้ำวีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ให้มีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้น

ในด้านกระบวนการเล่าเรื่องกล่าวได้ว่าการเล่าเรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยามีความสำคัญเนื่องจากเป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่การขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังนั้นในการเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงไม่สามารถตัดเรื่องราวในช่วงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาออกจากเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้

(2) เรื่องราวการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นเป็นเรื่องราวอีกช่วงหนึ่งที่มีความสำคัญปรากฏมาจากร่องจากเรื่องราวการอภัยโทษหรืออภัยโทษ รายละเอียดของเหตุการณ์ต่างๆ ปรากฏมากในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกเรื่อง การที่ผู้ประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ นำเสนอเรื่องราวในช่วงนี้เป็นการเน้นย้ำสถานะการเป็นพระมหากษัตริย์ผู้สถาปนากรุงธนบุรี และแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถในการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นได้อีกครั้ง กล่าวได้ว่าสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเช่นกัน เหตุการณ์สำคัญในช่วงนี้ที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกเรื่อง คือการปราบชุมนุมต่างๆ และการรบกับพม่า ซึ่งเป็นวีรกรรมที่ทำให้บ้านเมืองเป็นปึกแผ่นเช่นเดียวกับการอภัยโทษหรืออภัยโทษ อย่างไรก็ตามในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแต่ละเรื่องกล่าวถึงการปราบชุมนุมทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน รายละเอียดส่วนที่เหมือนกันจะพบว่าผู้ประพันธ์จะนำเสนอเหตุการณ์การปราบชุมนุมที่ตั้งตัวเป็นใหญ่หลังจากกรุงศรีอยุธยาพ่ายแพ้พม่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมนุมเจ้าพระฝางหรือเมืองสวางคบุรี วรรณกรรมบางเรื่องนำเสนอเพียงเป็นการยกตัวอย่างว่ามีการเข้าปราบชุมนุมเท่านั้น แต่น่าสังเกตว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกเรื่องเน้นกล่าวถึงการปราบชุมนุมเจ้าพระฝาง อาจเนื่องมาจากเจ้าพระฝางเป็นชุมนุมที่สร้างฐานอำนาจจากความเลื่อมใสของราษฎรในด้านศาสนา ซึ่งอาจจะแปรเปลี่ยนเป็นฐานอำนาจทางการเมืองได้ (สมบัติ จันทรวงศ์, 2547, น. 379) เหตุการณ์การปราบชุมนุมเจ้าพระฝางจึงเป็นเหตุการณ์สำคัญ เพราะเป็นการยับยั้งอำนาจที่ต่อต้านสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและยังเป็นการฟื้นฟูพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองดังเดิม ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ในการทำนุบำรุงศาสนาด้วย

ส่วนเหตุการณ์ในองค์ประกอบส่วนนี้ที่ปรากฏในบางเรื่อง ได้แก่ การพิสูจน์พระสงฆ์เมืองสวางค์ และการประหารพระเทพโยธา ทั้ง 2 เหตุการณ์พบในวรรณกรรมเพียง 2 เรื่อง คือเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเรื่องลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เหตุการณ์พิสูจน์พระสงฆ์เมืองสวางค์เป็นการแสดงบทบาทด้านศาสนา ให้เห็นว่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงต้องการฟื้นฟูพุทธศาสนา และมีความฝักใฝ่ในทางพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ช่วงปลายรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทรงสนพระทัยในการนุ่งกรรมฐานและการลงโทษพระสงฆ์ ส่วนการประหารชีวิตพระเทพโยธาเป็นการแสดงให้เห็นความเด็ดขาดและยึดถือระเบียบวินัยของกองทัพเป็นสำคัญ

จะเห็นได้ว่ารายละเอียดของเหตุการณ์ในช่วงนี้ผู้ประพันธ์ต้องการเน้นให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้กอบกู้และรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น รายละเอียดของ

เหตุการณ์ต่างๆ ก็สอดคล้องกับเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ผู้ประพันธ์เน้นการนำเสนอเหตุการณ์ที่แสดงถึงการสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ที่จะต้องปกป้องและป้องกันบ้านเมืองให้รอดพ้นจากการยึดครองของข้าศึกศัตรู เรื่องราวในช่วงนี้ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงเน้นที่การทำศึกสงครามป้องกันบ้านเมืองและสร้างบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น เพื่อแสดงถึงบทบาทหน้าที่ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์ อย่างไรก็ตามที่น่าสนใจคือในเรื่องสามกรุงและเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีการกล่าวถึงเหตุการณ์ศึกอะแซหุ่นกี้ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมอบหมายให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์เป็นแม่ทัพ เหตุการณ์ตอนนี้กล่าวถึงอะแซหุ่นกี้ขูดตัวสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ซึ่งแสดงถึงบุญบารมีของสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกที่จะได้เป็นพระมหากษัตริย์ต่อไป การเลือกเล่าเหตุการณ์นี้สอดคล้องกับเหตุการณ์คำทำนายของชินแสในช่วงภูมิหลังของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทำนายดวงชะตาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกว่าจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ การนำเสนอเหตุการณ์ที่แสดงถึงบารมีของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นการสรรเสริญพระเกียรติพระองค์รวมไปกับการสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

(3) เรื่องราวการสิ้นสุตวรรษสมัยเป็นเรื่องราวที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 4 เรื่อง ได้แก่ *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร สามกรุง ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* ยกเว้นโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีและเพลงเจ้าตาก เนื่องจากโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้นแต่งระหว่างรัชกาล เหตุการณ์เหล่านี้ยังมีได้เกิดขึ้น ส่วนเพลงเจ้าตากนั้นเน้นแก่นเรื่องที่มีการรบเพื่อกอบกู้บ้านเมือง จึงมิได้นำเสนอรายละเอียดในช่วงนี้ วรรณกรรม 4 เรื่องที่นำเสนอเหตุการณ์ปลายรัชสมัยแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรก คือ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพระองค์เดียว ได้แก่ *เรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเรื่องลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* วรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้มีลักษณะการเล่าเรื่องแนวชีวิตประวัติบุคคลสำคัญ กล่าวคือเป็นเรื่องเล่าประวัติบุคคลหนึ่งตั้งแต่เกิดจนตาย โดยบรรยายเรื่องราวของบุคคลในช่วงวัยต่างๆ ดังนั้นในแง่ของการเล่าชีวิตประวัติทุกเรื่องจะต้องจบลงที่ความตายของเจ้าของประวัติ (พงศาวดาร พันธุ์บูรณะ, 2536, น. 350-352) จากนิยามดังกล่าวจะเห็นว่าผู้ประพันธ์เล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตั้งแต่กำเนิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและค่อยๆ พัฒนา

เรื่องไปตามช่วงวัยต่างๆ ของพระองค์ จนกระทั่งสิ้นสุดเรื่องราวในช่วงบั้นปลายของชีวิต การเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องที่เป็นแนวชีวประวัติทำให้ผู้ประพันธ์ต้องเลือกนำเสนอเหตุการณ์ปลายรัชสมัยเป็นการจบเรื่องและทำให้พระราชประวัติจบสมบูรณ์

น่าสังเกตว่าในวรรณกรรมสองเรื่องนี้มีเหตุการณ์ที่แตกต่างกันในเรื่องราวการสิ้นรัชสมัย คือลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเล่าว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกประหารซึ่งเป็นเหตุการณ์สุดท้ายของวรรณกรรมเรื่องนี้และเป็นจุดจบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ส่วนลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเล่าว่าคุณนั้ผู้จงรักภักดีกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชปลอมตัวและถูกประหารแทน เหตุการณ์นี้จึงไม่ได้เป็นจุดจบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช การนำเสนอเหตุการณ์ที่แตกต่างกันนี้แสดงให้เห็นว่าลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผลิตซ้ำประวัติศาสตร์กระแสหลัก ในขณะที่ลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้แย้งประวัติศาสตร์กระแสหลัก โดยเน้นให้เห็นว่ามีเหตุการณ์ที่แตกต่างไปจากเอกสารประวัติศาสตร์ และจุดจบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็แตกต่างกัน

กลุ่มที่สอง คือ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติหลายรัชกาล ได้แก่ เรื่องโคลงภาพพระราชพงศาวดารและเรื่องสามกรุง การนำเสนอเหตุการณ์ในปลายรัชสมัยในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้เป็นการเชื่อมโยงไปสู่เรื่องราวของพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เนื่องจากการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์บั้นปลายชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชด้วย นอกจากนี้เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังเป็นเรื่องย่อยหนึ่งในกรอบเรื่องใหญ่ คือ วรรณกรรมทั้งสองเรื่องเล่าเรื่องราวของพระมหากษัตริย์พระองค์ต่างๆ ในประวัติศาสตร์ไทย เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นเรื่องย่อยหนึ่งในเรื่องทั้งหมด จะเห็นว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้แสดงการเปลี่ยนยุคสมัยจากสมัยธนบุรีไปสู่สมัยรัตนโกสินทร์ตามกรอบเรื่องใหญ่ของบทประพันธ์ ซึ่งสอดคล้องกับการเล่าประวัติศาสตร์ชาติไทยที่มักเริ่มต้นจากการเล่าถึงยุคสมัยสุโขทัยสมัยอยุธยาและไปสู่สมัยรัตนโกสินทร์ เหตุการณ์ช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังนับเป็นการส่งเสริมบทบาทของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในฐานะผู้ปราบยุคเข็ญที่เกิดขึ้นในปลายสมัยกรุงธนบุรีจึงมีน้ำเสียงของการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแฝงด้วย ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของวรรณกรรมทั้งสองเรื่องที่เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์หลายรัชกาล ผู้วิจัยสังเกตว่าจุดเริ่มต้นของวรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้ไม่ได้เริ่มต้นที่กำเนิดเช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพระองค์เดียว

เนื่องจากผู้ประพันธ์มีจุดมุ่งหมายเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ จุดเริ่มต้นของเนื้อหาจึงเน้นไปที่การแสดงถึงเฉพาะวีรกรรมสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

จากที่กล่าวมานั้นเป็นที่น่าสังเกตว่าไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มีจุดมุ่งหมายเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพียงพระองค์เดียวหรือเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ ผู้ประพันธ์ก็ให้ความสำคัญกับเรื่องราวการสิ้นสุดรัชสมัย แต่เป็นการให้ความสำคัญในลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพระองค์เดียวเล่าเรื่องราวการสิ้นสุดรัชสมัยเพื่อให้พระราชประวัติมีความสมบูรณ์ และไม่มีการเชื่อมโยงไปถึงเรื่องเล่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ดังนั้นสถานะของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงมีลักษณะเป็นเอกเทศ ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์หลายรัชกาลเล่าเรื่องราวการสิ้นสุดรัชสมัยเพื่อเชื่อมโยงไปสู่เรื่องเล่าของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่ปรากฏเป็นเรื่องเล่าชุดต่อไปของวรรณกรรม ดังนั้นสถานะของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวรรณกรรมเรื่องนั้นเท่านั้น

นอกจากนี้การเล่าเรื่องราวการสิ้นสุดรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสี่เรื่องนี้เน้นเล่าถึงเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถบริหารบ้านเมืองได้ ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาสและการเกิดจลาจลในกรุงธนบุรีและเกิดกบฏ เหตุการณ์เหล่านี้เป็นการขบเน้นให้เห็นบทบาทสำคัญของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชครั้งเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกในฐานะผู้ปราบยุคเข็ญในช่วงปลายรัชสมัยจนนำไปสู่การขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์

(4) เรื่องราวภูมิหลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชปรากฏในวรรณกรรมเพียง 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องสามกรุง เรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และเรื่องลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช การเล่าเรื่องราวในช่วงนี้เป็นช่วงที่ทำให้เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนี้เป็นเรื่องเล่าที่มีความสมบูรณ์ กล่าวคือเรื่องราวในช่วงนี้แสดงภูมิหลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จะสังเกตได้ว่าเรื่องราวในช่วงภูมิหลังก่อนเข้ากอบกู้กรุงศรีอยุธยา มักเป็นเหตุการณ์ที่แสดงถึงบุญบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งช่วยส่งเสริมสถานะของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการเป็นพระมหากษัตริย์

สำหรับเหตุการณ์ช่วงภูมิหลังที่ถูกนำมาเล่ามากที่สุด คือเหตุการณ์ชินแสหมอดูทำนายภิกษุสินและภิกษุดังว่าจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ในภายภาคหน้า และเหตุการณ์เป็นเจ้าเมืองตากและเสียดายขวางถ้วยแก้ว ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 2 เรื่อง ได้แก่

สามกรุงและลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เหตุการณ์นี้เป็นการแสดงบุญบารมีของทั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชว่าจะสามารถเป็นพระมหากษัตริย์ครองบ้านเมืองได้ และเป็นการเน้นย้ำว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ใช่บุคคลธรรมดาทั่วไปแม้จะมีกำเนิดจากครอบครัวสามัญชนก็ตาม

ส่วนรายละเอียดของเหตุการณ์อื่น คือ กำเนิดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช การศึกษาเล่าเรียน การรับราชการ รวมทั้งอภินิหารต่างๆ มิได้ปรากฏในเรื่องสามกรุง แต่มีการนำเสนอในเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เช่น อภินิหารงูเหลือมขอรอบกระดังงา เหตุการณ์กำเนิดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อภินิหารสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่จมน้ำ ในเหตุการณ์ที่พระองค์ถูกพระอาจารย์ลงโทษมัดไว้กับเสาที่ทาน้ำ เป็นต้น และเรื่องลิลิตเมยพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระโพธิสัตว์เจียนดินที่มาจุติช่วยเหลือราษฎรที่ได้รับความเดือดร้อนจากเหตุการณ์การจลาจลในช่วงปลายสมัยอยุธยา การเล่าถึงอภินิหารเหล่านี้ก็เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าแม้พระองค์จะเกิดในครอบครัวสามัญชน แต่พระองค์ก็เป็นผู้มีบุญบารมีแตกต่างไปจากบุคคลธรรมดาทั่วไป และเพื่อแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความเหมาะสมที่จะขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ได้

กล่าวได้ว่าเรื่องราวภูมิหลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก่อนกอบกู้กรุงศรีอยุธยาเป็นรายละเอียดที่ต้องการเน้นถึงบุญบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อแสดงความแตกต่างไปจากบุคคลธรรมดา และเป็นการปูพื้นเกี่ยวกับภูมิหลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่ามีความเหมาะสมที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ครองแผ่นดินได้ เรื่องราวเหล่านี้ไม่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์กระแสหลัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเป็นเรื่องราวอภินิหารเหนือธรรมชาติหรือเกี่ยวข้องกับกำหนัดสถานะของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยเฉพาะในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ที่มีความจำเป็นทางการเมืองที่ต้องมีการรักษาไว้ซึ่งความชอบธรรมของราชวงศ์ใหม่ (ณัฐสุพร บุนนาค, 2545, น. 164)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเน้นรายละเอียดของเหตุการณ์ในช่วงกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น เหตุการณ์ที่ปรากฏทั้งสองช่วงนี้เหตุการณ์ที่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกเรื่องเล่าตรงกันมากที่สุด คือเหตุการณ์เข้าตีทัพพม่าและกู้กรุงศรีอยุธยาและเหตุการณ์ตีเมืองสวางคบุรี แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกเรื่องมุ่งแสดงถึงวีรกรรมสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มีต่อบ้านเมือง ซึ่งเป็นเนื้อหาสำคัญและลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมประเภทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มุ่ง

แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีพระมหากษัตริย์คุณต่อชาติบ้านเมือง อีกทั้งยังเป็นส่วนผลิตซ้ำประวัติศาสตร์กระแสหลัก ส่วนรายละเอียดของเหตุการณ์ในช่วงภูมิภาคหลังและสิ้นสุดรัชสมัยเป็นส่วนที่ถูกเน้นในวรรณกรรมบางเรื่อง โดยเฉพาะวรรณกรรมที่มีลักษณะของการเล่าพระราชประวัติ ได้แก่ *ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* และ *ลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* เหตุการณ์ในช่วงภูมิภาคหลังและสิ้นสุดรัชสมัยทำให้พระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความสมบูรณ์ ซึ่งก็เป็นลักษณะเฉพาะด้านเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ นอกจากนี้การให้รายละเอียดเหตุการณ์ในช่วงสิ้นสุดรัชสมัยยังพบได้ใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดารและสามกรุง* ซึ่งเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์หลายรัชกาลและลำดับเรื่องราวไปตามการเล่าประวัติศาสตร์ชาติไทย ทำให้การเล่าเหตุการณ์สิ้นสุดรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นการเชื่อมโยงไปสู่การเกิดราชวงศ์จักรี อีกทั้งยังเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในฐานะผู้ปราบยุคเข็ญและผู้สถาปนาราชวงศ์ใหม่ สำหรับรายละเอียดของเหตุการณ์ในช่วงสิ้นสุดรัชสมัยผู้วิจัยพบว่าเป็นช่วงที่มีรายละเอียดแตกต่างกันไปในแต่ละเรื่อง สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาส ไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ในที่สุดก็ถูกประหาร อีกลักษณะหนึ่งคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสละราชบัลลังก์ มีผู้ช่วยเหลือปลอมตัวถูกประหารแทน ส่วนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงผนวชเจริญวิปัสสนา และถอดจิตกลับสวรรค์ จะเห็นว่ารายละเอียดของเหตุการณ์ในช่วงนี้เป็นช่วงที่มีความหลากหลายของเหตุการณ์ ทำให้เกิดการผลิตซ้ำและโต้แย้งประวัติศาสตร์กระแสหลัก โดยลักษณะแรกผลิตซ้ำประวัติศาสตร์กระแสหลัก ส่วนลักษณะที่สองโต้แย้งประวัติศาสตร์กระแสหลัก

กล่าวได้ว่าการประกอบสร้างเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแม้รายละเอียดของเหตุการณ์จะแตกต่างกันบ้าง แต่ผู้ประพันธ์ก็มุ่งเน้นการยกย่องสรรเสริญในวีรกรรมการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา เพื่อให้ผู้อ่านเห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่ รวมทั้งเป็นผู้ที่มีวีรกรรมที่น่ายกย่อง และเป็นพระมหากษัตริย์ที่เต็มไปด้วยบุญบารมี เดชานุภาพ ความสามารถด้านการรบ และอำนาจที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับขนบการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์และลักษณะเฉพาะด้านเนื้อหา ยังเป็นที่น่าสังเกตว่ารายละเอียดของเหตุการณ์บางเหตุการณ์ก็สนับสนุนให้เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีบทบาทเด่นร่วมกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอีกด้วย นอกจากนี้รายละเอียดของเหตุการณ์ต่างๆ ที่ประกอบสร้างเป็นเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติยังคงผลิตซ้ำประวัติศาสตร์กระแสหลักในแง่

สนับสนุนให้เห็นความเป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้บ้านเมือง ขณะเดียวกันก็ได้แย้งประวัติศาสตร์กระแสหลักในการนำเสนอเหตุการณ์ในช่วงปลายรัชสมัยที่แตกต่าง เพื่อเป็นทางเลือกในการรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

3.2.1.2 การวางโครงเรื่อง

การวางโครงเรื่อง (plot) เป็นกลวิธีการนำเสนอเรื่องที่สำคัญวิธีหนึ่ง เนื่องจากโครงเรื่องเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจผู้อ่านให้ติดตามเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง การวางโครงเรื่องจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ผู้ประพันธ์จะต้องคำนึงถึง มีผู้ให้ความหมายของโครงเรื่องไว้มากมาย

ในด้านหนึ่งโครงเรื่องหมายถึงชุดของเหตุการณ์หรือการกระทำที่ดำเนินจากต้นเรื่องไปสู่ตอนจบ ดังคำอธิบายของพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายไว้ว่า “เค้าโครงของเหตุการณ์ในบทละคร บทกวี หรือนวนิยาย การประมวลสถานการณ์และตัวละครในลักษณะที่ทำให้ผู้ดูหรือผู้อ่านเกิดความกระหายใคร่รู้และความระทึกใจ” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 328)

วัลยา วิวัฒน์ศร (2532, น. 135) ให้ความหมายว่า “ ‘การเรียงร้อยการกระทำที่เกิดขึ้นแล้ว’ เป็นการจัดเรียงข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เสนอไว้ตามครรลองจากจุดเริ่มต้น ไปยังตอนกลางและต่อไปถึงตอนจบ”

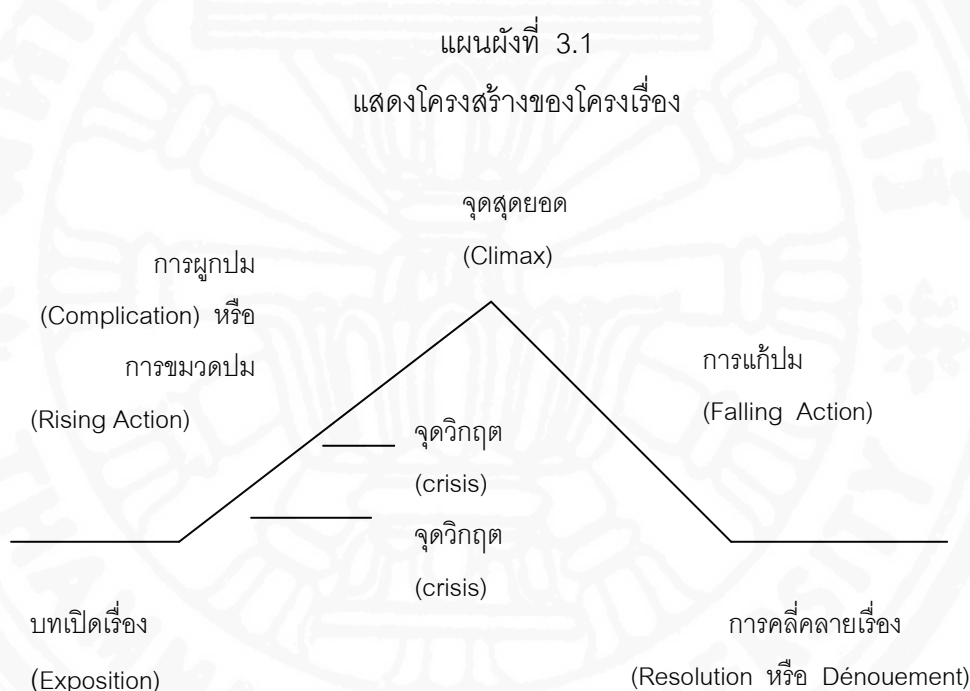
กอบกุล อิงคุทานนท์ (2539, น. 66) อธิบายว่า “โครงเรื่อง คือ การผูกเรื่องราวที่เกิดขึ้นโดยมีตัวละครเป็นผู้กระทำและดำเนินเรื่องราว”

นพพร ประชากุล (2552, น. 151) กล่าวว่า “โครงเรื่องมิใช่เป็นเพียงเนื้อเรื่องย่อ ซึ่งเป็นการบอกว่าในนิยายเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ใครทำอะไร อย่างไร ที่ไหน เมื่อไร ทำไม ฯลฯ หากแต่หมายถึง รูปแบบ (form) ของการดำเนินเรื่องซึ่งปรากฏเป็นขั้นตอนต่างๆ ของการเปลี่ยนแปลงจากสถานการณ์ต้นเรื่องไปสู่สถานการณ์ท้ายเรื่องดังที่เห็นเป็นลำดับในนิยายนั้น” นอกจากนี้ยังได้แสดงให้เห็นความสำคัญของโครงเรื่องไว้ว่า “เป็นตัวกระตุ้นให้ผู้อ่านสนใจติดตามอ่านนิยายตั้งแต่ต้นจนจบ และยังเป็นปัจจัยอันหนึ่งที่บ่งบอกความหมายรวมของเรื่องทั้งหมด” (2552, น. 151)

ในอีกด้านหนึ่ง นักวิชาการอธิบายว่า โครงเรื่องหมายถึงชุดของเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงหรือสัมพันธ์อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังคำอธิบายของประคอง เจริญจิตธรรม (2551, น. 47) อธิบายว่า “กลวิธีที่ผู้แต่งจัดเหตุการณ์ในเรื่องเล่าอย่างเป็นรูปแบบ โดยคัดสรรเหตุการณ์ที่เหมาะสม มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นเหตุเป็นผล และเสริมเรื่องให้มีความน่าติดตามอ่านยิ่งขึ้น

ด้วยการสร้างความขัดแย้งต่างๆ ให้เกิดขึ้น ความขัดแย้งหรือปมปัญหาเหล่านี้เองที่นำโครงเรื่องไปสู่จุดสนใจสูงสุดของเรื่อง (climax)” และยูวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2552, น. 111) ให้คำจำกัดความคำว่า โครงเรื่อง ไว้ว่า “การลำดับเรื่องของเหตุการณ์ที่ผู้แต่งผูกขึ้นมา แต่ละเหตุการณ์จะต้องมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล”

รูปแบบของโครงเรื่องที่เป็นพื้นฐานและนิยมนำมาใช้ในการวิเคราะห์โครงเรื่องของเรื่องแต่งโดยทั่วไป คือปิรามิดแบบไฟรทาก (Freytag's Pyramid) (อิรวดี ไตลังคะ, 2543, น. 4)



(ยูวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา, 2552, น. 115)

จากแผนผังข้างต้นพบว่าองค์ประกอบหรือโครงสร้างของโครงเรื่องจำแนกออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ บทเปิดเรื่อง คือบทนำเรื่องและผู้แต่งจะปูพื้นฐานให้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวละคร เหตุการณ์ เวลา และสถานที่ การผูกปมและการขมวดปม คือเรื่องราวที่ทำให้เรื่องพัฒนาและดำเนินต่อไปได้ จุดวิกฤต คือความตึงเครียดของเรื่องและเมื่อเรื่องดำเนินถึงความตึงเครียดที่สุดจนทำให้เรื่องเกิดการหักเหเป็นครั้งสุดท้าย หรือที่เรียกว่าจุดสุดยอด การแก้ปม คือตอนที่เรื่องค่อยๆ ลดความตึงเครียด และขั้นตอนสุดท้าย ได้แก่ การคลี่คลายเรื่อง คือการคลี่คลายปัญหาและความขัดแย้ง (ยูวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา, 2552, น. 113-114)

นอกจากนี้การแบ่งประเภทของโครงเรื่องก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ใช้ในการวิเคราะห์ อีราวดี ไตลิ่งคะ (2543, น. 21) แบ่งประเภทโครงเรื่องตามลักษณะโครงสร้างออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ โครงเรื่องเชิงเดี่ยวและโครงเรื่องเชิงซ้อน โครงเรื่องเชิงเดี่ยว คือโครงเรื่องที่มีเหตุการณ์ต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผลชุดหนึ่ง ส่วนโครงเรื่องเชิงซ้อน คือโครงเรื่องที่มีเหตุการณ์ต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผลหลายชุดเกาะเกี่ยวกันอย่างหลวมๆ ที่เรียกว่า มีโครงเรื่องหลักและโครงเรื่องรอง การสร้างโครงเรื่องเชิงซ้อนนี้ มีวิธีการหลายแบบ ได้แก่ แบบเชื่อมโยง (linking) แบบสลับ (alternation) และแบบกรอบ (embedding) จะเห็นได้ว่าลักษณะของโครงเรื่องจึงเป็นการจัดลำดับของเหตุการณ์เรียงตามลำดับเวลาที่เกิด หรือเรียงลำดับใหม่ก็ได้ ขึ้นอยู่กับการนำเสนอของผู้เขียน

การศึกษาโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยจะทำให้เห็นกลวิธีที่เรื่องเล่ากำหนดการรับรู้เรื่องราวและภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่อาจจะเหมือนหรือต่างไปจากการรับรู้ในประวัติศาสตร์กระแสหลัก และในอีกแง่หนึ่งทำให้เห็นว่าประเพณีวรรณกรรมก็มีส่วนกำหนดรูปแบบของโครงเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมแต่ละประเภทมุ่งเล่าเรื่องราวและให้ภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เหมือนหรือแตกต่างกัน

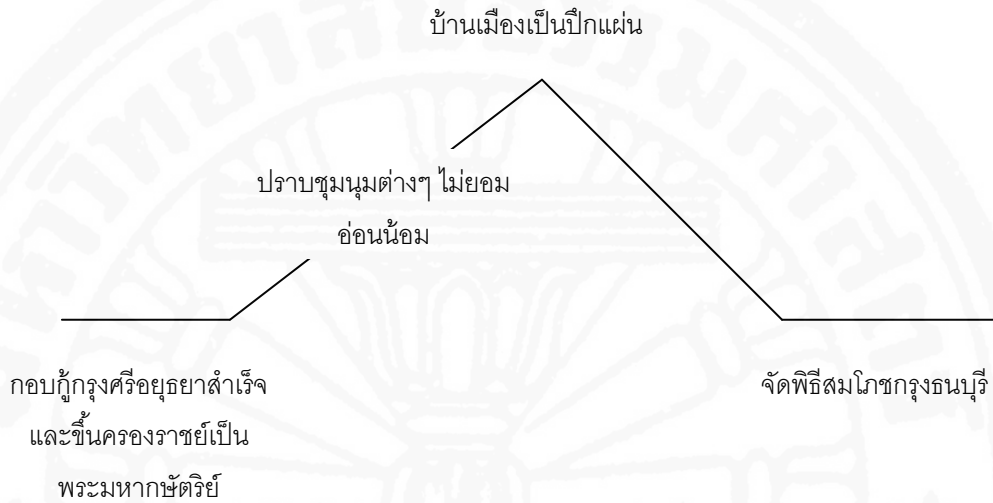
โครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทั้ง 6 เรื่อง ผู้วิจัยสามารถจัดกลุ่มตามโครงสร้างของโครงเรื่องได้ 2 กลุ่ม คือ โครงเรื่องเชิงเดี่ยว ได้แก่ เรื่องโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีและเพลงเจ้าตาก และโครงเรื่องเชิงซ้อน ได้แก่ เรื่องโคลงภาพพระราชพงศาวดาร เรื่องสามกรุง เรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และเรื่องลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

(1) โครงเรื่องเชิงเดี่ยว

โครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มีลักษณะโครงเรื่องเชิงเดี่ยวปรากฏจุดสุดยอดของเรื่องเพียงแห่งเดียว เป็นเรื่องเล่าที่ไม่มีความซับซ้อน มีเหตุการณ์ต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผลชุดหนึ่งร้อยเรียงกันเป็นโครงเรื่องหลักเพียงโครงเรื่องเดียว วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มีโครงเรื่องลักษณะนี้มีจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี และเพลงเจ้าตาก ดังนี้

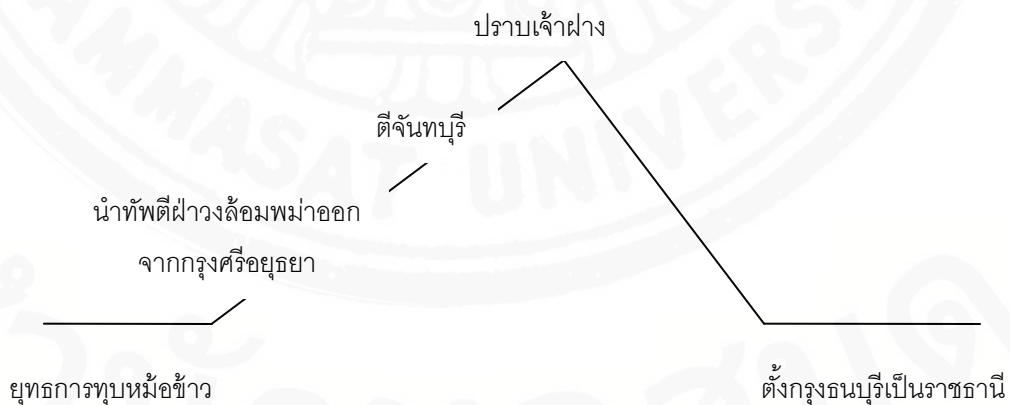
แผนผังที่ 3.2

แสดงโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ในเรื่องโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี



แผนผังที่ 3.3

แสดงโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเพลงเจ้าตาก



วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทั้ง 2 เรื่องนี้มีโครงสร้างของโครงเรื่องที่เหมือนกัน กล่าวคือ ผู้ประพันธ์เล่าเหตุการณ์ที่ดำเนินไปสู่จุดสุดยอดของเรื่องเพียงแห่งเดียว ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า โครงเรื่องลักษณะนี้ที่ปรากฏในเรื่องโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีและเพลงเจ้าตากทำให้ผู้อ่านสามารถตีความถึงแก่นเรื่องที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอได้ว่าต้องการยกย่องวีรกรรมของ

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะผู้กอบกู้บ้านเมืองและสามารถรวบรวมบ้านเมืองจนเป็นปึกแผ่น ในเรื่องโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี ผู้ประพันธ์เปิดเรื่องที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเข้ากอบกู้กรุงศรีอยุธยาสำเร็จและขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงธนบุรี และดำเนินเรื่องด้วยความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเจ้าเมืองอื่นๆ ที่ตั้งตัวเป็นใหญ่ไม่ยอมอ่อนน้อมต่อพระองค์ การสร้างความขัดแย้งดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกอบกู้กรุงศรีอยุธยาสำเร็จบ้านเมืองก็ยังคงแตกแยก ความขัดแย้งนำไปสู่จุดสุดยอด คือการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นได้สำเร็จ จากนั้นจึงเข้าสู่การคลี่คลายของเรื่อง คือการจัดพิธีสมโภชเมืองใหม่ จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าตั้งแต่การเปิดเรื่องจนดำเนินเรื่องไปสู่การคลี่คลายเรื่องในวรรณกรรมเรื่องนี้แสดงให้เห็นบทบาทของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอย่างชัดเจนในฐานะที่เป็นผู้รวบรวมบ้านเมืองจนเป็นปึกแผ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือกเหตุการณ์การจัดพิธีสมโภชเมืองเป็นการคลี่คลายเรื่องก็แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าบ้านเมืองมีความสงบสุข ราษฎรก็กลับมาใช้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีอีกครั้งหนึ่ง

ในเพลงเจ้าตากผู้ประพันธ์มิได้ดำเนินเหตุการณ์ตามลำดับเวลา แต่กล่าวถึงเหตุการณ์ต่างๆ โดยเน้นความสำคัญจึงเปิดเรื่องด้วยการเล่าเหตุการณ์ที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทบทวนข้อผิดพลาดเมื่อครั้งเข้าตีเมืองจันทบุรีก่อน เป็นการเปิดเรื่องด้วยยุทธวิธีสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการรบเพื่อสะสมกำลังเตรียมกอบกู้กรุงศรีอยุธยา จากนั้นจึงกล่าวย้อนถึงเหตุการณ์อันเป็นต้นเรื่อง คือการนำทัพตีฝ่าวงล้อมพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยา และสาเหตุที่ทรงนำทัพตีฝ่าวงล้อมพม่าออกไป จากนั้นกล่าวซ้ำถึงการตีจันทบุรีและดำเนินเรื่องไปสู่จุดสุดยอดที่การปราบเจ้าฝาง และคลี่คลายเรื่องถึงการตั้งกรุงธนบุรี จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าการสร้างโครงเรื่องดังกล่าวทำให้บทบาทของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะที่เป็นผู้กอบกู้บ้านเมืองและสร้างบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นมีความชัดเจนอย่างมากตั้งแต่การเปิดเรื่องจนดำเนินเรื่องไปสู่การคลี่คลายเรื่อง

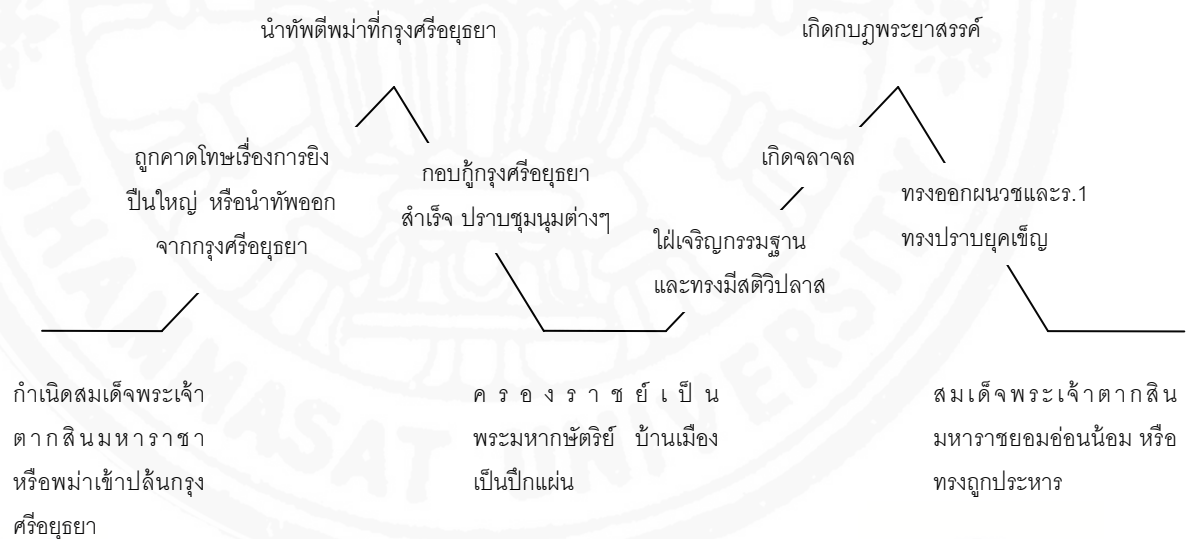
จากโครงเรื่องของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทั้ง 2 เรื่องนี้จะเห็นว่าวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องเน้นเหตุการณ์การคลี่คลายเรื่องเหมือนกัน คือการสถาปนากษัตริย์ ซึ่งเป็นการคลี่คลายที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้นำความสงบสุขกลับบ้านเมืองและราษฎรอีกครั้งหนึ่ง กล่าวได้ว่าผู้ประพันธ์วรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะยกย่องวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่ของพระองค์ในฐานะที่เป็นผู้กอบกู้บ้านเมืองและทำให้บ้านเมืองเป็นปึกแผ่น

(2) โครงเรื่องเชิงซ้อน

โครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มีลักษณะเป็นโครงเรื่องเชิงซ้อน มีเหตุการณ์ต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผลหลายชุดร้อยเรียงกัน ปรากฏจุดสุดยอดสองแห่ง เป็นเรื่องเล่าที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ซึ่งพบในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทั้งหมด 4 เรื่อง ได้แก่ *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร สามกรุง* *ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* และ *ลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* ตามแบบปรัมมิตของไพเราะ ดังนี้

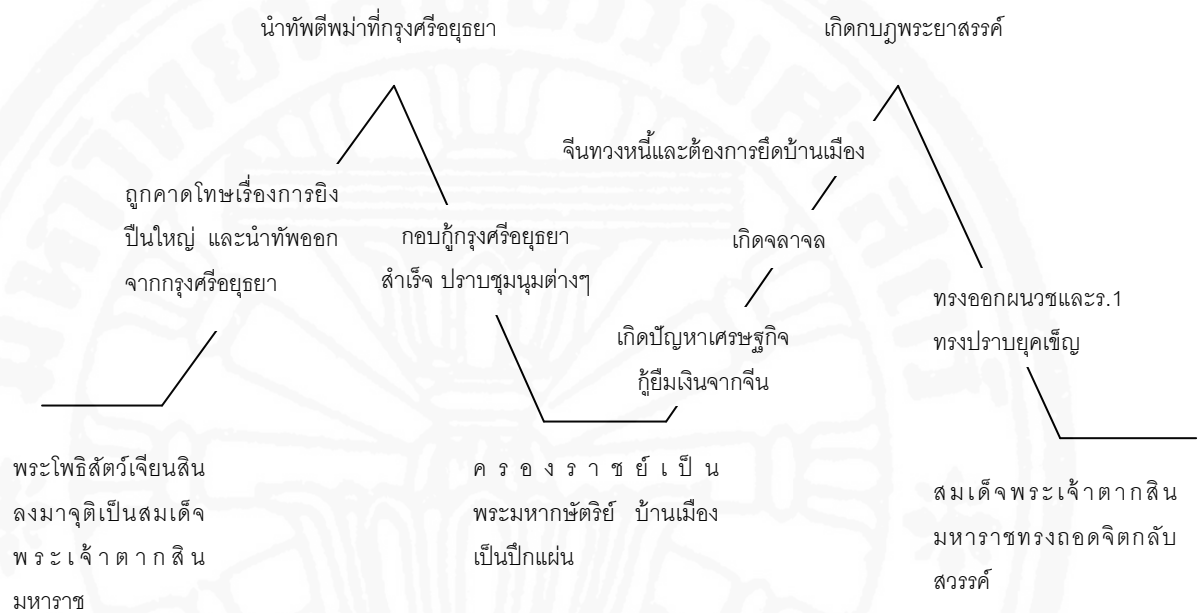
แผนผังที่ 3.4

แสดงโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร สามกรุง* *ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช*



แผนผังที่ 3.5

แสดงโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ในลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช



จากโครงสร้างของโครงเรื่องข้างต้น จะเห็นว่ามีจุดสุดยอดของเรื่อง 2 แห่ง เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้ง 4 เรื่องสามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วงความขัดแย้งภายนอกระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับทัพพม่า จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าปมปัญหาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเกิดจากทัพพม่าที่ยกมาตีอยุธยา เช่น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกคาดโทษเรื่องการยิงปืนใหญ่ การนำทัพออกจากกรุงศรีอยุธยา เหตุการณ์ต่างๆ นี้พัฒนาไปสู่จุดสุดยอดแห่งแรกของวรรณกรรมทั้ง 4 เรื่อง คือการนำทัพตีพม่าที่กรุงศรีอยุธยา ความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับทัพพม่าจึงคลี่คลายลง และบ้านเมืองเข้าสู่ความสงบเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นครองราชย์และสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี

ช่วงหลังของโครงเรื่องของวรรณกรรมทั้ง 4 เรื่องเป็นเหตุการณ์หลังจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์และสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีแล้ว โครงเรื่องในช่วงนี้ผู้ประพันธ์ดำเนินเรื่องด้วยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งขับเน้นให้เห็นบทบาทในด้านลบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และเกิดความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับพระยาสุรศักดิ์ ความขัดแย้งทั้ง 2 ด้าน

พัฒนาไปสู่จุดสุดยอด คือการเกิดกบฏพระยาสุรศักดิ์ ก่อนคลี่คลายโดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ส่วนลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความแตกต่างที่ความขัดแย้งสำคัญ คือความขัดแย้งภายนอกระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับปัญหาด้านการเงินของบ้านเมือง ซึ่งพัฒนาไปสู่จุดวิกฤตที่เงินทองหนี้และต้องการยึดบ้านเมือง ในขณะที่ปมปัญหานี้ยังไม่คลี่คลายผู้ประพันธ์ก็ทวีความรุนแรงขึ้นอีกด้วยการสร้างความขัดแย้งภายนอกระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับพระยาสุรศักดิ์ คือเกิดจลาจลภายในกรุงธนบุรีนำไปสู่จุดสุดยอด คือเกิดกบฏพระยาสุรศักดิ์ เหตุการณ์เหล่านี้คลี่คลายลงเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงออกผนวชและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงปราบยุคเข็ญ การนำเสนอเหตุการณ์ที่พัฒนาไปสู่จุดสุดยอดแตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 3 เรื่องข้างต้นเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในอีกแง่มุมหนึ่งที่ไม่ใช่เฉพาะการทำสงครามกอบกู้บ้านเมืองเท่านั้น แต่เกิดจากการวางกุศโลบายและเสียสละพระองค์เพื่อไม่ให้บ้านเมืองต้องตกเป็นเมืองขึ้นของจีน ความขัดแย้งนี้ยังสนับสนุนให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีภาพลักษณ์ด้านบวกแตกต่างไปจากวรรณกรรม 3 เรื่องข้างต้นที่เน้นเฉพาะภาพลักษณ์ด้านลบในช่วงปลายรัชสมัย

จากโครงเรื่องที่อธิบายมาทั้งหมดนั้นกล่าวได้ว่าประเภทวรรณกรรมมีส่วนสำคัญในการวางโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ดังจะเห็นว่าโครงเรื่องส่วนใหญ่เน้นปมปัญหาเรื่องสงครามกับพม่าให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชประกอบวีรกรรมการกอบกู้บ้านเมือง และให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้คลี่คลายจุดสูงสุดของเรื่อง ผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมทั้ง 4 เรื่อง ล้วนแสดงให้เห็นบทบาทนักรบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมากกว่าที่จะมีบทบาทการเป็นนักปกครองบ้านเมือง ทำให้บทบาทนักรบเป็นบทบาทที่สำคัญและโดดเด่นของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เนื่องจากโครงเรื่องของวรรณกรรมทั้ง 4 เรื่องนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นนักรบที่มีความกล้าหาญจนสามารถกอบกู้บ้านเมืองได้สำเร็จ แต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นนักปกครองที่ไม่สามารถแก้ไขหรือคลี่คลายสถานการณ์ในช่วงปลายรัชสมัยได้สำเร็จ

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าแม้วรรณกรรมทั้ง 4 เรื่องนี้แม้จะมีลักษณะโครงสร้างของโครงเรื่องเหมือนกัน แต่โครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเรื่อง *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* และเรื่อง *สามกรุง* เป็นเพียงโครงเรื่องย่อยหนึ่งในโครงเรื่องใหญ่ ซึ่งเล่าเรื่องราวตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้ประพันธ์สร้างโครงเรื่องย่อยที่เล่าเรื่องราวของ

พระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ที่ทรงกระทำเพื่อบ้านเมือง เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในเรื่องโคลงภาพพระราชพงศาวดารและเรื่องสามกรุงจึงอยู่ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ชาติไทยที่เล่าเรื่องตั้งแต่สมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการแสดงความหมายที่ยาวนานของชาติไทย ด้วยเหตุนี้โครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงต้องมีการคลี่คลายนำไปสู่การสิ้นสุดเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อเชื่อมโยงไปสู่จุดเริ่มต้นของเรื่องเล่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชด้วย

สำหรับโครงเรื่องในเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเรื่องลิลิตเมษพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นโครงเรื่องที่มีลักษณะเป็นการเล่าพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จะเห็นว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเริ่มที่กำเนิดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและดำเนินเรื่องไปสู่การจบเรื่องที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกประหารชีวิตหรือถอดจัตกกลับสวรรคต ด้วยลักษณะของการเล่าเรื่องที่เป็นการเล่าพระราชประวัติผู้ประพันธ์จึงต้องนำเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มาสร้างเป็นโครงเรื่องที่เล่าเรื่องราวตั้งแต่กำเนิดจนถึงสวรรคต

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าโครงเรื่องเชิงเดี่ยวและโครงเรื่องเชิงซ้อนของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นโครงเรื่องที่ไม่มีความซับซ้อนและมุ่งเน้นให้เห็นความเป็นนักรบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่สามารถบุกกรุงศรีอยุธยา สังเกตได้จากการให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้คลี่คลายความขัดแย้งระหว่างพระองค์กับพม่า โดยเฉพาะในวรรณกรรม 2 เรื่องที่มีการวางโครงเรื่องเชิงเดี่ยว ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของวรรณกรรมประเภทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มุ่งนำเสนอวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ส่วนโครงเรื่องเชิงซ้อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 4 เรื่องแสดงวีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเหตุการณ์ช่วงแรกสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มุ่งเสนอวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถคลี่คลายความขัดแย้งในช่วงที่ 2 ซึ่งเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในขณะที่พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ เพื่อสื่อให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถเป็นพระมหากษัตริย์ครองบ้านเมืองต่อไปได้ และแฝงนัยยะให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจะทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ต่อไปและสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ การสร้างโครงเรื่องเชิงซ้อนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงแสดงความเป็นวีรบุรุษของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในช่วงต้นของโครงเรื่องและแสดงการสิ้นสุดสถานะพระมหากษัตริย์ในช่วงหลังของโครงเรื่อง โดยอิงอยู่กับโครงเรื่องของประวัติศาสตร์ชาติไทยหรือ

การดำรงอยู่ของชาติไทย การวางโครงเรื่องทั้งสองลักษณะของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงเป็นกลวิธีหนึ่งที่ผลิตซ้ำประวัติศาสตร์กระแสหลัก

3.2.1.3 การใช้มุมมองการเล่าเรื่อง

มุมมองการเล่าเรื่องเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งในการกำหนดทิศทางทางการเล่าเรื่องในสิ่งที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอในเรื่องเล่า นอกจากนี้มุมมองการเล่าเรื่องยังทำให้ผู้ประพันธ์แสดงทัศนะทางสังคมบางประการผ่านความคิดเห็นหรือการกระทำของตัวละคร

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ให้ความหมายคำว่า มุมมอง ไว้ว่า “มุมมอง คือ กลวิธีเล่าเรื่องตามฐานะของผู้เล่าเรื่องที่สัมพันธ์กับเรื่องที่เล่า กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นถูกนำมาเล่าโดยทัศนะของใคร มีมุมมองหลายแบบและแต่ละแบบนำมาผสมกันได้” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539, น. 335)

อิรวดี ไตลังคะ (2543, น. 28) อธิบายคำว่า มุมมอง หรือ point of view ไว้ว่า “มุมมอง คือการเล่าเรื่องจากสายตาหรือทัศนะของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง”

ยุวพาสี (ประทีปเสนาะ) ชัยศิลป์วัฒนา (2552, น. 131) ให้ความหมายคำว่า มุมมอง (Point of View) ไว้ว่า “กลวิธีเล่าเรื่องโดยผ่านสายตา หรือทัศนะของใคร การใช้ผู้เล่าเรื่อง”

เมื่อพิจารณาวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ศึกษา ผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทั้ง 6 เรื่อง มีการใช้มุมมองการเล่าเรื่องที่เป็นมุมมองบุรุษที่ 3 เพียงแบบเดียว โดยมีลักษณะเป็นผู้เล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์ (authorial narrator) และผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ (omniscient)

อิรวดี ไตลังคะ (2543, น. 37) กล่าวว่าผู้เล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์เป็นผู้เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ตัวละคร แต่เรียกตัวเองว่า “ข้าพเจ้าผู้เขียน” หรือ “ผู้เขียน” ผู้เล่าเรื่องแบบนี้มักแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ตัวละคร รู้อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของตัวละครทุกตัว ส่วนผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้เป็นผู้เล่าเรื่องที่คล้ายกับผู้เล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์ คือ แสดงทัศนะ ความคิดเห็น วิจารณ์ได้ สามารถถ่ายทอดอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของตัวละครได้ รู้ความคิดของตัวละคร ฯลฯ ส่วนที่ต่างคือ ผู้เล่าเรื่องประเภทนี้จะไม่เรียกตัวเองว่า “ข้าพเจ้า” หรือ “ผู้เขียน” ผู้เล่าเรื่องประเภทนี้จะเพียง “เสียง” แต่ผู้อ่านจะรู้สึกว่ามีตัวตน เพราะ “เสียง” ที่วิจารณ์หรือตัดสินตัวละครนั่นเอง ผู้อ่านจะรู้สึกได้ถึงทัศนะหรือบรรทัดฐานในการตัดสินสิ่งต่างๆ

การใช้มุมมองผู้เล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์จะสังเกตได้จากองค์ประกอบของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติในส่วนต้นเรื่องและท้ายเรื่อง บทประณามพจน์ ได้แก่ บทไหว้ครูหรือบทสดุดี การระบุดมมุ่งหมายในการประพันธ์ การขอพร การชมความงามและอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง และคำอุทิศ (ธงชัย ดิษโส, 2547, น. 68) และบทปัจฉิมพจน์ หรือ “บทส่งท้าย” “อวสานพจน์” และ “นิคมกถา” ได้แก่ การไหว้พระมหากษัตริย์ การขอพร การระบุดมมุ่งหมายการประพันธ์ จุดมมุ่งหมายการประพันธ์ วันเวลาในการประพันธ์ บทอรรถวิพากษ์ การฝากผลงานและการให้ข้อคิดคติเตือนใจ (ธงชัย ดิษโส, 2547, น. 107) เหล่านี้เป็นส่วนที่แสดงตัวผู้ประพันธ์อย่างชัดเจน โดยการระบุดมมุ่งหมายหรือการใช้สรรพนามแทน

ในวรรณกรรมเรื่อง*โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี*ผู้เล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์ปรากฏในบทปัจฉิมพจน์ ตัวอย่างเช่นส่วนที่เป็นบทอรรถวิพากษ์¹ จะสังเกตผู้เล่าเรื่องได้จากการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 คำว่า “ข้า” ที่ใช้แทนผู้เล่าเรื่อง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

◦ สิ้นสุนทรพจนข้า	ขกายแจจ
ยังขาดกมลความแฝง	อยู่บ้าง
หากมีภักดีแสดง	โดยเลิศ
ควรมิควรค่าอ้าง	ผิดเพี้ยนอภัยขอ ฯ

(*โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี*, 2505, น. 197)

ในวรรณกรรมเรื่อง*สามกรุง*ตัวตนผู้เล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์ปรากฏในส่วนบทประณามพจน์ ผู้ประพันธ์เริ่มเรื่องราวในภาคที่ 2 กรุงธนบุรี ด้วยบทไหว้พระรัตนตรัยและบทสดุดีสมาเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สังเกตได้จากการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 ที่เรียกแทนผู้เล่าเรื่องว่า “อัญชยม” และ “ข้า” ดังคำประพันธ์ที่ว่า

◦ อัญชยมประนมหัตถ์นมัสการ	กายวิมโนทวาร
ประณตพระแก้วสามศรี ฯ	

¹หมายถึง การแต่งลงท้ายเรื่องด้วยการชื่นชมผลงานของผู้แต่งเอง ถ่อมตัว และเชิญชวนให้นักปราชญ์ช่วยแก้ไข (ชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2524, น. 43 อ้างถึงในธงชัย ดิษโส, 2547, น. 115)

◦ สรวมสิริแก่ข้าว่าที่
พระเกียรติพระเจ้ากรุงธน ฯ

ผู้แสดงสดุดี

(พิทยาลงกรณ์, 2505, น. 49)

เช่นเดียวกับในวรรณกรรมเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้เล่าเรื่องแสดงตนไว้ในบทประณามพจน์ สังกัดได้จากการใช้คำสรรพนามเรียกแทนตัวเองว่า “ข้าอ้อย” ดังคำประพันธ์ที่ว่า

อัญชลีทุกท่านผู้	ครุบา
ประสิทธิ์ศิลป์วิทยา	แต่ข้าอ้อย
คุณท่านสุดจักหา	ไต่เปรียบ
เหลือที่จะเรียงร้อย	พจนถ้วนทวนชาน

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 1)

บทปัจฉิมพจน์ในวรรณกรรมเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตัวผู้ประพันธ์ระบุชื่อผู้ประพันธ์ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้แต่ง คือ พิศาล นามสกุลเสนะเวส และมีการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 คำว่า “ข้า” แทนผู้เล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ข้าผู้แต่งเรื่องนี้	นาม “พิศาล-
เสนะเวส” สกุลพระราชทาน	จากไท่
ที่หก แก่บิดากาล	ปฏิบัติ
หน้าที่เสียป่าได้	ก่อตั้งสกุลวงศ์

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 325)

ส่วนในวรรณกรรมเรื่องลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผู้แต่งใช้มุมมองแบบผู้ประพันธ์เป็นผู้เล่าเรื่องดังปรากฏตัวผู้เล่าในบทประณามพจน์และปัจฉิมพจน์

ในบทประณามพจน์มีการใช้ผู้เล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์ จะสังเกตจากการใช้คำสรรพนามคำว่า “อัญชยม” ในที่นี้หมายถึง ข้าพเจ้า และมีการใช้คำสรรพนามคำว่า “ข้าน้อย” และ “ข้าบาท” เป็นคำที่ใช้เรียกแทนผู้เล่าเรื่องในฐานะผู้ประพันธ์เช่นกัน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

อัญชยมประณมกรชุดี	พร้อมกายมโนวจี
ประณตน์อมโนไตรทวาร	
.....
เทวราชองค์ไศพิศพราย	เมตตากล้ากราย
โอบเอื้อช้าน้อยค้อยพากเพียร	
.....
ข้าบาทขอราชวโรกาสกาล	โปรดพระราชทาน
เพื่อพระเกียรติล้ำก่าฉาย	
นำเรื่องเบื่องสวรรคัพรณราย	ชี้แจงแบ่งขยาย
สู่มวลพี่น้องของไทย	

(ทองอยู่ ฟูงเดช, 2521, น. 1)

ในบทปัจฉิมพจน์ปรากฏคำที่ใช้เรียกแทนผู้เล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์ว่า “ผู้เขียน” ดังคำประพันธ์ที่ว่า

จักมีใครได้คิดสักนิดใหม่	คั่นคว่าในเรื่องราวที่กล่าวขาน
แม้เชื้อสายในตระกูลนฤบาล	เชื่อว่าท่านเป็นบ้ำสารพัน
หากผู้เขียนเพียรคิดผิดกับเขา	แต่ยังเยาว์ศึกษาพาเหหัน
มีความเห็นผิดพ้องผองเพื่อนกัน	ด้วยเชื่อมั่นฝังใจในวิญญา
จึงพากเพียรเขียนอักษรกลอนลิลิต	เฝ้าลิขิตตีแผ่แก้ปัญหา

(ทองอยู่ ฟูงเดช, 2521, น. 191)

การใช้มุมมองผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติบางเรื่อง ผู้เล่าไม่แสดงตัวตนในการเล่าเรื่องจึงมีแต่ “เสียง” ของผู้เล่าเรื่องที่ถ่ายทอดเรื่องราว และความคิดของตัวละคร ได้แก่ เรื่องโคลงภาพพระราชพงศาวดารผู้ประพันธ์ใช้มุมมองแบบผู้รู้ในการเล่าเหตุการณ์ต่างๆ เช่น ตอนพระยาวชิรปราการรบกับพม่า ผู้ประพันธ์เล่าถึงแผนการรบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและผลที่ตามมา โดยมีน้ำเสียงชื่นชม ดังคำประพันธ์ที่ว่า

◦ เหลืออยู่แต่ไพร่ร้อย	คนปลาย
ให้จัดพลปืนราย	ป่าไว้
ทำนหนึ่งกับห้านาย	ทหารออก ล่อแฮ
เตรียมสรรพพอทัพโกฏิ	ไพร่พร้อมยิงปืน ฯ
◦ สามคราวพม่าม้วย	บันไคย
แตกยับกองทัพไทย	โห้ซ้ำ
เสร็จศึกจึงยกไป	ตามครอบครัวแฮ
เดินทัพหกเวลล้า	เขตรเข้านาเกลือ ฯ

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, 2506, น. 71)

ในวรรณกรรมเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผู้ประพันธ์ใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้รู้เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวและความคิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและบุคคลอื่น เช่น นำเสนอเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเชิญพระยาจันทบุรีช่วยกอบกู้บ้านเมือง โดยแสดงให้เห็นถึงความคิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการเชิญพระยาจันทบุรีร่วมกู้กรุงศรีอยุธยา และความคิดของพระยาจันทบุรีที่คิดระวางสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังคำประพันธ์ที่ว่า

จึงมีมานะตั้ง	รวมพล
อยู่ระยองบรีอปรน	เพื่อสู้
จันทบุรีก็มีคน	มิใช่ น้อยแฮ
จะร่วมมือคิดกู้	ชาติด้วยหรือไฉน
เพื่อให้ชาติกลับฟื้น	คืนคง
สถานะไทยดำรง	ดังก็
ท่านเห็นอย่างไรจง	ได้ตอบ
เราใครรับคำชี้	จากน้ำใจจริง
ไปประวิงเนินช้า	ทรงจัด
ให้ทูตถือศุภอรรถ	ตั้งพร้อม
ไปจันทบุรีถนัด	ถวันเร่ง เร็วเทอญ
คณะทูตจึงต้อง	รีบเมื่อเมืองจันท

พระยาจันทน์พลันตอบรับ	โดยดี
ตอบต่อทางไมตรี	ถึงถ้อย
ซึ่งพม่ายายี	อย่าเหยียบ
ก็คิดอยู่ไม่น้อย	เรื่องกัญชู่ไทย
ผิดไปว่าไม่ช้า	จะมา
ยังระยงบรีกษา	ร่วมรู้
แล้วมอบเสปียงอา	-หารแต่ ทุตเฮย
สำหรับได้เลี้ยงผู้	ไพรีพลปวง
หมดห่วงคณะทุตค้อย	คินฐาน ระยงนา
พร้อมเสปียงอาหาร	ที่เจ้า
เมืองจันทบุรีสมาน	มิตรมอบ ถวายเฮย
เจ้าตากทรงทราบเฝ้า	ปลาบปลื้มครื้นเหลือ
แต่เมื่อทุตกลับแล้ว	พระยาจันทน์ -บุรีนา
คั่งนั่งคิดหลายวัน	หนักเข้า
เลยออกแวกเหหัน	แปรเปลี่ยน
คิดระแวงว่าเจ้า	ตากไม่มูสา
จะหาทางแย่งยื้อ	เอาเมือง
จะก่อความระคายเคือง	ขุนซ้อง
หากคนนำจะเปลือง	ตัวเปล่า
เลยไม่มาตั้งพร้อม	พว้าถ้อยนัดหมาย
ฝ่ายเจ้าตากทำแล้ว	หลายวัน
ก็ไม่เห็นพระยาจันทน์	โผล่หน้า
ท่านก็นึกู้อสรพ์	ในพระ -ทัยนอ
อันพระยาจันทน์ถ้ำ	เกิดข้อแคลงใจ

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 93-94)

ส่วนเพลงเจ้าตากก็ใช้การเล่าเรื่องด้วยมุมมองแบบผู้รู้เรียกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่า “เจ้าตาก” และแสดงความชื่นชมสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่ามีความเป็นนักรบ

ที่กล้าหาญเด็ดเดี่ยวต่อสู้เพื่อเอกราชชาติไทย ดังความที่ว่า “เจ้าตากทนไม่ได้ แผ่นดินไทยเป็นหลัก นักรบคือนักรบ นักสู้แห่งกรุงศรี ตีฝ่าทัพตองอู ตายหรืออยู่ไม่สำคัญ” (คาราบาว, 2529)

การใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์และแบบผู้รู้ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เน้นจุดมุ่งหมายเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ส่งผลให้ผู้ประพันธ์สามารถนำเสนอเรื่องได้ใน 2 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

(1) ผู้ประพันธ์สามารถแสดงทัศนะและวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์และบุคคลต่างๆ ได้

การใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์และแบบผู้รู้ทำให้ผู้ประพันธ์แสดงทัศนะที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ต่างๆ และบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้โดยตรง เช่น การขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ การกอบกู้กรุงศรีอยุธยา การประหารชีวิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช การเข้าปราบยุศเข็ญของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นต้น

ในเรื่อง *โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี* มุมมองผู้เล่าแบบผู้ประพันธ์ทำให้ผู้เล่าเรื่องสามารถกล่าวยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้โดยตรง โดยการแสดงทัศนะต่อการขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าพระองค์ควรแก่การขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ เนื่องจากทรงมีพระเดชานุภาพและบุญบารมีที่ยิ่งใหญ่ แม้ว่าพระองค์จะไม่ได้สืบเชื้อสายจากวงศ์กษัตริย์ก็ตาม ดังคำประพันธ์ที่ว่า

◦ พระเดชานุภาพพัน	พงศกษัตริย์
ควรแก่เสวตรฉัตรรัตน์	เรือฟ้า
เป็นหลักโลกุตมดัด	ใจโลก
ด้วยบุรพบารมีกล้า	กว่ากล้ากลับแข็ง ฯ

(*โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี*, 2505, น. 184)

ใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* ผู้เล่าแสดงทัศนะต่อเหตุการณ์ในช่วงปลายสมัยอยุธยาและถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและสภาพของราษฎรด้วยความสลดใจว่า “สยาม” มีความแตกแยก เนื่องจากผู้นำชุมชนมีความอึดเข็มทำให้ราษฎรมีความเดือดร้อน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

◦ สยามแยกเป็นหกด้าว	โดยชน ชุมนา
นายกหกส่วนสกล	ต่างห้าว

ต่างรุกต่างราญรอน กันซึ่ง กันแฮ
ทวยราษฎร์ปราศศุขชั่ววูบ ร่างร้านเรือนหนี ฯ

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, 2506, น. 72)

ในวรรณกรรมเรื่องสามก๊กผู้ประพันธ์วิจารณ์ถึงเหตุการณ์การจลาจลที่เกิดขึ้นในปลายสมัยธนบุรีว่าเกิดจากการว่าราชการและบริหารบ้านเมืองที่ขาดประสิทธิภาพ อันเกิดจากการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมุ่งฝึกกรรมฐาน และเกิดจากการฉ้อราษฎร์บังหลวง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

◦ จอมกษัตริ์ตรัสคิดข้อ	บริหาร
มีทุมลปนมาน	ไม่น้อย
ไต่สวนส่วนราชการ	ธุรกิจ
บางประการท่านคล้อย	คลาดเคี้ยวเงงำ ฯ
◦ กรรมฐานท่านถ่องแท้	ทวนคำ นิ่งนา
แว่วสว่างทางธรรม	เท่ารู้
ไสดาปัตติมคค์นำ	ไปเนื่อง
ผลพิปริตจิตผู้	อื่นไทร์ไปเสมอ ฯ
◦ อีกลอย่างทางทรัพย์แท้	ทุกโมง
มีพยานยาวโยง	ยึดข้อ
ว่าคนกอบกลโกง	เงินท่าน
เกลื่อนหนักการลักข้อ	ราษฎร์ทั้งบังหลวง ฯ
◦ สัตถุญาวิปลาสทั้ง	สองทาง นี่แล
ก่อเกิดการางขนาง	นี่สู้
เกียงกายอุบายกาง	กำเรบ
เป็นขบถต่อท่านผู้	โรคร้อนบ่อนเคียร ฯ

(พิทยาลงกรณ, 2506, น. 143-144)

ในเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผู้เล่าเรื่องแสดงทัศนคติต่อเรื่องราวตลอดพระชนม์ชีพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้เห็นว่าชะตากรรมของพระองค์นั้นเกิดจากการกระทำของพระองค์เอง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ตั้งความตามแต่ต้น	พระอุบัติ
ลำบากกรากกรากลัด	กรุ่นแค้น
อ้ายพม่าสารพัด	เบียนอยุธยา -ยาเฮย
ความรักชาติแน่นแฟ้น	ไฝ่กู้ชูสยาม
ถึงยามพระมอดม้วย	ดับขันธ์
เกิดจากพระทรงธรรม	ท่านตั้ง
แต่จะลูกรहित	เกินเหตุ
เพราะพระทัยจริงจัง	แต่ข้างนิพพาน
การนี้เห็นได้จาก	วัยกำ -ตัดนอ
มีกษัตริย์อุปถัมภ์	อยู่แล้ว
ใครก็ยอมอยากทำ	ราชกิจ
ให้เด่นโด่งดังแพรว	เพริศด้วยเร็วไว
ไฉนท่านนั้นปล่อย	วาสนา
บวชอยู่สามพรรษา	ประหลาดแท้
แสดงว่าท่านไฝ่หา	ทางสงบ
ปล่อยปลละละโชคแล้ว	หลุดตั้งสามปี
ยามมีบุญก็ขึ้น	เร็วไว
ยามหมดบุญก็ไป	อย่างด้อย
พระสติภูไนย	พลอยพิน เพื่อนนา
บุญท่านทำมาน้อย	ไม่พินเวรกรรม

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 321)

ในวรรณกรรมเรื่องลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผู้เล่า ยกย่องลักษณะความเป็นผู้นำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเข้าตีเมืองจันทบุรี ดังคำประพันธ์ที่ว่า

นี่เป็นอุทาหรณ์ตอนหนึ่ง	อันควรซึ่งแสดงให้เห็นว่า
ไม่ว่างานสิ่งใดในโลกา	หัวหน้าจักต้องทำนาก่อนใคร
และมีได้ยอทำต่อชีวิต	หมายพิชิตผลงานผ่านจงได้
หากเจ้าตากเกรงปิ่นถอยไป	ไฉนประตูเมืองจะภักดิ์ฟัง
ปนิธานมันไว้ไม่เป็นผล	ไพร่พลอดอยากแสนคงแค้นคลัง
ท่านทรงความเด็ดเดี่ยวจึงเหนียวรั้ง	ชัยชนะสมดังเจตนา

(ทองอยู่ ฟูงเดช, 2521, น. 34)

นอกจากนี้ผู้เล่ายังวิจารณ์พระมหากษัตริย์อยุธยา โดยการเปรียบเทียบการกระทำของพระมหากษัตริย์ในปลายสมัยอยุธยากับการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังคำประพันธ์ที่ว่า

อันสมเด็จพระมหาราช ตากสินนาถภูวดล เราทุกคนรู้ดี พระองค์มีพระชาติ
 ไซ้จากราชตระกูล ท่านสกุลพ่อค้า พระราชาของเรา มีมัวเมา้มากมาก ยากรบรอ
 ต่อศึก มันเหนียวอีกกำแหง ส่ำแดงเลสหยาบหายาม คุณคามอธิปไตย ไร่เอกราช
 เสรี ท่านมีเลือดเข้มข้น เหลืออดทนนิ่งดูตาย ให้ใจรัยปล้นสดมภ์ ช่มเหงเมือง
 มารดร ท่านออกอรอนรณยุทธ ด้วยแสนสุดห่วงใย ในมาตุภูมิกำเนิด รักบ้านเกิด
 ผังจิต พิชิตด้วยกตัญญู รู้คุณเมืองมารดา เป็นราชาครองแผ่นดิน

(ทองอยู่ ฟูงเดช, 2521, น. 77)

ในเพลงเจ้าตากผู้ประพันธ์วิพากษ์วิจารณ์การกระทำของพระมหากษัตริย์ในปลายสมัยอยุธยาจากการใช้มุมมองแบบผู้รู้ ดังความที่ว่า “แผ่นดินไทยดาลเดือด ท้าข้าศึกกรุมล้อม มัวแต่กล่อมสตรี เริงโลก็ยเป็นหลัก” (คาราบาว, 2529) และยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่สามารถรวบรวมบ้านเมืองเป็นปึกแผ่น ดังความที่ว่า “จากอยุธยา มาเมืองจันทบุรี มากรุงธนบุรี ไทยจึงมีเอกราช จากอยุธยา มาเมืองจันทบุรี มากรุงธนบุรี ตากสินมหาราช” (คาราบาว, 2529)

(2) ผู้ประพันธ์สามารถนำเสนอเรื่องราวช่วงชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ตามต้องการ

การใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้ประพันธ์หรือแบบผู้รู้ทำให้ผู้ประพันธ์สามารถนำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ตามที่ต้องการ และสามารถย้ายมุมมองการเล่าเรื่องไปยังตัวละครที่มีความสำคัญในเหตุการณ์ตอนนั้นๆ ได้

การใช้มุมมองแบบผู้ประพันธ์และแบบผู้รู้ยังทำให้ผู้ประพันธ์สามารถนำเสนอเรื่องราวจากแง่มุมและทัศนะของตัวละครได้ตามต้องการ ดังเช่นใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* ในช่วงแรกมุมมองการเล่าเรื่องมุ่งอยู่ที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแต่เมื่อเล่าถึงช่วงปลายรัชสมัย ผู้ประพันธ์ย้ายมุมมองการเล่าเรื่องไปอยู่ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเพื่อให้ภาพความวุ่นวายในกรุงธนบุรี ดังคำประพันธ์ที่ว่า

○ องค์อรรคนายกผู้	พรวรฤก เดชแฮ
ฤาเกียรติเกริกอธึก	ท้าวหล้า
มหากระษัตริย์ศึก	สมเศก นามนา
แรมทัพเสียมราชูร่า	รบเคียนศึกขอม ฯ
○ จอมทัพสดับข่าวอ้าง	กรุงธน บุรีเฮย
เจ้าแผ่นดินวิกล	คลังคลัง
ร้อนเร้าทั่วรัฐมณฑล	ชลเทียบ อบายนา
ใครจะกันตนคุ้ม	โทษได้ไปมี ฯ
○ กระลีลามลุกกล้า	รับ
จึงพระยาสรรค์จับ	ถอดเจ้า
ดำริห์จักรีกลับ	จัดกิจ กรุงแฮ
ให้ตรวจพลไพร่เข้า	ชนบริวารตรา ฯ
○ โยธีเห็นถนัดชื่อ	อัศจรรย์ ใจเฮย
ต่างเทอดหัตถ์อภิวันท์	ท่อมเกล้า
บารมีพระจักพลัน	ถึงเสวตร ฉัตรพ้อ
ปราบยุคเข็ญเย็นผ้า	ไพร่ฟ้าประชากร ฯ

(*โคลงภาพพระราชพงศาวดาร*, 2506, น. 80)

ในการนำเสนอเรื่องราวได้ตามที่ต้องการจะเห็นได้ชัดจากการเล่าเรื่องย้อนอดีตในเรื่อง *สามกรุง* ซึ่งเปิดเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เหตุการณ์ปลายกรุงศรีอยุธยา

แล้วย้อนเล่าเหตุการณ์ในอดีตที่ชินแสหมอดูทำนายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ในภายภาคหน้า ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปลายสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ การเล่าย้อนอดีตนี้เป็นการแนะนำให้เห็นถึงบุญบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่จะได้เป็นพระมหากษัตริย์ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

◦ หัวเราะเยาะยั่วด้วย	อันใด ท่านเอ๋ย
เพียรฟังเล็งแลอะไร	ใครรู้
พิศหน้าอาตมาโฉน	ชั้นหนัก
ดูตั้งเห็นเป็นผู้	ผูกเค้าเผ่าคน ฯ

◦ จินตอบว่าข้าพเจ้า ชินแสเจ้าหมอดู เรียนจากครูเมืองจีน ผู้ประวิณวิทยาศาสตร์ สามารถรู้ล่วงหน้า ว่าบุรุษสตรี คนใดมีรูปลักษณะ อันส่อศักดิ์วาสนา ในอนาคตกาล สืบสำนารแต่บัดนี้ ใครจะเป็นเช่นชี ทราบได้ในปัจจุบันแล ฯ

◦ ภิกษุหนึ่งหัวเราะ ว่าเฉพาะตัวอาตมา มีลักษณะฉันใด วาสนาโฉนบอกบ้าง ตามคดีที่อ้าง ว่าร้ายฤดี ฯ

◦ ชายใดไกรลักษณะพร้อม	เพราองค์
ศักดิ์กษัตริย์นั้ดทรง	ส่อชี
สมบัติขัติยมง	คลครอบ ครองแฮ

ชายนั่นคือท่านนี้

◦ ท่านฟังท่านนั่งอึ้ง

หลอกล้อฤโฉน

(พิทยาลงกรณ์, 2505, น. 55)

นอกจากการเล่าเรื่องย้อนอดีตแล้วการใช้มุมมองแบบผู้ประพันธ์และผู้รู้ยังทำให้ผู้ประพันธ์นำเสนอเรื่องราวที่อยู่นอกเหนือการรับรู้ของตัวละครทั่วไปได้ เห็นได้ชัดจากเรื่องลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเล่าเรื่องอดีตชาติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เป็นพระโพธิสัตว์มาจุติและเมื่อสิ้นพระชนม์ก็กลับคืนสู่สวรรค์ดังเดิม ดังคำประพันธ์ที่ว่า

จึงเหล่าเทพของนั้น	ทูลแถลง ท่านนา
ทวยราษฎร์ในหล้าแล้ง	เดือดดิน
เหตุซึ่งเกิดทั่วแหล่ง	ไทยถิ่น สุานเฮย
ศาสน์กษัตริย์จักสิ้น	เสื่อมเศรั้าหมองศรี

ปางบรมพรหมเมศได้	ฟังทูล
พระพินิจเหตุมูล	ทั่วหล้า
เหตุร้ายได้เพิ่มพูน	โทษทั่ว ไทยนา
มวลมนุษยย์มากหน้า	ชอกช้ำตราเชื้อ

.....
เชิญองค์โพธิสัตว์ล้ำ	เจียนสิน
เสด็จลงสยามถิ่น	แผ่นดิน
ทรงอิทธิฤทธิ์ภิญญ	โยยั้ง ยงนา
จักกำราบปราบให้	ศึกเหี้ยนเตียนสูญ

.....
พระทัยดีเลิศล้ำ	ไต่ปาน
เชิญจตุจากวิมาน	สู่หล้า
ช่วยไทยพ้นภัยผลาญ	เอกราช
ไปเถิดอย่ามัวช้า	เร่งเชื้อเชิญชวน

(ทองอยู่ ฟ้าแดง, 2521, น. 4-5)

ดลพระจิตสู่ฟ้า	สุชาวดี
องค์อมิตาภะบดี	ดั้นดั้น
ทรงเมตตาจรลี	เสด็จลง มาเฮย
รับพระจิตพาพัน	ภาคพื้นพสุธา
ตั้งสัญญาในข้อ	ปฏิญาณ
ของพระองค์ประทาน	ให้ไว้
ผู้ระลึกถึงกาล	ดังซึ่ง ชีพเฮย
เสด็จรับตั้งได้	ทรงตั้งเจตนา ฯ

(ทองอยู่ ฟ้าแดง, 2521, น. 186)

ในลิลิตเมยพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผู้ประพันธ์ใช้มุมมองแบบผู้รู้
เล่าถึงเหตุการณ์ในตอนปลายรัชสมัยที่พลิกผันจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชวางแผนจะ
ออกผนวชแล้วมอบราชสมบัติให้กับเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเพื่อปลดหนี้จากจีน เป็นถูกพระยา
สรรค์และพวกจับกุมคุมขัง ซึ่งนำไปสู่การถูกประหาร ดังคำประพันธ์ที่ว่า

วารันมหาราชเจ้า	จอมธน
ทรงพายแพ้อำนาจ	ไปสู้
พระยาสรรค์เลวคน	ไร้ผี มีอนา
พระดำรัสสั่งผู้	ต่อต้านพลันถอย
รอยบุญพ้อสิ้นแล้ว	ลูกเอย
อย่าต่อต้านเขาเลย	พรรคพ้อง
ฝากเนื้อฝากตัวเอย	สงบเถิด ลูกนา
สมบัติของพี่น้อง	แน่แท้ควรถวิล
ยินสารสมเด็จพระเจ้า	บดินทร
ปวงข้าต่างอาวรณ์	วุ่นว้า
พลไทยจีนออกอ่อน	หมู่ญาติ อี๊กเฮย
ตีนตระหนกตั้งบ้า	ซัดแค้นแน่นทรวง
ไปลวงรู้แผนซึ่ง	ภายใน
ครั้งพระองค์ทรงชัย	ขาดสิ้น
จากฆราวาสวิสัย	สู่สม ณะเฮย
คุณเจียนชื่อเจียนจีน	ค่อยค่อยคลายใจ
ไม่นานการตั้งแก๊ง	กลายกลับ
บรมนาถถูกบังคับ	บีบคั้น
ลาผนวชแล้วจับ	ใส่โซ่ ตรวนเฮย
พระยาสรรค์พวกดัน	จำถ่วงครบครัน
ควรฤาตั้งโทษต้อง	ประหาร
ซ้ำด่าว่าประจาน	ไปยั้ง
ปวงเหล่าราชบริพาร	ที่ชื่อ สัตย์เฮย
โคกกำสรดสุดตั้ง	ตกห้วงทรวงตรม

ระทมทุกข์ด้วยเจ้า	เหนือหัว
หัวนิตกอกระวั	รำไห้
ต่างคนจักอุทิศตัว	ตายแทน ท่านนา
สองอนุชน้องไ้	ทุกข์ทันท่มนหมอง

(ทองอยู่ ฟ้าแดง, 2521, น. 144-145)

ในเพลงเจ้าตากผู้ประพันธ์ใช้มุมมองแบบผู้รู้ในการนำเสนอเหตุการณ์ต่างๆ สลับไปมาโดยมิได้เป็นไปตามลำดับเวลา และนำเสนอความคิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผ่านทัศนะของผู้ประพันธ์และผ่านสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเอง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ยุทธศาสตร์ยิ่งใหญ่ ความตั้งใจเด็ดเดี่ยว
 มือนี่เราจะเคียวข้าว และทูปหม้อข้าว
 ตีแหกฝ่าวงล้อม ลุยพม่าเข้าศึก

.....
 แผ่นดินไทยดาลเดือด ท้าเข้าศึกกรมล้อม
 ม้าวแต่กล่อมสตรี เริงโลกีย์เป็นหลัก

.....
 ตีฝ่าทัพตองอู ตายหรืออยู่ไม่สำคัญ
 คินนี้จันทรหลับไหล แหกวงในวงล้อม
 อ้อมออกจากกรุงศรี ไปเข้าตีเมืองจันทน์

(คาราบาว, 2529)

กล่าวได้ว่าการใช้มุมมองการเล่าเรื่องสอดคล้องกับประเภทวรรณกรรมที่เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ เนื่องจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นวรรณกรรมที่มุ่งยกย่องสรรเสริญบุคคล การใช้มุมมองผู้เล่าแบบผู้ประพันธ์และแบบผู้รู้เปิดโอกาสให้ผู้ประพันธ์แสดงความยกย่องชื่นชมพระมหากษัตริย์ได้โดยตรงด้วยการแสดงทัศนะของตนผ่านเสียงเล่า และด้วยการพรรณนาและวิจารณ์เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้ลดความรุนแรงของเหตุการณ์ในช่วงปลายรัชสมัยลง ทำให้เห็นบุคลิกภาพที่โดดเด่นของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทำให้เห็นถึง

ความจงรักภักดีที่ราษฎรและข้าราชการมีต่อพระองค์ และทำให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่และมีพระมหากษัตริย์คุณต่อบ้านเมือง

3.2.2 กลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยประกอบด้วยเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผู้ประพันธ์เลือกและนำมาร้อยเรียงกันตามแนวคิดของเรื่อง ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อถึงผู้อ่าน เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยแต่ละเรื่องที่คุณประพันธ์เลือกมานำเสนอมีเนื้อหาที่หลากหลายแตกต่างไปจากเรื่องราวในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่คุณประพันธ์แต่ละเรื่องต่างมุ่งเน้นเรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในประเด็นนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษาวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยว่ามีกลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าอย่างไร และกลวิธีดังกล่าวสอดคล้องกับประเภทของวรรณกรรมที่เป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์อย่างไร

3.2.2.1 การประกอบสร้างเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีความเหมือนและแตกต่างไปจากเรื่องเล่าเรื่องในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ เนื่องจากนวนิยายอิงประวัติศาสตร์และวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นวรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายในการประพันธ์และขนบด้านเนื้อหาแตกต่างกัน วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นวรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะ ในขณะที่จุดมุ่งหมายในการประพันธ์ของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ขึ้นอยู่กับผู้ประพันธ์แต่ละคน ส่วนขนบด้านเนื้อหาจะพบว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นวรรณกรรมที่มุ่งเน้นเนื้อหาที่แสดงถึงบุญบารมี ความยิ่งใหญ่ และพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ ในขณะที่ขนบด้านเนื้อหาของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่เนื้อหาหลากหลายแตกต่างกันตามจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์โดยมีลักษณะสำคัญคือการผสมผสานเหตุการณ์และตัวละครที่เป็นจริงทางประวัติศาสตร์เข้ากับจินตนาการ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นอย่างเป็นเหตุเป็นผล

ด้วยเหตุที่เรื่องราวในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์สัมพันธ์กับแนวคิดและจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์ เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 5

เรื่องจึงมีความเหมือนและแตกต่างกัน ผู้วิจัยพบว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 5 เรื่องสามารถจำแนกชุดเหตุการณ์ของเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชออกเป็น 2 ชุดดังต่อไปนี้

ชุดเหตุการณ์ชุดแรกของเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องฟ้าใหม่ เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ และเรื่องตากสินมหาราช ซึ่งแต่ละเรื่องประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ เรื่องราวภูมิหลัง เรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา เรื่องราวการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น และเรื่องราวการสิ้นสุดรัชสมัย ผู้วิจัยสังเกตได้ว่าชุดเหตุการณ์ของเรื่องเล่าที่ประกอบด้วยองค์ประกอบทั้ง 4 ส่วนที่ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้งสามเรื่องนี้เหมือนกับชุดเหตุการณ์ของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติดังที่กล่าวมาแล้ว

เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ทั้ง 3 เรื่องนี้บางเรื่องก็ประกอบด้วยองค์ประกอบครบทั้ง 4 ส่วน บางเรื่องก็ปรากฏเพียงบางองค์ประกอบเท่านั้น ดังตารางรายละเอียดที่ 3.3

ตารางที่ 3.3

แสดงการนำเสนอชุดเหตุการณ์ชุดแรกของเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

วรรณกรรม	ฟ้าใหม่	รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ	ตากสินมหาราช
โครงสร้าง			
ภูมิหลัง	✓		✓
การกอบกู้กรุงศรี อยุธยา	✓	✓	✓
การรวบรวมบ้านเมือง ให้เป็นปึกแผ่น	✓	✓	✓
การสิ้นสุดรัชสมัย	✓	✓	

นอกจากชุดเหตุการณ์ของเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแล้ว รายละเอียดของเหตุการณ์ที่นำมาร้อยเรียงเป็นเนื้อเรื่องในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 3 เรื่อง นี้ก็มีความเหมือนและแตกต่างกัน ดังตารางรายละเอียดที่ 3.4

ตารางที่ 3.4

แสดงรายละเอียดของเหตุการณ์ในเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชชุดที่ 1

วรรณกรรม องค์ประกอบ	ฟ้าใหม่	รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ	ตากสินมหาราช
ภูมิหลัง	ซีปะขาวทำนาย ว่าจะได้เป็น กษัตริย์	-	-
	เป็นเจ้าของตาก	-	เป็นเจ้าของตาก
	-	-	ผ่นครัวไปกรุงศรี อยุธยา
	-	-	รบกับพม่าที่วัด โปรดสัตว์
	-	-	ทหารพม่าเข้าปล้น บ้านสมเด็จพระ เจ้าตากสิน มหาราช
	เป็นเจ้าของ กำแพงเพชร	-	เป็นเจ้าของ กำแพงเพชร
กอบกู้กรุงศรี อยุธยา	ฝ่าวงล้อมพม่านำ ทัพออกจากกรุง ศรีอยุธยา	ฝ่าวงล้อมพม่านำ ทัพออกจากกรุงศรี อยุธยา	ฝ่าวงล้อมพม่านำ ทัพออกจากกรุงศรี อยุธยา
	-	ตีเมืองระยอง	ตีเมืองระยอง
	ตีเมืองจันทบุรี	ตีเมืองจันทบุรี	ตีเมืองจันทบุรี
	-	ตีค่ายพม่าที่โพธิ์ สามต้น	ตีค่ายพม่าที่โพธิ์ สามต้น
	ทรงสู้จนถึงอดีต กษัตริย์อยุธยา	-	ทรงสู้จนถึงอดีต กษัตริย์อยุธยา
	การขึ้นครองราชย์ และสถาปนากรุง ธนบุรีเป็นราชธานี	การขึ้นครองราชย์ และสถาปนากรุง ธนบุรีเป็นราชธานี	การขึ้นครองราชย์ และสถาปนากรุง ธนบุรีเป็นราชธานี
รวบรวมบ้านเมือง	-	ตีเมืองพิษณุโลก	ตีเมืองพิษณุโลก

ตารางที่ 3.4 (ต่อ)

วรรณกรรม องค์ประกอบ	ฟ้าใหม่	รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ	ตากสินมหาราช
รวบรวมบ้านเมือง (ต่อ)	ตีเมือง นครราชสีมา	-	ตีเมือง นครราชสีมา
	-	ปราบเจ้าพระฝาง	ปราบเจ้าพระฝาง
	ตีเมือง นครศรีธรรมราช	ตีเมือง นครศรีธรรมราช	-
	-	ยึดเมืองลำปาง และเชียงใหม่	-
	-	ประหารพระเทพ โยธา	-
	-	ทำสงครามกับ พม่า	-
สิ้นสุดรัชสมัย	สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช ทรงมีสติวิปลาส	สมเด็จพระเจ้าตาก สินมหาราชทรง เจริญกรรมฐาน	-
	-	ประหารชีวิตหม่อม ฉิมกับหม่อมอุบล	-
	-	ลงโทษพระองค์ ด้วยการฆ่าตัวตาย ตาม	-
	-	ถอดพระสังฆราช และพระสงฆ์	-
	-	ออกจากวังไป เจริญกรรมฐาน	-
	เกิดกลางลและ เกิดกบฏพระยา สรรค์	เกิดกลางลและ เกิดกบฏพระยา สรรค์	-
	-	สมเด็จพระเจ้าพระยา มหากษัตริย์ศึก ปรึกษาขุนนาง เรื่องการลงโทษ สมเด็จพระเจ้าตาก สินมหาราช	-

ตารางที่ 3.4 (ต่อ)

วรรณกรรม องค์ประกอบ	ฟ้าใหม่	รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพฯ	ตากสินมหาราช
สิ้นสุดรัชสมัย (ต่อ)	-	สมเด็จพระเจ้าตาก สินมหาราชตัว ปลอมถูกประหาร	-
	-	สมเด็จพระเจ้าตาก สินมหาราชออก ผนวชเป็น พระภิกษุ	-

จากตารางชุดเหตุการณ์ของเรื่องเล่าและรายละเอียดสรุปเหตุการณ์ชุดแรกที่ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 3 เรื่อง จะเห็นได้ว่ามีนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเพียงเรื่องเดียวที่มีองค์ประกอบครบทั้ง 4 ส่วน คือ เรื่องฟ้าใหม่ ส่วนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพฯ มีองค์ประกอบเพียง 3 ส่วน คือ เรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา เรื่องราวการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น และเรื่องราวการสิ้นสุดรัชสมัย แต่ไม่ปรากฏเรื่องราวภูมิหลัง และนวนิยายเรื่องตากสินมหาราชก็ประกอบด้วยองค์ประกอบเพียง 3 ส่วนเช่นกัน ได้แก่ เรื่องราวภูมิหลัง เรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา และเรื่องราวการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น แต่ไม่ปรากฏเรื่องราวช่วงสิ้นสุดรัชสมัย จะเห็นได้ว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 3 เรื่องให้ความสำคัญแก่การกอบกู้กรุงศรีอยุธยา และการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น ทำให้กล่าวได้ว่าจุดมุ่งหมายในการประพันธ์ประการหนึ่ง คือการยกย่องสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะผู้กอบกู้บ้านเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องตากสินมหาราชผู้ประพันธ์กล่าวถึงจุดมุ่งหมายหลักในการประพันธ์ที่มุ่งเน้นการสรรเสริญวีรกรรมการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาของพระองค์ ดังข้อความที่กล่าวไว้ในคำนำที่ว่า “ผู้สร้างสรรค์เรื่องราวเกี่ยวกับพระองค์นั้น ล้วนทำงานด้วยสำนึกอย่างเดียวกัน คือเพื่อเทิดพระเกียรติของพระองค์ท่านไว้ให้คนไทยรุ่นหลังได้ซาบซึ้งและระลึกถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ โดยเฉพาะพระเกียรติประวัติในด้านความกล้าหาญ และในด้านภาวะผู้นำ ซึ่งพระองค์มีอยู่อย่างเต็มเปี่ยม” (แรงแงและบงกชเพชร, 2548, น. 3-4) และมีจุดมุ่งหมายในการเล่าเรื่องเฉพาะเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเท่านั้น ไม่ปรากฏเรื่องเล่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชกับเรื่องเล่ากรมพระราชวังบวรสถานมงคลร่วมกับเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ส่วนนวนิยายเรื่องฟ้าใหม่และเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีสถานะเป็นเรื่องย่อยในโครงเรื่องใหญ่ของนวนิยาย เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นเรื่องเล่า ซึ่งแสดงวีรกรรมของพระองค์ แต่ขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องเล่าเพื่อแสดงถึงการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์และการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชด้วย การเล่าเรื่องราวการสิ้นสุตวรรษสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ทั้งสองเรื่องนี้แสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายหลักในการประพันธ์คือ ทั้งสรรเสริญวีรกรรมสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและแสดงเรื่องราวความเป็นมาของการเกิดกรุงรัตนโกสินทร์ และยกย่องสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในฐานะที่ทั้งสองพระองค์ทรงมีบทบาทพร้อมกอบกู้กรุงศรีอยุธยากับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และทรงมีบทบาทสำคัญในการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์และราชวงศ์จักรี

นอกจากนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 3 เรื่องจะเน้นองค์ประกอบของเรื่องราวที่แตกต่างกันแล้ว รายละเอียดของเหตุการณ์ในแต่ละองค์ประกอบก็มีส่วนที่ผู้ประพันธ์เน้นย้ำเหมือนกัน แต่บางเหตุการณ์ก็ไม่ปรากฏ ดังต่อไปนี้

(1) เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ทั้ง 3 เรื่องเน้นการเล่าเรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา เพื่อสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้บ้านเมือง ในเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพและเรื่องตากสินมหาราชให้ความสำคัญแก่การฝ่าวงล้อมทัพม่าออกจากอยุธยา และเข้าตีเมืองระยอง ส่วนฟ้าใหม่กล่าวถึงการนำทัพฝ่าวงล้อมพม่าไว้เพียงว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำทัพออกจากค่ายวัดพิชัย และมุ่งลงไปทางทิศตะวันออก

ส่วนเหตุการณ์ที่ผู้ประพันธ์นวนิยายทั้งสามเรื่องให้ความสำคัญมาก ได้แก่ เหตุการณ์การตีเมืองจันทบุรีและเหตุการณ์การขึ้นครองราชย์และสถาปนากรุงธนบุรี เนื่องจากเหตุการณ์การตีเมืองจันทบุรีเป็นเหตุการณ์ที่แสดงถึงพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการรบและเตรียมการกอบกู้บ้านเมือง ส่วนเหตุการณ์การขึ้นครองราชย์และสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีแสดงถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเปลี่ยนแปลงสถานะจากสามัญชนสู่สถานะพระมหากษัตริย์ของราชธานีแห่งใหม่ในประวัติศาสตร์ไทย อย่างไรก็ตามนวนิยายทั้งสามเรื่องกล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงนี้มากน้อยแตกต่างกัน เรื่องตากสินมหาราชกล่าวถึงทุกช่วงเหตุการณ์ เนื่องจากผู้ประพันธ์มุ่งสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพียงพระองค์เดียว จึงนำเหตุการณ์ทุกเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องและสำคัญต่อสมเด็จพระเจ้าตากสิน

มหาราช โดยเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงเป็นเรื่องหลักของเรื่อง ส่วนฟ้าใหม่และรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นเรื่องที่ซ่อนอยู่ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับตัวละครเอกคือแสนและบุญมาตามลำดับ ผู้ประพันธ์จึงไม่นำเสนอเหตุการณ์บางเหตุการณ์ แต่มุ่งนำเสนอเหตุการณ์ที่ตัวละครเอกมีความเกี่ยวข้องด้วย โดยเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพกล่าวถึงทุกเหตุการณ์ ยกเว้นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสุบินถึงกษัตริย์อยุธยา ส่วนฟ้าใหม่กล่าวถึง 3 เหตุการณ์ คือ ตีเมืองจันทบุรี ทรงสุบินถึงอดีตกษัตริย์อยุธยา และการขึ้นครองราชย์และสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี การนำเสนอเหตุการณ์แตกต่างกันนี้ยังทำให้กล่าวได้ว่านวนิยายทั้ง 3 เรื่อง แม้จะมีจุดมุ่งหมายสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเหมือนกัน แต่ก็มีจุดเน้นที่แตกต่างกันคือ เรื่องตากสินมหาราชและเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพเน้นวีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ขณะที่ฟ้าใหม่มุ่งแสดงถึงการเปลี่ยนราชธานีจากอยุธยามาเป็นธนบุรี

ผู้วิจัยสังเกตว่าแม้ว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 3 เรื่องมีจุดมุ่งหมายยกย่องสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเหมือนกัน แต่สถานะของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายทั้งสามเรื่องนี้แตกต่างกัน กล่าวคือสถานะของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเรื่องฟ้าใหม่และเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพไม่ใช่เรื่องเล่าหลักที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอ แต่เรื่องเล่าหลักอยู่ที่ตัวละครเอกตัวอื่น จะเห็นว่าในเรื่องฟ้าใหม่มุ่งเล่าเรื่องราวของตัวละครแสน ส่วนเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพมุ่งเล่าเรื่องราวของตัวละครบุญมา ซึ่งเรื่องราวของตัวละครแสนและบุญมาเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กล่าวคือแสนและบุญมามีบทบาทในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาพร้อมกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สถานะของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายสองเรื่องนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เรื่องเล่าหลักคือเรื่องเล่าของตัวละครแสนและบุญมา มีความสมบูรณ์ และการมุ่งเน้นเรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาก็สามารถนำเสนอบทบาทของตัวละครสำคัญที่ผู้ประพันธ์ต้องการได้ทุกตัว ขณะที่สถานะของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเรื่องตากสินมหาราชมีสถานะเป็นเรื่องเล่าหลักเพียงเรื่องเดียวที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอ และมุ่งเน้นการเล่าวีรกรรมเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

(2) เรื่องราวการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นเป็นเรื่องราวอีกช่วงหนึ่งที่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 3 เรื่องให้ความสำคัญรองลงมาจากเรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา โดยมุ่งเสนอเรื่องราวการปราบชุมนุมต่างๆ ได้แก่ การตีเมืองพิษณุโลก การตีเมืองนครราชสีมา การปราบเจ้าพระฝาง และการตีเมืองนครศรีธรรมราช นวนิยายที่ให้ความสำคัญกับช่วงนี้มาก ได้แก่

เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้เป็นเหตุการณ์สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น และเป็นเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกับช่วงสิ้นสุริยสมันต์ ส่วนเรื่องตากสินมหาราชให้ความสำคัญแก่การตีเมืองพิษณุโลก นครราชสีมา และเมืองสวางค์ ขณะที่เรื่องฟ้าใหม่กล่าวถึงการตีเมืองนครราชสีมาและนครศรีธรรมราช โดยที่นวนิยายทั้ง 2 เรื่องกล่าวถึงเหตุการณ์อันแสดงว่ามุ่งยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในด้านการรวบรวมบ้านเมืองเป็นปึกแผ่น โดยเฉพาะเรื่องตากสินมหาราชที่จบเรื่องด้วยเหตุการณ์ในช่วงนี้

(3) เรื่องราวการสิ้นสุริยสมันต์ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องฟ้าใหม่และเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ โดยเหตุการณ์สำคัญที่นวนิยายทั้งสองเรื่องนี้เน้นเล่าตรงกัน คือ เหตุการณ์จลาจลและเกิดกบฏพระยาสุรศักดิ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าช่วงปลายรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเกิดปัญหาภายในบ้านเมือง แต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ ความสำคัญของการเล่าเหตุการณ์นี้ในนวนิยายทั้งสองเรื่องก็เพื่อเชื่อมโยงไปสู่บทบาทของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในการปราบยุคเข็ญ ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการประพันธ์ที่ต้องการสรรเสริญพระเกียรติทั้งสองพระองค์ด้วย และนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับโครงสร้างของนวนิยายที่เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เป็นเพียงเรื่องย่อยของเรื่องทั้งหมด นอกจากนี้ น่าสนใจว่าในเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพกล่าวถึงเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงหนีออกจากวังไปเจริญกรรมฐาน และเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตัวปลอมถูกประหาร ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ไม่ปรากฏเอกสารทางประวัติศาสตร์ ทั้งสองเหตุการณ์นี้นับเป็นเหตุการณ์ที่แสดงถึงการผสมผสานจินตนาการของผู้ประพันธ์กับความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ และเหตุการณ์ที่เป็นเกร็ดประวัติศาสตร์ซึ่งเล่าลือกัน ทำให้ผู้อ่านติดตามค้นหาคำตอบว่าสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกกับเจ้าพระยาสุรสีห์จะทราบหรือไม่ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่อยู่ในพระราชวังนั้นเป็นตัวปลอม

(4) เรื่องราวภูมิหลังเป็นเรื่องราวที่ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 2 เรื่อง คือเรื่องฟ้าใหม่และเรื่องตากสินมหาราช โดยทั้งสองเรื่องเน้นเหตุการณ์เริ่มต้นที่แตกต่างกัน เรื่องฟ้าใหม่เน้นเหตุการณ์ที่ปะชวาทำนายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชว่าจะได้เป็นพระมหากษัตริย์เป็นจุดเริ่มต้นของเรื่องเล่า แสดงให้เห็นว่านวนิยายเรื่องนี้เน้นเรื่องราวภูมิหลังที่แสดงให้เห็นถึงบุญบารมีการเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนับว่าเป็นนวนิยายเพียงเรื่องเดียวที่นำเสนอเหตุการณ์นี้ ส่วน

เหตุการณ์เริ่มต้นของนวนิยายเรื่อง*ตาสินมหาราช*เล่าถึงเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตาสินมหาราชเป็นเจ้าเมืองตาส ซึ่งปรากฏในเรื่อง*ฟ้าใหม่*ด้วย เหตุการณ์ที่ปรากฏเหมือนกันในช่วงภูมิหลังก็คือการเป็นเจ้าเมืองกำแพงเพชร ซึ่งเป็นเหตุการณ์ก่อนที่จะเริ่มต้นเหตุการณ์ในเรื่อง*ราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา* นอกจากนี้ยังสังเกตว่าเหตุการณ์ช่วงเรื่อง*ราวภูมิหลัง*ในเรื่อง*ตาสินมหาราช*มีเหตุการณ์ 2 เหตุการณ์ที่ไม่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ และนวนิยาย 2 เรื่อง คือเรื่อง*ฟ้าใหม่*และเรื่อง*รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* ได้แก่ เหตุการณ์รบกับพม่าที่วัดโปรดสัตว์ และเหตุการณ์ทหารพม่าเข้าปล้นบ้านสมเด็จพระเจ้าตาสินมหาราช ทั้งสองเหตุการณ์นี้เป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อสมเด็จพระเจ้าตาสินมหาราชโดยตรง เนื่องจากครอบครัวของพระองค์ถูกพม่ารุกราน จึงเป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นแรงขับที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าตาสินมหาราชมุ่งมั่นที่จะต่อสู้กับทัพพม่า และเชื่อมโยงไปสู่การกอบกู้กรุงศรีอยุธยา

จากที่กล่าวมานั้นจะพบว่าชุดเหตุการณ์ชุดแรกของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตาสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยประกอบด้วยเรื่องราว 4 ส่วน โดยที่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้งสามเรื่องให้ความสำคัญกับเรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและเรื่องราวการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและไม่สามารถตัดทอนออกจากโครงสร้างของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตาสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ยังคงเน้นสถานะวีรบุรุษผู้กอบกู้บ้านเมืองและพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตาสินมหาราช นอกจากนี้จะพบว่าการศึกษาโครงสร้างของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตาสินมหาราชแสดงให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์นวนิยายทั้งสามเรื่องไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเฉพาะที่มุ่งเน้นการสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตาสินมหาราชเท่านั้น แต่ยังมีจุดมุ่งเน้นที่การเกิดกรุงรัตนโกสินทร์และราชวงศ์จักรีด้วย

ชุดเหตุการณ์ชุดที่ 2 ของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตาสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน*และเรื่อง*ผู้อยู่เหนือเงื่อนไผ่* มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าย้อนอดีต นวนิยายทั้ง 2 เรื่องนี้จึงมีองค์ประกอบสำคัญ คือ เหตุการณ์หลัก ซึ่งเป็นเหตุการณ์ช่วงปลายรัชสมัย เหตุการณ์ที่เล่าแทรก ซึ่งเป็นเหตุการณ์ก่อนหน้านั้น ดังตารางรายละเอียดที่ 3.5

ตารางที่ 3.5

แสดงการนำเสนอชุดเหตุการณ์ของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชชุดที่ 2

ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

วรรณกรรม	ใครมาพระเจ้า กรุงธน	ผู้อยู่เหนือเงื่อนไผ่
องค์ประกอบ		
เหตุการณ์ช่วงสิ้นสุด รัชสมัย	✓	✓
เหตุการณ์ก่อนหน้า	✓	✓

เนื่องจากเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* และเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไผ่* เน้นเล่าเฉพาะช่วงใดช่วงหนึ่งของเหตุการณ์ และไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงทำให้ชุดเหตุการณ์ของนวนิยาย 2 เรื่องนี้แตกต่างไปจากชุดเหตุการณ์ของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในชุดแรก โดยเน้นเล่าเรื่องราวช่วงปลายรัชสมัยที่แตกต่างไปจากประวัติศาสตร์กระแสหลัก ส่วนเรื่องรวาก่อนหน้านั้น เช่น การกอบกู้กรุงศรีเป็นเรื่องราวที่ผู้เล่าเรื่องเล่าย้อน แม้ว่าองค์ประกอบในส่วนนี้จะไม่ใช่โครงสร้างหลักของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายเรื่องนี้ แต่ก็มีส่วนสำคัญที่แสดงให้เห็นการยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้บ้านเมือง และวิพากษ์วิจารณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในขณะที่พระองค์ทรงดำรงสถานะพระมหากษัตริย์

นอกจากชุดเหตุการณ์ของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแล้ว รายละเอียดของเหตุการณ์ที่นำมาร้อยเรียงเป็นเนื้อเรื่องในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 2 เรื่องนี้ก็มีความเหมือนและแตกต่างกัน ดังตารางรายละเอียดที่ 3.6

ตารางที่ 3.6

แสดงรายละเอียดของเหตุการณ์ในเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชชุดที่ 2

วรรณกรรม	ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน	ผู้ยู่เหนือเงื่อนไข
องค์ประกอบ		
ภูมิหลัง	-	เป็นลูกเลี้ยงเจ้าพระยา
	-	ศึกษาวิชาที่วัดโกษาवास
	-	เป็นเจ้าของตอก
	ยิงปืนใหญ่โดยไม่ได้รับอนุญาต ถูกไต่สวนโทษ	-
กอบกู้กรุงศรีอยุธยา	ฝ่าวงล้อมพม่าออกจากค่ายวัด พิชัย	-
	รบกับพม่าที่โพธิ์สังหาร	รบกับพม่าที่โพธิ์สังหาร
	ตีเมืองจันทบุรี	-
รวบรวมบ้านเมือง	-	ประหารพระเทพโยธา
	-	การลงโทษเสียนนุฎมา
สิ้นสุดรัชสมัย	ประหารชีวิตหม่อมจิมกับหม่อม อุบล	-
	ลงโทษพระองค์ด้วยการพยายาม ฆ่าตัวตาย	-
	สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงมีสติวิปลาส	-
	เกิดจลาจลและเกิดกบฏพระยา สรรค์	เกิดจลาจลและเกิดกบฏพระ ยาสรรค์
	พระยาสรรค์ให้สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราชทรงผนวชเป็น พระภิกษุ	พระยาสรรค์ให้สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราชทรงผนวชเป็น พระภิกษุ
	สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ปรึกษาขุนนางเรื่องการลงโทษ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	-
	มีผู้ช่วยเหลือให้สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราชทรงหลบหนีการ ประหาร	มีผู้ช่วยเหลือให้สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราชทรงหลบหนี การประหาร
	สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตัว ปลอมถูกประหาร	-

ตารางที่ 3.6 (ต่อ)

วรรณกรรม	ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน	ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข
องค์ประกอบ		
สิ้นสุดรัชสมัย (ต่อ)	-	สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กับผู้ช่วยเหลือต่อสู้กับทหาร พม่า
	สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ย้ายไปประทับที่เพชรบุรี และ สวรรคตเพราะถูกทำร้าย	คุณพัฒนาพาสสมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราชหนีไปยัง นครศรีธรรมราช

จากตารางชุดเหตุการณ์ของเรื่องเล่าและรายละเอียดสรุปเหตุการณ์ชุดที่สองที่ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* และเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* แสดงให้เห็นว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 2 เรื่องมุ่งนำเสนอเรื่องราวการประหารชีวิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่แตกต่างกับประวัติศาสตร์ องค์ประกอบและรายละเอียดของเหตุการณ์ที่ต่างกัันมีนัยยะสำคัญ ดังนี้

(1) นวนิยายทั้งสองเรื่องให้ความสำคัญแก่เหตุการณ์ที่เป็นสาเหตุของเหตุจลาจลในช่วงปลายรัชสมัย ดังที่นวนิยายเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* เริ่มต้นเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่การคร่ำครวญ และกล่าวโทษตนเองถึงการประหารชีวิตหม่อมจิมและหม่อมอุบล และกล่าวถึงการมีสติวิปลาสเชื่อมโยงมาสู่การเกิดจลาจลและกบฏพระยาสุรศักดิ์ จนเป็นเหตุให้ทรงถูกตัดสินประหารชีวิตหลวงอาสาศึก ส่วนเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* นำเสนอโดยให้ผู้ที่มาช่วยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลบหนีการประหารกล่าววิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระองค์ระหว่างที่ทรงมีอำนาจ อย่างไรก็ตามนวนิยายทั้งสองเรื่องยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการสู้รบเพื่อชาติบ้านเมือง โดยเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* เน้นวีรกรรมการรบกับพม่า ขณะที่เรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* เน้นความเป็นสามัญชนที่เสียสละเพื่อบ้านเมือง ดังจะเห็นว่ามีกรกล่าวอ้างถึงชีวิตในช่วงแรกของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ได้เป็นเพื่อนกับผู้ช่วยเหลือทั้ง 5 โดยมีได้เน้นที่วีรกรรมการบุกกรุงศรีอยุธยา

(2) นวนิยายทั้งสองเรื่องให้ความสำคัญในการนำเสนอเรื่องราวบั้นปลายชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่แตกต่างไปจากประวัติศาสตร์ เนื่องจากทั้งสองเรื่องต่างให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลบหนีการประหารชีวิต โดยมีผู้จงรักภักดีถูกประหารชีวิตแทนเป็นการย้ำ

ถึงคุณงามความดีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกระทั่งมีผู้ยอมสละชีวิตเพื่อพระองค์ ในเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ไปผนวชอยู่ที่เพชรบุรี แต่ต่อมามีผู้ทำร้าย โดยการตีศีรษะทำให้สวรรคต และมีการนำพระศพมาฝังแทนที่หลวงอาสาศึก ซึ่งถูกประหารชีวิตแทนพระองค์ในตอนแรก การจบเรื่องเช่นนี้สื่อนัยว่าการสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเกิดจากผู้มีอำนาจในขณะนั้นล่วงรู้ถึงการประหารผิดตัวและการหลบหนีของพระองค์ จึงได้มีการประหารชีวิตพระองค์จนสำเร็จ ซึ่งสามารถสะท้อนแนวคิดของผู้ประพันธ์ คือ หลวงวิจิตรวาทการเป็นบุคคลสำคัญใกล้ชิดกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม ผู้นำคนหนึ่งในคณะราษฎรที่ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นวนิยายเรื่องนี้จึงมีน้ำเสียงกล่าวโทษผู้ที่ขึ้นมาอำนาจต่อจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ก็คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ส่วนเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* จบเรื่องที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสามารถหลบหนีไปได้อย่างปลอดภัย โดยไปอยู่กับคุณพัฒน์ซึ่งเป็นคู่เขยที่นครศรีธรรมราช เพื่อแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะมีครอบครัวต่อไป สอดคล้องกับความเชื่อหรือคำเล่าลือที่ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีเชื้อสายที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ดังปรากฏเนื้อความในจดหมายเหตุความทรงจำส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับเมืองนครศรีธรรมราช และบทความชื่อ “วงศัวานว่านเครือของสมเด็จพระเจ้าตากสินที่เมืองนครศรีธรรมราช” ของจุฑามาศ ประมุขมาก (2553) เรื่องเล่าถึงบันปลายชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่แตกต่างกับประวัติศาสตร์นั้นเป็นเรื่องราวที่ขัดแย้งและปฏิเสธประวัติศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งสร้างขึ้นโดยชนชั้นนำในราชวงศ์จักรีที่มีการเรียบเรียงหรือชำระใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับอำนาจและอุดมการณ์ของผู้นำบ้านเมืองในขณะนั้น ดังปรากฏในหนังสือชื่อ *ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา* ที่ว่า “พระราชพงศาวดารที่ถูก “ชำระ” ในยุคนี้จึงเต็มไปด้วยความใฝ่ฝัน ความรังเกียจ ความขัง ความรัก ความภูมิใจ ความอภัย และอคติของชนชั้นนำในยุคนี้อย่างมาก” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543, น. 7)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่ากรอบสร้างเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีความซับซ้อน เนื่องจากผู้ประพันธ์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์แต่ละเรื่องมีจุดมุ่งหมายในการเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแตกต่างกัน เห็นได้จากชุดเหตุการณ์ทั้งสองชุดที่ประกอบสร้างเป็นเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือนวนิยายที่มุ่งยกย่องเทิดพระเกียรติ แม้ว่าบางเรื่องมิได้มุ่งยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยตรง กลุ่มที่สอง คือนวนิยายที่มุ่งวิพากษ์วิจารณ์ข้อบกพร่องของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามที่กล่าวถึงใน

เอกสารประวัติศาสตร์ แต่ขณะเดียวกันก็เสนอเรื่องราวที่เปลี่ยนแปลงชีวิตของพระองค์ที่ต่างกับเอกสารประวัติศาสตร์กระแสหลักด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ลักษณะร่วมของการประกอบสร้างเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคือการกล่าวถึงช่วงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา และช่วงรวบรวมบ้านเมือง แม้แต่นวนิยายกลุ่มที่มุ่งวิพากษ์วิจารณ์ความบกพร่องของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในขณะที่ยังดำรงสถานะพระมหากษัตริย์โดยเน้นเล่าเรื่องราวช่วงสิ้นสุดรัชสมัย ผู้ประพันธ์ก็ไม่ละทิ้งเรื่องราวทั้งสองช่วงก่อนหน้า เนื่องจากลักษณะของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เป็นวรรณกรรมที่ใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ผสมผสานกับจินตนาการของผู้ประพันธ์ ในประวัติศาสตร์กระแสหลักและการรับรู้ของคนทั่วไปให้ความสำคัญกับเรื่องราวช่วงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและช่วงรวบรวมบ้านเมือง ทำให้ผู้ประพันธ์นวนิยายกลุ่มนี้คงเรื่องราวสองช่วงนี้ไว้โดยการเล่าย้อนอย่างไรก็ตามผู้วิจัยก็พบลักษณะที่แตกต่างกันในรายละเอียดของเหตุการณ์ในเรื่องราวช่วงสิ้นสุดรัชสมัย คือนวนิยายกลุ่มหนึ่งผลิตซ้ำประวัติศาสตร์กระแสหลัก โดยกล่าวถึงเพียงเล็กน้อยว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาสจนเกิดจลาจลและกบฏพระยาสุรศักดิ์ และอีกกลุ่มหนึ่งโต้แย้งประวัติศาสตร์กระแสหลัก โดยเน้นให้รายละเอียดว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ถูกประหาร มีผู้จงรักภักดีช่วยเหลือให้หลบหนีการประหาร กล่าวได้ว่าการประกอบสร้างเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์แต่ละคน

3.2.2.2 การวางโครงเรื่อง

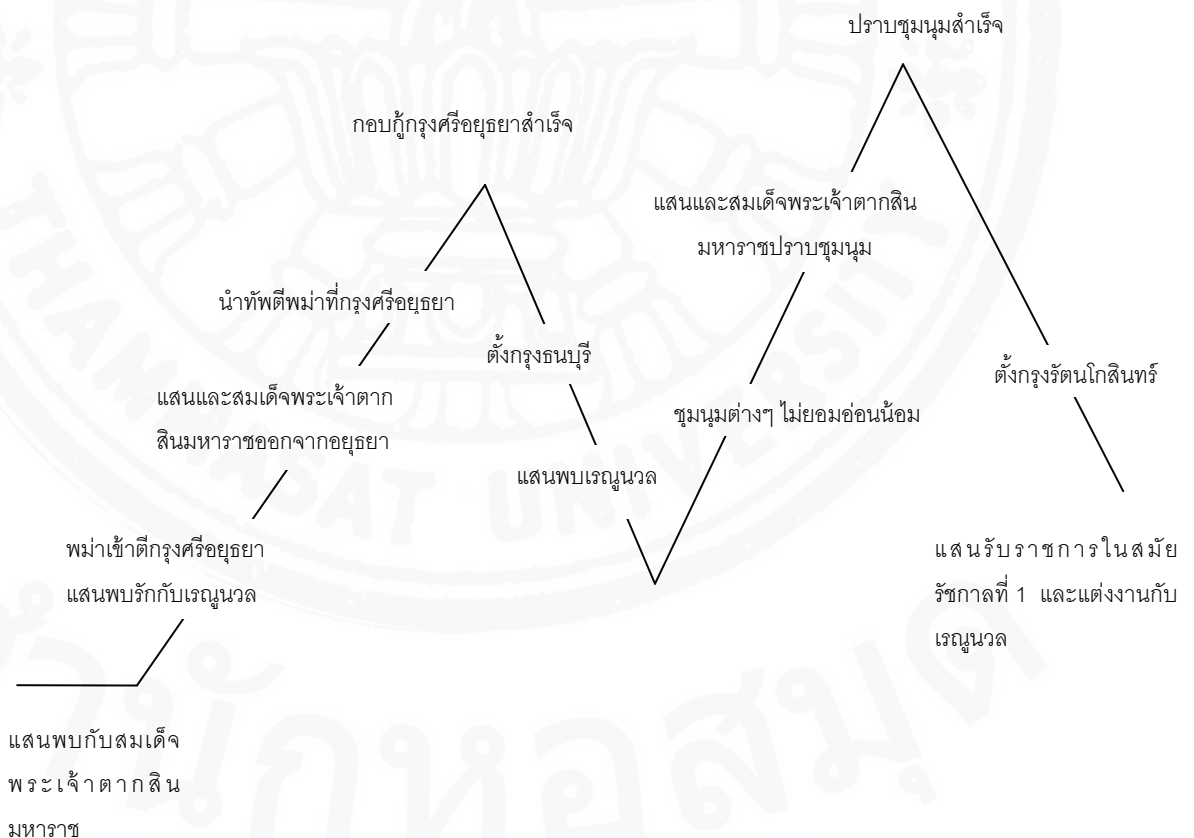
โครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 5 เรื่อง ผู้วิจัยพบว่านวนิยายทุกเรื่องมีลักษณะโครงเรื่องเชิงซ้อน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรก คือ โครงเรื่องเชิงซ้อนแบบเชื่อมโยง ได้แก่ เรื่องฟ้าใหม่และเรื่องตากสินมหาราช ลักษณะที่สอง คือ โครงเรื่องเชิงซ้อนแบบกรอบ ได้แก่ เรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน เรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไซ และเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ

(1) โครงเรื่องเชิงซ้อนแบบเชื่อมโยง

โครงเรื่องเชิงซ้อนแบบเชื่อมโยง คือ การนำชุดเหตุการณ์มาต่อกันโดยที่ชุดเหตุการณ์แรกทำให้เกิดชุดเหตุการณ์ถัดๆ ไป (อิรวดี ไตลิ่งคะ, 2543, น. 21) นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องฟ้าใหม่และเรื่องตากสินมหาราช มีลักษณะโครงเรื่องเชิงซ้อนแบบเชื่อมโยง จะเห็นว่าผู้ประพันธ์เรื่องฟ้าใหม่สร้างโครงเรื่องด้วยเหตุการณ์ตั้งแต่สมัย

พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ การเสียดวงศรีอยุธยาให้แก่พม่าครั้งที่ 2 การกอบกู้บ้านเมืองจนถึงสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ผู้ประพันธ์ดำเนินเรื่อง ผ่านชีวิตของตัวละครแสนตั้งแต่วัยเด็กที่ถวายเป็นมหาดเล็กของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศถวายเป็น มหาดเล็กของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ ถวายเป็นมหาดเล็กของเจ้าฟ้าอนุมพร ต่อมาเป็นทหาร สมัยพระเจ้าเอกทัศ และเมื่อเสียดวงศรีอยุธยาให้แก่พม่าครั้งที่ 2 แสนก็ได้เข้าร่วมกอบกู้กรุงศรี อยุธยาพร้อมกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราชสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ แสนก็ได้รับราชการในแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระ พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จะเห็นได้จากโครงเรื่องของเรื่องฟ้าใหม่ตามแบบปรัมปราของ ไพรทาก ดังนี้

แผนผังที่ 3.6
แสดงโครงเรื่องของเรื่องฟ้าใหม่



โครงเรื่องใหญ่ของเรื่องฟ้าใหม่ที่ดำเนินเรื่องผ่านชีวิตของตัวละครแสนเป็นโครงเรื่องที่ เชื่อมโยงไปสู่โครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้ประพันธ์เล่าเรื่องราวชีวิตของ

แสนให้สัมพันธ์กับชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แสนนับถือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพี่น้องร่วมอุทร โดยผู้ประพันธ์นำเสนอเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตั้งแต่เหตุการณ์คำทำนายของชีปะขาวที่ทำนายว่ากรุงศรีอยุธยาถึงคราวล่มสลาย และทำนายว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (คุณคนกลาง) และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (คุณคนใหญ่) จะได้เป็นพระมหากษัตริย์ จากนั้นก็ดำเนินเรื่องในช่วงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเข้ากอบกู้กรุงศรีอยุธยา การตั้งกรุงธนบุรี การปราบชุมนุม ไปตามลำดับจนจบเรื่องที่เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสวรรคต

จะเห็นว่าการเล่าเรื่องของแสนตั้งแต่สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทำให้ผู้ประพันธ์ต้องนำเสนอเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นโครงเรื่องย่อย เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชปรากฏอยู่ในช่วงของเหตุการณ์ที่เป็นการผูกปมและดำเนินเรื่องไปสู่จุดสุดยอดของเรื่อง ผู้วิจัยสังเกตว่าพัฒนาการเรื่องราวของแสน ซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่องดำเนินควบคู่ไปกับเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จึงทำให้เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเรื่องนี้เน้นแสดงวีรกรรมในฐานะผู้กอบกู้บ้านเมืองและรวบรวมบ้านเมืองเป็นปึกแผ่น จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งทั้งสองช่วงของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็เป็นความขัดแย้งของแสนด้วย คืออุปสรรคความรักระหว่างแสนกับเรณูนวล จากจุดสุดยอดของเรื่องที่น่าเสนอความขัดแย้งระหว่างตัวละครสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับพม่าที่เข้ารุกรานกรุงศรีอยุธยา ซึ่งทำให้แสนจำต้องพลัดพรากกับบิดามารดาและเรณูนวล ความขัดแย้งดังกล่าวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคลี่คลายเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเข้ากอบกู้กรุงศรีอยุธยาและสถาปนากฎธนบุรีเป็นราชธานี ทำให้ความขัดแย้งของแสนคลี่คลายเมื่อแสนได้พบกับเรณูนวลอีกครั้ง หลังจากนั้นเรื่องค่อยๆ พัฒนาไปสู่ความขัดแย้งช่วงที่สอง เป็นความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับชุมนุมที่ไม่ยอมอ่อนน้อม และเกิดเป็นความขัดแย้งของแสนอีกครั้งเมื่อแสนรู้ว่าบิดาของเรณูนวลเป็นเจ้าเมืองพิษณุโลกที่คิดตั้งตัวเป็นใหญ่ ความขัดแย้งดังกล่าวของตัวละครทั้งสองคลี่คลายลงเมื่อปราบชุมนุมต่างๆ สำเร็จ ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสามารถรวบรวมบ้านเมืองเป็นปึกแผ่น ซึ่งเป็นจุดสิ้นสุดเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ส่วนแสนก็รับราชการในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจนกระทั่งสิ้นสุริยสมัยและตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ แสนได้พบกับบิดามารดาสมหวังในความรักกับเรณูนวล และได้เข้ารับราชการในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่ากรณีที่โครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นโครงเรื่องย่อยของโครงเรื่องใหญ่ยังมีความสำคัญที่ผู้ประพันธ์สามารถเชื่อมโยงไปสู่การเล่าเรื่องราวการสถาปนากองรัตนโกสินทร์ ดังที่ผู้ประพันธ์ปิดเรื่องด้วยการอธิบายชื่อเรื่อง “ฟ้าใหม่” ไว้ว่า

มีสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวสองพระองค์เป็นผู้ทอแสงสว่างกลางใจดวงนั้น ใจดวงนั้นก็พลันกลายเป็นดวงจรัสชัชวาลโชติช่วง ทรงพลังมหิทธิฤทธิ์เล่นเข้าสังหารกองทัพข้าคนของเจ้าตะเคองปะดุง แก้วทัพแตกยับย่อยมิอาจคุ้มกันเข้ากระทำการได้เช่นนั้นอีกสืบไปตลอดกาลอวสานแห่งชาติตียศศักดิ์และมหาราชวงศ์มาน รำลึกการณ์ครั้งนี้เมื่อใด ลูกหลานไทยทุกคนจงเทิดดวงชัชวาลแห่งหัวใจร่วมเป็นหนึ่งเดียวนั้นไว้ ฟ้าอันครอบเมืองไทยอยู่นี้จึงจะไม่มีวันเก่าคร่ำคร่าแตกสลาย แต่หากจะจรัสชัชวาลรุ่งโรจน์เป็น ‘ฟ้าใหม่’ อยู่คู่โลกเป็นนิรันดร์กาล

(ศุภร บุนนาค, 2547, น. 1359)

จากคำประพันธ์ข้างต้นเป็นการสิ้นสุดเรื่องฟ้าใหม่ที่แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและกรมพระราชวังบวรสถานมงคลเป็นผู้ตั้งกรุงรัตนโกสินทร์และทำให้เกิด “ฟ้าใหม่” ที่รุ่งโรจน์ชัชวาลสืบต่อไป การสร้างโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้เป็นโครงเรื่องย่อยหนึ่งในโครงเรื่องใหญ่ของเรื่องฟ้าใหม่จึงมีความสำคัญเนื่องจากเป็นเหตุการณ์เชื่อมโยงเรื่องเล่าไปสู่การตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ทำให้เรื่องราวในประวัติศาสตร์การตั้งกรุงรัตนโกสินทร์มีความสมบูรณ์ ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความสำคัญในฐานะผู้กอบกู้บ้านเมืองที่ล่มสลายจากทัพพม่า และเป็นต้นทางของการสถาปนาราชธานีของไทยที่ยั่งยืนต่อมา

แผนผังที่ 3.7

แสดงโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเรื่องตากสินมหาราช



โครงเรื่องของเรื่องตากสินมหาราชเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีลักษณะโครงเรื่องเชิงซ้อนแบบเชื่อมโยง ผู้ประพันธ์เริ่มนำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตั้งแต่ช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ในช่วงแรกผู้ประพันธ์สร้างความขัดแย้งระหว่างตัวละครสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับภาวะบ้านเมืองระส่ำระสาย และออกญาพระกลาโหมที่สั่งห้ามไม่ให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชออกรบกับพม่า ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำทัพตีฝ่าวงล้อมพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยา คือจุดสูงสุดของเรื่องในช่วงแรก หลังจากนั้นเรื่องคลี่คลายด้วยการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกอบกู้บ้านเมืองสำเร็จและตั้งกรุงธนบุรี จนเกิดความขัดแย้งใหม่ขึ้นคือความกระด้างกระเดื่องของชุมนุมต่างๆ จนบ้านเมืองเกิดความแตกแยก ความขัดแย้งพัฒนาสูงสุดที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำทัพเข้าปราบที่ละชุมนุมแล้วจึงจบเรื่อง จะเห็นว่าการเชื่อมโยงชุดเหตุการณ์สองชุดนี้เข้าด้วยกันทำให้เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายเรื่องนี้เป็นเรื่องเล่าที่แสดงวีรกรรมการกอบกู้บ้านเมืองได้อย่างสมบูรณ์

การสร้างโครงเรื่องลักษณะนี้ในเรื่องตากสินมหาราชทำให้บทบาทของตัวละครสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นตัวละครเอกของเรื่อง และมีความโดดเด่นในฐานะผู้กอบกู้กรุงศรีอยุธยาและผู้รวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น จะเห็นได้จากการคลี่คลายความขัดแย้งในชุด

เหตุการณ์แรก คือ การที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสามารถปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ ส่วนการคลี่คลายความขัดแย้งในชุดเหตุการณ์ที่สอง คือ การปราบชุมนุมแต่ละชุมนุมได้สำเร็จ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์มีจุดมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช คือ การยกย่องวีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

จะเห็นได้ว่าโครงเรื่องของนวนิยายเรื่องฟ้าใหม่จะมีลักษณะเหมือนกับโครงเรื่องของนวนิยายเรื่องตากสินมหาราช กล่าวคือเป็นโครงเรื่องเชิงซ้อนแบบเชื่อมโยง โดยนำเสนอเหตุการณ์ต่างๆ ที่แสดงวีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และทำให้บทบาทของตัวละครสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นตัวละครเด่นของเรื่อง

(2) โครงเรื่องเชิงซ้อนแบบกรอบ

โครงเรื่องเชิงซ้อนแบบกรอบ คือ การเล่าเรื่องซ้อนเรื่อง (อิรวดี ไตลิ่งคะ, 2543, น. 22) นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน เรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไข และเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ มีลักษณะโครงเรื่องเชิงซ้อนแบบกรอบ ซึ่งนวนิยายทั้งสามเรื่องนี้ปรากฏเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นโครงเรื่องย่อยในโครงเรื่องใหญ่ที่ผู้เล่าเรื่องเป็นตัวละครในโครงเรื่องใหญ่

ตารางที่ 3.7

แสดงลักษณะของโครงเรื่องเชิงซ้อนแบบกรอบ

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย		
เรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน	เรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไข	เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ
ผู้เล่าเรื่อง (ข้าพเจ้า)	ผู้เล่าเรื่อง (ศิลาแลง)	ผู้เล่าเรื่อง (พระภิกษุ)
↓	↓	↓
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	กรมพระราชวังบวรสถานมงคล - สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

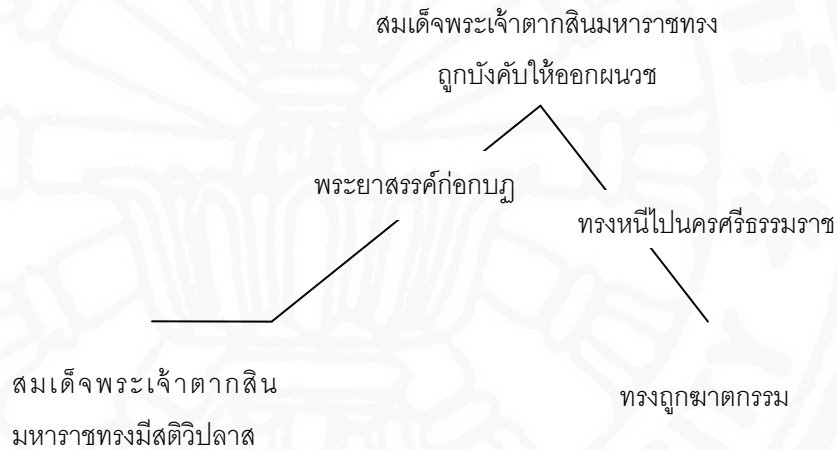
จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่าโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นโครงเรื่องย่อยที่ซ้อนอยู่ในโครงเรื่องใหญ่ โครงเรื่องใหญ่เปิดเรื่องด้วยเรื่องราวที่ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นสาเหตุที่ทำให้ตัวละครในโครงเรื่องใหญ่จะต้องเล่าเรื่องของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในนวนิยายเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* และเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* เรื่องจบลงเมื่อการเล่าเรื่องของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจบลง ส่วนเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* จบลงเมื่อตัวละครมิลตันในโครงเรื่องใหญ่ระลึกได้ว่าตนคือ สก็อต มิลล์ ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมรบของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลหรือบุญมา

ในที่นี้จะศึกษาเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายทั้งสามเรื่องซึ่งเป็นเรื่องที่ซ้อนอยู่ในเรื่องเล่า ผู้วิจัยพบว่าโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* และเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* จะเน้นการนำเสนอเรื่องราวในช่วงบั้นปลายชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จะเห็นได้จากโครงเรื่องของเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* และเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* ตามแบบปริมาตรไพเราะ ดังนี้

ตำนานหอสมุด

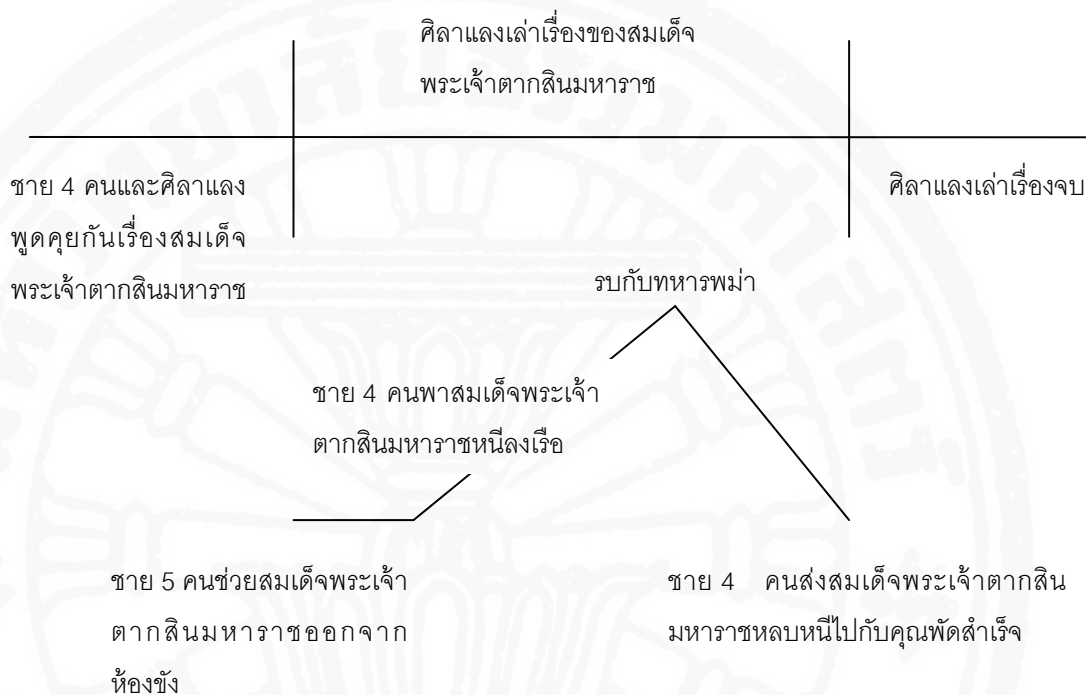
แผนผังที่ 3.8
แสดงโครงเรื่องของเรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน*

	พบ วิญญาณ หรือ ตู เอกสารที่เกี่ยวกับ สมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราช		“ข้าพเจ้า” เขียน เรื่องจบ
“ข้าพเจ้า” มาเป็น บรรณารักษ์หอสมุด แห่งชาติ		“ข้าพเจ้า” เขียนเรื่อง สมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราช	



จะเห็นว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นเรื่องที่ “ข้าพเจ้า” เขียนขึ้น โครงเรื่องของเรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน*ผู้ประพันธ์เริ่มนำเสนอเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาส แสดงความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับสภาพความวุ่นวายภายในกรุงธนบุรี เหตุการณ์ค่อยๆ พัฒนาเรื่องราวไปสู่จุดสุดยอดของเรื่อง คือ การออกผนวชของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ความขัดแย้งค่อยๆ คลี่คลายลงเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงหนีไปผนวชอยู่ที่นครศรีธรรมราช และสิ้นสุดเรื่องที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงถูกฆาตกรรม ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเรื่องราวที่นวนิยายเรื่องนี้มุ่งเน้นคือเรื่องราวในช่วงบั้นปลายชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อแสดงให้เห็นถึงชะตากรรมสุดท้ายของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่แตกต่างไปจากเรื่องราวที่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์

แผนผังที่ 3.9
แสดงโครงเรื่องของเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไข



จะเห็นว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นเรื่องที่ศิลาแลงเล่าให้ชาย 4 คนฟัง โครงเรื่องของเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไขผู้ประพันธ์เริ่มนำเสนอเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เหตุการณ์สิงห์ขาม ปางทราย สีเหล็ก หินขาบ และผู้มีหน้าตาคคล้ายกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชช่วยเหลือพระองค์หลบหนีการประหาร เหตุการณ์ค่อยๆ พัฒนาไปสู่ความขัดแย้งระหว่างตัวละครสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับทหารพม่า และความขัดแย้งคลี่คลายลงเมื่อชายทั้ง 4 คนส่งตัวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชลงเรือหนีไปกับคุณพัดได้สำเร็จ การเริ่มต้นเรื่องและสิ้นสุดลงด้วยการช่วยเหลือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลบหนีจนสำเร็จเป็นการแสดงให้เห็นว่าเรื่องราวในช่วงบั้นปลายชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายเรื่องนี้แตกต่างไปจากเรื่องราวที่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์

โครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธนและนวนิยายเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไขสามารถแสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์ในการเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่แตกต่างไปจากจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์นวนิยายเรื่องฟ้าใหม่และเรื่องตากสินมหาราช คือแสดงเรื่องราวในช่วงบั้นปลายชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ไม่ได้เน้นการเฉลิมพระเกียรติหรือแสดงถึงวีรกรรมการกอบกู้บ้านเมืองและ

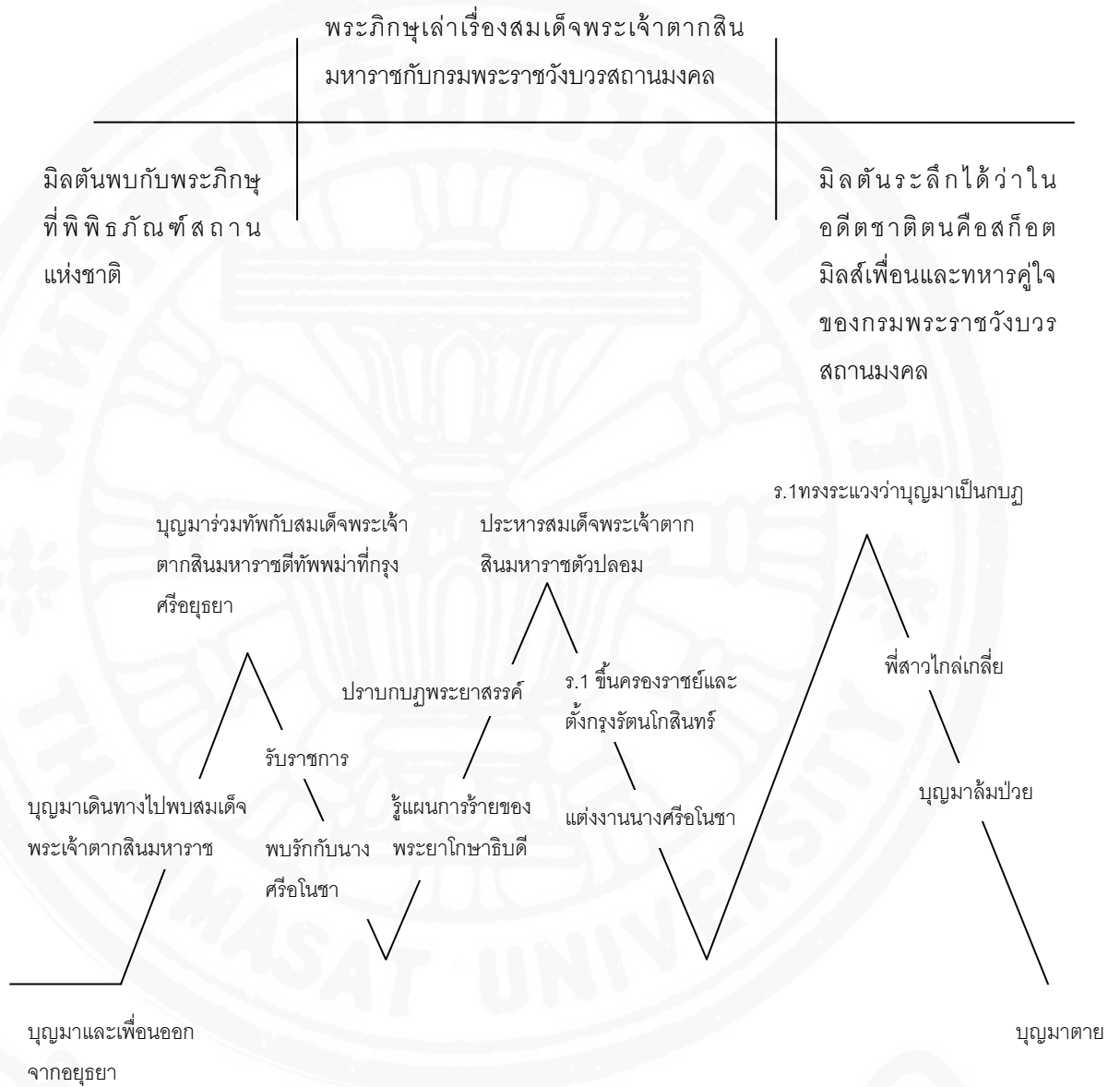
รวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นเช่นเดียวกับเรื่องฟ้าใหม่และเรื่องตาสินมหาราช แต่เน้นการวิพากษ์วิจารณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ส่วนนวนิยายเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพฯ เสนอเรื่องราวของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลหรือบุญมา โดยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีบทบาทเกี่ยวข้องกับกรมพระราชวังบวรฯ จะเห็นได้จากลักษณะการเล่าเรื่องในช่วงแรกที่เริ่มต้นด้วยเรื่องราวของกรมพระราชวังบวรฯ ต่อจากนั้นได้มีการเปลี่ยนไปเน้นที่เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งเป็นช่วงที่แสดงให้เห็นว่าทั้งสองพระองค์มีบทบาทการออบกู้กรุงศรีอยุธยาด้วยกัน เรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เรื่องเล่าของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลมีความสมบูรณ์ การเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่อิงอยู่กับการเล่าเรื่องกรมพระราชวังบวรสถานมงคลทำให้ช่วงเวลาในการดำเนินเรื่องแตกต่างไปจากนวนิยายเรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน*และเรื่อง*ผู้อยู่เหนือเงื่อนไช*

สำนักหอสมุด

แผนผังที่ 3.10

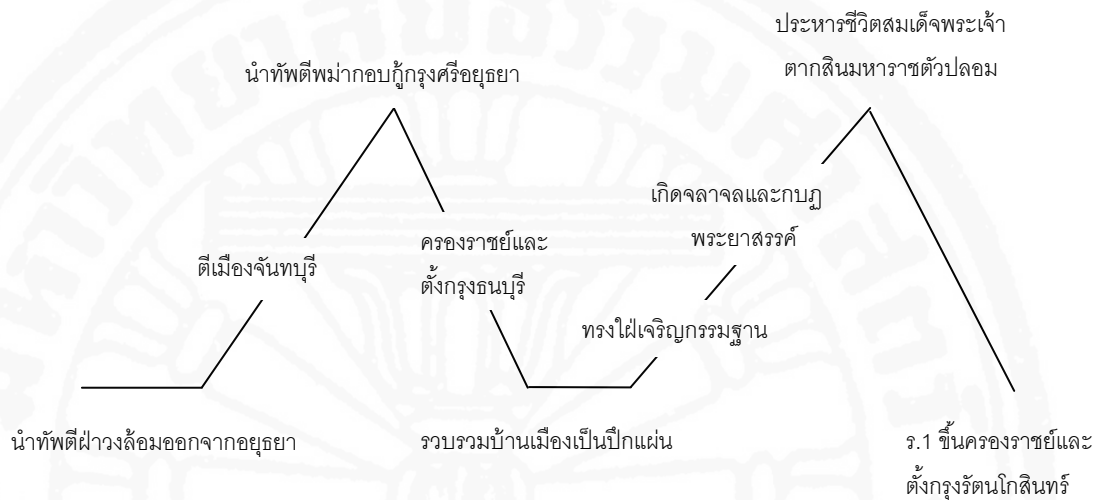
แสดงโครงเรื่องของเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ



ตำนานหอสมุด

แผนผังที่ 3.11

แสดงโครงเรื่องช่วงที่ปรากฏเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ในเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ



โครงเรื่องของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลเป็นโครงเรื่องที่เล่าตั้งแต่บุญมาเดินทางไปร่วมกอบกู้กรุงศรีอยุธยากับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถึงบั้นปลายชีวิต ในส่วนที่สัมพันธ์กับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้ประพันธ์เล่าเรื่องราวตั้งแต่บุญมากับเงินเหลียน สก็อต มิลล์ และพรานเดินทางอยู่ในป่า ระหว่างทางออกจากกรุงศรีอยุธยาทั้งสี่คนต่อสู้กับทหารพม่า การดำเนินเรื่องไปสู่จุดสุดยอดแห่งแรกของเรื่อง ผู้ประพันธ์ค่อยๆ ผูกปมที่ทำให้เกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างตัวละครบุญมากับพระเจ้าเอกทัศที่แสดงความอ่อนแอและไม่สามารถป้องกันกรุงศรีอยุธยาได้ ซึ่งเป็นความขัดแย้งเดียวกันกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทำให้บุญมาเดินทางออกจากกรุงศรีอยุธยาไปอยู่ร่วมกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและนำไปสู่จุดสูงสุดแห่งแรกของเรื่อง คือ การนำทัพตีพม่าที่กรุงศรีอยุธยา หลังจากนั้นเหตุการณ์ค่อยๆ คลี่คลาย และสงบลงเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์และตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ส่วนปมปัญหาแห่งที่สองค่อยๆ เริ่มขึ้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงไฝ่การเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนไม่สามารถบริหารบ้านเมืองได้ ทำให้เกิดความวุ่นวายในกรุงธนบุรีเนื่องจากพระยาโกษาธิบดีวางแผนร้าย นำไปสู่จุดสูงสุดแห่งที่สอง คือ ประหารชีวิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตัวปลอม การตัดสินใจประหารชีวิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และเหตุการณ์นี้เป็นจุดสิ้นสุดเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายเรื่องนี้ หลังจากนั้นคือ

เรื่องราวของบุญมาในช่วงท้าย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงขึ้นครองราชย์และตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ โครงเรื่องดังกล่าวเน้นวีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะผู้กอบกู้บ้านเมืองและเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในช่วงปลายสมัยธนบุรี ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่เรื่องราวของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในการเริ่มบทบาทเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และเรื่องราวของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และยังเป็นส่วนหนึ่งของการเชื่อมโยงไปสู่เรื่องราวของการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เช่นเดียวกับนวนิยายเรื่องฟ้าใหม่ ดังนั้นสถานะของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายเรื่องฟ้าใหม่และเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพจึงมีสถานะเป็นส่วนเติมเต็มที่ทำให้เรื่องเล่าประวัติศาสตร์ชาติไทยมีความสมบูรณ์และเพื่อแสดงถึงที่มาที่ไปหรือความเป็นเหตุเป็นผลในการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่านวนิยายเรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* เรื่อง*ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* และ*เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* มีลักษณะโครงเรื่องที่เป็นโครงเรื่องเชิงซ้อนแบบกรอบ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการสร้างโครงเรื่องเชิงซ้อนแบบกรอบนี้เป็นกลวิธีการสร้างเรื่องเล่าวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้ประพันธ์สามารถนำเสนอเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในแง่มุมที่แตกต่างหรือไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลัก โดยเป็นการเล่าเรื่องผ่านมุมมองของตัวละครที่ผู้ประพันธ์สร้างขึ้นเป็นศูนย์กลางของการเล่าเรื่อง นอกจากนี้ผู้วิจัยสังเกตว่านวนิยายทั้งสามเรื่องนี้เน้นการเล่าชุดเหตุการณ์การเข้ากอบกู้กรุงศรีอยุธยาและชุดเหตุการณ์ในช่วงปลายรัชสมัย โดยการเลือกนำข้อมูลในประวัติศาสตร์กระแสหลักมาผสมผสานกับจินตนาการของผู้ประพันธ์ที่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นว่านวนิยายทั้งสามเรื่องนี้จึงเป็นการผลิตซ้ำเรื่องเล่าที่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลัก และในขณะเดียวกันก็พยายามนำเสนอแง่มุมที่ไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลักด้วย

จากการอธิบายโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 5 เรื่อง แสดงให้เห็นว่าการวางโครงเรื่องของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีความซับซ้อนมากกว่าการวางโครงเรื่องในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปในหัวข้อการเปรียบเทียบกลวิธีการนำเสนอเรื่อง ดังจะเห็นว่ามีลักษณะโครงเรื่องซ้อนทั้งหมด โดยส่วนใหญ่โครงเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอิงอยู่กับโครงเรื่องของเรื่องเล่าอีกชุดหนึ่งที่เป็นเรื่องเล่าหลักคือเรื่องเล่าของตัวละครอื่น หรือบริบทของการเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ยกเว้นเรื่อง*ตากสินมหาราช*ที่แม้ว่าการวางโครงเรื่องมีลักษณะเป็นโครงเรื่องเชิงซ้อนแบบเชื่อมโยง แต่ก็เป็นการเชื่อมโยงชุดเหตุการณ์ที่อยู่ภายใน

เรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชซึ่งมีช่วงเหตุการณ์สำคัญแบ่งเป็น 2 ช่วง เนื่องจากนวนิยายเรื่องนี้มุ่งเล่าเฉพาะเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และมีจุดมุ่งหมายในการยกย่องวีรกรรมการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาของพระองค์ จึงกล่าวได้ว่าการวางโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปในแต่ละเรื่องซึ่งมีเรื่องเล่าหลักแตกต่างกัน

3.2.2.3 การใช้มุมมองการเล่าเรื่อง

เมื่อพิจารณานวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 5 เรื่องที่ใช้ศึกษา ผู้วิจัยพบว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีการใช้มุมมองการเล่าเรื่องที่ซับซ้อนกว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรก คือการใช้มุมมองผู้เล่าเดี่ยวตลอดเรื่องปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องฟ้าใหม่และเรื่องตากสินมหาราช ลักษณะที่สอง คือการใช้มุมมองผู้เล่าซ้อน ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน เรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไข และเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพฯ

การใช้มุมมองผู้เล่าเดี่ยวตลอดเรื่อง ในนวนิยายเรื่องฟ้าใหม่และเรื่องตากสินมหาราชต่างใช้มุมมองผู้เล่าแบบผู้รู้แบบเดี่ยวตลอดทั้งเรื่องเป็นผู้เล่าที่ไม่แสดงตัวตนในการเล่าเรื่องมีแต่ “เสียง” ของผู้เล่าเรื่องที่ถ่ายทอดเรื่องราวและความคิด รวมทั้งแสดงทัศนะและวิพากษ์วิจารณ์ตัวละครต่างๆ

ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ในเรื่องฟ้าใหม่ถ่ายทอดเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงยุคสมัยจากอยุธยาสู่ธนบุรีไปสู่การเกิดกรุงรัตนโกสินทร์ และแสดงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของตัวละครต่างๆ โดยแฝงน้ำเสียงความรู้สึกต่อเหตุการณ์และตัวละคร โดยเฉพาะตัวละครแสนและสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งเป็นตัวละครสำคัญที่ทำให้เรื่องราวดำเนินต่อไปได้ตั้งแต่ต้นเรื่องจนจบเรื่อง ตัวอย่างเช่นผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ถ่ายทอดความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองและความสงบสุขของราษฎรในสมัยอยุธยา ในตอนเปิดเรื่องที่ว่า “ในเวลาเช่นนี้เป็นยามแสนสบายสำหรับฝูงชนทั้งชายหญิง เขาเหล่านั้นเสร็จกิจการหาเลี้ยงชีพประจำวันตามอัธยาศัยได้เสพอาหารเอมโอบโอบานพพร้อมหน้าลูกเฒ่า แล้วก็เป็นเวลาสำหรับจะนั่งเหยียดยาวอยู่หน้าเรือน...” (ศุภร บุนนาค, 2547, น. 27-28) นอกจากนี้ผู้เล่าเรื่องบรรยายสภาพบ้านเมือง อารมณ์ความรู้สึกของราษฎรในช่วงสงคราม และแสดงความรู้สึกที่มีต่อการเสียสละของราษฎรเพื่อแผ่นดิน โดยสื่อให้เห็นว่าผู้เล่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับผู้อ่าน สังเกตได้จากการใช้คำว่า “เรา” ในคำประพันธ์ที่ว่า

ต่างคนต่างคืนสู่เหย้าของตนทั้งนายแลไพร่ ทุกบ้านเรือนระงมไปด้วยเสียงร่ำไห้ของผู้เสียลูกเสียผ้า เสียคนที่รัก มีว่านายว่าไพร่ยอมเกิด แก่ เจ็บ ตายเหมือนกัน และอาวุธนั้นมันก็แล่นเข้ามิลือกเลือดเนื้อ ที่ยังพอเยียวมาได้ก็อาศัยแรงลูกเมียอาบชโลมหยูกยา ประคบประหงมแผล แสงไฟอมแวมไปทุกบ้านเรือน...กว่าแต่จะได้ก่อตั้งขึ้นเป็นเมืองไทยได้ปีกแผ่น แผ่นดินนี้จะถมด้วยกระดูกชายฉกรรจ์ทั้งที่เป็นฝ่ายเราผู้สละเลือดเนื้อลงถมแผ่นดินไว้ และเป็นที่กระดูกอริราชศัตรูผู้อาญาญามาเยือนเพื่อหวังทำลายเอกราชเรา จะเป็นปริมาณมากน้อยสักเท่าใดไม่แจ้ง จะมีสูงเกินช่วงตัวคนไม่รู้ก็ช่วงแล้วกระมัง

(ศุภร บุนนาค, 2547, น. 505)

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่อง*ตากสินมหาราช*ใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้รู้ ถ่ายทอดเรื่องราวและความคิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและบุคคลอื่นๆ เช่นเดียวกับนวนิยายเรื่อง*ฟ้าใหม่* เช่น นำเสนอเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตีฝ่าวงล้อมพม่าออกจากค่ายวัดพิชัย โดยแสดงถึงภาพเหตุการณ์และความรู้สึกนึกคิดภายในใจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ตัดสินใจนำทัพฝ่าวงล้อมออกมาที่ว่า “สถานการณ์ตึงเครียด ทหารอังวะเพิ่มกำลังหนุนเนื่องหนาแน่น ระดมยิงปืนใส่ทหารไทยที่ล้อมตายทับถมพระยาตากมองภาพเบื้องหน้าด้วยความรู้สึกหวนไหวใจสะท้าน พลันตัดสินใจหากขึ้นอยู่แต่ในวัดพิชัยมีแต่จะถูกพวกทหารอังวะรุมฆ่าตาย จึงคิดจะตีฝ่าวงล้อมออกไปเป็นทางรอดหนทางเดียว” (แวงและบงกชเพชร, 2548, น. 191)

นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้รู้ในการถ่ายทอดความคิดของตัวละครอื่นที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยแสดงความคิดของตัวละครบุญมาที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกสงสารเห็นอกเห็นใจสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ต้องพลัดพรากจากครอบครัวเนื่องจากต้องทำสงครามกับทัพพม่า ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า “นายบุญมากำลังครุ่นคิดปล่อยความคำนึงถึงครอบครัวของพี่ชายและครอบครัวของพระยาตากที่อัมพวา...พลงคิดสงสารพระยาตากกับขุนทหารทุกคนที่ต้องพลัดพรากจากเรือนตราครุฑทำสงครามพลีชีพ หากว่าไม่มีสงครามก็จะไม่ต้องจากกันเช่นนี้” (แวงและบงกชเพชร, 2548, น. 238)

การใช้มุมมองผู้เล่าแบบผู้รู้ในนวนิยายทั้ง 2 เรื่อง ส่งผลให้ผู้ประพันธ์สามารถนำเสนอเรื่องในลักษณะต่างๆ ได้ดังนี้

(1) ผู้ประพันธ์สามารถนำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดกับตัวละครต่างๆ ได้ ในเรื่องฟ้าใหม่ ผู้เล่าสามารถเล่าถึงเหตุการณ์ตัวละครทั้ง 4 ตัวได้ เช่น การเล่าเหตุการณ์ในช่วงปลายสมัยอยุธยาที่แสดงถึงความวาระร้ายภายในกรุงศรีอยุธยา ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นว่าคุณคนเล็กหรือกรมพระราชวังบวรฯ คงต่อสู้อยู่ในกรุงศรีอยุธยา ส่วนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงนำพรรคพวกจำนวนห้าร้อยคนออกจากกรุงศรีอยุธยา ดังคำประพันธ์ที่ว่า

“คุณเล็กอยู่ในกรุงหรือเพลานี้ เธอเห็นจะเล็ดลอดออกจากกรุงไปแล้ว
กรรมัง อยู่จะทำอะไรได้ อยู่ให้หัวอกแตกตายเพราะความเจ็บใจเปล่า”

“ขณะเมื่อกระผมออกมานั้น เรายังอยู่ขอรับ แต่เพลานี้ไม่แจ้ง คุณเล็ก
เป็นคนน้ำใจเด็ดเดี่ยว เธออาจซุ่มซ่อนอยู่จนหมดทางจะทำอะไรได้แล้วจึงเล็ด
ลอดหนีออกก็เป็นได้ เพราะเหลือแต่ตัวเธอผู้เดียวไม่มีกังวลสิ่งใด การจะทิ้งที่
เกิดในยามมีภัยนั้นเป็นของตดสินยากขอรับกระผม”

แต่การทิ้งที่เกิดยามมีภัยนั้นยอมมาถึงวันหนึ่งจนได้ ... พอเพลาค่ำมีด
สนิท ชิงพลบไม่ทันเดือนขึ้น พระยาวชิรปราการกำแพงเพชร ผู้ยังมีได้เคยขึ้นไป
วางตรา ณ จวนเจ้าเมืองตามตำแหน่งเลยนั้น ก็ตีฝ่าพร้อมด้วยสมัครพรรคพวก
ประมาณห้าร้อยคน ตัดออกจากค่ายวัดพิชัยมุ่งตรงสู่นครพาศิต

(ศุภร บุนนาค, 2547, น. 970)

ในเรื่องตากสินมหาราชผู้เล่าสามารถเล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดกับสมเด็จพระเจ้าตากสิน
มหาราชและตัวละครอื่น เช่น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสุบินถึงอดีตพระมหากษัตริย์
อยุธยาให้ย้ายราชธานีออกจากกรุงศรีอยุธยา โดยผู้เล่าเรื่องสามารถถ่ายทอดภาพบรรยากาศ
บทสนทนาระหว่างพระมหากษัตริย์พระองค์ต่างๆ กับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และ
ความรู้สึกของตัวละครต่างๆ ได้อย่างชัดเจน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

นกเค้าแมวเกาะที่กิ่งไม้ ส่งเสียงร้องลั่นแทรกด้วยเสียงนกแสกแผดเสียง
ก้อง พระยาตากหันกลับมา เงาดำปรากฏกายขึ้นที่ละคน ภาพนั้นเป็น
บุรพกษัตริย์ราชชาติขึ้น ทำให้ตกใจผะหนี

สุรเสียงของกษัตริย์องค์หนึ่งเอ่ยถามแผ่วเบา “ออกญาอชิรปราการใช่
หรือไม่”

พระยาตากตอบ “ใช่ เหตุใดจึงรู้จักเรา พวกท่านเป็นผู้ใด”

กษัตริย์ทรงตอบ “พวกข้าทุกคนเป็นพ่ออยู่หัวแห่งกรุงศรีอยุธยา”

พระยาตากอึ้งผงะ สิ้นหน้าคล้ายไม่เชื่อ

กษัตริย์อีกองค์ตรัสว่า “ดวงวิญญาณของข้าเจ็บ ข้าเสียใจกับชะตากรรมของกรุงศรีอยุธยา ข้าอุตส่าห์กอบกู้บ้านเมืองให้อำนาจของกรุงศรีอยุธยาปกแผ่ไพศาล หากคิดไม่ว่าจักพินาศอภัยถึงเพียงนี้”

(แรงแงและบงกชเพชร, 2548, น. 301)

หรือเหตุการณ์ทหารพม่าเข้าปล้นบ้านสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์นี้ โดยผู้เล่าเรื่องสามารถถ่ายทอดภาพการต่อสู้ระหว่างคนในครอบครัวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับทหารพม่า ทำให้ผู้อ่านเห็นความกล้าหาญของคุณหญิงสอนผู้เป็นภรรยาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รวมทั้งบ่าวไพร่ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังคำประพันธ์ที่ว่า

พระยาตากออกจากไปไม่ทันนาน เหตุการณ์ไม่คาดฝันก็เกิดขึ้น ทหารอั้งวะกลุ่มหนึ่ง 7-8 คน ขึ้นจู่โจมปล้นบ้านพระยาตาก

.....
คุณหญิงสอนยิงปืนออกไป ถูกทหารล้มตายลงทีละคน เหลือศัตรูอีก 3 คน กำลังตะเท่บใช้ดาบฟันบ่าวไพร่ ทหารคนหนึ่งจะบุกขึ้นมาบนเรือน ก็ม็ท้อยิงหมายหลังตกบันได เหลือทหารอีกสองคน เห็นทำสู้ไม่ไหว วิ่งหนีไป คุณหญิงสอนยิงข้างหลังจนทั้งสองล้มลงขาดใจตาย

(แรงแงและบงกชเพชร, 2548, น. 127-128)

(2) ผู้เล่าสามารถนำเสนอความคิดและบุคลิกลักษณะของตัวละครได้โดยตรงและโดยอ้อม ในเรื่องฟ้าใหม่ผู้ประพันธ์ได้ใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้รู้ถ่ายทอดความคิดและอารมณ์ความรู้สึกของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและบุคคลอื่นๆ ให้ผู้อ่านรับรู้ เช่น เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเจรจากับพระยาจันทบูรให้ร่วมกอบกู้บ้านเมือง แต่การเจรจาไม่เป็นผลเนื่องจากพระยาจันทบูรไม่มีมิตรกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยแสดงให้เห็นถึงทัศนคติของผู้เล่าเรื่องที่มีต่อท่าทีของพระยาจันทบูรและสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าการที่สมเด็จพระ

เจ้าตากสินมหาราชทรงใช้การเจรจากับพระยาจันทบูรก่อน เนื่องจากพระองค์ทรงหวังร่วมมือกันในการกอบกู้บ้านเมือง แต่ท่าทีของพระยาจันทบูรกลับคิดเป็นอื่นว่าตนก็สามารถตั้งตัวเป็นใหญ่ได้เช่นเดียวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

อันว่าเจ้าคนองค์นี้มีเคยเลยที่จะสังหารเพื่อนร่วมแผ่นดินรายนางบรรดาที่ตีได้ ทั้งนี้มิใช่อื่นไกล เพราะกุศลเจตนาที่จะปราบยุคเข็ญและกอบกู้แผ่นดินนั้นใสสุจริตแท้ ผู้ที่เพิ่งรู้จักกันใหม่และจะด่วนประหารเขาเสียนั้นมิชอบแก่เหตุผล...ข้อนี้แหละพระยาจันทบุรีปลั่งพลาดในการพิจารณา กลับยกความดีใส่ให้ตนเองและตีราคาพระประศาสน์องค์นี้เสียว่า “ไหนไหนก็คนตั้งตัวใหม่เหมือนกัน นั่นแหละ ใครจะยอมลงให้ใคร” ...

(ศุภร บุนนาค, 2547, น. 1036)

หรือถ่ายทอดบุคลิกลักษณะของตัวละครสำคัญทั้ง 4 ตัว จากเหตุการณ์แสนพบปะกับเจ้าคุณพี่ทั้งสาม โดยเน้นนำเสนอบุคลิกลักษณะของคุณคนใหญ่หรือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นอกจากนี้แสดงให้เห็นว่าบุคลิกลักษณะของคุณพี่ทั้งสามมีลักษณะแตกต่างกัน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เย็นวันหนึ่งแสนออกจากเวรเฝ้ากลับบ้าน ก็พอได้พบแขกผู้มารออยู่แต่ วัน เธอผู้นั้นคือนายสุจินดาหรือคุณคนเล็กนั่นเอง เธอเจริญรูปลักษณะในแบบของชายหนุ่มที่งดงาม เฉลียวฉลาด คล่องแคล่ว แต่สิ่งที่ทำให้แสนมีผู้จะสนทนินน้ำใจอย่างดูดีมีเท่าที่ที่เคยมีต่อเธอผู้พี่ก็ด้วยเหตุชนิดเดียว คือเธอออกจะเป็นคนดุและเด็ดขาด...ความรักอย่างน้องเล็กย่อมจะติดพี่ผู้ใหญ่ใจคอเยือกเย็น ย่อมจะเป็นธรรมดาที่จะต้องมอบให้แก่คุณผู้ใหญ่ เธอผู้นั้นมิใช่แต่เพียงเป็นนักรบหรือบัณฑิตโดยชาติตระกูล เธอยังเป็นนักปกครองโดยกำเนิดอีกด้วย วาจาของเธอออปรด้วยเหตุผล มีลักษณะเฝ้าโลมเย็นขึ้นจ้ำและโอบอ้อม การตัดสินใจเป็นของเธอคนกลาง การเลี้ยงไปหน้ากล้าตายได้แก่คุณคนเล็ก...

(ศุภร บุนนาค, 2547, น. 181-182)

นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ยังได้ใช้มุมมองแบบผู้รู้ในการถ่ายทอดความคิดของตัวละครอื่นที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จะเห็นได้จากการเล่าเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตีเมืองจันทบุรี โดยถ่ายทอดความคิดผ่านหลวงต่างใจหรือแสนแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคือผู้ที่พระราชสมภพมาเพื่อกอบกู้แผ่นดิน ซึ่งเป็นการแสดงการยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังคำประพันธ์ที่ว่า

หลวงต่างใจอุทานโดยสำรวจความปิติไว้มิได้ ท่านพระองค์นี้ช่างมีพระราชสมภพมาเพื่อกู้แผ่นดินโดยแท้ กองทัพมุ่งหน้าขึ้นเหนืออ้อมขึ้นทางขวาของเมือง อันจะถึงอยู่ในสองชั่วโมงข้าวดือดนี้แล้ว ความแล่นขับไวกแห่งพระเชาวนปฏิภาณมีมีที่จะวางใจแก่คนอันคบหากันในยามเมืองเป็นจลาจลนั้นเลย ทั้งนี้เพราะองค์ท่านตระหนักถ่องแท้ว่าแม้ผู้ซึ่งได้ตั้งตัวขึ้นพอยึดหลักมั่นได้แล้วในขณะนี้กลัวชวดเขตลงอีกวาระหนึ่งแล้วไซ้ร้ ที่จะชวนกันแก้มือศัตรูต่างด้าวได้นั้นอย่าพึงหวังอีกสืบไป มิรู้ที่จะพูดประการใด หลวงต่างใจก็ยกมือขึ้นจรดหน้าผากร้องสาธุการด้วยตื่นตันใจ

(ศุภร บุนนาค, 2547, น.1034)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นผู้ประพันธ์ใช้มุมมองแบบผู้รู้ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องฟ้าใหม่และเรื่องตากสินมหาราช ซึ่งเน้นแสดงวิกรมการกอบกู้บ้านเมืองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จะเห็นว่าการใช้มุมมองการเล่าเรื่องดังกล่าวส่งผลให้ผู้ประพันธ์สามารถนำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ตามต้องการ นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ยังสามารถแสดงความคิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและบุคคลอื่นๆ ผ่านเสียงของผู้เล่าเรื่องหรือของตัวละครในเรื่อง

การใช้มุมมองผู้เล่าซ้อน นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยอีก 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน เรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไข และเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพเป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าซ้อนเรื่องเล่า ทำให้มีการใช้มุมมองการเล่าเรื่องมากกว่าหนึ่งแบบ คือแบบผู้รู้และตัวละครเป็นผู้เล่าเรื่อง

ผู้วิจัยพบว่านวนิยาย 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไขและเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพใช้มุมมองการเล่าเรื่องแตกต่างไปจากเรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน กล่าวคือเรื่องผู้อยู่

เหนือเงื่อนไขและเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพฯ ใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้รู้ในเรื่องหลัก และให้ตัวละครเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะผู้รู้

เรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไขศิลาแลงเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในที่ขาดหายไป หรือ Missing Link จากเรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธนให้ผู้ร่วมโดยสารเรือปลาบินฟัง ส่วนเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพฯ ผ่านมุมมองของพระภิกษุรูปหนึ่งที่มีอดีตชาติ คือบุญมา หรือกรมพระราชวังบวรสถานมงคลเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้คริสโตเฟอร์ มิลตันฟัง

ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ที่เป็นผู้เล่าเรื่องหลักในเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไขถ่ายทอดเหตุการณ์บนเรือ “ปลาบิน” ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้ตัวละครศิลาแลงเล่าเรื่องราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่า “หลังจากที่เราได้คุยกันเรื่องต่างๆ อื่นๆ สัพเพเหระแล้ว พี่หลวงและพี่ขุนนี้เขาก็จัดเอาเรื่องเกี่ยวกับเจ้าตากที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนไว้มาพูดขึ้น ดูเหมือนจะเขียนเป็นทำนองเรื่องอ่านเล่นๆ เมื่อหลายปีมาแล้ว โดยให้ชื่อว่า ‘ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน?’ ... ผมเข้าใจว่าทั้งกับตันและคุณเองก็อาจจะได้เคยอ่านมาแล้วกระมัง?” (สุภา ศิริมานนท์, 2545, น. 11) หรือถ่ายทอดบุคลิกลักษณะของศิลาแลงว่ามีท่าทางลึกลับ และไม่มีภูมิหลังที่แน่นอน ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

“สวัสดิ์ ข'รับ คุณไฟโรจน์”

หนุ่มศิลาแลงได้ทักตอบด้วยอาการยิ้มละไมอย่างสุภาพแล้วก็เดินเลยไปเรื่อยๆ จนคล้อยหลังกัน พันตรีจอน สีฝ้ายยกมือซ้ายขึ้นลูบเส้นผมสีดอกเลาตอนข้างๆ หูของตนเองคล้ายจะคิดอะไรสักอย่างแล้วก็กระซิบ “คุณ, หมอนั่น ถ้าจะทักคนผิดแฮะ!”

ศิลาแลงมิได้ตอบว่าอะไร เขาคงยิ้มเฉยโดยไม่มองมาทางผู้พูด เดินเนิบๆ และสุดท้ายใจแรงอย่างสำนึกในความสดชื่น นัยน์ตามองตรงไปยังกลุ่มคนข้างหน้าเสมือนไร้ความหมาย แต่ก็มีแวววาวอันประหลาดอยู่ภายใต้แว่นกรอบกระซึ่งสวมกระชับอยู่นั้น

(สุภา ศิริมานนท์, 2545, น. 14)

สำหรับผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ที่เป็นผู้เล่าเรื่องหลักในเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพฯ ถ่ายทอดเรื่องราวและความคิดความรู้สึกของตัวละครทั้งในเรื่องหลักและเรื่องซ้อนได้ตั้งแต่ต้นจน

จบ ตัวอย่างเช่นผู้เล่าเรื่องถ่ายทอดความคิดความรู้สึกของคริสโตเฟอร์ มิลตัน ได้อย่างละเอียดชัดเจน ดังข้อความที่ว่า

นิทรรศการขนาดใหญ่แสดงชัยชนะของพม่าและจำลองการเข้ายึดทำลายกรุงศรีอยุธยา สะกดมิลตันให้ยั้งนิ่งอยู่กับที่เป็นเวลานาน ความตื่นเต้นค่อยๆ เปลี่ยนเป็นเสียใจและโกรธแค้น เขาอ่านคำอธิบายเกี่ยวกับความพ่ายแพ้ของกรุงศรีอยุธยาอย่างละเอียด และประทับใจบทบาทของแม่ทัพไทยผู้หนึ่งชื่อพระยาตาก ซึ่งได้นำทหารจำนวนห้าร้อยคนตีฝ่าวงล้อมของพม่าออกไปได้ เพียงเจ็ดเดือนหลังกรุงศรีอยุธยาแตก แม่ทัพผู้นั้นก็สามารถรบชนะทหารพม่าและประกาศตนเป็นอิสระแล้วก่อตั้งเมืองหลวงขึ้นใหม่ที่กรุงธนบุรีในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2310 ถึงแม้มิลตันจะได้เคยอ่านเรื่องราวเหล่านี้มาเมื่อเรียนอยู่ในมหาวิทยาลัย แต่นิทรรศการที่ปรากฏอยู่ต่อหน้าเขาในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ทำให้ประวัติศาสตร์กลับฟื้นคืนชีวิตขึ้นอย่างชัดเจน

“นั่นคือจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย !” เสียงพูดอย่างเคียดแค้นเป็นภาษาไทยดังขึ้นด้านหลัง ทำให้มิลตันหันกลับมาดู พระภิกษุรูปหนึ่งในวัยสี่สิบเศษยื่นมองเขาด้วยดวงตาที่มีพลังแต่ขณะเดียวกันก็สุภาพอ่อนโยน...

(ปองพล อติเรกสาร, 2548, น. 27)

จะเห็นว่าผู้เล่าเรื่องบรรยายความคิดความรู้สึกของคริสโตเฟอร์ มิลตัน ก่อนที่จะได้ฟังเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แสดงให้เห็นว่ามิลตันมีความสนใจเรื่องราวประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ พระภิกษุจึงได้เล่าเรื่องราวต่างๆ ให้มิลตันฟัง

นอกจากนี้ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ในเรื่องหลักนำเสนอความคิดของมิลตันที่แสดงให้เห็นว่าหลังจากฟังเรื่องราวที่พระภิกษุเล่าให้ฟังแล้วทำให้มิลตันรู้ว่าพระภิกษุรูปนั้น ก็คือบุญมาหรือกรมพระราชวังบวรสถานฯ ดังคำประพันธ์ที่ว่า “มิลตันเกิดอาการขนลุกชูขึ้นมาทั่วทั้งตัว เมื่อเขานึกขึ้นได้ว่า ใบหน้าของอนุสาวรีย์เบื้องหน้านานี้เหมือนกับหน้าของพระภิกษุผู้กล้าที่เขาเคยอยู่ด้วยตลอดทั้งวันที่พิพิธภัณฑ์นั่นเอง” (ปองพล อติเรกสาร, 2548, น. 635-636)

สำหรับการใช้ผู้เล่าเรื่องที่เป็นตัวละครที่อยู่ในฐานะผู้รู้เล่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไขใช้ตัวละครศิลาแลงเป็นผู้เล่าถ่ายทอดเรื่องราวตั้งแต่การ

เริ่มต้นหลบหนีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจนหลบหนีสำเร็จ และแสดงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของตัวละครสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จะสังเกตเห็นได้ว่าช่วงเริ่มต้นการหลบหนีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรู้สึกสับสน แต่ระหว่างการหลบหนีผู้เล่าเรื่องให้ตัวละครผู้ช่วยเหลือ 4 ตัวค่อยๆ ทบทวนเรื่องราวในอดีตให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชฟัง ทำให้ในตอนจบเรื่องที่ศิลาแลงเล่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเกิดความรู้สึกสำนึกความผิดที่พระองค์เคยกระทำว่า “บุรุษผู้เปรียบเสมือนพยัคฆ์ร้ายตัวหนึ่งซึ่งสร้างตัวของเขาจากหลังม้า ลุยอำนาจขึ้นไปสู่บุษบกบัลลังก์ทองได้สำนึกตัวและเข็ญลงมาสู่สภาพสามัญดั้งเดิมแล้วนับแต่วินาทีนี้!” (สุภาศิริมานนท์, 2545, น. 140)

เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพระใช้ตัวละครพระภิกษุเป็นผู้เล่า และถ่ายทอดเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงในปลายสมัยอยุธยาจนถึงกรุงธนบุรีและไปสู่การเกิดรัตนโกสินทร์ ผู้เล่าเรื่องแสดงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของตัวละครต่างๆ ในเรื่อง โดยเฉพาะพัฒนาการของบุญมาหรือกรมพระราชวังบวรฯ และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งเป็นตัวละครสำคัญทำให้เรื่องราวดำเนินไปได้ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ตัวอย่างเช่นการบรรยายสภาพกรุงศรีอยุธยาที่ถูกพม่าเผาทำลายเป็นการแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของกรุงศรีอยุธยาจากที่เคยเจริญรุ่งเรืองมากที่สุดมาอยู่ในสภาพที่ย่ำแย่มากที่สุด

... พระเจ้าตากและทหารทุกคนมองเห็นสภาพความพินาศของกรุงศรีอยุธยาได้อย่างชัดเจนในแสงแดดยามสาย และแทบจะไม่เชื่อสายตาตนเองเลย เพราะทหารส่วนใหญ่เคยเห็นกรุงในสภาพที่เจริญรุ่งเรืองเต็มที่ยังจำภาพกำแพงเมืองสูงใหญ่แข็งแรงที่เคยป้องกันรักษากรุงให้ยืนยงมาเป็นเวลาสี่ร้อยกว่าปี บัดนี้ได้ถูกทำลายลงเป็นเศษอิฐกองระเนระนาดอยู่บนดิน กำแพงบางส่วนที่ยังตั้งอยู่ก็เป็นรูพรุนรอเวลาที่จะพังลงมาทุกเมื่อ

มองผ่านเศษอิฐซากกำแพงเข้าไปภายในพระนคร เห็นวัดวาอารามและบ้านเรือนที่เคยสวยงามถูกทำลายเผาไหม้ดำเป็นตอตะโก...

(ปองพล อติเรกสาร, 2548, น. 157-158)

การใช้ผู้เล่าเรื่องทั้งผู้รู้ที่เป็นผู้เล่าเรื่องหลักและตัวละครในฐานะผู้รู้ที่เป็นผู้เล่าเรื่องซ้อนในเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพระและเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไขส่งผลให้ผู้ประพันธ์สามารถนำเสนอเรื่องในลักษณะต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

(1) ผู้ประพันธ์สามารถนำเสนอความคิด ทักษะ อารมณ์ความรู้สึกของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และตัวละครต่างๆ ทั้งที่อยู่ในเรื่องหลักและเรื่องซ้อนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามารถถ่ายทอดความคิดของตัวละครในเรื่องหลักระหว่างที่ตัวละครเล่าเรื่องซ้อนได้ เช่น เรื่องผู้ อยู่เหนือเงื่อนไผ่ มีการนำเสนอความคิดของตัวละครอักษรมหาชัย ซึ่งเป็นตัวละครในเรื่องหลักผ่านเสียงของตัวละครว่า

“เรื่องทั้งหมดที่คุณเล่ามา ...ศิลาแลง, ส่วนใหญ่หรือส่วนสาระสำคัญที่เดียวพวกเราไม่เคยได้รู้เห็นกันมาเลยในชีวิต มันให้ความรู้แก่เรามาก ผมเองรู้มาบ้างเป็นบางตอนบางสถานที่และบุคคลบางคนเล็กๆ น้อยๆ มันน่าอัศจรรย์ไม่ใช่เล่น ... น่าอัศจรรย์ทีเดียว”

หยุดมองหน้าศิลาแลงหนุ่มพิลึกคนนั้นนิดหนึ่ง

“แต่ทว่า ... ขออภัยเถอะนะครับ ผมอยากจะพูดจากหัวใจให้รู้ว่า ใจใจของผมนี้ทางหนึ่งก็ทิ้ง ทางหนึ่งก็ลี้เลโดยคิดว่าไม่น่าเชื่อ แต่อีกทางหนึ่งก็มั่นใจว่าล้วนแต่เป็นเหตุการณ์ที่เป็นจริงสมจริงทั้งสิ้น...”

(สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 105)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ศิลาแลงเล่าเป็นเรื่องราวที่อักษรมหาชัยไม่เคยรู้มาก่อน หรือการถ่ายทอดความคิดและอารมณ์ความรู้สึกของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชระหว่างหลบหนีการประหาร ดังข้อความที่ว่า “หลวงพระยาตากกระสับกระส่ายและวุ่นวายในใจอย่างยิ่งทีเดียวเมื่อได้ยินสิ่งเหล่านี้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่สุดคำพูดคำหลัง เสียงถอนหายใจยาวและดังตามติดมา 2-3 ครั้ง ... หลวงพระยาตากรู้สึกเสมือนมีเข็มเข็มไบน้หน้า ขบกรามเข้าด้วยอย่างแค้นใจ มือทั้งสองกำแน่นลงบนกราบเรือโดยไม่รู้สึกตัว” (สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 38) เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ แสดงอารมณ์ความรู้สึกของพระภิกษุ ซึ่งเป็นตัวละครในเรื่องหลักและผู้เล่าเรื่องเรื่องซ้อน ดังคำประพันธ์ที่ว่า “เมื่อมิลตันเงยหน้าขึ้นมาเพื่อจะถาม ก็ต้องชะงักเมื่อเห็นพระภิกษุยืนตัวหนึ่งตรงสายตาเหม่อจ้องไปยังบันไดที่นำไปสู่ชั้นสองของอาคารเบื้องหน้า มิลตันสังเกตเห็นสีหน้าของพระภิกษุซีดสลดลงและแววตาสะท้อนความเศร้าลึกๆ” (ปองพล อติเรกสาร, 2548, น. 582) เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระภิกษุรู้สึกเศร้าสลดใจกับเรื่องราวที่ตนเองกำลังเล่าให้คริสโตเฟอร์ มิลตันฟัง นอกจากนี้จะนำเสนออารมณ์ของตัวละครในเรื่องหลักแล้วผู้ประพันธ์ยังถ่ายทอดความคิดของ

ตัวละครในเรื่องซ็อน เช่น ความคิดของบุญมาที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเหมาะสมที่จะเป็นผู้นำในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา เนื่องจากมีความกล้าหาญ และบุญบารมี ดังคำประพันธ์ที่ว่า

บุญมาได้ฟังพระเจ้าตากประกาศเป้าหมายของพระองค์ชัดเจนเช่นนั้นก็ดีใจมาก รู้สึกในทันใดว่าพระเจ้าตากทรงมีความเข้มแข็งอาจหาญ อันเป็นคุณสมบัติของผู้นำที่เขาได้ถวิลหามาช้านาน...สังเกตเห็นและประทับใจในพระลักษณะอันน่าเกรงขามสมเป็นผู้มีบุญบารมี จึงแน่ใจทันทีว่าพระเจ้าตากทรงเป็นผู้เดียวเท่านั้นในยามนี้ ที่จะสามารถต่อสู้เอาชนะศัตรูทั้งปวง และรวบรวมอาณาจักรไทยให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงอีกครั้งหนึ่งได้

(ปองพล อติเรกสาร, 2548, น. 147)

(2) ผู้ประพันธ์สามารถบรรยายภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครต่างๆ ได้ เช่น เรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* ผู้ประพันธ์บรรยายภาพบรรยากาศระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเดินทางหลบหนีการประหาร ซึ่งเป็นบรรยากาศที่สัมพันธ์กับภาวะอารมณ์ความรู้สึกของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่อยู่ในความสับสนและหวาดกลัว ดังจะเห็นได้จาก

เรือเล็กลำนั้นแล่นเสียบออกมาข้างๆ ป้อมวิชัยประสิทธิ์ตรงปากคลองบางกอกใหญ่อย่างเจียบสนิท ... ความมืดของวันแรม 9 ค่ำในตอน 2 ทุ่มแผ่คลุมอยู่อย่างวังเวงโดยทั่วไป ... กระแสลมมีพัดอยู่เฉื่อยฉิวจนรู้สึกเย็นแทนจะร้อนอบอ้าวเหมือนบนฝั่ง ท้องฟ้าสีน้ำเงินแก่แลดูสูงเว้งว่างเพราะปราศจากเมฆหมอก มีแต่แสงระยิบระยับของดวงดาวที่กระจายไปทั่ว...

(สุภา ศิริมานนท์, 2545, น. 29)

ส่วนเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* ผู้ประพันธ์ถ่ายทอดภาพเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงต่อสู้ทัพพม่าที่ค่ายโพธิ์สามต้น ซึ่งให้ภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงต่อสู้กับทัพพม่าอย่างกล้าหาญที่ว่า “ไม่ว่าพระเจ้าตากทรงบ่าหน้าไปทางใด ทางนั้นก็ถูกตีทะลวงเป็นช่อง พระเจ้าตากทรงสังหารข้าศึกนับไม่ถ้วน เพียงชั่วโมงเดียว ทั้งพระแสง

ดาบ ทั้งพระกรและพระหัตถ์ข้างขวาก็ชุ่มโชกไปด้วยเลือด...” (ปองพล อติเรกสาร, 2548, น. 160)

สำหรับเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* กล่าวในข้างต้นแล้วว่ามีการใช้มุมมองการเล่าเรื่องที่แตกต่างกันไปจากนวนิยายเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* และเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* กล่าวคือเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* ใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบบุรุษที่ 1 ในเรื่องหลัก โดยเรียกแทนตัวเองว่า “ข้าพเจ้า” ซึ่งเป็นผู้เล่าที่เล่าเฉพาะเหตุการณ์ที่ตนประสบ ในที่นี้ “ข้าพเจ้า” เล่าประสบการณ์ของตนเองหลังจากที่มารับตำแหน่งเป็นบรรณารักษ์หอสมุดแห่งชาติได้หกเดือน และพบข้อเขียนที่เป็นเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังจะเห็นได้จากการบรรยายในตอนเปิดเรื่องที่ว่า

ข้าพเจ้ากับคนยามเดินไปที่ห้องนั้น เราย่องไปอย่างเบาๆ พอถึงห้องก็แอบดู เห็นคนแก่จริงๆ อย่างที่ยามบอก วันนี้กำลังรื้อตู้เอกสารในช่องที่เกี่ยวกับปลายรัชกาลของพระเจ้ากรุงธนบุรี รื้อออกมากระจัดกระจายอยู่กับพื้น ภาพที่เราแลเห็นเป็นชายชราผอมขาว นุ่งผ้าโจงกระเบนไม่ใส่เสื้อ มีแต่ผ้าพาดไหล่ ทั้งผ้าถุงผ้าห่มเป็นสีขาว เป็นร่างใหญ่ ใหญ่อย่างที่ไม่น่าเชื่อว่าคนไทยร่างจะใหญ่ปานนั้น

(วิจิตรวาทการ, 2546, น. 301)

จากนั้น “ข้าพเจ้า” จึงเขียนเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้น แต่เป็นการเขียนที่เสมือนว่าถูกวิญญาณลึกลับเข้าสิง ดังข้อความที่ว่า “ความรู้สึกของข้าพเจ้าในขั้นต่อมา ก็คือรู้สึกว่ามีมือหนึ่งจุดดึงข้าพเจ้าไปที่โต๊ะเขียนหนังสือ ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนมีอะไรมาสั่งบังคับให้ข้าพเจ้าหยิบกระดาษหยิบปากกาขึ้นเขียน ข้าพเจ้าเขียนด้วยความรู้ความคิด ซึ่งข้าพเจ้าไม่ทราบว่ามีมาจากไหน ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนมีอะไรมากระซิบบอกให้ข้าพเจ้าเขียนและข้าพเจ้าก็เขียนเหมือนนักเรียนที่เขียนตามคำบอก” (วิจิตรวาทการ, 2546, น. 304-305)

ผู้วิจัยพบว่าในขณะที่เล่าเรื่องซ้อน ซึ่งเป็นเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้ประพันธ์ยังคงใช้มุมมองการเล่าเรื่องของ “ข้าพเจ้า” ที่อยู่ในฐานะผู้รู้ ที่เล่าเหตุการณ์ต่างๆ ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจากภายนอกสามารถถ่ายทอดเรื่องราว ความคิด ความรู้สึกของตัวละครในเรื่องซ้อนได้ เช่น การนำเสนอเหตุการณ์พระยาสุรศักดิ์เข้าจับตัวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แสดงให้เห็นว่าพระยาสุรศักดิ์กำเริบและหมิ่นเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสิน

มหाराช แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีผู้จงรักภักดีกับพระองค์ที่พร้อมต่อสู้กับพระยาธรรมรงค์ ดังข้อความที่ว่า

“มา พระยาธรรมรงค์ เข้าไปกับแก” สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีรับสั่ง
ภายหลังที่ได้ทรงทอดพระยาทั้งสองไว้ประเดี๋ยวหนึ่ง

คราวนี้พระยาธรรมรงค์ก็กำเริบ พอเห็นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงยอมให้
จับ ก็ร้องสั่งให้ทหารมัดสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

“ถ้าแกมัดสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี” พระยาธิเบศร์ร้อง “ฉันจะต้องทำผิด
พระบรมราชโองการ แม้จะมีเพียงสองคนเท่านั้น ก็จะต้องตาย”

“มันไม่ใช่ธุระอะไรของแกทั้งสองคน” พระยาธรรมรงค์พูด “เอ้า ทหาร มัด”

ในทันใดนั้น ดาบทั้งสองที่ปักอยู่กับพื้น ก็ถูกกระชากออกมา พระยา
ธิเบศร์กับพระยาอำมาตย์ก็เข้าพันทหารของพระยาธรรมรงค์ ที่เข้ามามัดสมเด็จพระ
เจ้ากรุงธนบุรี การต่อสู้อย่างดุเดือดก็ได้เริ่มขึ้น ในระหว่างทหารของพระยาธรรมรงค์
กับขุนนางผู้จงรักภักดีทั้งสอง...

(วิจิตรวาทการ, 2546, น. 325)

นอกจากนี้ผู้เล่ายังสามารถเปลี่ยนมุมมองจากการบรรยายเหตุการณ์ภายในกรุง
ธนบุรีไปสู่การบรรยายเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกที่ทรงประทับอยู่ที่เขมร ดัง
ข้อความที่ว่า “เหตุการณ์ระส่ำระสายในกรุงธนบุรี ได้ทราบออกไปถึงสมเด็จพระเจ้าพระยามหา
กษัตริย์ศึก เมื่อสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกได้ทราบ ก็รีบส่งบสงครามกับเขมร แล้วให้พระ
ยาสุริยอภัยผู้เป็นหลาน ยกกองทัพล่วงหน้ากลับมากองและให้คำสั่งมาว่า ถ้าบ้านเมืองเป็น
จลาจลก็ให้รักษากรุงไว้ จนกว่าสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจะกลับถึงพระนคร” (วิจิตร
วาทการ, 2546, น. 327) หรือการเล่าเหตุการณ์การชำระโทษหลวงอาสาศึก ซึ่งเป็นการเปลี่ยน
มุมมองภายหลังจากการเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลบหนีการประหารสิ้นสุดลง
เป็นการเปลี่ยนจุดเน้นของเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่ามีการชำระโทษสมเด็จพระเจ้าตากสิน
มหาราชเกิดขึ้นจริง ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

“เอาตัวฉันมาทำไม?” หลวงอาสาศึกพูดด้วยน้ำเสียง และวิธีรับสั่งของ
สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีอย่างไม่ผิดเพี้ยน

“เอามาชำระโทษ” พระยาคนหนึ่ง ซึ่งทำทางเป็นหัวหน้า หรืออาวุโส
สูงสุดในหมู่ข้าราชการเหล่านั้นพูด

“ใครเป็นผู้ชำระ?” หลวงอาสาศึกถาม

“พวกเราทั้งหมดนี้เป็นผู้ชำระ” พระยาผู้นั้นตอบ

“ทำไมสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกไม่ชำระเอง?”

“ไม่ทราบ แต่ท่านมอบหมายหน้าที่ให้พวกเราเป็นผู้ชำระ”

.....

คราวนี้ก็ไม่มีใครตอบ เพราะปัญหาที่ว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียังเป็น
พระเจ้าแผ่นดินอยู่นั้น เป็นปัญหาที่ไม่ต้องมีข้อสงสัย

“พวกเรารู้หรือไม่” หลวงอาสาศึกพูดด้วยน้ำเสียงของสมเด็จพระเจ้ากรุง
ธนบุรี “ว่าพวกเรากำลังทำผิดกฎหมายเทียบบาล ถอดชั้นเสียดก่อนชี่ ถอดจากพระเจ้าแผ่นดินเสียดก่อน...”

(วิจิตรวาทการ, 2546, น. 353-355)

นอกจากนี้การใช้มุมมองการเล่าเรื่อง “ข้าพเจ้า” ในฐานะผู้รู้สามารถแสดงทัศนะที่มี
ต่อเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตัวอย่างเช่นผู้เล่าเรื่องแสดงทัศนะที่มีต่อเรื่องราว
ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่ามีเรื่องราวที่ขัดแย้งกับพงศาวดาร จะเห็นได้จากข้อความ
ที่ว่า “อันที่จริง เรื่องราวก็ขัดกันตลอดมา พงศาวดารยืนยันว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนเป็นบ้า แต่
พงศาวดารก็ยืนยันว่ามีการเอาตัวมาไต่สวนชำระโทษ ไม่รู้ว่าเชื่อข้างไหน ถ้าเป็นบ้าจริง จะ
เอาตัวมาไต่สวนชำระโทษกันทำไม ไต่สวนคนบ้าจะไต่สวนอย่างไร” (วิจิตรวาทการ, 2546, น.
353) หรือการวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์และการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้
ไม่ได้มีแต่การยกย่องชื่นชมเท่านั้น จะเห็นได้จากผู้เล่าเรื่อง “ข้าพเจ้า” แสดงทัศนะเกี่ยวกับการ
ปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยแสดงทัศนะให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระสติไม่สมบูรณจึงไม่สามารถปกครองบ้านเมืองให้มีความสงบสุขได้ ดัง
คำประพันธ์ที่ว่า

แต่เป็นธรรมชาติอยู่นั่นเอง เมื่อพระมหากษัตริย์ผู้เป็น
สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ถ้ามีพระสติไม่สมบูรณก็เป็นผลร้ายมาก กิจการทุก
อย่างก็ระส่ำระสาย ความเสียดส่อฉ้อฉลก็บังเกิดขึ้น การฉ้อราษฎร์บังหลวงก่อ

ความเดือดร้อนแก่ราษฎรมีขึ้นทั่วไปในพระนคร พลเมืองได้รับความเดือดร้อน เพราะการกระทำของเจ้าหน้าที่ การกระทำซึ่งถ้าเป็นสมัยนี้ก็จะต้องเรียกว่า คอรัปชั่น เมื่อพลเมืองเดือดร้อน ก็พูดกันว่า เป็นความผิดของพระเจ้าแผ่นดิน (วิจิตรวาทการ, 2546, น. 317-318)

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าสถานะของตัวละครที่เป็นผู้เล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่อง *ไครษำพระเจ้ากรุงธน* และเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* มีความแตกต่างจากเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* กล่าวคือผู้เล่าเรื่องในเรื่อง *ไครษำพระเจ้ากรุงธน* อยู่คนละยุคกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และเกิดความสนใจเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เนื่องจากพบดวงวิญญาณในหอสมุดหรือตู้เอกสารที่เกี่ยวกับเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยเฉพาะเรื่องราวในปลายรัชสมัย ดังเสียงของ “ข้าพเจ้า” ที่เป็นผู้เล่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเรื่อง *ไครษำพระเจ้ากรุงธน* ที่ว่า

“เราไม่ต้องการอะไรนอกจากความรู้ สังเกตดวงวิญญาณนั้นสนใจในเอกสารตอนปลายรัชสมัยธนบุรี เราต้องการความรู้เพิ่มเติมในตอนนี้เป็นอย่างยิ่ง เพราะความเห็นของนักประวัติศาสตร์ขัดกันอยู่มากมาย ถ้าดวงวิญญาณนี้รู้เห็นเหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใด หากจะโปรดให้ข้าพเจ้าทราบบ้าง ก็จะเป็นพระคุณอย่างเหลือล้น”

(วิจิตรวาทการ, 2546, น. 303)

ส่วน “ศิลาแลง” ผู้เล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* เป็นสามัญชนที่สนใจและรับรู้เรื่องราวในปลายรัชสมัย โดยแสดงให้เห็นว่าเรื่องราวที่ตนกำลังจะเล่าเป็นส่วนที่ขาดหายไปจากเรื่องราวของหลวงวิจิตรวาทการ ดังเสียงของศิลาแลงที่ว่า “...เรื่องที่ผมได้อ่านมาและจะนำมาเล่านี้เป็น Missing Link อันหนึ่งและอันเดียวในข้อเขียนของหลวงวิจิตรวาทการชิ้นนั้น หรือถ้าหากสมมุติกันว่าหลวงวิจิตรวาทการได้เขียนทุกๆ สิ่งทุกๆ ตอนออกมาจากความเป็นจริงที่สอบค้นมาได้ละก็ ตอนที่ผมจะเล่าให้ฟังนี้ก็เป็น Missing Link แห่งข้อความรู้ของหลวงวิจิตรเลยที่เดียว” (สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 18) จะเห็นว่าสถานะของผู้เล่าเรื่องในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 2 เรื่องเป็นบุคคลที่อยู่ต่างยุคสมัยกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และสนใจเรื่องราวเฉพาะช่วงปลายรัชสมัยเช่นเดียวกัน

ส่วนพระภิกษุผู้เล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเรื่อง*รัตนโกสินทร์: กำเนิด* กรุงเทพมหานครกำหนดให้มีสถานะเสมือนว่าเคยร่วมอยู่ในยุคสมัยเดียวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เนื่องจากพระภิกษุในอดีตชาติคือบุญมา ผู้มีบทบาททออบกู้บ้านเมืองและรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นร่วมกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้ประพันธ์กำหนดให้ตัวละครพระภิกษุเป็นทั้งผู้เล่าเรื่องในฐานะผู้รู้และมีความสัมพันธ์กับบุญมาในอดีตชาติ การใช้มุมมองการเล่าเรื่องของพระภิกษุจึงมีลักษณะเป็นผู้รู้และสามารถเล่าเรื่องราวของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และเรื่องราวของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลต่อไปได้ในขณะที่สิ้นสุดเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแล้ว

นอกจากนี้ผู้เล่าเรื่องในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* และเรื่อง*ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* เน้นสาเหตุการเล่าเรื่องที่แตกต่างกันของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับประวัติศาสตร์ แต่ความคิดของผู้เล่าเรื่องที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายทั้ง 2 เรื่องนี้ไม่แตกต่างกัน จะเห็นว่าความคิดของ “ข้าพเจ้า” ในเรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* ยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้กอบกู้บ้านเมือง และเน้นที่ในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้ไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ ทำให้การเล่าเรื่องของ “ข้าพเจ้า” เน้นไปที่การแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นตัวอย่างของพระมหากษัตริย์ที่ไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้อย่างราบรื่น ส่วนความคิดของศิลาแลงไม่ได้ยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์ แต่ยกย่องในฐานะนักรบผู้กอบกู้บ้านเมือง เหตุการณ์ต่างๆ ที่เล่าผ่านมุมมองของศิลาแลงจึงเป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นความสามารถด้านการรบที่เปี่ยมด้วยลักษณะของผู้นำที่มีความกล้าหาญ

จะเห็นได้ว่าแม้ผู้เล่าเรื่องจะเป็นตัวละครในเรื่องเล่าหลัก แต่การเล่าเรื่องเป็นแบบผู้รู้สอดคล้องกับการวางโครงเรื่องที่เป็นเรื่องเล่าซ้อนเรื่องเล่า การเล่าเรื่องแบบผู้รู้ในการเล่าเรื่องราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ทั้ง 5 เรื่อง มีจุดมุ่งหมายต่างกัน จะเห็นว่าเรื่อง*ฟ้าใหม่* เรื่อง*รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* และเรื่อง*ตากสินมหาราช* มีจุดมุ่งหมายยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยที่ผู้ประพันธ์เรื่อง*ฟ้าใหม่* และเรื่อง*ตากสินมหาราช* ใช้ผู้เล่าแบบผู้รู้เสนอวีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผ่านการยกย่องโดยตรง ผ่านตัวละครอื่น และผ่านการกระทำและความคิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเอง ส่วนผู้ประพันธ์เรื่อง*รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* ยกย่องวีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผ่านมุมมองแบบผู้รู้ แต่เสมือนว่าผู้เล่าเรื่องคือบุญมาในอดีตชาติ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เสมือนว่าบุญมาเห็น ซึ่งเป็นด้านบวก คือการเป็นวีรบุรุษกู้ชาติบ้านเมือง

ส่วนนวนิยายอีก 2 เรื่อง คือ เรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน*และเรื่อง*ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข*แสดงทัศนะที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในเรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน*ต่างแสดงทัศนะต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผ่านเสียงของผู้เล่าเรื่อง ส่วนเรื่อง*ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข*ให้ตัวละครอื่นวิพากษ์วิจารณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่มุมมองแบบผู้รู้ของตัวละครผู้เล่าเรื่องยังทำให้สามารถนำเสนอความคิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่สำนึกต่อความผิดที่กระทำอีกด้วย

จากที่กล่าวทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าการใช้มุมมองการเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์แต่ละเรื่องมีวิธีแตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะในการประพันธ์นวนิยายมีมุมมองการเล่าเรื่องหลากหลายให้ผู้ประพันธ์เลือกใช้ ผู้ประพันธ์จึงอาจกำหนดให้ผู้รู้หรือตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเป็นผู้เล่าเรื่องก็ได้ ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้เรื่องราวและภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแตกต่างกันทั้งในด้านบวกและด้านลบจาก “เสียง” ของผู้เล่าเรื่องที่หลากหลาย นำสังเกตว่าการใช้มุมมองการเล่าเรื่องในนวนิยายที่มุ่งเน้นการวิพากษ์วิจารณ์มักจะเล่าผ่าน “เสียง” ของตัวละครในฐานะผู้รู้ ทำให้ผู้ประพันธ์สามารถวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์และเรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ตามต้องการทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อีกทั้งในด้านเนื้อหา นวนิยายอิงประวัติศาสตร์บางเรื่องไม่ได้มุ่งเน้นการเล่าเรื่องของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพียงเรื่องเดียว การใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้รู้หรือตัวละครที่อยู่ในฐานะผู้รู้ทำให้นำเสนอเรื่องเล่าของตัวละครอื่นๆ ไปพร้อมกับเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ และการใช้มุมมองของตัวละครที่อยู่ในฐานะผู้รู้ทำให้เล่าเรื่องสามารถเล่าเรื่องราวที่ประวัติศาสตร์กระแสหลักไม่เล่าถึงหรือละทิ้งไป โดยอ้างแหล่งข้อมูลที่ตัวละครมีอยู่ซึ่งไม่ใช่แหล่งที่มาของประวัติศาสตร์กระแสหลัก ทำให้เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจากเสียงของตัวละครเหล่านี้มีความ “เป็นไปได้”

3.2.3 เปรียบเทียบกลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

จากการวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทั้งในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยพบว่ากลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีส่วนสัมพันธ์กับประเภทวรรณกรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือประเภทวรรณกรรมมีส่วนกำหนดกลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อถึงผู้อ่าน ผู้วิจัยสังเกตว่ากลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติไม่มีความซับซ้อนเหมือนกับกลวิธีการนำเสนอ

เรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ อีกทั้งกลวิธีการนำเสนอเรื่องของวรรณกรรมทั้งสองประเภทมีความเหมือนและแตกต่างกันในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

(1) การประกอบสร้างเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจะเน้นการเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่นำไปสู่จุดมุ่งหมายเฉพาะของวรรณกรรม คือมุ่งเชื่อมโยงเหตุการณ์เพื่อสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้บ้านเมืองและในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้รวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น องค์ประกอบสำคัญที่ปรากฏในชุดเหตุการณ์ของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกเรื่อง คือเรื่องราวช่วงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและเรื่องราวช่วงการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น อีกทั้งรายละเอียดของเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผู้ประพันธ์เลือกนำมาประกอบในเรื่องราวแต่ละช่วงก็มุ่งเน้นที่การแสดงให้เห็นถึงความเป็นบุคคลเหนือบุคคลธรรมดาทั่วไปจึงมีการเพิ่มเติมรายละเอียดของเหตุการณ์ที่แสดงถึงบุญญาบารมีและเดชานุภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในส่วนกำเนิด ที่เน้นอภินิหาร และการทำสงครามที่เน้นแสดงให้เห็นบุญบารมีที่มีเหนือธรรมชาติ การที่วรรณกรรมทุกเรื่องมีจุดมุ่งหมายเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทำให้องค์ประกอบหลักของเรื่องประกอบด้วยชุดเหตุการณ์เดียวกัน ต่างกับในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์

การประกอบสร้างเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีความซับซ้อนมากกว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ กล่าวคือผู้ประพันธ์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เลือกสรรเหตุการณ์ต่างๆ มาประกอบสร้างเป็นเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในลักษณะที่แตกต่างกันมากกว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ เนื่องจากจุดมุ่งหมายในการนำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะการสรรเสริญพระเกียรติเท่านั้นทำให้เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีความหลากหลายแบ่งออกเป็น 2 ชุด ชุดแรกได้แก่เรื่องฟ้าใหม่ เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ และเรื่องตากสินมหาราช เน้นนำเสนอเรื่องราวหลายช่วงเชื่อมโยงกัน โดยมีจุดมุ่งหมายประการหนึ่งที่มุ่งสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงเน้นเรื่องราวช่วงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและเรื่องราวช่วงการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น ส่วนชุดที่สอง ได้แก่ เรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธนและเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไข่มงูวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเมื่อเป็นพระมหากษัตริย์จึงนำเสนอเฉพาะเรื่องราวช่วงปลายรัชสมัย

กล่าวได้ว่าจุดมุ่งหมายการประพันธ์เป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบสร้างเรื่องเล่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในการประพันธ์เพื่อยกย่องสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วรรณกรรมทั้งสองประเภทโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ผู้ประพันธ์มุ่งให้รายละเอียดของเหตุการณ์ที่ตรงกันในชวงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น แต่มีส่วนที่แตกต่างกันคือวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เน้นบุญบารมีของพระมหากษัตริย์มากกว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ทำให้รายละเอียดของเหตุการณ์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มเติมหรือแทรกอธิบายไว้ในเรื่องราวช่วงภูมิหลัง นอกจากนี้การเลือกสรรเหตุการณ์นำมาประกอบสร้างเป็นเรื่องเล่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติยังมีข้อจำกัดมากกว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากเนื้อหาส่วนใหญ่ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มุ่งสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในด้านต่างๆ ทำให้ผู้ประพันธ์ต้องให้รายละเอียดของเหตุการณ์ที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพในด้านบวก ในขณะที่เนื้อหาของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์แต่ละเรื่องเน้นเรื่องราวแตกต่างกัน ทำให้รายละเอียดของเหตุการณ์ในเรื่องราวแต่ละช่วงหลากหลายขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์แต่ละคน หากผู้ประพันธ์มีจุดมุ่งหมายที่มุ่งสรรเสริญพระเกียรติก็จะเน้นความสำคัญของเหตุการณ์ในช่วงกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นเช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพื่อให้อ่านเห็นภาพในด้านบวก หากผู้ประพันธ์มีจุดมุ่งหมายในการวิพากษ์วิจารณ์ความบกพร่องก็จะมุ่งเน้นนำเสนอเรื่องราวช่วงสิ้นสุดรัชสมัยเพื่อให้อ่านเห็นภาพในด้านลบ ดังนั้นจะเห็นว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีจุดมุ่งหมายและกลวิธีในการนำเสนอเรื่องของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่หลากหลายมากกว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

(2) การวางโครงเรื่อง ประเภทวรรณกรรมมีส่วนทำให้การวางโครงเรื่องในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแตกต่างจากการวางโครงเรื่องในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน จะเห็นว่าโครงเรื่องในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติไม่มีความซับซ้อนเหมือนกับโครงเรื่องในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมุ่งเน้นนำเสนอเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพียงชุดเดียว แม้จะเป็นเรื่องแทรกในเรื่องใหญ่ แต่เรื่องของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสามารถแยกส่วนออกวิเคราะห์ได้อย่างชัดเจน โครงเรื่องในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกเรื่องมุ่งเน้นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่การประพันธ์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ในเรื่องหนึ่งเรื่องผู้ประพันธ์สามารถเสริมแต่งเหตุการณ์หรือตัวละครได้ตามต้องการ ผู้วิจัยสังเกตว่าเนื้อหาของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยที่นำมาศึกษามีจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องฟ้าใหม่และเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพไม่ได้นำเสนอเฉพาะ

เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชชุดเดียว เช่น ในเรื่องฟ้าใหม่เรื่องหลักคือเรื่องของแสน ซึ่งเป็นตัวละครในจินตนาการ และเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพเรื่องหลักคือเรื่องของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่งเป็นตัวละครที่มีตัวตนในประวัติศาสตร์ ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 2 เรื่องนี้เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นโครงเรื่องย่อยของเรื่อง การสร้างปมขัดแย้งของเรื่องจึงมักจะเกี่ยวพันกับตัวละครเอกมากกว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เช่น เรื่องฟ้าใหม่สร้างปมขัดแย้งของตัวละครแสนให้เป็นปมขัดแย้งเดียวกันกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และนำไปสู่จุดสูงสุดเหมือนกันทั้งสองช่วงคือกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและปราบชุมนุมสำเร็จ ซึ่งแสดงถึงวีรกรรมสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพสร้างปมขัดแย้งของกรมพระราชวังบวรให้เป็นปมขัดแย้งเดียวกันกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และนำไปสู่จุดสูงสุดช่วงแรกๆที่เหมือนกัน คือการตีทัพพม่าที่กรุงศรีอยุธยา เพื่อแสดงวีรกรรมสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเช่นเดียวกับเรื่องฟ้าใหม่ การวางโครงเรื่องให้เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชซ้อนอยู่ในเรื่องเล่าหลักที่ผู้ประพันธ์จินตนาการขึ้นโดยเชื่อมโยงเรื่องเล่าหลักไปสู่เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นลักษณะที่ไม่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

ที่น่าสนใจคือ จุดมุ่งหมายของการประพันธ์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ประการหนึ่งที่แตกต่างกันจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ คือนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มุ่งให้ผู้อ่านได้รับความบันเทิง และได้รับอรรถรสมากกว่าการอ่านประวัติศาสตร์ โครงเรื่องจึงเป็นสิ่งเร้าที่สำคัญให้ผู้อ่านสนใจและติดตามเรื่องราวไปจนจบเรื่อง จะเห็นได้จากการเพิ่มเติมเหตุการณ์ช่วงการผูกปม ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดจากจินตนาการของผู้ประพันธ์ เช่น เรื่องตากสินมหาราชเพิ่มเติมเหตุการณ์ทหารพม่าเข้าปล้นบ้านสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นจุดวิกฤตที่ส่งผลต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยตรง เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ เพิ่มเติมเหตุการณ์ที่เป็นแผนร้ายของพระยาโกษาธิบดีในเรื่องเล่าหลักที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวการสิ้นสุตวรรษสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจนนำไปสู่จุดสูงสุดแห่งที่สองของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หรือนำเสนอเหตุการณ์จุดวิกฤตที่แตกต่างไปจากประวัติศาสตร์ เช่น เรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไซเสนอเหตุการณ์มีผู้ช่วยเหลือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหนีการประหารและระหว่างทางหลบหนีต้องต่อสู้กับทหารพม่า ช่วยเร้าให้ผู้อ่านติดตามว่าพระองค์จะสามารถหลบหนีสำเร็จหรือไม่ ดังนั้นผู้ประพันธ์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์จึงให้ความสำคัญกับการวางโครงเรื่องที่สร้างความขัดแย้งของตัวละครมากกว่าผู้ประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าการวางโครงเรื่องแบบโครงเรื่องเชิงซ้อนเป็นลักษณะร่วมในการวางโครงเรื่องของวรรณกรรมทั้งสองประเภท แต่ในความเหมือนกันก็มีความต่างในแง่ของการสร้างความซับซ้อนของโครงเรื่อง จะเห็นว่าโครงเรื่องเชิงซ้อนในนวนิยายปรากฏออกเป็น 2 ลักษณะ คือโครงเรื่องเชิงซ้อนแบบเชื่อมโยงและโครงเรื่องเชิงซ้อนแบบกรอบ ความซับซ้อนของโครงเรื่องทั้งสองแบบอยู่ที่เหตุการณ์ที่นำไปสู่จุดสูงสุดและการคลี่คลายเรื่อง จะเห็นว่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่นำไปสู่ความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับตัวละครเอกในเรื่องเล่าหลักและสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเรื่องเล่าแทรก ความขัดแย้งนั้นนำไปสู่จุดสูงสุดที่เหมือนกัน ดังนั้นการที่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์บางเรื่องที่มีได้มุ่งเน้นการเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นเรื่องเล่าหลัก เช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ทำให้การวางโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ต้องอิงอยู่กับเรื่องเล่าของตัวละครเอกของเรื่อง เช่นความสัมพันธ์แบบพี่น้องระหว่างแสนกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเรื่องฟ้าใหม่ การร่วมเข้ากอบกู้กรุงศรีอยุธยาของกรมพระราชวังบวรฯ กับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ จึงทำให้การวางโครงเรื่องในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีความซับซ้อนมากกว่าการวางโครงเรื่องในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ส่วนวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติให้ความสำคัญและมุ่งเล่าเรื่องของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพียงพระองค์เดียวไปตลอดทั้งเรื่อง แม้ว่าเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะเป็นส่วนหนึ่งของโครงเรื่องใหญ่ดังปรากฏในโคลงภาพพระราชพงศาวดารและสามกรุง แต่เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเน้นเหตุการณ์ในช่วงเวลาหนึ่งซึ่งแยกจากราวช่วงเวลาอื่นในเรื่องได้

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยสังเกตว่าในขณะที่เกิดความแตกต่างในการวางโครงเรื่องทั้งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ แต่ก็พบว่าวรรณกรรมทั้งสองประเภทมีกลวิธีการวางโครงเรื่องในเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เหมือนกันอยู่ในความต่าง กล่าวคือวรรณกรรมทั้งสองประเภทมักสร้างความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับทัพพม่า ความขัดแย้งดังกล่าวคลี่คลายลงเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกอบกู้กรุงศรีอยุธยาสำเร็จ ซึ่งเป็นโครงเรื่องที่แสดงถึงวีรกรรมสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอย่างชัดเจน

(3) การใช้มุมมองการเล่าเรื่องในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติกับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีกลวิธีที่เหมือนและแตกต่างกัน ผู้วิจัยพบว่าการใช้มุมมองการเล่าเรื่องสัมพันธ์กับขนบการประพันธ์ของวรรณกรรมทั้งสองประเภท และอีกนัยหนึ่งขนบการประพันธ์นี้ก็ป็นปัจจัยกำหนดการใช้มุมมองการเล่าเรื่องด้วย

การใช้มุมมองการเล่าเรื่องที่เหมือนกันทั้งในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยคือมุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้รู้ เนื่องจากวรรณกรรมทั้งสองประเภทปรากฏ “เสียง” ของผู้เล่าเรื่องที่มุ่งถ่ายทอดเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและความคิดของบุคคลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ผู้ประพันธ์เลือกถ่ายทอดเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทั้งเรื่องราวตลอดช่วงชีวิตของพระองค์ และเรื่องราวของพระองค์ ในฐานะส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติไทย การใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้รู้ทำให้ผู้ประพันธ์สามารถถ่ายทอดเรื่องราวในช่วงต่างๆ ได้ตามที่ต้องการ นอกจากนี้การใช้มุมมองผู้รู้แบบผู้ประพันธ์ยังสัมพันธ์กับขนบการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ กล่าวคือการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นการแสดงความชื่นชมยกย่องของผู้ประพันธ์ที่มีต่อพระมหากษัตริย์ ผู้ประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมักจะแสดงตัวตนว่ามีความจงรักภักดี การใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้รู้ทำให้ผู้ประพันธ์สามารถแสดงทัศนคติที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้โดยตรง ในกรณีนี้คือการยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้บ้านเมืองและพระมหากษัตริย์ผู้รวบรวมบ้านเมืองเป็นปึกแผ่น การใช้มุมมองการเล่าเรื่องจึงปรากฏเฉพาะในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

การใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้รู้ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์บางเรื่องมีลักษณะเช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ กล่าวคือผู้ประพันธ์ใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้รู้เพื่อเล่าเรื่องราวและความคิดของตัวละครตามที่ต้องการ อีกทั้งยังสามารถแฝงทัศนคติของผู้ประพันธ์ได้โดยผ่านเสียงที่เล่าเรื่อง ซึ่งสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายในการยกย่องสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชรวมถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ส่วนการใช้มุมมองการเล่าเรื่องที่ปรากฏเฉพาะในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ คือการเลือกให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งในเรื่องเล่าหลักเป็นผู้เล่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแบบผู้รู้ เนื่องจากตัวละครผู้เล่าเรื่องเป็นบุคคลหลัง และสามารถล่วงรู้เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ต่างกับประวัติศาสตร์กระแสหลัก และด้วยเหตุที่ตัวละครผู้เล่าเรื่องมีจุดยืนและสถานะแตกต่างกันทำให้ทัศนคติที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่นำเสนอในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์แต่ละเรื่องแตกต่างกันด้วย

กล่าวได้ว่าการใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้รู้ในวรรณกรรมทั้งสองประเภททำให้ผู้ประพันธ์นำเสนอเรื่องราวหรือเหตุการณ์เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอีกแง่มุมหนึ่งที่ไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลัก หรือเรื่องราวที่ประวัติศาสตร์กระแสหลักละทิ้งไป สำหรับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจะปรากฏในเรื่อง *ลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสิน*

มหาราชที่ใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้รู้เสนอแง่มุมที่ไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลักที่ว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชวางแผนออกผนวชแล้วมอบราชสมบัติให้กับสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเพื่อปลดหนี้จากจีน ซึ่งไม่สามารถเล่าผ่านมุมมองของตัวละครในเรื่องได้ เนื่องจากเรื่องราวดังกล่าวเปิดเผยขึ้นภายหลังยุคสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในสารคดีเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้าตากสิน* ของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ ผู้ประพันธ์จึงใช้มุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้รู้ในฐานะผู้รับรู้เรื่องราวนี้จากประวัติศาสตร์กระแสรอง ส่วนการใช้มุมมองผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีความซับซ้อนและแตกต่างจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติอยู่ที่ ผู้ประพันธ์ให้ตัวละครตัวหนึ่งในเรื่องเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่ที่เล่าเรื่องในฐานะผู้รู้ทำให้นวนิยายอิงประวัติศาสตร์นอกจากเผยแพร่เรื่องราวที่แตกต่างไปจากประวัติศาสตร์กระแสหลักแล้ว ยังสามารถวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและบุคคลอื่น ๆ ได้ นอกจากนี้ น่าสังเกตว่าการกำหนดให้ตัวละครในเรื่องเป็นผู้เล่าเรื่องของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่แตกต่างไปจากประวัติศาสตร์กระแสหลัก เช่น “ข้าพเจ้า” ในเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* ศิลาแลง ในเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไผ่* พระภิกษุ ในเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* แผงน้อยยะ ให้เห็นว่าตัวละครเหล่านี้เชื่อว่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่แท้จริงแตกต่างจากที่คนทั่วไปรับรู้จากประวัติศาสตร์กระแสหลัก ที่น่าสนใจคือการให้ตัวละคร ศิลาแลงใน *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไผ่* เล่าเรื่องราวช่วงที่ขาดหายไปจากเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* ก็เป็นการย้อนแย้งให้เห็นว่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชใน *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* ซึ่งเป็นเรื่องที่ขาดหายไปจากประวัติศาสตร์กระแสหลักอยู่แล้ว ยังมีเรื่องราวที่ขาดหายไปอีกส่วนหนึ่งด้วย

3.3 ลักษณะเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

จากที่กล่าวมาในข้างต้นจะเห็นว่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเลือกนำเสนอเหตุการณ์ทั้งเหมือนและแตกต่างไปจากเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก ในขณะที่เดียวกันผู้วิจัยพบว่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติก็มีความเหมือนและแตกต่างไปจากเรื่องราวในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเช่นกัน เนื่องจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีจุดมุ่งหมายในการประพันธ์แตกต่างกัน ดังที่ Raymond Williams (1978 อ้างถึงใน ตริศิลป์ บุญขจร, 2547ก, น. 132) กล่าวว่าองค์ประกอบในการกำหนดประเภทวรรณกรรมมี 3 องค์ประกอบ คือ ลักษณะวิธีการแต่ง ลักษณะคำประพันธ์ และลักษณะ

ของเนื้อหา การที่วรรณกรรมทั้งสองประเภทมีลักษณะและจุดมุ่งหมายในการประพันธ์ที่แตกต่างกันทำให้เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่น่าเสนอสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ เรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญ เรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์ และ เรื่องราวที่เสนอความจริงที่แตกต่าง

3.3.1 เรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญ

เรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญคือเรื่องราวที่เน้นนำเสนอเหตุการณ์ต่างๆ โดยมีจุดมุ่งหมายสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์และวีรบุรุษของชาติไทย เรื่องราวในลักษณะดังกล่าวนี้พบในวรรณกรรมทั้งสองประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งเอกลักษณ์ของเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นการสรรเสริญพระเกียรติในด้านต่างๆ ของพระมหากษัตริย์ ลักษณะของเนื้อหาดังกล่าวสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติซึ่งมีเพียงประการเดียว คือเฉลิมพระเกียรติและยกย่องเชิดชูพระมหากษัตริย์ สังเกตได้ว่าเรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ยกย่องสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะผู้กอบกู้กรุงศรีอยุธยา และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้รวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น

ส่วนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีเอกลักษณ์ด้านเนื้อหา คือแสดงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวในประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตามจุดมุ่งหมายในการประพันธ์ขึ้นอยู่กับผู้แต่ง สำหรับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยที่เล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพบว่ามี 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องฟ้าใหม่ เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ และเรื่องตากสินมหาราช ที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญเช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องตากสินมหาราชมีจุดมุ่งหมายในการประพันธ์ คือยกย่องวีรกรรมกอบกู้บ้านเมืองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้ประพันธ์จึงเน้นนำเสนอเรื่องราวช่วงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและเรื่องราวช่วงการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น ส่วนเรื่องฟ้าใหม่กับเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะผู้กอบกู้ชาติบ้านเมืองและเป็นรากฐานให้เกิดกรุงรัตนโกสินทร์

เหตุการณ์ช่วงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นที่น่าเสนอในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยสอดคล้องกับเอกสาร

ทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก แสดงให้เห็นว่าเรื่องราวในช่วงนี้ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญในการแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ เนื่องจากเป็นผู้กอบกู้บ้านเมืองจากพม่า และเป็นผู้รวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น โดยมีภารกิจภารกิจสองประการนี้เข้ากับการกอบกู้เอกราชของชาติไทย ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปในหัวข้อแนวคิดในการสร้างเรื่องเล่าและภาพแทน

เหตุการณ์สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะผู้กอบกู้กรุงศรีอยุธยา ได้แก่ การรวบรวมคนเข้าตีเมืองจันทบุรี การนำเสนอเหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่านอกจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะต้องเผชิญกับกองทัพพม่าแล้วพระองค์ยังต้องเผชิญกับปัญหาความแตกแยกภายในบ้านเมืองด้วย ในการเล่าถึงเหตุการณ์นี้ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขสถานการณ์ทำให้วรรณกรรมทั้งสองประเภทปรากฏอนุภาคเหตุการณ์การทูลหม้อข้าว ดังนั้นเหตุการณ์การรวบรวมคนเข้าตีเมืองจันทบุรีนับเป็นเหตุการณ์สำคัญที่จะเชื่อมโยงเหตุการณ์ไปสู่การนำทัพตีพม่าและกอบกู้กรุงศรีอยุธยาได้

เหตุการณ์สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งที่แสดงถึงเรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญ คือ การเข้าตีทัพพม่าและกักรุงศรีอยุธยา ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกเรื่อง แต่ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เพียง 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพและเรื่องตากสินมหาราช* การเข้าตีทัพพม่าและกักรุงศรีอยุธยาเป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถในด้านการรบ และเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้รับการยกย่องให้เป็นวีรบุรุษของชาติไทยเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้สถานะของพระองค์เปลี่ยนแปลงจากสามัญชนไปสู่พระมหากษัตริย์ กล่าวคือการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาสำเร็จทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้รับการยอมรับในสถานะพระมหากษัตริย์

สำหรับการนำเสนอเรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะผู้รวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น จะเห็นได้ว่าทั้งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีการเล่าถึงเหตุการณ์การปราบชุมนุมต่างๆ โดยสังเกตได้ว่าวรรณกรรมบางเรื่องก็เล่าถึงการปราบชุมนุมทุกชุมนุม แต่บางเรื่องก็เล่าเพียงบางชุมนุมเท่านั้น ในการเล่าเหตุการณ์การปราบชุมนุมก็มีการเพิ่มเติมรายละเอียดของเหตุการณ์ที่แสดงถึงบุญบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เช่น การปราบเจ้าเมืองพิษณุโลกในเรื่อง *ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* และเรื่อง *ตากสินมหาราช* แสดงให้เห็นว่าเจ้าเมืองพิษณุโลกต้องแพ้บุญบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช การตีเมืองสวางคบุรีใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* กล่าวว่า

มีการจับช้างเผือกได้¹ เป็นต้น การเล่าถึงเหตุการณ์การปราบชุมนุมแสดงถึงการยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะผู้รวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น ซึ่งเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์

น่าสังเกตว่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เป็นเรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญไม่เพียงแต่จะยกย่องสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเท่านั้น แต่ยังแฝงถึงการยกย่องสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชไปพร้อมกันด้วย

เรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจะเห็นได้จากการนำเสนอเรื่องราวในช่วงการสิ้นสุดรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* เรื่อง *สามกรุง* เรื่อง *ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* และเรื่อง *ลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง *ฟ้าใหม่* และเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นบทบาทของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในการระงับเหตุการณ์การจลาจลและปราบกบฏพระยาสุรศักดิ์ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทำให้พระองค์ทรงได้รับการยกย่องจากราชกรูให้ปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์และสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ดังนั้นเรื่องราวในช่วงการสิ้นสุดรัชสมัยนอกจากจะเป็นองค์ประกอบสำคัญของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทำให้เรื่องเล่าสมบูรณ์แล้ว ยังเป็นเรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งหากเป็นวรรณกรรมที่มีโครงเรื่องสอดคล้องกับโครงเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทย ได้แก่ เรื่อง *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* เรื่อง *สามกรุง* เรื่อง *ฟ้าใหม่* และเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* ก็ทำให้เรื่องราวในช่วงนี้เป็นจุดเริ่มต้นของเรื่องเล่าและเป็นการเชื่อมโยงไปสู่เรื่องเล่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชด้วย

ประการสุดท้ายคือเรื่องราวนุญบาร์มีของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเน้นย้ำให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ใช่บุคคลธรรมดาสามัญ การนำเสนอความเป็นผู้มีบุญบาร์มีมักจะนำเสนออิทธิปาฏิหาริย์ในเหตุการณ์กำเนิดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์มีกำเนิดที่แตกต่างไปจากบุคคลธรรมดา หรือมีบุญบาร์มีได้รับการช่วยเหลือจากสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวแตกต่างกับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ทั้ง 3 เรื่อง ที่แต่งแบบ

¹ ช้างเผือกถือเป็นสัตว์คู่บุญบาร์มีของพระมหากษัตริย์

สมจริงจึงเน้นเล่าเหตุการณ์ตามเหตุและผล โดยไม่เน้นอิทธิปาฏิหาริย์ ไม่เน้นการเพิ่มเติมเรื่องราวที่แสดงให้เห็นถึงบุญบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความเป็นมนุษย์มากกว่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าเรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีลักษณะร่วมกันคือ การเน้นเล่าเรื่องราวช่วงกอบกู้กรุงศรีอยุธยากับเรื่องราวช่วงรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น แม้ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยบางเรื่องที่ไม่มีจุดมุ่งหมายในการสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ไม่ละทิ้งเรื่องราวทั้งสองช่วง โดยใช้วิธีการเล่าย้อน แต่ในลักษณะร่วมของเรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญในวรรณกรรมทั้งสองประเภทก็พบความแตกต่าง กล่าวคือการแสดงถึงการยกย่องสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเน้นแสดงบุญบารมีการเป็นพระมหากษัตริย์ โดยการเพิ่มเติมอภิไถ่ในช่วงปฐมหลัง ทำให้วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเน้นเรื่องราวช่วงปฐมหลังมากกว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ส่วนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เน้นเหตุการณ์ที่เป็นอุปสรรคต่างๆ ที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชต้องเผชิญและแก้ไขให้ผ่านพ้นไป จึงแสดงให้เห็นว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์เน้นย้ำการกระทำที่แสดงถึงวีรกรรมสำคัญมากกว่าเน้นบุญบารมี สอดคล้องกับความเป็นนวนิยายที่มุ่งมักเสนอเรื่องราวอย่างเหมือนจริง¹ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าเรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเน้นยกย่องและยึดโยงอยู่กับความเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมากกว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ โดยเล่าวีรกรรมการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาสนับสนุนความเป็นพระมหากษัตริย์ของพระองค์ให้โดดเด่นขึ้น ในขณะที่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เน้นยกย่องในวีรกรรมการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาที่จะนำไปสู่การเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หรืออาจกล่าวได้ว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์นำเสนอเรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะบุคคลธรรมดาที่สร้างวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่ แตกต่างจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เน้นการยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์ที่ทำความประโยชน์แก่บ้านเมืองมากกว่าเน้นความเป็นบุคคล

¹ ความเหมือนจริงเป็นวิธีสร้างความสมจริงตามแบบสังขนิยม (นพพร ประชากุล, 2552, น. 201)

3.3.2 เรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์

ลักษณะเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอีกลักษณะหนึ่ง ได้แก่ เรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์ คือการวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์และการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เรื่องราวในลักษณะดังกล่าวนี้พบในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่อง *สามกรุง* และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง *ไครษ่าพระเจ้ากรุงธน* และเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* วรรณกรรมเรื่อง *สามกรุง* วิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไว้ว่าเป็นการหมดสิ้นบุญบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งชะตากรรมของบ้านเมืองและประชาชนจะผูกพันอยู่กับชะตาชีวิตของผู้นำด้วย (ยุพร แสงทักษิณ, 2540, น.269-270) นอกจากนี้ยังสังเกตเห็นว่าเรื่อง *สามกรุง* มีการวิจารณ์ลักษณะความเป็นผู้นำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในด้านบวกว่าพระองค์ทรงเป็นผู้นำที่สามารถกอบกู้เอกราชจากการเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงทรงได้รับการยกย่องให้เป็นแบบอย่างของผู้นำที่ดี ผู้ประพันธ์นำเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและลักษณะความเป็นผู้นำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมาเชื่อมโยงกับเหตุการณ์บ้านเมืองและลักษณะของผู้นำในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2¹ ซึ่งเป็นผู้นำที่มีบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมในด้านลบตรงข้ามกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

นวนิยายเรื่อง *ไครษ่าพระเจ้ากรุงธน* วิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มีสติวิปลาส ให้เห็นผลเสียของการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งหากพระมหากษัตริย์มีพระสติไม่สมบูรณีย่อมเกิดผลร้ายต่อบ้านเมือง ดังเช่นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช นวนิยายเรื่องนี้แต่งขึ้นในปี พ.ศ. 2480 ซึ่งอยู่ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย บรรยากาศทางการเมืองในช่วงนี้ค่อนข้างยุ่งยากสับสน เนื่องจากเกิดความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับฝ่ายนิยมเจ้า (ตรีศิลป์ บุญขจร,

¹ยุพร แสงทักษิณ (2540, น. 227) อธิบายว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศยุคผู้นำในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นลักษณะที่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย” คือบ้านเมืองที่ถึงแก่ความหายนะหรือมีความเดือดร้อนวุ่นวายนั้นมีสาเหตุสำคัญสาเหตุหนึ่งคือ ผู้นำไม่ดี ทำให้ผู้นิพนธ์ทรงย้อนระลึกไปถึงเหตุการณ์ครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาในสมัยพระเจ้าเอกทัศ และทรงอดมิได้ที่จะหวนคิดไปถึงอดีตยามที่บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและกษัตริย์ในราชวงศ์จักรีทั้ง 7 พระองค์

2547ข, น. 70-71) จะพบว่านวนิยายเรื่องนี้ของหลวงวิจิตรวาทการเป็นนวนิยายที่ตีจากสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่แฝงจุดมุ่งหมายเรื่องความรักชาติ จะเห็นได้จากกรกล่าวชื่นชมยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะผู้กอบกู้เอกราชและนำความจริงรุ่งเรืองและยิ่งใหญ่ของชาติกลับคืนมาอีกครั้ง แต่ในช่วงท้ายของเรื่องผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นผลร้ายที่เกิดขึ้นกับบ้านเมืองเพราะอำนาจการบริหารบ้านเมืองอยู่ที่พระมหากษัตริย์เพียงผู้เดียว

ส่วนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไขเป็นนวนิยายที่นำเสนอเรื่องราวในลักษณะดังกล่าวนี้เด่นชัด เนื่องจากผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายที่จะเสนอแนวคิดยกย่องสามัญชน¹ จึงนำเสนอข้อวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลังจากขึ้นครองราชย์แล้ว ให้เห็นความบกพร่องของชนชั้นปกครองในสังคม

การนำเสนอเรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์ในนวนิยายเรื่องนี้สอดคล้องกับแนวคิดสำคัญของเรื่องที่ว่าผู้อยู่เหนือเงื่อนไขคือผู้ที่ไม่ยึดติดในลาภยศสรรเสริญ จะเห็นได้จากการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นการกระทำที่ขัดแย้งกับลักษณะของผู้อยู่เหนือเงื่อนไข ฉะนั้นโดยนัยแล้วแสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์ไม่ได้ยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์

ความเหมือนกันที่น่าสนใจของการนำเสนอเรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์คือผู้ประพันธ์สามกรุง เรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน และเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไข นำเรื่องราวในยุคสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมาเชื่อมโยงหรือใช้อธิบายถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยของผู้ประพันธ์ ในสามกรุงนำเรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาที่แสดงถึงความเป็นผู้นำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมาใช้ในการวิพากษ์วิจารณ์สภาพบ้านเมืองที่ต้องการผู้นำที่มีลักษณะเดียวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในเรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธนและผู้อยู่เหนือเงื่อนไขวิพากษ์ระบอบ

¹สุภา ศิริมานนท์ ผู้ประพันธ์ หรือซี บ้านกุ่ม ชื่อเดิม เป็นนักคิด นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ เป็นบรรณาธิการและเจ้าของนิตยสารอักษรศาสตร์ (2492-2495) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นผู้จุดประกายความคิดก้าวหน้าให้กับสังคมไทยตั้งแต่ปี 2494 ซึ่งมีบทบาทส่งทอดความคิดและอุดมการณ์ประชาธิปไตยของประชาชน เพื่อประชาชน หรือแนวความคิดสังคมนิยม (พิทยา ว่องกุล, 2545, ส่วนบทนำ) นวนิยายเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไขแต่งขึ้นในปี พ.ศ. 2496 ซึ่งเป็นยุคที่มีการกวาดล้างกบฏสันติภาพเป็นการกวาดล้างทั้งนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ นายทหารหนุ่ม และเป็นช่วงที่เหตุการณ์บ้านเมืองอยู่ในระยะที่มีความขัดแย้งอย่างรุนแรงของชนชั้นปกครอง (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547ข, น. 179-183)

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่สัมพันธ์กับความผันแปรทางการเมืองที่เกิดขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นอกจากนี้ยังพบว่าลักษณะของเรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์มีความสอดคล้องกับประเภทวรรณกรรม จะเห็นว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเน้นย้ำและวิพากษ์วิจารณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในด้านบวก เนื่องจากจุดมุ่งหมายเฉพาะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ และลักษณะเนื้อหาที่มุ่งเน้นการสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระองค์ ส่วนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เน้นย้ำและวิพากษ์วิจารณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในด้านลบ แสดงให้เห็นว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ การวิพากษ์วิจารณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงไม่จำกัดเพียงในด้านบวกเท่านั้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าเรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีลักษณะที่แตกต่างกัน สังเกตว่าการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องราวช่วงปลายรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นการวิพากษ์วิจารณ์โดยไม่เน้นกล่าวถึงการกระทำที่ผิดพลาดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในขณะที่เป็นพระมหากษัตริย์ว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้พระองค์หมดอำนาจการเป็นพระมหากษัตริย์ เช่นใน *สามกรุง* ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นว่าการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงไม่สามารถเป็นพระมหากษัตริย์ต่อไปได้ เป็นการหมดบุญบารมี เป็นความไม่เที่ยงหรือทุกสรรพสิ่งย่อมถึงคราวสิ้นสุด และไม่ได้แสดงทัศนคติเชิงวิจารณ์ถึงการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* หรือใน *ลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* นำเสนอให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงบำเพ็ญบุญบารมีครบถ้วนแล้ว จึงเป็นเวลาที่เหมาะสมและสมควรที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเสด็จกลับสวรรคต การกล่าวถึงการสิ้นสุดการเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเรื่องนี้จึงมีน้ำเสียงว่าเป็นการหมดภาระหน้าที่มากกว่าจะวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการกระทำที่ผิดพลาด

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าลักษณะของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เน้นแสดงความมีบุญบารมีและการยกย่องสรรเสริญพระมหากษัตริย์ในด้านต่างๆ ทำให้ผู้ประพันธ์ถูกจำกัดด้วยความเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ทำให้การเล่าเหตุการณ์ในช่วงปลายรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงเป็นการเล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่ผู้ประพันธ์ไม่สามารถแสดงทัศนคติที่มีต่อการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เป็นการกระทำในด้านลบได้ ซึ่งแตกต่างไปจากลักษณะของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่ผู้ประพันธ์สามารถเล่าเหตุการณ์และแสดงทัศนคติวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผ่านมุมมองของผู้เล่าเรื่อง เช่น เรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* ผู้ประพันธ์ใช้มุมมองการเล่าเรื่องของตัวละครแบบผู้รู้ ซึ่งเป็น

ตัวละครผู้ช่วยเหลือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลบหนีการประหารเป็นผู้วิพากษ์วิจารณ์การกระทำของพระองค์ขณะที่เป็นพระมหากษัตริย์ กล่าวได้ว่าจุดมุ่งหมายการประพันธ์และลักษณะเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์กำหนดให้การนำเสนอเรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์แตกต่างกัน จะเห็นว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสามารถนำเสนอเรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์ในด้านบวกได้เพียงด้านเดียว ขณะที่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์สามารถนำเสนอเรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในด้านบวกและด้านลบ แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์สามารถใช้นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงทัศนะที่มีต่อพระมหากษัตริย์ได้มากกว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

3.3.3 เรื่องราวที่เสนอความจริงที่แตกต่าง

ลักษณะเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่น่าสนใจอีกลักษณะหนึ่ง ได้แก่ เรื่องราวที่นำเสนอความจริงที่แตกต่าง เรื่องราวในลักษณะดังกล่าวนี้ปรากฏทั้งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย เนื่องจากเรื่องราวที่ผู้ประพันธ์วรรณกรรมทั้งสองประเภทนำมาประกอบสร้างเป็นเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีบางส่วนเป็นเรื่องราวที่ไม่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก เรื่องราวเหล่านี้จึงเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่แตกต่างกับที่คนทั่วไปรับรู้จากประวัติศาสตร์กระแสหลัก

เรื่องราวที่เสนอความจริงที่แตกต่างในวรรณกรรมทั้งสองประเภทเป็นเรื่องราวช่วงปลายรัชสมัย ในเอกสารทางประวัติศาสตร์กระแสหลักเสนอว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาสจากการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้บ้านเมืองเกิดจลาจลและไม่สามารถแก้ไขเหตุการณ์ความวุ่นวายได้ รวมถึงเหตุการณ์สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและเหล่าขุนนางตัดสินโทษประหารชีวิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เสนอความจริงที่แตกต่างกับประวัติศาสตร์กระแสหลักมีเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และส่วนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมี 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน เรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไข และเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพฯ วรรณกรรมทั้ง 4 เรื่องนี้นำเสนอประเด็นสำคัญ คือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมิได้มีสติวิปลาส และได้ถูกประหารชีวิต แต่มีผู้สละชีวิตถูกประหารแทน และในช่วงบั้นปลายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงหลบหนีไปประทับที่อื่น

การเสนอว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมิได้มีสติวิปลาสมีความสำคัญ เนื่องจากในประวัติศาสตร์กระแสหลักแสดงให้เห็นว่าการมีสติวิปลาสเป็นต้นเหตุให้เกิดความวุ่นวายในบ้านเมือง การที่วรรณกรรม 4 เรื่องนี้เสนอว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมิได้มีสติวิปลาสจึงเป็นการปฏิเสธว่าเหตุที่บ้านเมืองวุ่นวายมิใช่เกิดจากความวิปลาสของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เหตุวุ่นวายเกิดจากพระยาสรรรค์คิดตั้งตัวเป็นใหญ่ ใน*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธนและผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกระทำสิ่งโหดร้ายต่างๆ ด้วยพระองค์เอง เนื่องจากความหลงในอำนาจจึงทำให้เกิดการจลาจลและกบฏขึ้น ส่วนใน*รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกล่อลวงให้ออกผนวชทำให้ไม่ได้ปกครองบ้านเมือง และเกิดเหตุวุ่นวายขึ้น กล่าวได้ว่าการเสนอว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมิได้วิปลาสเป็นการเปลี่ยนเรื่องราวอันเป็นสาเหตุความวุ่นวายในกรุงธนบุรีอันเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเข้ามาครอบงำสถานการณ์

ส่วนการเสนอว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมิได้ถูกประหารชีวิต แต่มีผู้ช่วยเหลือหนีไปยังที่อื่นนั้นมีความสำคัญด้านหนึ่ง คือการแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมิได้ประหารชีวิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เท่ากับมิได้แย่งราชบัลลังก์ รวมไปถึงการร่วมคิดวางแผนสละราชสมบัติของพระมหากษัตริย์ คือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงยินดีสละราชบัลลังก์ หรือไม่ประสงค์จะครองแผ่นดินต่อไป ในอีกด้านหนึ่งคือการยืนยันว่ามีความเป็นไปได้ที่จะมีเชื้อสายของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสืบทอดต่อมาจนปัจจุบันในถิ่นอื่น หลังจากเชื้อสายพระองค์ในกรุงรัตนโกสินทร์ถูกกำจัด

จากที่กล่าวมานั้นผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมทั้งสองประเภทมีลักษณะร่วมของเรื่องราวที่เสนอความจริงที่แตกต่างคือ ความจริงที่แตกต่างที่เสนอไว้ในวรรณกรรมทั้งสองประเภทคือเรื่องราวในช่วงสิ้นสุริยสมัย โดยมุ่งแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมิได้ถูกประหารชีวิต เรื่องราวเหล่านี้สอดคล้องกับเอกสารประวัติศาสตร์กระแสรอง เช่น สารคดีเรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้าตากสิน* หรือเป็นความเชื่อและคำบอกเล่าที่เล่าสืบต่อกันมา แสดงให้เห็นว่าเรื่องราวช่วงสิ้นสุริยสมัยที่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลักสร้างการรับรู้เพียงรูปแบบเดียว ทำให้เรื่องราวที่เสนอความจริงที่แตกต่างในวรรณกรรมเป็นการโต้แย้งประวัติศาสตร์กระแสหลัก และนอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์กับลักษณะเนื้อหาของวรรณกรรมทั้งสองประเภท ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ผู้ประพันธ์สามารถนำเรื่องราวในประวัติศาสตร์ทั้งกระแสหลักและกระแสรองมาเป็นข้อมูลในการสร้างสรรค์วรรณกรรม หรือผสมผสานกับจินตนาการของผู้ประพันธ์ก็ได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะพบว่าลักษณะเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทมี 3 ลักษณะ คือ เรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญ เรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์ และเรื่องราวที่เสนอความจริงที่แตกต่าง ซึ่งจะพบว่าลักษณะเรื่องราวดังกล่าวมีลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกับประเภทวรรณกรรม และจะพบว่าลักษณะเรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญเป็นเรื่องราวที่ผลิตซ้ำขึ้นตามแนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ ส่วนลักษณะเรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์แสดงถึงทัศนะของผู้ประพันธ์ที่มีต่อเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในด้านต่างๆ นอกจากนี้ยังแฝงแนวคิดของผู้ประพันธ์ที่มีต่อสังคมผ่านเรื่องราวลักษณะดังกล่าวได้ และเรื่องราวที่เสนอความจริงที่แตกต่างเป็นเรื่องราวที่แตกต่างไปจากเอกสารทางประวัติศาสตร์แสดงถึงแง่มุมอื่นๆ ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ไม่ได้ถูกเล่าไว้ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าเรื่องราวที่เสนอความจริงที่แตกต่างแสดงให้เห็นการปะทะกันระหว่างความจริงในประวัติศาสตร์และความจริงในวรรณกรรม

เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีลักษณะการผสมผสานระหว่างเรื่องราวในประวัติศาสตร์กระแสหลักกับจินตนาการของผู้ประพันธ์ทำให้ผู้ประพันธ์สามารถวิพากษ์วิจารณ์และเล่าเรื่องราวได้หลากหลายแง่มุม แต่ด้วยประเภทวรรณกรรมทำให้ผู้ประพันธ์ต้องเน้นนำเสนอเหตุการณ์บางเหตุการณ์ และใช้กลวิธีการนำเสนอที่สอดคล้องกับลักษณะเนื้อหาของวรรณกรรมประเภทนั้น ทำให้เกิดลักษณะเรื่องราวที่เหมือนและต่างกัน นอกจากนี้ยังพบว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทเป็นการผลิตซ้ำและโต้แย้งประวัติศาสตร์กระแสหลัก เรื่องราวที่ผลิตซ้ำเป็นการย้อนกลับมาอธิบายโลกทัศน์ของผู้ประพันธ์และผู้อ่าน ส่วนเรื่องราวที่โต้แย้งก็เป็นการนำเสนอแง่มุมอื่นๆ ที่ยิ่งเน้นย้ำให้เห็นว่าประวัติศาสตร์มีสถานะเป็นเรื่องเล่าเช่นเดียวกับวรรณกรรม

ในบทต่อไป ผู้วิจัยจะศึกษาว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเป็นเพียงภาพที่นำเสนอออกมาจากการประกอบสร้างของเรื่องเล่า และแสดงให้เห็นว่าภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทมีลักษณะใด และมีกลวิธีการนำเสนอภาพแทนอย่างไร

บทที่ 4

ภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยนับเป็นสื่อสำคัญประเภทหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นในใจ ภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนี้เป็นภาพที่เรื่องเล่านำเสนอออกมาจากกระบวนการประกอบสร้าง ภาพและกระบวนการประกอบสร้างดังกล่าวเรียกว่า representation หมายถึง ภาพแทน ซึ่งเป็นผลผลิตหรือวัตถุสำเร็จ และหมายถึงกระบวนการนำเสนอด้วย (สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2551, น. 3)

ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาภาพแทนและกลวิธีนำเสนอภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยในประเด็นต่างๆ ตามลำดับ ดังนี้

- 4.1 ภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย
- 4.2 กลวิธีการนำเสนอภาพแทน
- 4.3 ความขัดแย้งของการนำเสนอภาพแทน

4.1 ภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

จากการศึกษาผู้วิจัยเห็นว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยนำเสนอภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช 2 ลักษณะ คือ วีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย และกษัตริย์ผู้ล้มเหลว

4.1.1 วีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย

วีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย หมายถึงผู้นำที่มีความกล้าหาญและเสียสละในการทำสงครามรักษาและปกป้องชาติไทยไม่ให้ตกเป็นเมืองประเทศราชของชาติใด และไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน

ภาพวีรบุรุษของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความโดดเด่นในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทุกเรื่อง และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยบางเรื่อง ได้แก่ เรื่องฟ้าใหม่ เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพและเรื่องตากสินมหาราช เนื่องจากวรรณกรรมดังกล่าวนี้มุ่งสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้บ้านเมือง ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญที่อยู่ในความทรงจำของคนไทย ไม่เพียงเท่านั้นวีรกรรมการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นนี้ยังถูกเรียกว่าเป็นการ “กู้ชาติไทย” ยกเว้นโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีเนื่องจากเป็นวรรณกรรมเพียงเรื่องเดียวที่ผู้ประพันธ์ไม่ได้อยู่ในบริบทของสังคมที่เกิดแนวคิดเรื่องชาติ อีกทั้งภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในความทรงจำของคนไทยมาจากประวัติศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งผลิตผ่านวรรณกรรมเรื่องต่างๆ ที่แต่งขึ้นตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา (ดูรายละเอียดในบทที่ 5)

ภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเกิดจากการนำแนวคิดเรื่องวีรบุรุษมาประกอบกับแนวคิดเรื่องความเป็นมาของชาติและการดำรงความเป็นชาติไทย แนวคิดดังกล่าวทำให้การเสียดกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ให้แก่พม่า นับว่าเป็นการสูญเสียเอกราชครั้งสำคัญของชาติไทย ส่งผลให้เรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกตีความและอธิบายว่าเป็นการกอบกู้ชาติไทยหรือการกอบกู้เอกราชของชาติไทย โดยมีนัยยะที่แสดงให้เห็นว่าชาติสามารถดำรงเอกราชและมี “ชาติ” อยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ เนื่องจากวีรบุรุษได้ทำสงครามรักษาเอกราชของชาติไทย และชาติไทยเกิดขึ้นและดำรงเอกราชมาจนทุกวันนี้ก็ด้วยการต่อสู้และเสียสละของบรรพบุรุษที่มีบทบาทในการสร้างชาติไทยและดำรงเอกราชของชาติไทย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงได้รับการยกย่องเช่นเดียวกับวีรบุรุษวีรสตรีหลายพระองค์ อาทิ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระสุริโยทัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นต้น

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยนำเสนอภาพแบบฉบับของความเป็นวีรบุรุษ โดยนำเสนอให้เห็นถึงลักษณะและคุณสมบัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่สอดคล้องกับแบบฉบับของวีรบุรุษ กล่าวคือภาพความเป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชประกอบด้วยลักษณะของผู้ที่มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว เป็นผู้นำในยามเกิดศึกสงครามโดยไม่หวั่นเกรงต่อข้าศึกศัตรู คำนึงถึงหน้าที่การปกป้องชาติมากกว่าความสุขส่วนตัว ซึ่งสอดคล้องกับหน้าที่ของวีรบุรุษ น่าสังเกตว่าลักษณะสำคัญที่แสดงความเป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็คือ การต่อสู้กับความแตกแยกภายในที่เกิดขึ้นในช่วงปลายรัชสมัยอยุธยา กลุ่มผู้นำชุมชนหรือเจ้าเมืองต่างๆ รวมถึงพม่าซึ่งถูกสร้างให้

เป็นศัตรูและภัยต่อชาติไทย แต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ เหล่านี้ได้ จะเห็นว่าไม่เพียงแต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะต้องต่อสู้กับพม่าแล้วพระองค์ยังต้องเผชิญกับศัตรูภายในชาติด้วย ทำให้ภาพความเป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยเด่นชัดมากยิ่งขึ้น การเผชิญกับอุปสรรคต่างๆ เหล่านี้เป็นกรณียามความหมายของผู้ที่จะเป็นวีรบุรุษ กล่าวคือวีรบุรุษเป็นผู้ที่มีความอดทนต่อความยากลำบาก และความยากลำบากนั้นเป็นการกระทำเพื่อชาติไม่ใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตัว ดังทัศนะของผู้ประพันธ์ในวรรณกรรมทุกเรื่อง “เลือก” ให้ความหมายของการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตัดสินใจพระทัยนำทัพออกจากกรุงศรีอยุธยาว่าเป็นการหนีเพื่อรอโอกาสเข้ากอบกู้เอกราช ไม่ได้ ‘เลือก’ ตีความในด้านลบว่าเป็นการหนีเพื่อเอาชีวิตรอดซึ่งจะส่งผลให้ลดบทบาทการเป็นชายชาตินักรบและหน้าที่ของบุรุษในการทำศึกสงครามปกป้องชาติบ้านเมือง

จะเห็นว่าการให้ความหมายภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเกิดจากการเชื่อมโยงมโนทัศน์เกี่ยวกับลักษณะผู้นำที่ดีเก่งกล้าสามารถในการรบกับพม่าอย่างเสียสละเพื่อชาติ และจากการใช้คำเรียกกรุงศรีอยุธยาว่า “สยาม” หรือ “ไทย” หรือใช้คำว่า “ชาติ” แทนความหมายดังกล่าว ดังโคลงบทสุดท้ายที่อยู่ในส่วนร่ายนำและโคลงบทแรกที่เป็นจุดเริ่มต้นของเรื่องราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในโคลงภาพพระราชพงศาวดารที่ว่า

◦ จรูญรจเรขแจ้ง	จิตรการ นีฎุ
จับแต่กรุงโบราณ	แรกสร้าง
ตลอดกรุงเทพสถาน	บางกอก นี้นา
ปันท่อนเป็นตอนอ้าง	เหตุล้วนควรแสดง ฯ

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, 2506, น. 5)

◦ ปางสมัยปวงมานปลัน	อยุธยา
เห็นพินาศนครา	ท่อนแคล้ว
พระยาวชิรปรา	การกาจ หาญแย
คุมพวกพื่นกลั่นเกล้า	คิดพร้อมใจกัน ฯ

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, 2506, น. 70)

โคลงทั้งสองบทข้างต้นโคลงบทแรกแสดงให้เห็นว่าโคลงภาพพระราชพงศาวดารเริ่มต้นเรื่องราวตั้งแต่การสร้างกรุงศรีอยุธยาจนถึงเรื่องราวสมัยรัตนโกสินทร์แสดงถึงการเล่า

ประวัติศาสตร์ชาติไทยที่มีความต่อเนื่องตามลำดับเวลา ทำให้เรื่องราวการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติไทย ส่วนโคลงบทที่สองแสดงให้เห็นความเป็นผู้นำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชครั้งเป็นพระยาวชิรปราการในการนำทัพออกจากกรุงศรีอยุธยา ซึ่งหากนำโคลงทั้งสองประกอบกันสามารถแสดงให้เห็นว่าวีรกรรม การกอบกู้กรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นการกอบกู้ชาติไทยและก่อให้เกิด “กรุงเทพสถาน” มาจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้รับยกย่องให้เป็น วีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย

ในวรรณกรรมสามกรุงแสดงให้เห็นความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการเป็นผู้นำต่อสู้กับทหารพม่า ดังคำประพันธ์ที่ว่า

◦ ท่านเองนำพล ประมาณร้อยคน ไม่ยอมจำนน ต่อผู้อยู่กลาง ม่านบุกรูกรบ ไทยตลปکیدกาง ผู้พลางหนีพลาง ล่อให้ไล่ตาม ฯ

(พิทยาลงกรณ์, 2505, น. 62)

วรรณกรรมเรื่องนี้ยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้เป็นแบบอย่างของผู้นำที่ดี โดยนิยามความหมายของผู้นำที่ดีสอดคล้องกับความหมายของวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติ กล่าวคือการนำประเทศชาติรอดพ้นจากภัยคุกคามต่างชาติ และมีคุณลักษณะที่ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้อง มีความมุ่งมั่นที่จะทำเพื่อชาติอย่างแท้จริง ดังที่กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะนำไทยผ่านพ้นยุคเข็ญในช่วงกรุงศรีอยุธยาแตก

◦ ยุคเข็ญเห็นแน่แท้	นรไทย
จำจะต้องมีใคร	สักผู้
ซึ่งปวงประชาใจ	จงรัก
ยอมเขี่ยยอมพึงรู้	ว่าไร้ใจโกง ฯ
◦ ผู้นำจำต้องเฟื่อง	ฟูปัญญา แล
ใครชั่วใครดีทัน	เท่ารู้
บำบัดอดตเหตุอัน	เอื้อมจิต
รู้รมัดตัดโลกผู้	พวกพ้องของตน ฯ

(พิทยาลงกรณ์, 2505, น. 64-65)

ในช่วงยุคเชษฐกษัตริย์ของผู้นำที่จะนำชาติพ้นวิกฤต คือ การมีบารมีเป็นที่ยอมรับ มีผู้จงรักภักดี ไม่ทำเพื่อประโยชน์ส่วนตน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของพวกเขา และมีความใน เรื่องนี้เสนอภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่ามีคุณสมบัติดังกล่าวจากวีรกรรมหลายครั้งส่งผลให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้รับการยกย่องเป็นวีรบุรุษของชาติไทย

ในวรรณกรรมเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกล่าวถึงการกู้ชาติ “สยาม” ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ว่า “จับบรรยายตำนาน พงศาวดารตามเค้า เรื่องพระเจ้าตากสิน กู้แดนดินถิ่นสยาม พ้นจากความพิบัติ กำจัดชาติอมิตร พิชิตคืนเอกราช เชิดชาติกลับเอกราช” (พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 3) และ

การรบสองฝ่ายตั้ง	แต่ตอน ใช้นา
ถึงเที่ยงพม่ามอญ	หมดสู้
หนีได้ก็หนีซอน	ซุกซาด ขวัญฮา
นับพระองค์ทรงกู้	ชาติได้ดังประสงค์

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 127)

ในวรรณกรรมเรื่องลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีการใช้คำ “กู้เอกราช” และ “กู้ชาติ” และแสดงการเป็นผู้นำทัพต่อสู้กับกองทัพพม่า ซึ่งแสดงถึงภาพวีรกรรมการรบที่กล้าหาญเช่นกัน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ท่านพระยากำแพงเพชรขึ้นม้า	ออกนำหน้ากับสี่นายทหาร
ออกรบพม่าก่อนเพื่อรอนราญ	พลทหารทั้งปวงแซกแยกปีกกา
ตีกระหนาบทัพพม่าม้าสามสิบ	แตกรันริบถอยหลังกำลังล้ำ
ลงไปหาทัพใหญ่ฝ่ายหมดท่า	เหล่าประดาพลพลทั้งปวง
ต่างคนคิดเห็นเป็นอัศจรรย์	นายเรานั้นอานุภาพใหญ่หลวง
คงกอบกู้เอกราชชาติลู่วง	จิตเหี่ยวหน่วงเพิ่มซ้ำยิ่งยาเกรง ฯ

(ทองอยู่ ฟูงเดช, 2521, น. 16)

กู้ชาติบ้านเมืองคืน	สดวกขึ้นเป็นพื้นฐาน
กำแพงเพชรเชิงชาญ	เห็นบวิวารต่างชื่นชม

(ทองอยู่ ฟูงเดช, 2521, น. 24)

ในเพลงเจ้าตากผู้ประพันธ์เสนอภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นผู้นำในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นโดยกล่าวว่าเป็นการกอบกู้เอกราช ทำให้เกิด “ชาติ” ขึ้นใหม่อีกครั้ง ดังจะเห็นได้จากคำประพันธ์ที่ว่า

จากอยุธยา มาเมืองจันทบุรี มากรุงธนบุรี ไทยจึงมีเอกราช

จากอยุธยา มาเมืองจันทบุรี มากรุงธนบุรี ตากสินมหาราช

(คาราบาว, 2529)

จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทั้ง 5 เรื่องข้างต้นตีความการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเป็นการกอบกู้ชาติไทย และเป็นการนำเอกราชของชาติไทยกลับคืน สังเกตได้จากการใช้คำว่า “ชาติ” ในคำประพันธ์ที่สื่อความหมายถึงกรุงศรีอยุธยาโยงกับความหมายของ “ชาติ” ในปัจจุบัน ดังนั้นภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงเกิดจากการเชื่อมโยงแนวคิดเรื่องวีรบุรุษกับแนวคิดเรื่องชาติเข้าไว้ด้วยกัน

ส่วนนวนิยายเรื่องฟ้าใหม่แสดงภาพการเป็นผู้นำที่พิถีพิถันลุ่มลึกที่พม่าออกจากกรุงศรีอยุธยา ดังข้อความที่ว่า “ข้าศึกล้อมกระชั้นจนมาจ่ออยู่ริมคูพระนครทุกด้าน พอเพลาค่ำมืดสนิท ซึ่งพลบไม่ทันเดือนขึ้น พระยาวชิรปราการกำแพงเพชร...ก็ตีฝ่าพร้อมด้วยสมัครพรรคพวกประมาณห้าร้อยคน ตัดออกจากค่ายวัดพิชัยมุ่งตรงสู่บูรพาทิศ” (ศุภร บุนนาค, 2547, น. 970) นอกจากนี้มีการเชื่อมโยงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาเข้ากับแนวคิดเรื่องชาติไทยแตกต่างจากวรรณกรรมเรื่องต่างๆ ข้างต้น กล่าวคือในนวนิยายเรื่องนี้แนวคิดเรื่องการสร้างชาติไทยเน้นเรื่องอาณาเขต ดินแดน และคนไม่เฉพาะเชื้อชาติไทยที่อาศัยอยู่ในดินแดนเดียวกันนี้ว่าเป็นคนไทย และคนไทยเหล่านี้คือ “ชาติไทย” ที่จะสร้างอาณาเขตหรือดินแดนร่วมกัน แนวคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวคิดเรื่องชาติที่เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ที่ให้ความหมายของ “ชาติ” หมายถึง “รัฐประชาชาติ” ที่ประกอบด้วยประชาชน ดินแดน และอำนาจอธิปไตย (โสภณ ชนะมูล, 2549, น. 42) ดังนั้นการร่วมต่อสู้และกอบกู้กรุงศรีอยุธยาของคนกลุ่มต่างๆ ในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาก็คือการร่วมมือกันสร้างชาติไทย ดังข้อความที่ว่า

...เราตอนนี้มีทั้งทหารจีนไทยร่วมสัญชาติกัน เราคือชาติไทย มีถิ่นที่อยู่บนแผ่นดินมีกรุงศรีอยุธยาเป็นมหานครนี้ เมื่อเราจะรักษาบ้านหลังนี้ไว้มิได้ใน

ขณะนี้ เราจึงสู้ให้สุดฝีมือแล้วยกย้ายไปหากำลังมาก่อสร้างเรือนหลังใหม่... เรือนเก่าพังแล้วหาเป็นไรไม่ มาพวกเราชาติไทยร่วมกันจะสร้างเรือนขึ้นใหม่บนแผ่นดินเก่าของเรา...

(ศุภร บุนนาค, 2547, น. 948-949)

จะเห็นได้ว่าการเชื่อมโยงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับแนวคิดเรื่องชาติไทยในนวนิยายเรื่องนี้ไม่ได้เน้นศูนย์กลางความเป็นชาติอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาเท่านั้น แต่เน้นที่คนที่อยู่ในอาณาเขตดินแดนเดียวกันด้วย นอกจากนี้จะสังเกตได้ว่าการกอบกู้กรุงศรีอยุธยามีทหารทั้งเชื้อชาติไทยจีนร่วมกัน การเน้นถึงความเป็นจีนในเรื่องนี้สามารถโยงสู่ภูมิหลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะมีเชื้อชาติใด แต่หากมีวีรกรรมที่ทำเพื่อชาติไทยก็ได้รับยกย่องให้เป็นวีรบุรุษของชาติไทย

ส่วนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพนำเสนอภาพวีรกรรมการรบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเสนอกภาพการรบเพื่อการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเป็นการกอบกู้เอกราชให้กับชาติไทยในลักษณะเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ดังจะเห็นได้จากความคิดของเทพในช่วงท้ายเรื่องทีกล่าวว่า “เทพได้ถวายสัตย์ปฏิญาณว่าจะจงรักภักดีต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี โดยส่วนตัวเขารักเคารพและชื่นชมในพระบารมีและพระปรีชาสามารถของพระเจ้าตากที่ได้ทรงเสียสละกอบกู้เอกราชของราชอาณาจักรไทย ดังนั้นเขาจึงพร้อมที่จะสละชีวิตเพื่อพระองค์ได้” (ปองพล อติเรกสาร, 2548, น. 470-471)

นวนิยายเรื่องตากสินมหาราชเป็นนวนิยายอีกเรื่องหนึ่งที่แสดงภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยอย่างชัดเจน จะเห็นได้จากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นผู้หนึ่งที่ต่อสู้กับทหารพม่าด้วยความกล้าหาญ ดังข้อความที่ว่า

พระยาตากชูดาบไปข้างหน้า คบม้าพาขบวนทหารมุ่งไปหน้าวัด

ท่ามกลางสายฝน พระยาตากชูดาบให้สัญญาณ ตะโกนก้องออกคำสั่ง

ทหารทุกคนเคลื่อนออกจากวัดด้วยพลังจิตอันกล้าหาญ

ขบวนทัพของพระยาตากฟาดฟันศัตรูฝ่าสายฝนออกไป

(แรงาและบงกชเพชร, 2548, น. 192)

นอกจากนี้ในตอนท้ายเรื่องผู้ประพันธ์ชี้ชัดว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้เอกราชของชาติไทย ดังข้อความที่ว่า “พระเจ้าตากทรงประทับบนบัลลังก์สง่างามพร้อมขุนทหารและขุนนางมุขมนตรีจำนวนมาก ทรงประกาศก้องท้องพระโรงว่า “บัดนี้ราชอาณาจักรสยามเป็นอิสระ มิได้ตกเป็นเมืองประเทศราชของอังวะอีกต่อไป” (แรงแงและบงกชเพชร, 2548, น. 400) ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่านวนิยายเรื่องนี้ยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย เนื่องจากพระองค์เป็นบุคคลที่นำเอกราชของชาติไทยกลับคืนมาอีกครั้ง สอดคล้องกับชื่อเรื่องที่ว่า “ตากสินมหาราช” ซึ่งเป็นคำยกย่องที่รัฐบาลไทยในปี พ.ศ. 2524 ถวายแด่พระองค์

ทั้งนี้จะเห็นว่าผู้ประพันธ์วรรณกรรมทั้งสองประเภทสร้างความหมายวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยด้วยการเชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะพลเมืองที่ดีของชาติ โดยให้คุณค่าในการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าพระองค์ทรงตระหนักถึงบทบาทหน้าที่สำคัญที่มีต่อชาติ และความอยู่รอดของชาติเป็นสำคัญมากกว่าความอยู่รอดของตนเอง จะเห็นได้ว่าการนำทัพออกจากกรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงคำนึงถึงความอยู่รอดของชาติ โดยไม่สนใจคำครหาว่าพระองค์ต้องการเอาชีวิตรอด การนิยามความหมายดังกล่าวทำให้การกอบกู้กรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นการกระทำที่น่ายกย่อง และทำให้การกระทำของพระองค์เป็นแบบฉบับหรือบรรทัดฐานที่ใช้ในการนิยามความหมายของผู้ที่เป็นวีรบุรุษ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นแสดงให้เห็นว่าการที่ผู้ประพันธ์เชื่อมโยงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับแนวคิดเรื่องชาติทำให้ภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในวรรณกรรมไม่เพียงแต่เป็นภาพของวีรบุรุษผู้กอบกู้บ้านเมืองเท่านั้น แต่เป็นภาพของวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยหรือเป็นผู้ดำรงความเป็นชาติและทำให้มี “ชาติ” อยู่ในปัจจุบันนี้ อีกทั้งภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยเกิดจากการนิยามความหมายผ่านคุณลักษณะและบทบาทหน้าที่ที่สำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่แสดงให้เห็นว่าพระองค์มีความรักชาติ การกระทำทุกอย่างเป็นการกระทำเพื่อชาติ มีหน้าที่รับผิดชอบต่อชาติบ้านเมือง คุณลักษณะและบทบาทหน้าที่เหล่านี้ถูกจัดวางอยู่ในช่วงต้นของเรื่องราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และอาจกล่าวได้ว่าภาพแทนในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นการผลิตซ้ำความเป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยเช่นเดียวกับประวัติศาสตร์กระแสหลัก

4.1.2 กษัตริย์ผู้ล้มเหลว

กษัตริย์ผู้ล้มเหลว ในที่นี้หมายถึงกษัตริย์ที่ทำหน้าที่ปกครองและผิดพลาด ไม่สามารถแก้ไขปัญหาบ้านเมือง ไม่มีผู้จงรักภักดีและเคารพนับถือใช้อำนาจในทางมิชอบ กระทั่งถูกล้มล้างอำนาจการเป็นกษัตริย์ในที่สุด

ภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะกษัตริย์ผู้ล้มเหลวปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 4 เรื่องที่นำเสนอเรื่องราวในช่วงปลายรัชสมัย ได้แก่ *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร สามกรุง* *ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* และ *ลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* และปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 4 เรื่อง ได้แก่ *เรื่องใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* *เรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* *เรื่องฟ้าใหม่* และ *เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพฯ*

ภาพความเป็นกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่วรรณกรรมเรื่องต่างๆ เหล่านี้นำเสนอคือภาพของกษัตริย์ที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาบ้านเมืองให้ผ่านพ้นไปได้ และเป็นกษัตริย์ที่ถูกถอดอำนาจการเป็นกษัตริย์โดยที่ไม่มีผู้สืบสันตติวงศ์ จะเห็นได้จากการนำเสนอเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาส ทำให้เกิดภาพผู้ที่มีสติไม่สมบูรณ์และมีอารมณ์คุ้มดีคุ้มร้าย และเหตุการณ์พระยาสุรศักดิ์และพวกก่อกบฏ ทั้งสองเหตุการณ์นี้นำไปสู่ภาพความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในกรุงธนบุรีและความเดือดร้อนของราษฎร ซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ ภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวเกิดจากการนำเสนอภาพการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร ซึ่งให้เห็นว่าโยงการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นความผิดพลาดร้ายแรง และแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทำหน้าที่แก้ไขปัญหาแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กล่าวคือเป็นผู้ที่เข้ามาปราบกบฏและนำความสงบสุขกลับคืน ราษฎรจึงต่างก็สรรเสริญพระองค์ในฐานะผู้ปราบยุคเข็ญ ดังจะเห็นได้จาก *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* ที่ว่า

- | | |
|----------------------|----------------|
| ◦ จอมทัพสดับข่าวอ้าง | กรุงธนบุรีเฮย |
| เจ้าแผ่นดินวิกล | คลังคลัง |
| ร้อนเร้าทั่วรัฐมณฑล | ทลเทียบ อบายนา |
| ใครจะกันตนคุ้ม | โทษได้ไปมี ฯ |
| | |
| ◦ โยธีเห็นถนัดคือ | อัศจรรย์ใจเอย |

ต่างเทอดหัดถ์อภิวันท์	ท่อมเกล้า
บารมีพระจักพลัน	ถึงเสวตร ฉัตรพ่อ
ปราบยุคเข็ญเย็นเฝ้า	ไพร่ฟ้าประชากร ฯ

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, 2506, น. 80-81)

ในสามกรุงก็แสดงภาพในช่วงปลายรัชสมัยว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาสจนไม่สามารถว่าราชการและแก้ไขปัญหาได้จนเกิดกบฏที่คิดถอดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจากการเป็นกษัตริย์ ภาพต่างๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงไม่สามารถทำหน้าที่กษัตริย์ที่ปกครองบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุขได้ต่อไป และไม่มีราษฎรที่จงรักภักดีกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่ราษฎรเกิดความจงรักภักดีกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เนื่องจากต่างเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจะเป็นพระมหากษัตริย์ที่แก้ปัญหาทั้งภายในและภายนอกบ้านเมืองได้ จะเห็นได้จากคำประพันธ์ที่ว่า

◦ จอมกษัตริ์ตรัสคิดข้อ	บริหาร
มีทุมลปนมาน	ไม่น้อย
ไต่สวนส่วนราชการ	ธุรกิจ
บางประการท่านคล้อย	คลาดเคล้ำเง่าง่า ฯ

.....

...นายขุนนางแม่ลา กล่าวปราถนาแก่หมู่ ว่าจักจู่เข้าจับ ขับพระเจ้ากรุงธน ล้างเปือกปนมลทิน ถวายแผ่นดินน้อมเกล้า แต่พระเจ้ายกษัตริย์ศึก ให้ทรงตรีกต่อไป ไฉนจะสบสุขสันต์ ทรงบริหารภายใน ปิดทางภัยภายนอก ล้อมคอกไว้แน่นแฟ้น เกลือกริปูคู่แค้น จักเข้าข่มเรา อีกละ ฯ

(พิทยาลงกรณ์, 2505, น. 143-144)

นอกจากนี้ในตอนท้ายของเรื่องราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในสามกรุง ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตรัสแก่โอรสและเจ้ารามลักษณะผู้เป็นหลานให้นอบน้อมแก่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ถ้อยคำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงยอมรับว่าไม่มี

บุญบารมีเป็นกษัตริย์ได้ต่อไป และทรงเล็งเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและกรมพระราชวังบวรฯ จะขึ้นครองราชย์และสามารถแก้ไขปัญหาบ้านเมืองได้ดีกว่าพระองค์ ซึ่งเป็นการเน้นย้ำว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถทำหน้าที่กษัตริย์ได้อีกต่อไป ดังคำประพันธ์ที่ว่า

◦ ทรงยินดีนตบถ้อย	เชอหลาน
ว่ากุศลอวสาน	สุดลี้
อย่ากอบอย่าก่อการ	กำเร็บ อีกเลย
บุญเก่าเพียงเท่านี้	ไม่พ้นชนมร์กษัย ฯ
◦ ตรัสแก่โอรสน้อย	เนาขนอง ท่านนา
ราชย์จะเป็นของสอง	พี่น้อง
ฝากตัวอย่ามัวมอง	ทางอื่น ลูกเอย
แม้มีตายเจ้าต้อง	นอบน้อมยอมเขา ฯ

(พิทยาลงกรณ์, 2505, น. 153)

ส่วนลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นกษัตริย์ผู้ล้มเหลว จะเห็นได้จากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาส การกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในช่วงปลายรัชสมัยล้วนแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงทำหน้าที่พระมหากษัตริย์บกพร่องและผิดพลาด เช่น การเขียนตีพระสงฆ์ ทำให้ราษฎรไม่พอใจ การกระทำของพระองค์จนก่อให้เกิดกบฏพระยาสุรศักดิ์ยอดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจากการเป็นกษัตริย์ แสดงให้เห็นว่าไม่มีผู้จงรักภักดีต่อพระองค์ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ข่าวสมเด็จพระเจ้า	กรุงธน
เขียนพระถึงไหนคน	ที่รู้
ต่างก็โกรธแค้นปน	สมเพช พระนา
บ้างก็ทนเจ็บสู้	สมัครให้ตีแทน

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 307)

นอกจากนี้การนำเสนอว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเข้าปราบยุคเข็ญในช่วงปลายรัชสมัยยังแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถแก้ไขปัญหามันเมืองได้ด้วย อีกทั้งการนำเสนอภาพของราษฎรที่ชื่นชมยินดี และแสดงความจงรักภักดีเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชกลับสู่กรุงธนบุรี ก็ช่วยเน้นย้ำภาพความเป็นกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ดลเสาร์แรมเก้าค่ำ	จิตรมาส ชาลนอ
สมเด็จพระยายาตร	ลูแล้ว
ถึงธนบุรีราษฎร	รู้ทั่ว
ต่างก็แสนผ่องแผ้ว	พักตร์พริ้มยิ้มหวาน
ต่างชื่นบานเปลี่ยนหน้า	มารับ เสด็จนอ
เชิญปราบยุคเข็ญระยับ	ดับร้อน
ให้ทวยราษฎรได้กลับ	คืนสุข
ดุจดั่งเพลงกาลซ้อน	เชิดเลี้ยงเวียงผวม
ครันสมเด็จพระเสด็จเข้า	ในวัง
ข้าราชการพลันประนัง	นบเกล้า
อ่อนน้อมและเชื่อฟัง	หอนกระเดื่อง กระด้างนอ
ทรงไต่สวนทวนค้ำ	ทราบลั่นกรณี่
	(พิศาล เสนะเวช, 2515, น. 318-319)

ในลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองเกิดทั้งปัญหาหนี้สินที่กู้ยืมมาจากจีนและเกิดกบฏพระยาสุรศรี แม้ว่าพระองค์ทรงวางแผนการแก้ปัญหานี้หนี้สินที่กู้ยืมมาจากจีนแล้ว แต่แผนการยังไม่สำเร็จก็เกิดกบฏพระยาสุรศรีขึ้นก่อน พระยาสุรศรีคิดกำเริบหวังขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์แทน ซึ่งยิ่งเน้นย้ำชัดเจนว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถแก้ปัญหทั้งสองได้ และมีผู้ที่ไม่จงรักภักดีต่อพระองค์ นอกจากนี้การนำเสนอว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชดำรัสให้ผู้ที่ยังจงรักภักดียอมจำนนต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและกรมพระราชวังบวรฯ ก็แสดงให้เห็นว่าพระองค์ยอมรับว่าหมดอำนาจการเป็นกษัตริย์ สิ่งเหล่านี้จึงแสดงถึงภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้อย่างชัดเจน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

วราชันมหาราชเจ้า	จอมธน
ทรงพายแพ้อำนาจ	ไปสู้
พระยาธรรม์เลวคน	ไร้ผี มีอนา
พระดำรัสสั่งผู้	ต่อต้านพลันถอย
รอยบุญพ้อสิ้นแล้ว	ลูกเอย
อย่าต่อต้านเขาเลย	พรรคพ้อง
ฝากเนื้อฝากตัวเชย	สงบเกิด ลูกนา
สมบัติของพี่น้อง	แน่แท้ควรถวิล

(ทองอยู่ ฟูงเดช, 2521, น. 144-145)

ภาพแทนกษัตริย์ผู้ล้มเหลวในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเกิดจากการนิยามความหมายผ่านการทำหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่ผิดพลาด และใช้อำนาจของกษัตริย์โดยไม่ยั้งคิดถึงผลที่จะเกิดขึ้น จะเห็นว่ากรอบคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของพระมหากษัตริย์เน้นว่าพระมหากษัตริย์มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง และทำให้ราษฎรมีชีวิตความเป็นอยู่สงบสุข แต่จะเห็นได้ว่าในช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสนพระทัยการเจริญวิปัสสนากรรมฐานมากกว่าการปกครองบ้านเมือง ทำให้ราษฎรเกิดความเดือดร้อน และเหตุการณ์ต่างๆ บานปลายจนไม่สามารถคลี่คลายได้

ภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวในเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* ก็เป็นภาพที่ปรากฏในช่วงปลายรัชสมัยเช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ โดยเสนอภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีภาวะทางอารมณ์ที่ผิดปกติ ดังที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงตัดสินพระหารชีวิตหม่อมอุบลและหม่อมจิมด้วยอารมณ์ชั่ววูบ การแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเสียพระทัยหลังจากสั่งประหารชีวิตหม่อมทั้งสองก็แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงตระหนักรู้ว่าพระองค์ทรงอยู่ในภาวะทางอารมณ์ที่แปรปรวน ดังข้อความที่ว่า “ผู้อ่านจะพึงวินิจฉัยเองว่า วิปัสสนาแค่นั้น รวมความก็คือมีอาการดุร้ายส่งฆ่าคนง่าย ๆ และรับสั่งอย่างเคลิบเคลิ้ม ไม่ได้สติเป็นบางครั้งว คุ่มดีคุ่มร้ายอย่างที่เขาพูดกัน” (วิจิตรวาทการ, 2546, น. 317) นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ยังนำเสนอว่าการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาส และมีอารมณ์คุ่มดีคุ่มร้ายทำให้พระองค์ไม่สามารถว่าราชการได้ ทำให้เกิดข้อราษฎรบังหลวงและเกิดจลาจล แต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ไม่สามารถแก้ไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ และเหลือผู้จงรักภักดีกับพระองค์เพียงไม่กี่คน ดังข้อความในเรื่องนี้ที่ว่า

พระสุรเสียงดังขึ้นทุกที พระอาการก็ยิ่งมากขึ้น พระยาอำมาตย์ต้อง
คลานออกไป เหลือแต่พระยาธิเบศร์กับเจ้าจอมมารดาฉิม พอหมดพระอาการ
ก็รีบ ก็มีพระอาการที่เคลิบเคลิ้ม ทรงพระดำเนินออกมากลางห้อง

.....
...พระวิชิตณรงค์ รับค่าประมุขปีละห้าร้อยชั่ง ซึ่งในเวลานั้นก็จัดว่าเป็นรายได้ที่
สำคัญมากของแผ่นดิน แต่บุคคลผู้นี้ไม่ได้ซุกทรัพย์เปล่าๆ กลับใช้อำนาจเกาะกุม
เร่งรัดเอาเงินจากราษฎร เสียบ้านเสียเมือง เสียชีวิตลูกหลานพี่น้อง แล้ว
มีหน้าขำยังกดขี่รัดเอาเงิน จึงได้เกิดจลาจลขึ้นในอยุธยา ... กองทัพพระยาสุรศรี
มาถึงในเวลาค่ำ ทางกรุงธนบุรีต่อสู้อยู่จวนรุ่งเช้า โดยเหตุที่ราษฎรธนบุรีได้รับความ
เดือดร้อนอยู่มากแล้ว จึงไม่มีใจต่อสู้ และในที่สุดกองทัพของพระยาสุรศรี
จึงเข้าล้อมวัง

(วิจิตรวาทการ, 2546, น. 315-319)

ส่วนนวนิยายเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไขใช้ช่วงเวลาหลบหนีในการเล่าถึงการกระทำใน
ขณะที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ การเล่าถึงการกระทำต่างๆ ทำให้
เกิดภาพรองที่สนับสนุนให้ภาพของกษัตริย์ผู้ล้มเหลวชัดเจนมากยิ่งขึ้น ได้แก่ ภาพของกษัตริย์ที่
หลงมัวเมาในอำนาจ และภาพของกษัตริย์ที่ใช้อำนาจในทางมิชอบ ซึ่งเป็นการให้ความหมายของ
กษัตริย์ผู้ล้มเหลวผ่านกรอบคิดเรื่องการใช้อำนาจของกษัตริย์ที่ว่ากษัตริย์ต้องใช้อำนาจไปในทางที่
ถูกต้อง แต่การใช้อำนาจการเป็นกษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายเรื่องนี้
ขัดแย้งกับกรอบคิดดังกล่าว ประกอบกับภาวะทางอารมณ์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่
ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นว่าเป็นสาเหตุทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถรักษาอำนาจ
การเป็นกษัตริย์ต่อไปได้ ดังข้อความที่ว่า “มีอง เยนราล กษัตริย์ผู้ใช้อำนาจตามอารมณ์และบ้า
ผู้หญิงนั้นไม่เคยปรากฏว่าจะรักษาบัลลังก์ของตนไว้ได้นานนัก ในหลายประเทศก็ได้มี
ปรากฏการณ์มาแล้วอย่างที่ว่านี้” (สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 96) ซึ่งเชื่อมโยงได้กับเหตุการณ์
การประหารพระเทพโยธาที่ฝ่าฝืนกฎกองทัพ แต่ภายหลังสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ทรงฝ่า
ฝืนกฎนี้ ดังข้อความที่ว่า “...เจ้าหนีนีมันลูกพี่ลูกน้องของพระเทพโยธาซึ่งเจ้าพระเทพนี้เข้าได้ตัด
หัวเสียกับมือของข้าเอง เพราะเหตุที่มันขัดคำสั่งของข้า...” (สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 73) หรือ
การใช้อำนาจหน้าที่ผิดพลาด กล่าวคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชใช้อำนาจหน้าที่ขุนนางที่ใช้
อำนาจในทางมิชอบ ทำให้ราษฎรเกิดความเดือดร้อน ดังข้อความที่ว่า

...แต่กล่าวอย่างสรุปก็คือพรรคพวกและบริวารของไอ้ขุนจิตรจุลกับไอ้ขุนประมุขราชทรัพย์ หรือไอ้พันสีไ้พันลาคนโปรดของท่านนั้นแหละ มันทั้งสองเป็นคนคอยใส่โทษคนอื่นว่ากระทำผิด แล้วในอีกทางหนึ่งหลังจาก ก็ตัวและพวกของมันนั่นเองที่กระทำผิดได้อย่างเปิดเผย...การใช้อำนาจที่ผิดพลาดและชั่วช้าเช่นนั้นได้ทำให้พระราชกรณียกรรมดาสามัญเดือดร้อนไปทุกทั่วหัวระแหงราวกับนั่งกันอยู่บนกองเพลิง ท่านหลวงสิมกภูอันสำคัญแห่งการปกครองบ้านเมืองเสียสิ้น ทั้งๆ ที่ท่านก็เป็นผู้คงแก่เรียน ความสงบสุขของทวยราษฎร์เป็นกฎหมายอันสูงสุดหรือกนะ...

(สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 97-98)

นวนิยายเรื่องนี้เน้นย้ำภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยการนำเสนอออกมาเป็นภาพรวมว่า “การจลาจลของพระยาสรรงค์เป็นเสมอเพียงเหตุการณ์เล็กๆ อันสุดท้ายซึ่งแสดงว่าท่านเป็นผู้ที่ไม่สามารถพอในการดำเนินกิจการบ้านเมือง” (สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 95) ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ต่างๆ ที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ จนพระยาสรรงค์ก่อจลาจล ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่พิสูจน์ให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถแก้ไขวิกฤตบ้านเมืองในช่วงนี้ให้ผ่านพ้นไปได้ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงไม่เหมาะสมที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ครองบ้านเมืองต่อไป

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่อง*ไครฆ่าพระเจ้ากรุงธน*และเรื่อง*ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* นอกจากจะให้เห็นภาพของกษัตริย์ที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหามบ้านเมืองแล้วนวนิยายทั้ง 2 เรื่องยังให้ภาพของกษัตริย์ที่ต้องหลบหนีการประหาร ซึ่งเป็นช่วงต่ำสุดในชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และเป็นผลสืบเนื่องจากการที่พระองค์ไม่สามารถแก้ไขปัญหามในช่วงปลายรัชสมัยได้สำเร็จ ดังนั้นการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชต้องหลบหนีการประหารแสดงให้เห็นว่าพระองค์ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองให้รอดพ้นอันตราย และไม่มีผู้เคารพนับถือพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์อีก ตัวอย่างเช่นในนวนิยายเรื่อง*ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข*ที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีความอ่อนแอ หวาดกลัว ช่วยเหลือตัวเองให้รอดพ้นจากอันตราย ทำให้เกิดภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ดังข้อความที่ว่า

คนหนึ่งในสี่ที่ตอบออกไป พยายามสะกดลุ่มเสียงให้ฟังดูเยือกเย็นและสงบเสียงมสมภูมิบรรพชิตเพศ หลวงพระยาตากเองก็คงจะสะดุ้งใจอยู่เหมือนกัน ได้ยึดแขนชายในเครื่องนุ่งห่มเหลืองคนหนึ่งที่ได้เดินนำไปข้างหน้าถึงสองครา อย่างจะเตือนถึงภยันตรายอันจะมีมาถึงโดยไม่รู้ตัว หรือมิฉะนั้นก็โดยเกิดความฉงนสนเท่ห์ในเหตุการณ์เฉพาะหน้าอย่างยิ่ง แต่ชายผู้นั้นก็หันมากระซิบเบาๆ

ไม่เป็นไรดอก, บพิตร เดินเรื่อยๆ เอะอะ

.....
นี่พวกเจ้าจะพาเข้าไปไหน ?

เสียงที่ถามนั้นแผ่วเครือและบอกถึงความกังวลห่วงใยอย่างชัดแจ้งอยู่ในตัว ราว 2-3 นาทีต่อมาก็มีเสียงตอบมาจากคนถือท้ายเบาๆ แต่ชัดถ้อยชัดคำ เป็นจังหวะเรียบๆ ว่า

ท่านนั่งนิ่งๆ ไปก่อน อย่าเพิ่งพูดอะไรทั้งนั้น เรากำลังอยู่ในเขตอันตราย

(สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 27-28)

ในนวนิยายเรื่องฟ้าใหม่ นำเสนอภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผ่านการบรรยายให้เห็นว่าในช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเกิดความวุ่นวายต่างๆ มากมายทั้งเหตุการณ์การจลาจลภายในกรุงธนบุรีและชาวศึกภายนอก ซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้แก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและกรมพระราชวังบวรฯ เป็นผู้ยุติการจลาจลที่เกิดขึ้น

“เอาแต่ยื่นย่อพอใจความนะพอนะ เจ้าคุณพี่น้องต่างคนต่างไปทัพ ทางบ้านใครถูกเขียน ก็ถูกกันไป เกิดโจทก์อ้ายพันสีพันลาเป็นโจทก์ฟองไม่ว่าใครว่ายกยอกอกรชูดทรัพย์แผ่นดินที่กรุงเก่าบ้าง อะไรต่อมิอะไรมันให้กลุ่มไป ต้องรับพระราชอาญาต้องเขียน ต้องฆ่า ต้องรับไม่เว้นแต่ละวันทั้งเมือง...แล้วข่าวทางอังวะก็กระชั้นเข้ามา ว่าศึกจะมาเคาะประตูอีกแล้ว พระยาสวรรค์ก็คิดการใหญ่ จนร้อนถึงชาวบ้านชาวเมืองและขุนนางต้องบอกออกไปให้เจ้าคุณพี่น้องเข้ามา ท่านก็ต้องทิ้งทัพเข้ามาลำบากสาหัสเหมือนกัน นี่แหละ พ่อพระจงตรองดู...”

(ศุภร บุนนาค, 2547, น. 1326)

ส่วนนวนิยายเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพแสดงภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวโดยการนำเสนอว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสนพระทัยด้านศาสนาจนละเลยการว่าราชการบ้านเมืองและไม่ปฏิบัติราชการ นอกจากนี้การกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เกิดจากการใช้อำนาจในทางมิชอบทำให้ราษฎรไม่เคารพนับถือและไม่จงรักภักดีต่อพระองค์ ตัวอย่างเช่น การถอดสมเด็จพระสังฆราชและลงโทษโบยตีพระสงฆ์ เนื่องจากคัดค้านว่าพระภิกษุไม่สามารถแสดงความเคารพชมราวาสที่บรรลุนิเวศน์ ซึ่งเป็นความคิดเห็นขัดแย้งกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังข้อความที่ว่า

“...เราตัดสินว่าพวกที่เชื่อว่าพระภิกษุไม่สามารถแสดงความเคารพชมราวาสได้ ถึงแม้ชมราวาสผู้นั้นได้บรรลุนิเวศน์นั้น ขาดความเข้าใจในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง...เรายังเห็นว่าพระภิกษุที่ไม่เห็นด้วยกับเหตุผลของสมเด็จพระสังฆราชมีจำนวนมากกว่าผู้ที่เห็นด้วย”

พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงหยุดทิ้งช่วง และตรัสต่อด้วยพระสุรเสียงที่เด็ดขาดขึ้น “เราเป็นพระมหากษัตริย์มีหน้าที่ที่ต้องปกป้องพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรนี้ จึงจำเป็นต้องลงโทษสมเด็จพระสังฆราชและพระภิกษุที่เห็นด้วยข้างสังฆราช เพื่อรักษาสังฆวินัยอย่างเคร่งครัด ดังนั้นเราจึงถอดถอนสมเด็จพระสังฆราชแห่งวัดบางหัวใหญ่...และให้รับโทษโบยคนละร้อยที่ ส่วนพระภิกษุถูกวัดทั้งสามนั้นให้รับโทษโบยคนละห้าสิบที่...”

(ปองพล อติเรกสาร, 2548, น. 448-449)

สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกส่ายศีรษะอีกครั้งด้วยใบหน้าที่เคร่งขรึม “ที่ไม่เข้าใจว่าพระเจ้าตากทรงกระทำเช่นนั้นได้อย่างไร อยากรู้จริงๆ ว่าใครเป็นคนแนะนำ พี่เข้าใจเดี๋ยวนี้เองว่าทำไมราษฎรจึงเกลียดชังพระองค์ สมเด็จพระสังฆราชนะท่านเป็นพระที่ผู้คนทั่วไปรวมทั้งตัวพี่ด้วยกราบไหว้เคารพนับถือกันมาก...”

(ปองพล อติเรกสาร, 2548, น. 468)

นอกจากนี้นวนิยายเรื่องนี้ยังเน้นย้ำภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวชัดเจนมากยิ่งขึ้นโดยนำเสนอผ่านบทสนทนาของเหล่าขุนนางที่ต้องการยุติความวุ่นวายของบ้านเมืองและความเดือดร้อนของราษฎร ขุนนางทั้งหลายจึงรวมตัวกันคิดกบฏและถอดอำนาจสมเด็จพระเจ้าตากสิน

มหाराชจากการเป็นพระมหากษัตริย์ อีกทั้งเสนอความคิดว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชหรือสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นผู้ที่เหมาะสมในการขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป ซึ่งเป็นการให้ภาพที่ขัดแย้งกันอย่างชัดเจนระหว่างกษัตริย์ผู้ล้มเหลวกับผู้ที่กำลังได้รับยกย่องให้เป็นกษัตริย์ ดังข้อความที่ว่า

“พระเจ้าตากเป็นกษัตริย์ต่อไปไม่ได้อีกแล้ว” ขุนสุระพุดขึ้นเป็นคนแรก ขณะที่เขากับหัวหน้าผู้ก่อการอีกสองคนคือขุนชนะและขุนแก้วมาพบพระยาสุรศักดิ์บุรีในค่ายของพระยาสุรศักดิ์บุรีที่ซานเมืองอยุธยา “ผู้คนที่กำลังท้อถอยกันไปแล้ว พวกเราถูกพระยาวิชิตรณรงค์ในนามพระเจ้าแผ่นดินกดขี่จนทนไม่ได้ พวกเราต้องการให้พระเจ้าอยู่หัวรับผิดชอบในสิ่งเลวร้ายต่างๆ ที่เกิดขึ้น”

“พวกเราคิดกันไว้แล้ว” ขุนสุระตอบทันที “ผู้ที่มีบารมีเหมาะสมที่จะเป็นกษัตริย์แทนพระเจ้าตากก็คือสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เพราะท่านเป็นขุนนางอาวุโสสูงสุด มีผู้เคารพนับถือมากที่สุด เป็นแม่ทัพที่เก่งกาจและเป็นขุนนางฝ่ายบริหารราชการแผ่นดินที่มีคุณธรรมอีกด้วย...”

(ปองพล อติเรกสาร, 2548, น. 475-476)

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์วรรณกรรมทั้งสองประเภทเชื่อมโยงความหมายกษัตริย์ผู้ล้มเหลวกับลักษณะและบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ กล่าวคือลักษณะและบทบาทหน้าที่ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะพระมหากษัตริย์ขัดแย้งกับลักษณะและบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่ดี จะเห็นได้จากเหตุการณ์ต่างๆ ในช่วงปลายรัชสมัยที่ผู้ประพันธ์นำเสนอแสดงให้เห็นลักษณะทางอารมณ์ที่ไม่เหมาะสมของพระมหากษัตริย์และการกระทำที่พระมหากษัตริย์ไม่พึงกระทำ การกระทำดังกล่าวนำไปสู่การหมดอำนาจการเป็นพระมหากษัตริย์และสิ้นสุดรัชสมัย ซึ่งสื่อความหมายถึงภาพแทนกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช นอกจากนี้การที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงไม่สามารถแก้ไขปัญหาภายในบ้านเมือง ไม่มีผู้จงรักภักดีและให้ความเคารพนับถือในฐานะพระมหากษัตริย์ยังช่วยเน้นย้ำความหมายการเป็นกษัตริย์ผู้ล้มเหลวเด่นชัดมากยิ่งขึ้น

ภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมแสดงให้เห็นกรอบคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ เนื่องจากพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการ

ปกครองประเทศ บทบาทหน้าที่ของกษัตริย์จึงได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษ อีกทั้งความคาดหวังของคนในสังคมที่มีต่อพระมหากษัตริย์คือ พระมหากษัตริย์ควรเป็นผู้ที่แก้ไขปัญหาต่างๆ ของประเทศได้ และคนในสังคมต้องการพระมหากษัตริย์ที่ดีที่จะเป็นผู้นำในการปกครองประเทศ การที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์แต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ อีกทั้งเป็นสาเหตุให้เหตุการณ์ต่างๆ บานปลายและร้ายแรงมากยิ่งขึ้น ทำให้คนในสังคมตำหนิการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องราวช่วงปลายรัชสมัยในวรรณกรรมทั้งสองประเภทจึงถูกเลือกให้สื่อความหมายให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ใช่พระมหากษัตริย์ที่ดีตามอุดมคติของสังคมไทย นอกจากนี้ น่าสังเกตว่าภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวถูกนำไปเชื่อมโยงกับชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร จะเห็นว่าวรรณกรรมทุกเรื่องมักเน้นภาพของราษฎรที่ได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และภาพของราษฎรที่มีความสุขหลังจากการปราบยุคเข็ญของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แสดงให้เห็นว่าบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่สำคัญคือการทำให้ราษฎรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี การที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถนำความสุขคืนให้กับราษฎรได้พระองค์จึงไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นกษัตริย์ต่อไป แต่ราษฎรแสดงความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งเป็นการยอมรับให้พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองต่อไป

ภาพแทนกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่น่าเสียดายในวรรณกรรมแสดงโดยนัยว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงไม่ได้รับการยกย่องให้เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความสามารถในการปกครองบ้านเมือง และน่าสังเกตว่าภาพความเป็นกษัตริย์ผู้ล้มเหลวก็ไม่ได้ทำให้ภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยดูด้อยลง แต่ยังคงเป็นภาพที่ได้รับการยกย่องเสมอมา

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่าแม้ภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีลักษณะเหมือนกัน แต่ภาพที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติก็เน้นต่างจากภาพที่ปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ จะเห็นว่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรตินอกจากกล่าวถึงการกระทำที่ผิดพลาดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแล้วก็มักเน้นภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเป็นภาพกษัตริย์ผู้หมดบุญบารมี ขณะเดียวกันก็ให้ภาพพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชว่าเป็นผู้มีบุญบารมีที่จะได้เป็นพระมหากษัตริย์แทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังคำประพันธ์ที่แสดงบุญบารมีของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

มหาราชในช่วงท้ายของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในโคลงภาพพระราชพงศาวดาร ที่ว่า “บารมีพระจักปล้น ถึงเสวตร คุ้มพ่อ” (โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, 2506, น. 81) หรือในสามกรุงและลิลิตเมษพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยอมจำนนและยอมรับว่าพระองค์หมดบุญบารมี ดังข้อความที่ว่า “บุญเก่าเพียงเท่านี้ ไม่พินชนม์ กษัยฯ” (พิทยาลงกรณ์, 2505, น. 153) และ “รอยบุญพอลิ้นแล้ว ลูกเอย” (ทองอยู่ ฟุ้งเดช, 2521, น. 145) การเน้นภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติว่าเป็นผู้หมดบุญบารมีก็สอดคล้องกับประเภทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เน้นให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์คือผู้มีบุญบารมีตามคติเรื่องเทวราชา ภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงเน้นให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นกษัตริย์ผู้หมดบุญบารมีไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้อีกต่อไป

ส่วนภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เน้นภาพผู้ไร้ศักยภาพในการปกครองมากกว่าเน้นภาพผู้หมดบุญบารมี กล่าวคือนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ให้ความสำคัญกับหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ในแง่ที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีหน้าที่สำคัญในการปกครองบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุขและทำให้ราษฎรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี แต่การกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในช่วงปลายรัชสมัยมีความขัดแย้งกับหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่ดี ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอยู่ในฐานะของกษัตริย์ผู้ล้มเหลวคือไม่เหมาะสมที่จะปกครองบ้านเมืองต่อไป จะเห็นว่าการเน้นภาพผู้ไร้ศักยภาพในการปกครองในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีความสอดคล้องกับประเภทของวรรณกรรมที่เป็นนวนิยาย เนื่องจากนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เน้นความเป็นบุคคลธรรมดามากกว่าความเป็นผู้มีบุญบารมีที่เน้นในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ดังนั้นจะเห็นว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์เน้นย้ำภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เกิดจากการกระทำของพระองค์เอง หรือในอีกแง่หนึ่งนวนิยายอิงประวัติศาสตร์สามารถแสดงทัศนคติหรือวิพากษ์การกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้อย่างรอบด้าน

นอกจากนี้แม้ภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจะเกิดจากการกระทำที่ผิดพลาดในขณะที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ แต่ผู้ประพันธ์ก็ไม่เน้นการกล่าวโทษในเชิงตำหนิหรือกล่าวโทษโดยตรง เพียงแต่ให้เห็นว่ามีเหตุการณ์ที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ เนื่องจากเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเน้นยกย่องสรรเสริญวีรกรรมหรือพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อบ้านเมือง ทำให้ผู้ประพันธ์ไม่แสดงน้ำเสียงกล่าวโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ส่วนภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์บางเรื่องที่มีจุดมุ่งหมายสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ไม่

เน้นรายละเอียดเหตุการณ์ในช่วงปลายรัชสมัยและไม่มีน้ำเสียงตำหนิหรือกล่าวโทษพระองค์เช่นกัน ส่วนนวนิยายที่มีจุดมุ่งหมายวิพากษ์วิจารณ์มีการแสดงน้ำเสียงตำหนิและกล่าวโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องผู้อยู่เหนือเงา ไข ตัวละครผู้ช่วยเหลือแสดงทัศนคติและอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอย่างชัดเจน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นได้ว่าภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทมี 2 ลักษณะ ได้แก่ ภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยและภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ซึ่งภาพทั้งสองนี้เป็นการนำเสนอในด้านบวกและด้านลบ และถูกจัดวางไว้ในคนละช่วงเวลา กล่าวคือภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยเป็นการนำเสนอภาพในด้านบวกที่ถูกจัดวางไว้ในช่วงต้นของเรื่องเล่า ส่วนภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวเป็นการนำเสนอภาพในด้านลบที่ถูกจัดวางไว้ในช่วงท้ายของเรื่องเล่า การจัดวางภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทั้งสองลักษณะให้อยู่คนละช่วงมีความเกี่ยวข้องกับการนำเสนอประวัติศาสตร์ไทยเรื่องการเกิดและการดำรงอยู่ของบ้านเมือง

4.2 กลวิธีการนำเสนอภาพแทน

จากการศึกษาประเด็นข้างต้นผู้วิจัยพบว่าภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทปรากฏภาพแทน 2 ลักษณะ คือ ภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยและภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ผู้วิจัยเห็นว่าภาพแทนที่ปรากฏนี้ผ่านกระบวนการนำเสนอ และมีการสร้างความหมายให้กับภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรม กระบวนการเหล่านี้แฝงด้วยอำนาจที่กำหนดการรับรู้ โดยที่ภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ถูกนำเสนอในวรรณกรรมเหล่านี้เป็นเพียงภาพที่แทนที่ความเป็นจริง จึงไม่ใช่ความเป็นจริงเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สำหรับหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะศึกษากลวิธีการนำเสนอภาพแทนว่ามีวิธีการใด และวิธีการเหล่านี้นำเสนอภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทั้งสองภาพออกมาอย่างไร

4.2.1 การนำเสนอผ่านภาพลักษณ์ที่ปรากฏ

กลวิธีการนำเสนอภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมวิธีแรก คือ การนำเสนอภาพลักษณ์ (image) *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน* (ราชบัณฑิตยสถาน, 2518, น. 218) กล่าวถึงความหมายของคำว่า “ภาพลักษณ์” ว่าหมายถึง

มากน้อยไม่หนี มั่นนอ ฯ

◦ บุญเด่นเห็นถนัดแท้ สามสิบม้าพม่าแพ้

แก้ห้าม้าไทย ฯ

◦ ม้าม่านพลุกพล่านทั้ง หิวขาดตัวขาดคลัง

เกลื่อนข้างทางดง ฯ

◦ เหลือตายแตกพ่ายเข้า ประทะพวกเดินเท้า

ยิงชำระล่าระสาย ฯ

(พิทยาลงกรณ์, 2505, น. 61)

เรื่องลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำเสนอภาพความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการตีฝาทัพพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏในคำประพันธ์ที่ว่า

ท่านพระยากำแพงเพชรขึ้นม้า

ออกรบพม่าก่อนเพื่อรอนราญ

ตีกระหนาบทัพพม่าม้าสามสิบ

ลงไปหาทัพใหญ่พ่ายหมดท่า

ต่างคนคิดเห็นเป็นอัศจรรย์

คงกอบกู้เอกราชชาติลู่วง

ออกนำหน้ากับสี่นายทหาร

พลทหารทั้งปวงแซกแยกปีกกา

แต่กร่นริบถอยหลังกำลังล่า

เหล่าประดาพลพลทั้งปวง

นายเรานั้นอานุภาพใหญ่หลวง

จิตเหนี่ยวหน่วงเพิ่มซ้ำยิ่งยาเกรง

(ทองอยู่ ฟูงเดช, 2521, น. 16)

เพลงเจ้าตากแสดงภาพความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวจากการบรรยายการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเหตุการณ์การเข้าตีเมืองจันทบุรี ดังคำประพันธ์ที่ว่า “ตีแหกฝ่าวงล้อม ลุยพม่าเข้าศึก นึกถึงความเป็นไทย ดีกว่าไปเป็นทาส สองมือถือดาบอย่างมั่นใจ” (คาราบาว, 2529) จะเห็นได้จากการใช้คำว่า “ตีแหก” “ฝ่าว” และ “ลุย” คำเหล่านี้ล้วนแสดงถึงความกล้าหาญในการต่อสู้กับข้าศึกที่มีจำนวนมากอย่างไม่คิดชีวิต

นวนิยายเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพเสนอภาพความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวผ่านคำพูดของหลวงพิชัยที่ว่า “พวกข้าพระพุทธเจ้าที่อยู่ ณ ที่นี้ได้ปรึกษารื้อกันแล้ว มีความเห็น

ฟ้องตั้งกันว่าได้ฝ่าพระบาทมีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว มีปรีชาสามารถเป็นที่ประจักษ์แก่ทหาร และประชาชนทั่วไปมากมาย...” (ปองพล อติเรกสาร, 2548, น. 113)

ในนวนิยายเรื่องตาสินมหาราชนำเสนอภาพความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวจากการบรรยายภาพการต่อสู้ของสมเด็จพระเจ้าตาสินมหาราชกับผู้ที่ไม่สวามิภักดิ์และคิดทำร้ายพระองค์ ดังข้อความที่ว่า

พระยาตาคควบม้าตะบึงไปถึงตัวขุนหมื่นเร็วรวดเดียวในพริบตา เงื้อดาบฟันคอขุนหมื่นพันทนายที่ยืนตักตะลิ่งทันที หัวของขุนหมื่นพันทนายกลิ้งไปตามพื้นดิน เลือดพุ่งกระชูดไหลกระจาย ท่ามกลางความตักตะลิ่งพริ้งเพริดของลูกน้องที่ยืนเงยบกริบ ต่างทิ้งปืน แล้วน่วมคุกเข่า มองหน้าพระยาตาค พนมมือไหว้ สีน้หน้าห้วนเกรงเต็มที่

(แวงและบงกชเพชร, 2548, น. 206)

ภาพลักษณะของการเป็นผู้มีปฏิภาณไหวพริบ คือเป็นผู้ฉลาดรอบรู้ รู้เท่าทันเหตุการณ์และความคิดของผู้อื่น ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นจากเหตุการณ์เข้าตีเมืองจันทบุรี สมเด็จพระเจ้าตาสินมหาราชเจรจากับเจ้าเมืองจันทบุรีแต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ เจ้าเมืองจันทบุรีคิดตั้งตัวเป็นใหญ่ และคิดกำจัดสมเด็จพระเจ้าตาสินมหาราช ในเหตุการณ์นี้วรรณกรรมเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตาสินมหาราชพรรณนาความคิดของสมเด็จพระเจ้าตาสินมหาราชที่รู้เท่าทันความคิดและสงสัยการกระทำของเจ้าเมืองจันทบุรี ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เรานี้ก็ไปแจ่ง	ความคิด เขาเฮย
หลงเชื่อว่าสุจริต	รักด้าว
ไม่นี้กว่าดวงจิต	เขาจะ
ทำหลอกดวงก้าวร้าว	กอบร้อยมารยา
ความจริงฐานะข้า	สำเร็จ
ราชกิจกำแพงเพชร	ใหญ่ชั้น
เมืองโทศักดิ์นาเบ็ด	-เสร็จหนึ่ง หมิ่นนอ
จันทบุรีนี้ชั้น	แค่เพียงเมืองตรี
ดังนี้ควรจักต้อง	มารับ เราเฮย

จึงถูกทางค่านับ	นั่นแน่
พระยาจันทบุรีกลับ	สั่งปลัด เมืองนอ
มารับแทนจะแก้	กล่าวอ้างอันใด

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 114)

นอกจากนี้ในการเข้าตีเมืองจันทบุรีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตัดสินพระทัยเข้าตีเมืองจันทบุรีหลังจากล้อมเมืองอยู่นานจนกองทัพอ่อนล้าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงใช้ปฏิภาณไหวพริบสร้างขวัญและกำลังใจให้เหล่าทหารเชื่อมั่นว่าจะสามารถเอาชนะในศึกครั้งนี้ โดยให้เหล่าทหารทูปหม้อข้าว กระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจ ความมุ่งมั่นฮึกเหิม และความมั่นใจในการรบ ตัวอย่างเช่นในวรรณกรรมเรื่อง*สามกรุง*ที่ว่า

◦ พิเคราะห์เฉพาะหน้า	ในครา นี้่นา
ถึงดีทีปรา	กฎแจ้ง
ก่อนตรู่จะจู่รา	วีปาย
ปิ่นประยุทท์กุชท์แย่ง	แย่งเข้าเผาผลาญ ๗
◦ สั่งกันพลันทราบเค้า	ในคืน นี้้เทอญ
กองฉกรรจ์ยันยืน	อยู่พร้อม
เหล่าราบดาบหอกปืน	เป็นหมวด
คราฤกษ์เกริกเข้าห้อม	โห้เราเอาชัย ๗
◦ อาหารวารน้ามื้อ	สายัณห์ นี้้แน
เตรียมแต่ยังวันวัน	เถิดน้อ
มือนี้จะกินกัน	ที่นี้
อิมเสร็จสั่งต่อห้อม	พรั่งมือในเมือง ๗

◦ เหล่านายทัพนายกอง พังทำนองกลยุทธ สุดยินดีทุกคน รับประทานบิหมี่ หึง จึงเหล่าทหารหาญศึก รู้ตื่นลึกหนาบาง ต่างคนวางหุทัย ในบุรุษ ผู้นำ ต่างกระทำตามสั่ง คำดำรัสบิหมี่แคล้ว โภชนกิจสำคัญแล้ว ต่อยหม้อรอเว ลาแฮ ๗

(พิทยาลงกรณ์, 2505, น. 74)

ในลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแสดงให้เห็นภาพของผู้มีปฏิภาณไหวพริบ โดยแสดงการรู้เท่าทันเหตุการณ์และเห็นว่าควรเข้าตีเมืองจันทบุรี ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ครั้นเฉยอยู่อย่างนี้	เสปียงอา -หารนอ
ก็ขัดสนแส่นหา	ยากล้ำ
จะถอยทัพฝ่ายพระยา	จันทจัก
ออกสกัดตีซ้ำ	แน่ต้องตัดสิน
ทรงจินตนาถ้วนถึ	ทุกประการ
แล้วสั่งโยธาหาญ	คำนี้
เตรียมพร้อมทุกสถาน	ที่จะ
รบรุกบุกขยี้	เหยียบเข้าเมืองจันท
ฉะนั้นเมื่อบริโภคแล้ว	เราจง เทนอ
หม้อต่อยอย่าปล่อยหลง	ผีเข้า
เมืองได้ค่อยกินปลง	จิตแน่ นอนเทอญ
หากรบไม่สมเค้า	มอดม้วยด้วยกัน

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 116)

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่องฟ้าใหม่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ระวางสงสัยเจ้าเมืองจันทบุรี และเห็นว่าการเจรจาไม่เป็นผลสำเร็จ จึงตัดสินใจพระทัยเข้าตีเมืองจันทบุรี ดังข้อความที่ว่า

“พระยาจันทบุรีนายท่านมิได้ตั้งอยู่ในความสัตย์ ไม่ยอมเป็นไมตรีด้วยเราแล้ว เห็นว่าขุนรามหมื่นช่องจะป้องกันเมืองไว้ได้ ก็ให้ตกแต่งบ้านเมืองให้มั่นคงเถิดเราคงจะตีเอาจงได้ ท่านจงกลับไปบัดนี้การต่อปากต่อคำ แต่งข้อเจรจาเป็นอันจบสิ้นลง”

.....

“ลูกของพ่อทุกคน มาบัดนี้ถึงวาระที่เราจะเสี่ยงเป็นเสี่ยงตายเสี่ยงบารมีเป็นคำรบหนึ่งแล้ว ลูกพ่อทั้งหลายจงเร่งหุงหาข้าวปลา กินดื่มกันเสียให้ชุ่มชื่นทั้งคนและสัตว์พาหนะ เมื่อเต็มอิ่มแล้วทั้งคนทั้งสัตว์ ลูกพ่อทุกคนจงเทเสปียง

อาหารและทูปภาชนะหุงต้มเสียให้แหลกลิ้น เราหมายไปกินมือเข้าเอาในเมือง
แม้สำเร็จก็จะกินในเมืองเข้าพุงนี้ แม้มีสำเร็จก็จะตายด้วยกันทั้งหมด...”

(ศุภร บุนนาค, 2547, น. 1040-1041)

ภาพลักษณะการเป็นผู้รู้จักประเมินสถานการณ์และมองการณ์ไกล คือการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงคิดไตร่ตรองสถานการณ์ต่างๆ อย่างรอบคอบว่าควรทำสิ่งใด อีกทั้งสังเกตเห็นเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในวันข้างหน้าด้วย การนำเสนอภาพลักษณะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเป็นผู้รู้จักประเมินสถานการณ์และมองการณ์ไกล จะเห็นได้ชัดเจนจากเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำทัพออกจากกรุงศรีอยุธยาในเรื่องสามกรุง เนื่องจากคาดการณ์ได้ว่ากรุงศรีอยุธยาจะต้องเสียแก่พม่า ดังคำประพันธ์ที่ว่า

จะกล่าวไปใยเล่าเปล่าประโยชน์	อันนกรใจไม่โหดยอมโหดผล
รบตามบุญตามกรรมต้องจำนน	จักผจญทัพมานไม่ทานทน
เมื่อเหลวไหลแลเห็นถึงเช่นนี้	ฤจะมีทางรอดปลอดภัย
จะพร้อมกันบรรล้วยท่าไมกัน	คงมีวันแก้กูปูไทย
คอยโอกาสเบื้องหน้าเมื่อฟ้าโปร่ง	อาจจรรโลงสยามรัฐอุบัติใหม่
อยุธยาครานี้กระลี้ภัย	เห็นจะไม่เย็นยงต้องลงเอย ฯ

(พิทยาลงกรณ์, 2505, น. 45)

ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำเสนอภาพผู้รู้จักประเมินสถานการณ์ว่าสถานการณ์ใดควรรบหรือสถานการณ์ไหนควรจะถอย และมองการณ์ไกลที่จะรักษาชีวิตของทหารไว้ดีกว่าให้ทหารไปตายทั้งที่รู้ว่าอยู่ในสถานการณ์ที่เป็นรองฝ่ายตรงข้ามผ่านเหตุการณ์ครั้งที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับพระยาเพชรบุรีนำทัพออกรบกับพม่า ดังคำประพันธ์ที่ว่า

...แต่กำลังพลไกร ที่มีไปคราวนี้ ไม่ถึงรู้พลเขา ฝ่ายเราพระยาตาก จึงออกปาก
ห้ามเชื่อ ว่าเหลือกำลังนัก พระยาเพชรหักหาญพร้อม จะต้องตีให้ได้ เนื่องจาก
ไร้ปัญญา นำโยธาบสกด ริมวัดสังฆาวาส ข้าศึกปราดเข้าล้อม ห้อมเอาหม้อ
ดินดำ ทิ้งลงลำเรือพระยา เพชรบุรีปรากฏระเบิด เรือก็เกิดแตกด้วย พระยา
เพชรมอดม้วย อีกทั้งทหารหลาย คนแล

พวกเหลือตายแตกหนี ไม่รีรอล่าช้า เพราะแม่ทัพทำกล้า ไปรู้ถึงการ
ควรแล

พาทหารไปตาย เสียมากมายเช่นนี้ เพราะไม่ฟังคำชี้ ชอบด้วยเหตุผล
บ้างเลย

อันคนที่เบื่องปราด ชาญฉลาดรอบรู้ การจะหนีจะสู้ ย่อมแล้วแต่ภา
-วะการณ์แล

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น.75-76)

ลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเสนอกาของผู้ประเมิน
สถานการณ์และมองการณ์ไกลจากการวางแผนปลดหนี้กับจีน โดยมอบราชสมบัติให้สมเด็จพระ
เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกแทนที่จะมอบให้พระโอรส เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรง
เล็งเห็นว่าสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกมีความเหมาะสมและมีความสามารถในการปกครอง
บ้านเมืองมากกว่าพระโอรสของพระองค์ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ท่านเจ้าพระยากราบ	ศิโรราบบังคมทูล
อ้อ ! พระนเรนทร์สุร	ซึ่งจะทรงพระราชทาน
สมบัติแก่กระหม่อม	เกล้านี้เห็นมิเป็นการ
ชนทั่วและบริพาร	จักดิฉินใฝ่निินทา
พระทรงมีโอรส	ควรจักโปรดโอรสา
จอมธนทรงตรัสว่า	ถ้าลูกข้าครองแผ่นดิน
คนจีนย่อมรักใคร่	ด้วยนิสัยนั้นตั้งฉิน
ไม่ถือด้วยฉิน	ดูหมิ่นใครน้ำใจดี
แต่เกรงว่าเมืองแม่	จักย่ำแย่งครานี้
ลูกข้าครองธานี	คงไม่มีใครยำเกรง
จะเป็นเช่นตุ๊กตา	เขาจะพากันข่มเหง
เขาคงไม่ยำเียง	ไซลานเร่งให้ดำเนิน

(ทองอยู่ ฟูงเดช, 2521, น. 141)

นวนิยายเรื่องตาสินมหาราชนำเสนอภาพของผู้รู้จักประเมินสถานการณ์จากการบรรยายความคิดที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงตัดสินพระทัยนำทัพตีฝ่าวงล้อมออกจากวัดพิชัย ดังข้อความที่ว่า “สถานการณ์ตึงเครียด ทหารอังวะเพิ่มกำลังหนุนเนื่องหนาแน่นระดมยิงปืนใส่ทหารไทยที่ล้มตายทับถมพระยาตากมองภาพเบื้องหน้าด้วยความรู้สึกหวั่นไหวใจสะท้าน พลันตัดสินใจหากขึ้นอยู่แต่วัดพิชัยมีแต่จะถูกพวกทหารอังวะรุมฆ่าตาย จึงคิดจะตีฝ่าวงล้อมออกไปเป็นทางรอดหนทางเดียว” (แรงแงและบงกชเพชร, 2548, น. 191)

นอกจากนี้นวนิยายเรื่องนี้ยังแสดงภาพของผู้มองการณ์ไกลจากการตัดสินพระทัยขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ เนื่องจากจะทำให้พระองค์สามารถรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นลุล่วงและสำเร็จ ดังจะเห็นได้จากการพรรณนาความคิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ว่า “พระยาตากพยักหน้า...ครุ่นคิด...หลายครั้งแล้ว...คำของมารดาล้วนเตือนสติให้คิด...คำแนะนำเพื่อให้ไตร่ตรองและทุกครั้งที่ปฏิบัติตามก็ได้ผลอันประเสริฐและครั้งนี้ คำของมารดาสำคัญยิ่งนัก...พ่ออยู่หัวคือผู้เสียสละ หากเป็นพ่ออยู่หัวเราจักทำการเพื่อบ้านเมืองได้สำเร็จแน่แท้” (แรงแงและบงกชเพชร, 2548, น. 328) หรือจากคำพูดของนายทองด้วงที่ว่า “พ่อสินตรองดูให้ดีเถิด บ้านเมืองเป็นเยี่ยงนี้ ต้องการคนมีบารมีมาเป็นผู้นำ หากพ่อสินมิกระทำการปราบดาภิเษกแล้ว จักเกณฑ์พลไปต่อตีกับข้าพวกอังวะที่ยังเหลืออีกทั้งชุมนุมของคนไทยได้ อย่างไร ผู้ใดจักเชื่อฟังพ่อสินเล่า” (แรงแงและบงกชเพชร, 2548, น. 328)

ภาพลักษณะการเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับชาติบ้านเมืองก่อนเรื่องส่วนตัวคือการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงตั้งพระทัยและมุ่งมั่นปกป้องเอกราชของชาติไทยเป็นสำคัญ โดยไม่ให้เรื่องส่วนตัวต้องส่งผลกระทบต่อชาติบ้านเมือง ลักษณะเช่นนี้มีกล่าวถึงในเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเหตุการณ์ที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงต้องยกทัพหลงไปราชบุรีเพราะพม่าเข้ามาประชิดเมือง ก่อนออกเดินทางพระราชชนนีทรงมีพระอาการประชวร แต่พระองค์ก็ไม่ได้เลื่อนการเดินทาง ดังจะเห็นได้จากคำประพันธ์ที่ว่า

...เหยียบพระนครประทับ นับได้สิบสามทิวา ก็มาเกิดการศึก หัวฮึกเหตุมอญ
ชัก ให้ทรงศักดิ์ห่วงหน้า ห่วงหลังว่ารุ่นพระทัย ในเรื่องพระชนนี ทรงมีพระ
อาการประชวรพานเพียบหนัก แสนที่จักละเหยียละห้อย เศร้าสร้อยที่ต้องจู้ สู
สงครามครานี้ แม่ลับลี้สวรโรคต หมดโอกาสเห็นใจ แม่ในครั้งสุดท้าย จะ
โยกย้ายเปลี่ยนแปลง รักแม่แรงเหลือล้น พันที่จะประมาถน แต่ราชการรรบรอ

อยู่แล้วหนอทรงศักดิ์ จำต้องหักโคกผืน กล้ากลืนไว้ภายใน เสด็จไปราชบุรี
เพราะภูมิทรงเห็น ชาติเป็นสิ่งสำคัญ กว่าสิ่งอันใดหมด

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 212-213)

นวนิยายเรื่องตากสินมหาราชแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงให้ความสำคัญกับชาติบ้านเมืองมากกว่าสิ่งอื่นใดในชีวิต โดยนำเสนอผ่านคำพูดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ว่า

พระยาตากมีสีหน้าเคร่ง พุดซึ้งขัง “ไม่ พวกมึงจำไว้ หากกูต้องเลือกระหว่างแผ่นดินกับคนที่กูรัก กูก็จักเลือกแผ่นดิน ถ้ามีคนรักแล้วหาได้มีแผ่นดินอยู่ไม่ ชีวิตนี้ก็ไร้ความหมาย กูก็มิรู้ว่าจักมีชีวิตอยู่ไปเพื่ออันใด”

(แรงแงและบงกชเพชร, 2548, น. 266)

การนำเสนอภาพลักษณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว มีปฏิภาณไหวพริบ รู้จักประเมินสถานการณ์และมองการณ์ไกล รวมทั้งการให้ความสำคัญกับชาติบ้านเมืองก่อนเรื่องส่วนตัว ลักษณะเหล่านี้เป็นภาพในลักษณะความเป็นนักรบและมีพระปรีชาสามารถในด้านการสงคราม จึงขบขันให้เกิดภาพแทนวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยแก่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

4.2.1.2 ภาพลักษณ์ที่ทำให้เกิดภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลว

นอกจากการนำเสนอภาพลักษณ์ด้านบวกที่ทำให้เกิดภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยแล้ว วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยยังนำเสนอภาพลักษณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในด้านลบที่ทำให้เกิดภาพในฐานะกษัตริย์ผู้ล้มเหลวด้วย ภาพลักษณ์ที่ขบขันให้เกิดภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวได้แก่ การมีสติไม่สมบูรณ์และอารมณ์คุ้มดีคุ้มร้าย มีความโหดร้ายและใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม

การนำเสนอภาพของผู้มีสติไม่สมบูรณ์และอารมณ์คุ้มดีคุ้มร้ายปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องโคลงภาพพระราชพงศาวดาร เรื่องสามกรุง และเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วรรณกรรมเหล่านี้เป็นวรรณกรรมที่นำเสนอเรื่องราวในช่วงปลาย

สมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อเชื่อมโยงเรื่องราวสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ไปสู่เรื่องราวสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หรือแสดงการเปลี่ยนยุคสมัย ธนบุรีสู่ยุคสมัยรัตนโกสินทร์ และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* เป็น นวนิยายที่มุ่งนำเสนอเรื่องราวในช่วงปลายรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยเฉพาะ

ภาพลักษณ์ผู้มีสติไม่สมบุรณ์และอารมณ์คุ้มดีคุ้มร้ายเกิดจากการบรรยายภาพให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีอารมณ์แปรปรวน คลุ้มคลั่ง และพรั่นพรึง ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่อง *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* ที่นำเสนอภาพลักษณ์ผู้มีสติไม่สมบุรณ์และคุ้มดีคุ้มร้ายผ่านเสียงของผู้เล่าเรื่องที่บรรยายว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมี อากาโรคคลุมคลั่ง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

◦ จอมทัพสดับข่าวอ้าง	กรุงธน บุรีเฮย
เจ้าแผ่นดินวิกล	คลั่งคลุ้ม
ร้อนเร้าทั่วรัฐมณฑล	ชลเทียบ อบายนา
ใครจะกันตนคุ้ม	โทษได้ไปมี ฯ
◦ กระลีลามลุกกล้า	รำจับ
จึงพระยาสรรค์จับ	ถอดเจ้า
ดำริห์จกรีบกลับ	จัดกิจ กรุงแฮ
ให้ตรวจพลไกรเข้า	ชนบรีวยาตรา ฯ

(*โคลงภาพพระราชพงศาวดาร*, 2506, น. 80)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่อง *สามกรุง* ได้แสดงภาพลักษณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเป็นผู้มีพระสติไม่สมบุรณ์จากการบรรยายของผู้ประพันธ์ที่ว่า

◦ บ่ายบุญนฤเบศร์เจ้า	จอมธน
เพราะพระโรคโอบน	เบียดเกล้า
เบื่องสูงจรวงผล	ภัยผริต
รวมจริตจิตเร้า	จึงล้วนปรวนแปร ฯ

(*พิทยาลงกรณ์*, 2505, น. 141)

...ว่าบพิตรภูบาล มีสัตตญาณมัวมล ราษฎรดลดาลทุกข์ เกิดชุกกลทุกข์ทั่ว
 ดาว ร้าวไปทั้งแผ่นดิน มีมลทินคลุกคละ

(พิทยาลงกรณ์, 2505, น. 144)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็กล่าวถึง
 ภาพลักษณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเป็นผู้มีพระสติไม่สมบุรณ์และมีอารมณ์คุ้มคุ้มร้าย
 ในคำประพันธ์ที่ว่า

เพราะภูในยั้งเฟื่อง	กรรมฐาน
เนื่องท่านหวังนิพพาน	เพริศแพ้ว
จึงเลยเกิดอาการ	เสียพระ สตินอ
บุญท่านเพียงนี้แล้ว	จึงได้เป็นไป

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 323)

นอกจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่นำเสนอภาพลักษณ์ผู้มีสติไม่สมบุรณ์และ
 อารมณ์คุ้มคุ้มร้ายแล้ว นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน*ก็นำเสนอ
 ภาพลักษณ์ดังกล่าวเพื่อให้เกิดภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวเช่นกัน โดยผ่านมุมมองของผู้เล่าเรื่องที่
 บรรยายภาพอารมณ์ที่แปรปรวน และคำพูดที่เหมือนกับการพ้อเพื่อของสมเด็จพระเจ้าตากสิน
 มหาราช ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

พระสุรเสียงดังขึ้นทุกที พระอาการกริ้วก็มากขึ้น พระยาอำมาตย์ต้อง
 คลานออกไป เหลือแต่พระยาธิเบศร์กับเจ้าจอมมารดาฉิม พอหมดพระอาการ
 กริ้ว ก็มีพระอาการที่เคลิบเคลิ้ม ทรงพระดำเนินออกมากลางห้อง

“นี่ ธิเบศร์” ทรงรับสั่ง พร้อมกับอาการที่ดวงพระเนตรมองขึ้นสู่เพดาน
 “สั่งให้เขาปลุกไม้ไผ่สักพันหนึ่ง ไม่งั้นสักพันหนึ่ง ใครมีบุญมาข้างหน้าจะได้
 สร้างปราสาท ไม้ไผ่จะได้ทำร่าร้าน ไม้แก่นจะได้ใช้เป็นกระดุกสำหรับก่อตั้งเสา
 ปราสาท เพื่อผู้มีบุญเขาจะมา ส่วนข้านะ มันจะเหาะอยู่แล้ว ข้าจะเหาะละนะ
 ธิเบศร์”

เจ้าจอมมารดาฉิม กับพระยาธิเบศร์เข้าไปประคองพระองค์ ทรงมีอาการเหมือนหนึ่งวิงเวียน แต่อีกประเดี๋ยวก็กลับได้พระสติ

(วิจิตรวาทการ, 2546, น. 315-316)

ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอีกประการหนึ่งคือ ภาพลักษณ์ผู้มีความโหดร้ายและใช้อำนาจไม่เป็นธรรม ซึ่งปรากฏในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* และเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* การนำเสนอภาพของผู้มีอารมณ์โหดร้ายแสดงให้เห็นได้จากเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสั่งเขียนหม่อมห้ามคนหนึ่งจนตายคาหวาย เนื่องจากนางกล่าวประชดประชันชาติกำเนิดของพระองค์ จะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

“ขอเดชะ” พระยาอำมาตย์ทูล “เขาให้การว่า เขามีลูกกับเจ๊ก”

ดวงพักตร์แดงกำขื่นทันที ดวงพระเนตรเป็นประกาย ทรงผุดลุกขึ้นจากพระที่ และพระอาการโหดร้ายก็ปรากฏ

“มันเป็นคำให้การที่ขบขันดี เห็นใหม่ว่าดวงตาของข้ามันเป็นอย่างไร ถ้ามันมีลูกกับเจ๊กจริงอย่างที่มันให้การ มันก็มีขู้ แต่ถ้าไม่เป็นจริงอย่างที่มันให้การเช่นนั้น มันก็ประชดข้า มันว่าข้าเป็นเชื้อเจ๊ก เขียน เขียน เขียนให้ตายคาหวาย”

แล้วหม่อมห้ามคนนั้น ก็ถูกเขียนจนตายคาหวายจริง ๆ

(วิจิตรวาทการ, 2546, น. 314)

สำหรับนวนิยายเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* นำเสนอภาพลักษณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่ามีความโหดร้ายและใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมจากเหตุการณ์การประหารชีวิตพระเทพโยธาด้วยความผิดที่พระเทพโยธาแวะกลับบ้านระหว่างเดินทัพไปปราบมอญที่ราชบุรีทั้งที่พระองค์สั่งห้าม ต่อมาสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ทรงฝ่าฝืนคำสั่งดังกล่าวนี้เองแต่ไม่ลงโทษตนเองที่กระทำผิดแบบเดียวกันการประหารพระเทพโยธาจึงเป็นการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม และการประหารพระเทพโยธานี้เองเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้หลวงสรวิชิต (เจ้าพระยาพระคลัง (หน)) ลูกพี่ลูกน้องของพระเทพโยธา รู้สึกโกรธแค้นและวางแผนโค่นล้มอำนาจสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

นี่ก็ออกซี, นี่ก็ออกแล้ว, ปางทราย! เจ้าหนี่มันลูกพี่ลูกน้องของพระเทพโยธาซึ่งเจ้าพระเทพนี่เข้าได้ตัดหัวเสียบกับมือของข้าเอง เพราะเหตุที่มันขัดคำสั่งข้า ตอนกลับจากศึกเชียงใหม่แล้วให้เลยไปปราบมอญทางราชบุรี ข้าห้ามไม่ให้ใครแวะบ้าน ให้เลยไปรบอีก เจ้าพระเทพโยธามันดันแวะหาเมีย

...ท่านคงมิได้สำนึกเลยว่าหลวงสรวิชิตมีความโถมั่นซมขึ้นและโกรธแค้นท่านเพียงใดในการที่ท่านฆ่าผู้มีบุญคุณของเขาด้วยน้ำมือของท่านเอง เขาเดือดดาลในความอำมหิตของท่าน

(สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 73)

การนำเสนอภาพลักษณ์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าทรงมีสติไม่สมบุรณ์ มีอารมณ์คุ้มดีคุ้มร้าย มีความโหดร้ายและใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมเป็นภาพที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมือง จึงขบขันให้เกิดภาพแทนกษัตริย์ผู้ล้มเหลว

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าการนำเสนอภาพลักษณ์เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้เห็นภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในลักษณะวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยและกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ภาพลักษณ์ที่กล่าวมาเป็นสื่อที่ทำให้ผู้อ่านตีความและสร้างความหมายจนเกิดเป็นภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ผู้ประพันธ์นำเสนอในวรรณกรรม

4.2.2 การนำเสนอเหตุการณ์

กลวิธีการนำเสนอภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกลวิธีนี้ คือการนำเสนอเหตุการณ์ต่างๆ ที่ขบขันให้เกิดภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยและกษัตริย์ผู้ล้มเหลว การศึกษาในหัวข้อนี้วิเคราะห์ให้เห็นว่าการนำเสนอเหตุการณ์บางเหตุการณ์ทำให้เกิดภาพแทนทั้งสองลักษณะ

ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์กระบวนการนำเสนอภาพแทนด้วยการนำเสนอเหตุการณ์ออกเป็น 2 ประเด็น คือ เหตุการณ์ที่ทำให้เกิดภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย และเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.2.1 เหตุการณ์ที่ทำให้เกิดภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย

ความเป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทเกิดจากการเน้นการนำเสนอชุดเหตุการณ์การกอบกู้กรุงศรีอยุธยามากกว่าเหตุการณ์อื่นๆ ในช่วงชีวิตของพระองค์ เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้สื่อถึงชัยชนะที่สมยอมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เกิดจากการให้ความหมายวีรบุรุษว่าจะต้องต่อสู้กับความยากลำบากด้วยความอดทนเพื่อเอกราชของชาติไทย ซึ่งเป็นการให้คุณค่าเชิงพฤติกรรมให้กับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

เหตุการณ์สำคัญคือการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง การกอบกู้กรุงศรีอยุธยาในที่นี้จึงสื่อถึงชัยชนะของการเป็นวีรบุรุษที่เข้ามากอบกู้บ้านเมืองซึ่งเสียหาย ดังมีการเสนอภาพมาบุกเข้าเมือง ภาพความสูญเสียและความเสียหายของกรุงศรีอยุธยาหลังจากเสียกรุงในวรรณกรรมหลายเรื่อง ดังเช่นในโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี

◦ พระตรีภูมิตระเวศด้วย	นรชน
เห็นทูกซ์เมทนีดล	แต่ชื่อว่า
ยลสาสนพระพุทธรูป	โรยร่อย
หวังช่วยเซ็ดชูปล้ำ	ปลุกให้คงเขษม ฯ

(โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี, 2505, น. 177)

ส่วนโคลงภาพพระราชพงศาวดารนำเสนอเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นภาพการเสียกรุงศรีอยุธยา ดังคำประพันธ์ที่ว่า

◦ ปางสมัยปวงมานปล้น	อยุธยา
เห็นพินาศนครา	ห่อนแคล้ว
พระยาวชิรปรา	การกาจ หาญแย
คุมพวกพื่นกลิ่นแกลั่ว	คิดพร้อมใจกัน ฯ
.....
◦ กรุงศรีอยุธยาเศแพ	ไฟรี
มากบมีสามัคคี	คิดสู้
เพียงห้าแต่หากมี	ใจร่วม หาญเฮย

อาจชนะแก้กัฏ

ก่อตั้งกรุงธน ฯ

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, 2506, น. 70)

เช่นเดียวกับเรื่องสามกรุงนำเสนอเหตุการณ์การเสียดวงศรีอยุธยาให้กับพม่า ดังคำ
ประพันธ์ที่ว่า

◦ แดงปางกรุงเก่าเข้าตาร้าย	ม่านขยายทางชัยทัพบกขันธ์
ทั้งไพร่นายฝ่ายเราไม่เท่าทัน	มีอาจยันยืนสู้พมูงเย
ใกล้อยุธยาสวนกาลวิโยค	ถึงโหลจกจก่มปากหล่มเมย
อาธิปัตย์ชิตยวงษ์จะลงเอย	ใครไม่เคยคิดเห็นถึงเช่นนั้น ฯ
◦ เมื่อพระยาดากสินผินหน้าสู้	ฝ่ายศัตรูคักคึกศึกคืบขัน
ข้างฝ่ายกรุงยุงเหยงเชิงโรมรัน	มัวแต่บัญญัติชาละอะแอะอะชี
จะรบสู้ด้วยก็ม้วยเปล่า	คงต้องเต้าตามเนื่องไปเมืองผี
ถ้าพร้อมกันบรรลัยใครจะมี	สืบเสรีนำหน้าประชาไทย
จำจะหลีกปลีกลิ้าที่หลบ	คอยเมื่อพบไซคน่าจึงมาใหม่
มีความรู้คู่ตัวจะกลัวไย	คงจะได้โอกาสในชาตินี้ ฯ

(พิทยาลงกรณ์, 2505, น. 59)

ส่วนเรื่องลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำเสนอภาพความ
วุ่นวายและการเสียดวงศรีอยุธยาให้กับพม่า ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ฝ่ายเนเมียวสีหบดี มากมีเหล่านายกอง ทั้งผองสั่งพลไพร่ ขนป็นใหญ่
ป็นน้อย พันสองร้อยมีเศษ เบ็ดเตล็ดนกดับ นับจำนวนหลายหมื่น ดั้นคร้วไทย
ชายหญิง สุดจักวังหนีชุก คัทรูปุกไล่ต้อน ราษฎรสามหมื่น แสนขมขึ้นดวงจิต
ถูกรอนริดเสรี ลงนาวินำล่อง อีกผองเหล่าขุนนาง นำพาห่างเขตไทย ที่หนีไกล
ซ่อนเร้น แผ่นเข้าดงพงไพร ไปก็มากไม่น้อย ปล่อยให้เสี้ยนศัตรู ทำจู่ลู่เหลือฉัน
บนพระราชทรัพย์ นับประมาณมิถ้วน ล้วนแล้วของมีค่า บ้างใจกล้าฝังไว้ พม่า
ไร้ปรานี ทั้งเขียนตีอย่างไฟ เร่งให้นำขุดค้น อีกเผาถนนทองคำ ค่าล้าองค์ปฏิมา

จากพระอารามหลวง รวมปวงทรัพย์สิ้นไว้ ยกไปเมาะตะมะ ม่านมิได้ลดละ
สักน้อย แลนา ฯ

(ทองอยู่ ฟุ้งเดช, 2521, น. 17)

สำหรับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพและตากสิน
มหาราชาเสนอเหตุการณ์ความโกลาหลภายในกรุงศรีอยุธยา ดังข้อความที่ว่า

ทุกคนรีบเดินเข้าไปแล้ววางข้าวของลงในเรือ ช่วยกันเข็นเรือลงไปในน้ำ
โดดขึ้นนั่ง หยิบพายมาคนละเล่มแล้วช่วยกันพายเรือพุ่งออกไปจนถึงกลางแม่น้ำ
เจ้าพระยา ชายหนุ่มทั้งสองหันกลับไปมองทำน้ำหน้าน้ำป้อมเพชรอย่างสลัดใจ
เห็นผู้คนจำนวนมากพายายามมองหาเรือ และแก่งแย่งกันออกไปจาก
พระนครศรีอยุธยาที่กำลังถูกยึดครองและเผาทำลาย เสียงปืน เสียงพม่าให้ร้อง
บุกเข้าไป เสียงต่อสู้กันซุลมุนในเมืองดังก้องมาถึงกลางแม่น้ำ ชาวกรุงทั้งหลาย
และชายต่างตัดสินใจกระโดดลงน้ำและว่ายน้ำเพื่อเอาชีวิตรอด ชายสามคนเห็น
เรือของบุญมากับเพื่อนพวยมากี่รับว่ายมาหาเพื่อหวังจะขึ้นเรือไปด้วย

(ปองพล อติเรกสาร, 2548, น. 82)

บ้างเข้าจุดไฟเผาบ้านเรือนเข้าปล้นฆ่าฟันชาวบ้านอย่างโหดเหี้ยม
บรรดาแม่ทัพนายกองต่างคุมไพร่พลให้ร้องกึกก้องรุกคืบเข้าไปในเขตพระราชฐาน
ชั้นใน

ทหารทั้งสองฝ่ายต่อสู้กัน ทหารกรุงศรีอยุธยาสู้ไม่ได้ ถอยหนีไม่เป็น
ขบวน ชาวบ้านชาววังหอบลูกจูงหลานวิ่งหลบหนีเป็นจำละหวั่น ที่หนีไม่ทันก็ถูก
ฟาดฟันบันคอก เสียงร้องโหยหวนดังระงมสับสนอลหม่าน ทุกแห่งหนเต็มไปด้วย
ซากศพ เลือด และผู้คนบาดเจ็บนอนร้องโอดโอยเซ็งแซ่ ไฟลามเลียเผาผลาญ
ทุกสิ่งทุกชีวิตมอดไหม้เป็นจุน แสงเพลิงประทุลุกท่วมฟ้า ลมร้อนแห่งเดือน
เมษาพัดพาควันไฟโชยกลิ่นไหม้เนือมนุษย์ตรลบบอบอวล ชาวบ้าน สัตว์เลี้ยงหนี
ไม่รอดล้มคว่ำล้มตาย ไฟลุกลามเลียบนชากนั้นดำเกรียมเป็นกองถ้ำเป็น
เศษผงปลิวว่อนไปตามสายลม

(แวงและบงกชเพชร, 2545, น. 242-243)

นอกจากนี้ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องตากลืนมหาราชมีการนำเสนอเหตุการณ์ความวุ่นวายภายในกรุงศรีอยุธยา โดยเน้นนำเสนอให้เห็นภาพคนไทยที่ต้องตายอย่างอนาถจากการรุกรานของกองทัพพม่า ดังนั้นการนำเสนอเหตุการณ์เหล่านี้ขบขันให้เกิดภาพแทนวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดดเด่นขึ้น เนื่องจากภาพดังกล่าวช่วยไว้อารมณ์ความรู้สึกเศร้าเสียใจกับการสูญเสียจึงยิ่งช่วยให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเร่งกอบกู้กรุงศรีอยุธยา ซึ่งการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาให้สำเร็จเร็วที่สุดก็จะช่วยลดการสูญเสียได้ ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

พระยาตาก ขุนทหารเอก ขับม้าอย่างเหาะ ทหารจีนและไทยขี่ม้าและ
เดินเท้าตามหลัง ถึงชายเขตบ้านหนองไม้ซุ่ม

ทุกคนตกใจ อึ้งนิ่งซึ่งเมื่อเห็นกลุ่มชาวบ้านถูกผูกคอตายกับต้นไม้ใหญ่
ทั้งหญิง ชาย เด็ก ผู้ใหญ่และคนแก่ ชวนนำอนาถยิ่งนัก

พระยาตากยืนมองด้วยความสลดหดหู่ที่ความโกรธแค้นพวกอั้งวะยิ่งขึ้น
“มันเป็นคนหรือสัตว์กันวะนี่ พวกมันเอาศพลงมา แล้วขุดหลุมฝังให้หมด”

.....
...พระยาตากหันมาบอกนายบุญมา พระเชียงเงิน และเจ้าขรัวเหลียง
น้ำเสียงเคียดแค้น “กูขอสัญญาว่ากูจักเอาโลหิตมันมาล้างรอยแค้นของชาวบ้าน
หนองไม้ซุ่มให้จงได้”

(แวงเงาและบงกชเพชร, 2548, น. 209-210)

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่า การนำเสนอเหตุการณ์ความวุ่นวายภายในกรุงศรีอยุธยา ประกอบกับภาพความอ่อนแอของพระเจ้าเอกทัศยิ่งเน้นย้ำให้เห็นว่าชาติไทยอยู่ในจุดต่ำสุดและจำเป็นที่จะต้องกู้ชาติไทย ภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะผู้กอบกู้ชาติไทยจึงเกิดขึ้นและจำเป็นต้องเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของภาพดังกล่าวในสถานะวีรบุรุษของชาติไทยที่ดำรงเอกราชของชาติให้คงอยู่จนถึงทุกวันนี้

ส่วนการนำเสนอเหตุการณ์รบครั้งสำคัญวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีการเน้นรายละเอียดของการรบที่ต้องเผชิญอุปสรรคในลักษณะต่างๆ ตัวอย่างเช่น การตีฝ่าวงล้อมทัพพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยาด้วยจำนวนทหารที่น้อยกว่า การรวบรวมกำลังเพื่อ

กู่กรุงศรีอยุธยาคืนจากพม่า โดยการตีเมืองจันทบุรี หรือการปราบชุมนุม เพื่อรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น

ในสามกรุงแสดงให้เห็นว่าเจ้าพระฝางเป็นอุปสรรคสำคัญในการรวบรวมบ้านเมือง เนื่องจากเจ้าพระฝางตั้งตัวเป็นใหญ่และแสดงตนว่าเป็นพระสงฆ์ ทำให้ราษฎรหลงเชื่อและศาสนาเสื่อมเสีย จึงทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงปราบเจ้าพระฝาง ดังคำประพันธ์ที่ว่า

◦ ณ เมื่อนรินทระปิ่นนิกร

สดับยุบล ณ ธนบุรี

พระฝางกำเริบกระเถิบวิถี

อุบายจะคิดประชิดนคร ฯ

.....

◦ พระภูวไนยหทัยะหมาย

จะโจมตีประยุทธ์ปยุตพิฆาต

พระฝางไฉนจะไม่พินาศ

ละเลิงณรงค์ก็คงละลาย ฯ

(พิทยาลงกรณ์, 2505, น.104)

ในรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพเสนอว่าการไม่มีปืนใหญ่ที่สามารถตีกำแพงเมืองเชียงใหม่เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถตีเมืองเชียงใหม่ได้ง่าย แต่พระองค์ก็ทรงรับสั่งให้มีการซื้อปืนใหญ่ที่มีคุณภาพจึงสามารถตีเมืองเชียงใหม่ได้ ดังข้อความที่ว่า

พระเจ้าตากทรงเรียกประชุมแม่ทัพนายกองและตรัสว่า “ข้าอมรับว่าปืนใหญ่ของเราไม่สามารถทำลายกำแพงเมืองเชียงใหม่ได้ มีคำเล่าขานมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาว่ากษัตริย์อยุธยาไม่เคยยึดเชียงใหม่ได้ในการโจมตีครั้งแรกเลย ต้องยกมาครั้งที่สองจึงสำเร็จ เห็นจะเป็นจริงดังนั้น”

.....

พระเจ้าตากพ่ายพระพักตร์แล้วทรงหาหรือเกี่ยวกับเรื่องที่ทรงกังวลอยู่อีกเรื่องหนึ่ง “เราต้องการปืนคาบศิลาและปืนใหญ่อีกจำนวนมาก โดยเฉพาะปืนใหญ่ขนาดใหญ่ที่สามารถทำลายกำแพงเมืองที่สูงใหญ่แข็งแรงเช่นของเชียงใหม่เป็นต้น”

(ปองพล อติเรกสาร, 2548, น. 208-212)

ในตากสินมหาราชแสดงให้เห็นว่าการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงไม่ได้รับการยอมรับการเป็นพระมหากษัตริย์ก็เป็นอุปสรรคสำคัญในการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นทำให้พระองค์ต้องทำสงครามปราบชุมนุม เช่นการปราบชุมนุมพิษณุโลก ดังข้อความที่ว่า

พระเจ้าตากตรัสว่า “แม้พระยาพิษณุโลกเป็นดังที่พระราชวรินทร์เล่าให้ข้าฟัง เห็นที่จักให้แก่อำนาจบารมีต่อไปมิได้ ราษฎรจักเดือดร้อนกันไปทุกหย่อมย่าน...เออละ พระอาทิตย์ขึ้นเมื่อใดข้าจักยกทัพเรือขึ้นไปตีเมืองพิษณุโลกทันที”

ย่ำรุ่งอรุณของวันใหม่ ทัพเรืออันเกรียงไกรก็เคลื่อนขึ้นไปยังเมืองพิษณุโลก

(แรงแงและบงกชเพชร, 2548, น. 334)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าภาพแทนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยในวรรณกรรมทั้งสองประเภทส่วนหนึ่งเกิดจากการนำเสนอเหตุการณ์การกอบกู้กรุงศรีอยุธยา ซึ่งเน้นวีรกรรมสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช การนำเสนอเหตุการณ์ต่างๆ ในช่วงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาเอื้อและขับเคลื่อนให้ภาพแทนในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยเด่นชัดขึ้น

4.2.2.2 เหตุการณ์ที่ทำให้เกิดภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลว

ภาพความเป็นกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทเกิดจากการนำเสนอเหตุการณ์ต่างๆ ในช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

เหตุการณ์ที่ส่งผลทำให้เกิดภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ได้แก่ เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสัญญาวิปลาส เหตุการณ์พระยาสุรศักดิ์และพวกก่อกบฏ และเหตุการณ์ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในกรุงธนบุรีและความเดือดร้อนของราษฎรในช่วงปลายรัชสมัย

ผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่อง *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* เรื่อง *สามกรุง* และเรื่อง *ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* จะนำเสนอภาพแทนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในลักษณะกษัตริย์ผู้ล้มเหลว โดยเน้นการนำเสนอว่าการที่เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสัญญาวิปลาสเป็นสาเหตุให้เกิดกบฏ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอบทบาทไม่ว่าจะเป็นนายขุนนาง ขุนแก้ว หรือพระยาสุรศักดิ์ที่เป็นผู้ก่อกบฏสามารถขบขันให้เห็นภาพความเป็นกษัตริย์ผู้ล้มเหลวได้อย่างชัดเจน กล่าวคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถจะปกครองคนให้มีความจงรักภักดีต่อพระองค์ได้ และไม่สามารถยุติเหตุการณ์การก่อกบฏให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าเมื่อผู้ประพันธ์เสนอเหตุการณ์พระยาสุรศักดิ์ก่อกบฏจบลง ผู้ประพันธ์ก็เน้นนำเสนอเหตุการณ์ที่บ้านปลายและรุนแรงยิ่งขึ้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้คือ เหตุการณ์พระยาสุรศักดิ์ให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชออกผนวช โดยนัยแล้วก็คือการถอดอำนาจการเป็นพระมหากษัตริย์ นอกจากบทบาทของพวกกบฏที่ขบขัน ภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะกษัตริย์ผู้ล้มเหลวแล้ว ภาพความเดือดร้อนและความทุกข์ของราษฎรก็ยิ่งขบขันให้เห็นภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น กล่าวคือภาพเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถทำให้บ้านเมืองและราษฎรเกิดความสงบสุขมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีได้ ตัวอย่างใน *ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช*

ภูโนยโปรดปราน ประทานยศตัวสำคัญ พันสี พลันเป็นขุน -จิตรจุล หนูนยศ
ให้พันลา ไช้รทรงประสาท ขุนประมุขราชทรัพย์ ศักดิ์ หัวหน้าพรรคตัวเอก การ
เสกสรรใส่ความ กังอกงามทุกที พระภูมิพิจารณา ในเวลาพันเพื่อน ก็แซ่เขื่อน
เลื่อนนั้ก สักแต่ใจท่้สาบาน ก็ทรมานโบายดี บางทีก็ติดไม้ บางทีให้ย่างเพลิง
จนสิ้นเชิงจนกว่า ออกปากว่ายอมรับ แล้วปรับไหมเร่งรัด โดยจัดการโบายดี กว่า
จะมีชำระ ที่เหลือจะทนทาน ก็ดับปราณเนื่องไป

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 308)

ในนวนิยายเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพมหานครเสนอภาพความเดือดร้อนของราษฎรจากการบรรยายของผู้เล่าเรื่อง ดังข้อความที่ว่า

พระเจ้าตากทรงมีพระบรมราชโองการให้ควบคุมการส่งออกสินค้าทั้งสองชนิด เพื่อแก้ปัญหาค่าการกักตุนข้าวและเกลือ และเพื่อรักษาราคาตลาดในราชอาณาจักรมิให้สูงเกินไปจนทำให้ประชาชนทั่วไปเดือดร้อน พระบรมราชโองการนั้นก็คือกฎหมายของแผ่นดินและมีบทลงโทษผู้กระทำผิดอย่างรุนแรง จึงเกิดคดีเกี่ยวกับการกักตุนและลักลอบส่งออกข้าวและเกลือส่งไปให้ศาลหลวงพิจารณาไต่สวน สอบสวน และตัดสินในพระนามของพระเจ้ากรุงธนบุรีจำนวนมาก...

(ปองพล อดิเรกสาร, 2548, น. 414)

นอกจากนี้การนำเสนอเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสนพระทัยฝึกวิปัสสนากรรมฐานและภาวนาจิตเพื่อไปสู่นิพพาน ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องโคลงภาพพระราชพงศาวดาร เรื่องสามกรุง และเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ นำสังเกตว่าการฝึกจิตภาวนาและเจริญวิปัสสนากรรมฐานน่าจะเป็นการสื่อความให้เห็นพฤติกรรมด้านบวก แต่การเน้นเหตุการณ์ดังกล่าวในวรรณกรรมเหล่านี้ถูกนำเสนอว่าการฝึกกรรมฐานเป็นสาเหตุให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีอารมณ์คุ้มดีคุ้มร้ายและอารมณ์แปรปรวน ทำให้พระองค์ไม่สนพระทัยกับการบริหารราชการบ้านเมือง และไม่สามารถปกครองบ้านเมืองต่อไปได้

ดังเช่นเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพนำเสนอเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงคร่ำครวญการฝึกวิปัสสนากรรมฐานจนละเลยราชการบ้านเมืองส่งผลให้พระยาโกษาธิบดีและพระยาสุรศักดิ์คีรีศรีอำนาจอการเป็นพระมหากษัตริย์กระทำกร่างได้อย่างราบรื่นแม้ว่าภายหลังพระยาโกษาธิบดีตายไปก็เกิดกบฏพระยาสุรศักดิ์ บ้านเมืองและราษฎรเกิดความเดือดร้อนแต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงไม่สามารถปราบกบฏได้ นอกจากนี้นวนิยายเรื่องนี้ยังนำเสนอบทบาทของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและกรมพระราชวังบวรฯ ในการเป็นผู้คลี่คลายเหตุการณ์ดังกล่าว ดังข้อความที่ว่า “พระองค์ไม่ทรงใส่ใจพระทัยในการบริหารราชการแผ่นดินอีกเลย และใช้เวลาส่วนใหญ่นั่งปฏิบัติกรรมฐานและศึกษาธรรมะอยู่ในห้องที่ประทับส่วนพระองค์ภายในพระราชวัง” (ปองพล อดิเรกสาร, 2548, น. 404) จะเห็นได้ว่า

การพัฒนาเหตุการณ์ตั้งแต่เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสนพระทัยเจริญกรรมฐาน ก็ค่อยๆ มีแนวโน้มเลวร้ายมากยิ่งขึ้นจนกระทั่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงออกผนวช อีกทั้งการนำเสนอให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ก็เป็นการขบขันให้ภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวฉายภาพออกมาอย่างชัดเจน

ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* นำสังเกตว่า ผู้ประพันธ์นำเสนอเหตุการณ์ต่างๆ ช่วงปลายรัชสมัยที่ค่อยๆ ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นตั้งแต่เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงประหารหม่อมอุบลและหม่อมฉิมทำให้พระองค์ทรงเสียพระทัยและไม่สนพระทัยกับการบริหารราชกิจ อีกทั้งเร้าให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาสอารมณ์คุ้มดีคุ้มร้ายจนไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ นอกจากนี้ เหตุการณ์สำคัญในเรื่องที่เน้นย้ำภาพการเป็นกษัตริย์ผู้ล้มเหลวในนวนิยายเรื่องนี้ได้อย่างชัดเจน คือเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงห้ามฝ่ายที่จงรักภักดีต่อพระองค์ให้หยุดสู้รบกับพระยาสุรศักดิ์ ซึ่งเป็นการแสดงการยอมรับว่าพระองค์ทรงไม่เหมาะสมกับการปกครองบ้านเมือง ผ่านคำพูดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ว่า “...ขอให้เลิกถึงแต่บ้านเมือง พ่อเชื่อแน่ว่า สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก และเจ้าพระยาสุรสีห์ จะปกครองบ้านเมืองได้ดีกว่าพ่อ พ่อเป็นแต่นักรบ ถึงเวลาจะต้องทำการรบ พ่อสู้ชาติได้สำเร็จ แต่ถึงเวลาที่จะต้องทำการปกครอง คนอื่นเขาอาจจะทำได้ดีกว่าพ่อ...” (วิจิตรวาทการ, 2546, น. 320) จากข้อความดังกล่าวจะเห็นว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงยอมรับว่าพระองค์ทรงไม่มีความสามารถในการปกครองบ้านเมือง

ที่น่าสนใจในการนำเสนอเหตุการณ์เพื่อให้เกิดภาพแทนกษัตริย์ผู้ล้มเหลวอีก เหตุการณ์หนึ่ง คือการนำเสนอเหตุการณ์ขุนนางปรึกษาหารือกันถึงสถานการณ์บ้านเมืองขณะนั้น การนำเสนอเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ช่วยเน้นย้ำให้เห็นภาพแทนกษัตริย์ผู้ล้มเหลว การแสดงความคิดเห็นของเหล่าขุนนางช่วยเร้าให้เกิดภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวได้เด่นชัดมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเห็นของเจ้าพัฒนาที่ให้ความเห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงไม่สามารถจะปกครองบ้านเมืองได้ และสนับสนุนสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกหรือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจะครองราชสมบัติแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ความเห็นของเจ้าพัฒนาทำให้ภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสมบูรณ์ เนื่องจากแสดงให้เห็นการไม่ยอมรับให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์จากผู้ที่จงรักภักดีต่อพระองค์ ดังข้อความที่ว่า

เจ้าพัฒน์เห็นว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่สามารถที่ครองแผ่นดินต่อไปได้ ผู้ที่จะครองแผ่นดินต่อไปให้เป็นผลดีแก่ประเทศชาติก็คือสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก แต่เจ้าพัฒน์ก็มีความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะช่วยเหลือสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี หลักการของเจ้าพัฒน์มีอยู่ว่า จะต้องช่วยเหลือสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีให้พ้นภัย แต่จะต้องไม่ทำอะไรให้เป็นที่ยึดขวางแก่การที่สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกจะขึ้นครองราชสมบัติสืบแทนสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

(วิจิตรวาทการ, 2546, น. 333)

ในนวนิยายเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนงำมีการนำเสนอเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในขณะที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ โดยการเล่าของสิงห์ขาม ปางทราย หินขาบ และสีเหล็ก เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพการเป็นกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่นำไปสู่จุดจบการเป็นพระมหากษัตริย์ของพระองค์ ตัวอย่างเช่นการนำเสนอเหตุการณ์การประหารพระเทพโยธา ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ขบเน้นให้หลวงสรวิชิตวางแผนการล้มอำนาจการเป็นพระมหากษัตริย์ หรือการนำเสนอเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงลงโทษเขียนเจ้าพระยาสุรสีห์อย่างไม่เป็นธรรม เนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสร้างความขัดแย้งกับผู้ที่มีพันธมิตรใกล้ชิดจนนำไปสู่การถูกล้มอำนาจการเป็นกษัตริย์ ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

แต่ก็มีอยู่ครั้งหนึ่งไซ้ใหม่, ม็อง เยเนราล ที่ท่านเคยเขียนเจ้าพระยาสุรสีห์เข้ากับมือของท่านเอง ? ...

.....

เขาโกรธแค้นมากเที่ยวหรือ, สิงห์ขาม

การที่ท่านต้องตกมาอยู่ในฐานะอันไม่แน่นอนว่าจะเป็นหรือตายในคำวันนี้ ก็มีมูลเหตุมาจากพฤติการณ์ครั้งนั้นอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน, ม็องเยเนราล ท่านคงจะไม่รู้ว่า หลังจากที่เขาถูกเขียนแล้ว เขาได้ลงมาอาบน้ำที่หน้าวัดแจ้งพร้อมกับเพื่อนสนิทของเขาคคนหนึ่ง เขาได้ใช้รัดประคดซึ่งหยาบและหนาถูดันหลังตามรอยที่ถูกเขียนเพื่อจะลบรอยจนเป็นผื่นและเป็นแผลไปหมด น้ำตาของเขานองหน้า เพราะเขารู้ว่าเขาถูกลงโทษโดยไม่เป็นธรรม ... และเขา

ได้ยกวัดประคดอันนั้นขึ้นจวบเหนือน้ำพร้อมกับสาบานไว้ที่เดียวว่า เขาจะต้อง
กระชากท่านลงมาเสียจากบัลลังก์ให้ได้ในชีวิตนี้

(สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 123)

ส่วนเรื่องลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นเรื่องเดียวที่
ผู้ประพันธ์ไม่ได้เน้นการนำเสนอเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีสัญญาวิปลาส เพื่อ
นำเสนอภาพแทนกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ผู้ประพันธ์นำเสนอเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ต้องแก้ปัญหาเรื่องนี้ขึ้นที่กั๊กยืมจากจีนเป็นการขบขันให้เห็นภาพแทนในฐานะกษัตริย์ผู้ล้มเหลว
ในอีกด้าน กล่าวคือแผนการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชวางแผนไว้กับสมเด็จพระยามหา
กษัตริย์ศึกว่าจะแสวงวิปลาสเพื่อปลดหนี้จากจีนยังไม่สำเร็จ ก็ได้เกิดกบฏพระยาสุรศรีขึ้นก่อน
ผู้ประพันธ์นำเสนอเหตุการณ์ที่มีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น คือ พระยาสุรศรีให้สมเด็จพระเจ้าตากสิน
มหาราชออกผนวชและต่อจากนั้นก็สั่งประหารชีวิต เป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าบทบาทการ
เป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจบลง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะ
กษัตริย์ผู้ล้มเหลวในวรรณกรรมทั้งสองประเภทถูกนำเสนอผ่านชุดเหตุการณ์ช่วงปลายรัชสมัยของ
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เน้นการนำเสนอเหตุการณ์ที่แสดงถึงการเป็นพระมหากษัตริย์ที่ไม่
สามารถปกครองบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุข และเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นความขัดแย้งที่เกิด
ขึ้นกับบุคคลใกล้ชิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่นำภัยมาสู่พระองค์
รวมทั้งสร้างความสั่นคลอนและทำลายความมั่นคงในอำนาจการเป็นพระมหากษัตริย์
การนำเสนอเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ในช่วงปลายรัชสมัยจึงสร้างให้เกิดภาพแทนกษัตริย์ผู้ล้มเหลว
ชัดเจน

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสังเกตว่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นนอกจากจะ
ขบขันให้เห็นภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะกษัตริย์ผู้ล้มเหลวแล้ว ยังสามารถขบ
ขันให้เห็นภาพแทนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในฐานะ “ผู้ปราบยุคเข็ญ”
ซึ่งเป็นการนำเสนอภาพแทนในลักษณะคู่ตรงข้ามกัน กล่าวคือเหตุการณ์ความวุ่นวายภายในกรุง
ธนบุรีเป็นเหตุการณ์เริ่มต้นที่นำไปสู่บทบาทการเป็นผู้ปราบยุคเข็ญของสมเด็จพระยามหา
กษัตริย์ศึก และจะเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์นำเสนอเหตุการณ์ที่ลดความรุนแรงลงเมื่อพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชครั้งเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเข้าคลี่คลาย
สถานการณ์ในปลายรัชสมัยธนบุรี จะเห็นได้จากเรื่อง*โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* และเรื่องลิลิต

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่นำเสนอภาพบ้านเมืองที่สงบสุขอีกครั้ง ดังนั้นจะเห็นว่าในขณะที่มีการนำเสนอภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะกษัตริย์ผู้ล้มเหลวก็เป็นกระบวนการนำเสนอภาพแทนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในฐานะผู้ปราบยุคเข็ญไปพร้อมกันด้วย

จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผู้ประพันธ์เน้นนำเสนอในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยช่วยขับเน้นให้เกิดภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยและกษัตริย์ผู้ล้มเหลว เหตุการณ์ต่างๆ ในช่วงการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นเหตุการณ์ในช่วงต้นเรื่องเล่าช่วยขับเน้นให้เกิดภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย ส่วนเหตุการณ์ต่างๆ ในช่วงปลายรัชสมัย ซึ่งเป็นเหตุการณ์ในช่วงท้ายของเรื่องเล่าช่วยขับเน้นให้เกิดภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ดังนั้นการเน้นนำเสนอเหตุการณ์ไม่เพียงประกอบสร้างเรื่องเล่า แต่ยังสามารถประกอบสร้างภาพแทนให้ปรากฏขึ้นอีกด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นผู้วิจัยพบว่ากลวิธีการนำเสนอภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทั้ง 2 วิธีคือ การนำเสนอผ่านภาพลักษณะที่ปรากฏ และการนำเสนอเหตุการณ์กลวิธีนำเสนอภาพแทนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือกลวิธีการนำเสนอภาพแทนทั้ง 2 วิธีมีความสัมพันธ์กับประเภทวรรณกรรมวรรณกรรมประเภทเฉลิมพระเกียรติมีกลวิธีนำเสนอด้วยการพรรณนาลักษณะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและภาพเหตุการณ์โดยรวมไม่เน้นรายละเอียดหรือไม่ให้อารมณ์ความรู้สึกของตัวละครที่ชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นในใจจากการบอกเล่าของผู้เล่า ขณะที่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เป็น “นวนิยาย” ที่มีกลวิธีนำเสนอตัวละครและเหตุการณ์โดยให้รายละเอียดชัดเจนและหลายมุมมอง ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นในใจจากมุมมองที่หลากหลาย ทั้งยังสามารถรับรู้ทัศนะและอารมณ์ความรู้สึกของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้โดยตรงจากตัวละครสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเอง กล่าวได้ว่าวรรณกรรมทั้งสองประเภทแม้จะนำเสนอภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแบบเดียวกัน แต่แตกต่างกันที่รายละเอียดของกลวิธี ซึ่งเกิดจากลักษณะเฉพาะของประเภทของวรรณกรรมที่ช่วยขับเน้นให้เกิดภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

4.3 ความขัดแย้งของการนำเสนอภาพแทน

จากการศึกษาภาพแทนและกระบวนการนำเสนอภาพแทนจะเห็นได้ว่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย ภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชส่งผลขัดแย้งกัน กล่าวคือทำให้เกิดการยอมรับและในขณะเดียวกันก็ปฏิเสธสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการเป็นพระมหากษัตริย์ ภาพแทนที่ทำให้เกิดการยอมรับคือภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย เนื่องจากย้าถึงคุณงามความดี ส่วนภาพแทนที่ทำให้เกิดการปฏิเสธคือภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ซึ่งเน้นย้ำความบกพร่อง ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษาว่าความขัดแย้งของภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากปัจจัยใด หรือจากกรอบแนวคิดใดในสังคม

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าความขัดแย้งของภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเกิดจากปัจจัยและเกิดจากแนวคิดต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.1 ความตรงข้ามของภาพลักษณ์

ภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมมีกระบวนการนำเสนอบนฐานความตรงข้ามของภาพลักษณ์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏภาพลักษณ์ด้านบวกในช่วงต้นของเรื่องเล่าและภาพลักษณ์ด้านลบในช่วงท้ายของเรื่องเล่า ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทำให้ปรากฏภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทั้งสองแบบและเป็นภาพแทนที่มีความขัดแย้งกันที่อิงอยู่กับการสร้างประวัติศาสตร์ชาติไทย

ตารางที่ 3.8

แสดงความตรงข้ามของภาพลักษณ์ที่ทำให้เกิดภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

วีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย	กษัตริย์ผู้ล้มเหลว
กล้าหาญ	ซื่อลาด
เด็ดเดี่ยว	หวาดกลัว
เข้มแข็ง	อ่อนแอ
มีศักยภาพ	ไร้ศักยภาพ

ภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชประกอบสร้างขึ้นด้วยคุณสมบัติสำคัญ คือความเป็นนักรบที่มีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว เข้มแข็ง และมีศักยภาพในการแก้ปัญหาบ้านเมือง ลักษณะดังกล่าวตรงกันข้ามกับพระมหากษัตริย์ผู้ล้มเหลวในขณะนั้นคือพระเจ้าเอกทัศที่มีความซื่อซลาด หวาดกลัว อ่อนแอ และไร้ศักยภาพในการป้องกันบ้านเมือง วรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น เรื่องสามกรุง เรื่องฟ้าใหม่ เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ เป็นต้น นำเสนอเหตุการณ์ช่วงปลายสมัยอยุธยาแสดงให้เห็นลักษณะกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของพระเจ้าเอกทัศที่ช่วยขับเน้นภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ตัวอย่างภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของพระเจ้าเอกทัศในสามกรุงที่แสดงให้เห็นว่าพระเจ้าเอกทัศไม่มีศักยภาพในการปกป้องกรุงศรีอยุธยาจากการรุกรานของทัพพม่า โดยนำเสนอการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา และการสิ้นสุดอำนาจการเป็นพระมหากษัตริย์ของพระเจ้าเอกทัศ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

สำเร็จราชประสงค์องค์อังวะ	อยุธยาเรียบราบปราบสนิท
ให้กวาดต้อนครอบครัวทั่วทุกทิศ	ที่จะติดต่อได้สมัยนั้น
ให้ชิงปล้นขนทรัพย์นับไม่ถ้วน	เกวียนจำนวนมากมาเป็นหลายหลั่น
ศรีสรรเพชญ์ปฏิมาค่าสำคัญ	เอาไฟสุ่มให้สุวรรณไพลงมา
ทำลายแหล่งศาสนาสังฆาวาศ	หน้าอนาถนักใจนิจมิจจา
เลมอโลกโมภฤทธิอินิจจา	ศัพท์สังฆาราท่านว่าไว้ ๕

(พิทยาลงกรณ์, 2505, น. 47)

๑ แก้วปีเอกทัศได้	ครองดิน
สมเด็จพระสุริยามรินทร์	ฤกษ์ร้าย
เสียดัตร์ปิ่นปัฐพินทร์	เสียชีพ
ขาดปุดดุดังด้าย	ตั้งต้นหนสลาย ๕

(พิทยาลงกรณ์, 2505, น. 48)

ตัวอย่างภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของพระเจ้าเอกทัศที่ปรากฏในเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพแสดงให้เห็นว่าพระเจ้าเอกทัศทรงไร้ศักยภาพในการวางแผนสู้รบกับกองทัพพม่า จนเป็นเหตุให้กรุงศรีอยุธยาล่มสลาย ดังข้อความที่ว่า

พระพักตร์ของพระเจ้าอยู่หัวเอกทัศบึ้งตึงขึ้นอีก “กูได้ประกาศเป็นพระบรมราชโองการไปแล้ว ให้แม่ทัพต้องขอพระบรมราชานุญาตก่อนยิงปืนทุกครั้ง มิฉะนั้นบางคนอาจสังเวยโดยไม่จำเป็น เสียปืนใหญ่มันดั่งหนวหมู่มาก พลเรือนหลายคนมาร้องเรียน พระยากลาโหมจึงรับพระบรมราชโองการออกไประดมพลทั้งหมดที่อยู่นอกพระนครกลับเข้ามาประจำบนกำแพงพระนครทุกด้าน และตรึงเข้าศึกไว้จนกว่ากองทัพจากเมืองต่างๆ จะยกมาช่วย อีกสี่เดือนฝนจะตกหนักขึ้นเข้าศึกก็ต้องล่าถอยไป”

(ปองพล อติเรกสาร, 2548, น. 61)

ภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของพระเจ้าเอกทัศนี้ในช่วงต้นเรื่องและแม้วรรณกรรมบางเรื่องที่ไม่ได้กล่าวถึง แต่ภาพดังกล่าวก็ยังคงอยู่ในความทรงจำของผู้อ่านจากการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ กระแสหลักทำให้ภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเด่นชัด ภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของพระเจ้าเอกทัศนี้กลายเป็นคู่เปรียบเทียบกับภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในช่วงปลายรัชสมัยซึ่งไร้ศักยภาพในการปกครอง ตอกย้ำถึงความล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการเป็นพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกับพระเจ้าเอกทัศ และขณะเดียวกันก็สนับสนุนให้เกิดภาพวีรบุรุษพระองค์ใหม่ คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่ทำหน้าที่กอบกู้บ้านเมืองให้เกิดความสงบสุขและราษฎรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีจึงเหมาะสมที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ต่อไป

กล่าวได้ว่าภาพลักษณ์ที่ตรงข้ามนี้ถูกขบเน้นให้เด่นชัดขึ้นจากการสร้างภาพตัวละครอื่นคือ พระเจ้าเอกทัศและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมาเป็นคู่เปรียบกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังจะเห็นว่าในช่วงต้นเรื่อง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นคู่เปรียบกับพระเจ้าเอกทัศ กล่าวคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในช่วงต้นเป็นภาพวีรบุรุษเก่งกล้าสามารถตรงกันข้ามกับพระเจ้าเอกทัศเป็นภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ส่วนในช่วงท้าย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นคู่เปรียบกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช กล่าวคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวตรงกันข้ามกับภาพของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่เป็นผู้ปราบยุคเข็ญ ความตรงข้ามของภาพลักษณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นลักษณะเฉพาะในการนำเสนอภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสะท้อนถึงโชคชะตาที่พลิกผันคือ วีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยแสดงถึง

จุดสูงสุดในชีวิตของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคือการขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ส่วนภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวแสดงถึงจุดต่ำสุดในชีวิตคือการถูกประหารชีวิตหรือต้องหลบหนีการประหาร ความตรงข้ามของภาพลักษณ์นี้เองทำให้ภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช 2 ลักษณะที่นำเสนอในวรรณกรรมเรื่องต่างๆ มีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง

4.3.2 ชาติกำเนิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ชาติกำเนิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในการนำเสนอภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภท มีผู้นิยามความหมายชาติกำเนิดไว้ว่า “ชาติกำเนิด หมายถึง การมีเชื้อสายอยู่ในวงศ์ตระกูล เผ่าพันธุ์ หรือเชื้อชาติหนึ่งๆ การที่จะเกิดในวงศ์ตระกูล เผ่าพันธุ์ หรือเชื้อชาติใด เป็นสิ่งที่บุคคลไม่อาจกำหนดได้ด้วยตัวเอง และวงศ์ตระกูล เผ่าพันธุ์ หรือเชื้อชาติใดจะมีสถานะสูงต่ำก็ขึ้นอยู่กับสังคมกำหนด” (กุสุมา รัชชมนี, เสาวณิต จุลวงศ์ และสายวรุณ น้อยนิมิตร, 2550, น. 53-54) ชาติกำเนิดนี้จึงเป็นสิ่งที่กำหนดสถานะของบุคคลในสังคม

ชาติกำเนิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามที่ปรากฏในเรื่องเล่าต่างๆ คือความเป็นจีนและความเป็นสามัญชน นำสังเกตว่าสถานะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะผู้กอบกู้บ้านเมืองจนสามารถขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ทำให้ความเป็นจีนและความเป็นสามัญชนถูกนำเสนอในลักษณะที่สอดคล้องและขัดแย้งกับสถานะวีรบุรุษผู้กอบกู้บ้านเมืองและสถานะพระมหากษัตริย์ กล่าวคือความเป็นจีนและความเป็นสามัญชนนำไปสู่การยอมรับและปฏิเสธพระองค์ในแง่ของความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมกับการเป็นพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังนำสังเกตว่าชาติกำเนิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะมีส่วนสนับสนุนให้ภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยโดดเด่นขึ้น และในขณะเดียวกันก็สนับสนุนให้ภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวโดดเด่นขึ้นเช่นกัน

4.3.2.1 ความเป็นจีน

ภูมิหลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเอกสารทางประวัติศาสตร์หรือเอกสารทางวิชาการ เช่น ประชุมพงศาวดารภาคที่ 39 พงศาวดารราชวงศ์ยาละลอง เป็นต้น กล่าวว่าพระราชบิดาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นชาวจีน ซึ่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยบางเรื่อง ได้แก่ ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าสมเด็จพระเจ้าตากสิน

มหाराชทรงมีพระราชบิดาชาวจีนเช่นกัน และแม้ว่าวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ไม่ได้กล่าวถึง แต่ก็มีการนำเสนอความเป็นจีนในลักษณะต่างๆ เช่น มีทหารชาวจีนร่วมทัพ ขุนนางชาวจีนร่วมรับราชการ เป็นต้น

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยที่นำเสนอความเป็นจีนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมี 5 เรื่อง ได้แก่ *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* *ลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* *เรื่องไครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* *เรื่องฟ้าใหม่* และ *เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* วรรณกรรมเหล่านี้นำเสนอความเป็นจีนที่แสดงถึงการยอมรับและปฏิเสศสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช *เรื่องลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* *เรื่องฟ้าใหม่* และ *เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* ใช้ความเป็นจีนสร้างให้เป็นจุดเด่นที่ช่วยให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้ชาติไทยสำเร็จ ส่วนเรื่อง *ไครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* นำเสนอความเป็นจีนให้เป็นจุดด้อยที่นำไปสู่ภาพลักษณ์ผู้มีอารมณ์โหดร้าย ซึ่งขบเน้นภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลว

การนำเสนอความเป็นจีนที่แสดงการยอมรับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเกิดจากแนวคิดเรื่องชาติที่เน้นให้เห็นว่าคนไทยคือผู้ที่อยู่ในอาณาเขตเดียวกัน ซึ่งเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นว่าการเป็นคนไทยไม่จำเป็นต้องมีเชื้อชาติไทย แต่ความเป็นไทยขึ้นอยู่กับการกระทำที่มุ่งทำเพื่อชาติ คนกลุ่มต่างๆ ร่วมต่อสู้เพื่อกู้ชาติ ดังนั้นการกอบกู้เอกราชของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงเป็นการกระทำเพื่อชาติ แม้ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีเชื้อชาติอื่นแต่การแสดงวีรกรรมสำคัญทำให้พระองค์ได้รับการยกย่องให้เป็นวีรบุรุษของชาติไทย ความเป็นจีนในแง่นี้จึงเป็นการนำเสนอในด้านบวก ตัวอย่างเช่น *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* และ *เรื่องฟ้าใหม่* ไม่ได้กล่าวถึงความเป็นจีนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในลักษณะภูมิหลัง แต่แสดงให้เห็นว่าทัพจีนเป็นกองหน้าที่สำคัญของทัพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการตีค่ายพม่าที่โพธิ์สามต้น ดังคำประพันธ์ที่ว่า “ทัพจีนกองนำเจ้า ตากชาญ คีทสา” (*โคลงภาพพระราชพงศาวดาร*, 2526, น. 72) คำประพันธ์ดังกล่าวเป็นการสร้างจุดเด่นให้กับความเป็นจีนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทำให้พระองค์มีกองทัพเข้มแข็งและมีส่วนร่วมกอบกู้ชาติไทย เช่นเดียวกับนวนิยายเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* ที่กล่าวเพียงว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีเชื้อสายจีน และมีทหารชาวจีนเข้าร่วมกอบกู้ชาติไทย หลังจากพระองค์ขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ก็มีชาวจีนที่ได้รับแต่งตั้งเป็นขุนนางด้วย

ลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช นำเสนอภูมิหลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่า คือ พระโพธิสัตว์เจียนสินลงมาจุติช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นจากยุคเข็ญ

ปลายสมัยอยุธยา ก่อนที่พระโหราธิบดีจะลงมาจุติได้เลือกครอบครัวที่มีคุณสมบัติเหมาะสม กล่าวคือเจียนโล้ว แซ่ลี้กับนางนเกียงเป็นผู้ที่ “ไม่เมามัวทางเลื่อมทั้งหลาย” (ทองอยู่ ฟุ้งเดช, 2521, น. 8) นอกจากนี้ผู้ประพันธ์ยังนำเสนอให้เห็นว่าท่านเจียนโล้ว บิดาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสนับสนุนด้านการเงินและสิ่งความให้พี่น้องช่วยเหลือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกอบกู้ชาติไทย ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า “ท่านเจียนโล้วสิ่งความ จงติดตามเจียนสิน อย่าทิ้งสิ้นเงินตรา เป็นวาจาสั่งซ้ำ ย้ำให้บุตรทั้งห้า อนุชาของท่าน ปฏิญาณมั่นคง จงช่วยพี่คนใหญ่ ได้กู้บ้านเมือง ให้รุ่งเรืองเถิง จักเถลิงรัฐสีมา เงินตราเป็นสำคัญ หากแม้ขาดเงินนั้น จักทำการใหญ่ได้ ไฉนฤฯ” (ทองอยู่ ฟุ้งเดช, 2521, น. 20) จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้นำความเป็นจีนมาสร้างเป็นจุดเด่นทำให้ความเป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นที่ยอมรับ โดยการสร้างพื้นฐานครอบครัวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้เป็นครอบครัวที่ดีและมุ่งมั่นทำเพื่อชาติ ผู้วิจัยสังเกตว่าภารกิจสำคัญของพระโหราธิบดีเจียนสิน คือการกอบกู้ชาติไทย เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้ชาติไทยสำเร็จก็ทรงกลับสวรรคต แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องนี้กำหนดบทบาทหน้าที่ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าทรงเป็นผู้วางรากฐานหรือปูทางไปสู่การสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ให้มีความราบรื่น เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงเป็นรอยต่อสำคัญระหว่างอยุธยาและรัตนโกสินทร์ อีกทั้งยังเป็นการเน้นย้ำการยอมรับภาพแทนวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ส่วนการนำเสนอความเป็นจีนที่แสดงการปฏิเสธสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเกิดจากแนวคิดเรื่องชาตินิยมซึ่งเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นว่า “ผู้คนต่างชาติต่างภาษากันเช่นคนไทยกับคนจีนนั้น “ผสมแต่ไม่ผสมกัน” และ “อยู่เคียงข้างแต่แยกต่างหากจากกัน” ” (เกษียร เตชะพีระ, 2537, น. 116) หรืออาจกล่าวได้ว่า “ชาติไทยเราได้ถูกลัทธิชาตินิยมโดยรัฐของไทยจินตนากรรมว่า “ไม่เป็นชุมชน” หรือ “แบ่งแยกเป็นก๊กเป็นเหล่า” เพราะคนจีนกับคนไทยผสมเข้ากันไม่ได้ ซึ่งทางเดียวที่จะสร้างชาติขึ้นมาจากสภาพไม่เป็นชุมชนดังกล่าวก็คือ ให้ชนชาติไทยครอบงำชนชาติอื่นเสียในทางการเมืองวัฒนธรรม หรืออีกนัยหนึ่งก็คือให้ชนชาติอื่นๆ ยอมหลอมละลายเอกลักษณ์ทางการเมืองและวัฒนธรรมของตัวเองกลายเป็นคนไทยเสียนั่นเอง” (เกษียร เตชะพีระ, 2537, น. 116) แนวคิดดังกล่าวนี้ทำให้ความเป็นจีนในแง่หนึ่งถูกแบ่งแยกออกจากความเป็นไทย จะเห็นได้ว่าชาวจีนที่อพยพเข้ามาในไทยมักจะถูกแบ่งแยกในเรื่องเชื้อชาติ สังคมของชาวจีนที่เกิดในเมืองไทยอยู่กึ่งกลางระหว่างวัฒนธรรมของสังคมชาวจีนผู้อพยพและสังคมไทย สังคมส่วนใหญ่ในเมืองและชนบทของประเทศไทยยังคงติดอยู่กับการแบ่งแยกระหว่างชาวไทยกับ

ชาวจีน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2529, 303) หรือในวรรณกรรมสมัยรัชกาลที่ 6 ที่มีการสร้างตัวละครชาวจีนให้มีลักษณะตลกหรือแปลกประหลาด ความคิดดูถูกคนจีนยังคงมีสืบทอดต่อมา ในนวนิยายยุคก่อน พ.ศ. 2500 ซึ่งถือว่าคนจีนเป็นเพียงชนชาติที่เข้ามาอาศัยอยู่ในแผ่นดินไทย มิใช่เจ้าของแผ่นดิน” (กุสุมา รัชชมณี, เสาวณิต จุลวงศ์ และสายวรุณ น้อยนิมิตร, 2550, น. 69) แนวคิดเรื่องชาตินิยมและความคิดดูถูกคนจีนจึงส่งผลให้ความเป็นจีนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกนำเสนอในแง่ลบ ซึ่งแสดงนัยการปฏิเสธสถานะพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ว่าพระองค์ไม่เหมาะสมเป็นเจ้าของแผ่นดิน

เรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* นำเสนอความเป็นจีนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในแง่ลบที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นว่าความเป็นจีนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นจุดด้อยที่ทำให้พระองค์ไม่ได้รับการยอมรับสถานะพระมหากษัตริย์ จะเห็นได้จากครั้งที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงไต่สวนความผิดหม่อมห้ามข้อมหา มีความสัมพันธ์กับชายอื่น คำให้การของหม่อมห้ามเป็นคำพูดประชดประชันว่า “มันเป็นคำให้การที่ขบขันดี เห็นใหม่ว่าดวงตาของข้ามันเป็นอย่างไร ถ้ามันมีลูกกับเจ๊กจริงอย่างที่มันให้การ มันก็มีขู้ แต่ถ้าไม่เป็นจริงอย่างที่มันให้การเช่นนั้น มันก็ประชดข้า มันว่าข้าเป็นเชื้อเจ๊ก เสียย เสียย เสียยให้ตายคาหาวาย” (วิจิตรวาทการ, 2546, น. 314) จะเห็นว่าคำพูดของหม่อมห้ามเป็นคำพูดดูถูกเหยียดหยามถึงความเป็นจีนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจากการใช้คำว่า “เจ๊ก” สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงตัดสินใจลงโทษหม่อมห้ามจนเสียชีวิต ความเป็นจีนของพระองค์จึงเป็นส่วนทำให้ภาพแทนกษัตริย์ผู้ล้มเหลวปรากฏ

ผู้วิจัยสังเกตว่าความเป็นจีนในนวนิยายเรื่องนี้สอดคล้องกับแนวคิดชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งต่อมากลายเป็นนโยบายหนึ่งของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังรายละเอียดที่สายชล สัตยานุรักษ์ (2553, ออนไลน์) อธิบายว่า

...เป็นนโยบายสร้าง “ชาติไทย” ให้เป็นมหาอำนาจในแหลมทองทำให้ต้องเน้นชาตินิยมแบบเชื้อชาตินิยมเพื่อต่อต้านชาวจีน ทั้งนี้เพราะรัฐบาลจอมพล ป. ต้องการร่วมมือกับญี่ปุ่น ถ้าไม่ต่อต้านจีน การเคลื่อนไหวของนักชาตินิยมจีน จะไม่เพียงแต่เป็นอันตรายต่อเศรษฐกิจไทยเนื่องจากมีการส่งเงินมหาศาลออกนอกประเทศเพื่อช่วยชาติจีนรบกับญี่ปุ่นเท่านั้น แต่นักชาตินิยมจีนในประเทศไทยยังเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นอย่างแข็งขัน ซึ่งจะเป็นอุปสรรคอันสำคัญต่อการที่รัฐบาลจะร่วมมือทางทหารกับญี่ปุ่น ดังนั้น รัฐบาลจึงต้องทำการต่อต้าน “เชื้อชาติจีน”

ในนามของชาตินิยมไทย...นโยบายสร้าง “ชาติไทย” ให้เป็นมหาอำนาจในแหลมทองยังทำให้รัฐบาลต้องการความร่วมมือจากประชาชน การปลูกฝังความรู้สึกชาตินิยมแบบเชื้อชาตินิยมจะช่วยให้สามารถเน้นคุณสมบัติต่าง ๆ ที่รัฐต้องการให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน ให้ทุกคนรู้สึกว่าเป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ในสายเลือดของชนชาติไทยมาแต่โบราณ...วิธีที่ง่ายที่สุดจึงได้แก่ การทำให้คนในประเทศรู้สึกว่าการที่ประชาชนในดินแดนที่ไทยจะขยายอำนาจออกไปนั้นเป็น “เลือดเนื้อเชื้อไข” เดียวกันกับคนไทยในประเทศไทย ดังนั้น การเน้น “เชื้อชาติไทย” จึงช่วยสร้างแรงสนับสนุนให้แก่การสร้างกองทัพและการขยายอำนาจของรัฐบาลเป็นอย่างดี

กล่าวได้ว่านโยบายชาตินิยมแบบเชื้อชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทการมีแนวโน้มกีดกันบุคคลที่มีเชื้อชาติจีน หรือ “ลูกจีน” ไม่ให้มีอำนาจทางการเมือง การสร้างภาพให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชรู้สึกว่าเป็นจีนเป็นปมด้อยจึงเป็นการตอกย้ำความคิดดูถูกคนจีนรวมทั้งการให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชลงโทษหม่อมห้ามด้วยเรื่องเชื้อชาติยังสร้างภาพลบให้แก่พระองค์ จึงสอดคล้องกับการปฏิเสธสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้

ผู้วิจัยพบว่าความเป็นจีนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีการเน้นย้ำในแง่ของการยอมรับและปฏิเสธที่แตกต่างไปจากนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ กล่าวคือการนำเสนอความเป็นจีนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นการเน้นย้ำให้เกิดการยอมรับในสถานะพระมหากษัตริย์ จะเห็นว่าเป็นจีนของพระองค์ทำให้มีทหารเชื้อชาติจีนจำนวนหนึ่งเป็นกองกำลังสำคัญที่เข้าร่วมกอบกู้กรุงศรีอยุธยา การเป็นพระโพธิสัตว์จีนชื่อเจียนสินลงมาจุติช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นจากยุคเข็ญตามคติพุทธมหายานเป็นการสนับสนุนหรือรับรองบทบาทของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชต่อชาติบ้านเมือง สิ่งเหล่านี้ทำให้ความเป็นจีนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นเงื่อนไขอันช่วยให้พระองค์กระทำภารกิจกระทั่งสามารถก้าวขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ได้ และในทางกลับกันการเสนอภาพด้านบวกของความเป็นจีนก็ทำให้เกิดการยอมรับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชซึ่งมีเชื้อสายจีนเป็นพระมหากษัตริย์ของราชธานีหนึ่งของชาติไทยได้

จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมเรื่องต่างๆ นำเสนอความเป็นจีนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทั้งที่เป็นจุดเด่นและจุดด้อย ในลักษณะที่เป็นจุดเด่นช่วยสนับสนุนให้เกิดภาพแทนวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยเด่นชัด ส่วนลักษณะที่เป็นจุดด้อยช่วยสนับสนุนให้เกิดภาพแทนกษัตริย์ผู้ล้มเหลว

นอกจากนี้ น่าสังเกตว่าหากเชื่อมโยงความเป็นจีนกับแนวคิดเรื่อง “ชาติไทย” ในวรรณกรรม 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่องโคลงภาพพระราชพงศาวดาร เรื่องลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เรื่องฟ้าใหม่และเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพฯ จะเห็นว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดที่เน้นเรื่องอาณาเขต ดินแดนที่มีพระมหากษัตริย์ปกครอง ผู้คนที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้วนเป็นคนไทยทั้งสิ้น ในที่นี้คนไทยจึงมิได้หมายถึงเฉพาะคนที่มีเชื้อชาติไทย ความเป็นจีนในวรรณกรรมเรื่องต่างๆ เหล่านี้จึงไม่ถูกเบียดขับ แต่กลับสร้างให้เป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างชาติไทย ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้รับยกย่องให้เป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย แต่หากเชื่อมโยงความเป็นจีนกับแนวคิดเรื่องชาตินิยมดังปรากฏในเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* จะทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกปฏิเสธในฐานะพระมหากษัตริย์ ดังนั้นความเป็นจีนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในการนำเสนอภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

4.3.2.2 ความเป็นสามัญชน

ภูมิหลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอีกด้านหนึ่งคือมีความเป็นสามัญชน หมายความว่ามิได้สืบเชื้อสายจากวงศ์กษัตริย์ ความเป็นสามัญชนของพระองค์จึงเป็นอุปสรรคสำคัญในการขึ้นครองราชย์ เนื่องจากสังคมไทยมีค่านิยมเกี่ยวกับชาติกำเนิดของพระมหากษัตริย์ว่าผู้ที่เหมาะสมขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ควรเป็นผู้ที่มีการสืบเชื้อสายจากวงศ์กษัตริย์ มีชาติกำเนิดสูงส่งหรืออยู่ในชาติตระกูลสูง การมีชาติกำเนิดสูงส่งหรือสืบเชื้อสายจากวงศ์กษัตริย์เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้อยู่ใต้ปกครองเกิดความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์พระองค์นั้นๆ เนื่องจากพระมหากษัตริย์คือผู้ที่มีศักดิ์และสถานะที่สูงกว่า ความเป็นสามัญชนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงทำให้พระองค์ถูกปฏิเสธในสถานะพระมหากษัตริย์

ตัวอย่างเช่นในนวนิยายเรื่อง *ตากสินมหาราช* มีการคัดค้านการขึ้นครองราชย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยพระยารัตนาธิเบศร์กล่าวว่า “ท่านกรมหมื่นเทพพิพิธมีเชื้อเครือพ่ออยู่หัว เหมาะควรที่จักขึ้นครองราชย์มากกว่า หาใช่สามัญชนเยี่ยงนายของเอ็งไม่ กลับไปเสียกลับไป กูหาต้อนรับไม่” (แรงงาและบงกชเพชร, 2548, น. 312) การนำเสนอให้เห็นว่ามีผู้คัดค้านการขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแสดงให้เห็นการใช้แนวคิดเกี่ยวกับ “ชาติกำเนิดพระมหากษัตริย์” เป็นเกณฑ์ในการจำแนกว่าใครที่เหมาะสมกับการเป็นพระมหากษัตริย์ ความเป็นสามัญชนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงถูกนำเสนอในลักษณะของการปฏิเสธว่าเป็นคุณสมบัติที่ไม่เหมาะสม

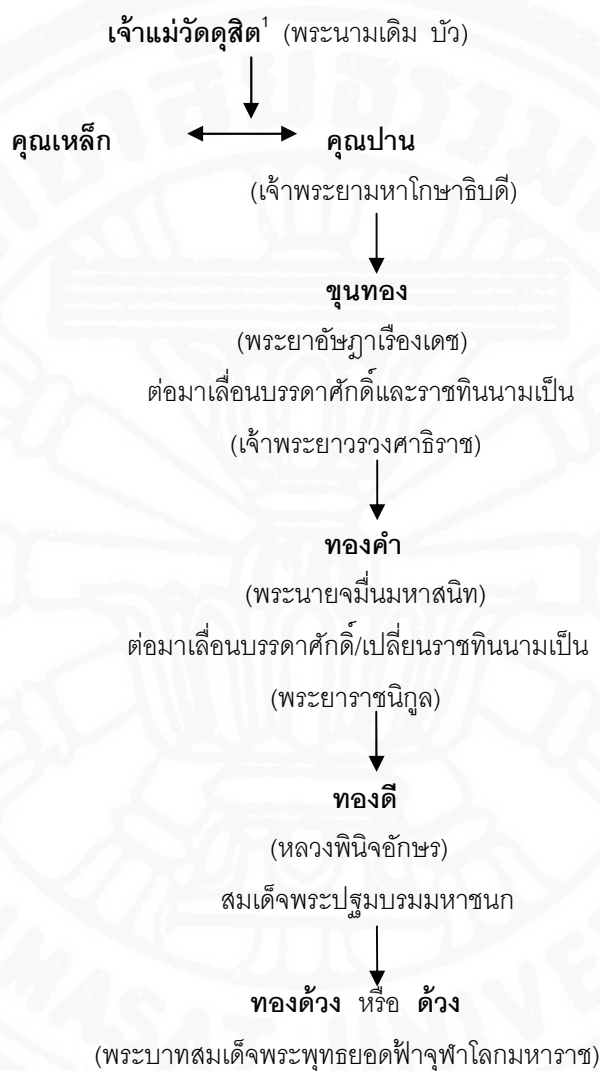
ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าการใช้แนวคิดเกี่ยวกับ “ชาติกำเนิดพระมหากษัตริย์” ที่กล่าวมานั้นมีการปะทะกับแนวคิดเกี่ยวกับ “วีรบุรุษ” ที่ใช้ยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่ามีสถานะเหมาะสมที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ ดังจะเห็นได้ว่าท้ายที่สุดแล้ววรรณกรรมแต่ละเรื่องนำเสนอวีรกรรมการกอบกู้ชาติไทยในการแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเหมาะสมเป็นพระมหากษัตริย์ การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับวีรบุรุษขึ้นมายืนยันความเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอาจเป็นการหักล้างแนวคิดเกี่ยวกับ “ชาติกำเนิดของพระมหากษัตริย์” ว่าการมีเชื้อสายวงศ์กษัตริย์ไม่สำคัญหรือจำเป็นเท่ากับการกระทำเพื่อชาติบ้านเมือง ผู้ที่ไม่มีเชื้อสายกษัตริย์ก็สามารถเป็นพระมหากษัตริย์ได้ แนวคิดนี้เป็นการสนับสนุนสถานะพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ชาติไทย

อย่างไรก็ตาม แนวคิดเกี่ยวกับ “ชาติกำเนิดของพระมหากษัตริย์” กลับได้รับการยืนยันหรือตอกย้ำจากที่มีการสืบค้นให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมิใช่สามัญชนธรรมดา แต่สืบเชื้อสายพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา (ดังแผนผังที่ 3.12) บทบาทของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและการขึ้นครองราชย์ของพระองค์ในช่วงท้ายของวรรณกรรมเรื่องต่างๆ จึงเป็นการได้กลับแนวคิดเกี่ยวกับ “วีรบุรุษ” ให้เห็นว่าย้ายที่สุดแล้วสามัญชนไม่สามารถเป็นพระมหากษัตริย์ได้

สำนักหอสมุด

แผนผังที่ 3.12

แสดงราชตระกูลของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช



(ล้ำกุล ฮวบเจริญ, 2550, น. 4)

¹ เป็นหม่อมเจ้าหญิงในราชินิกุล เชื้อสายมาจากพระมหากษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัย เป็นพระนมเอก ได้อภิบาลทำนุบำรุงสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้านารายณ์ เมื่อเจ้าฟ้านารายณ์ขึ้นครองราชย์ทรงตั้งเป็นพระองค์เจ้า แล้วทรงสร้างตำหนัก วังที่ริมวัดดุสิตาราม นอกกำแพงพระนครถวายเป็นที่ประทับ ทรงเรียกพระนมเอกว่า เจ้าแม่

นอกจากนี้บทบาทความเป็นสามัญชนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนี้เองส่งผลให้วรรณกรรมบางเรื่อง โดยเฉพาะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจำเป็นต้องเพิ่มเหตุการณ์ที่เน้นแสดงถึงบุญญาบารมีที่เหมาะสมกับการเป็นพระมหากษัตริย์ เพื่อลบความเป็นสามัญชนซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ไม่เหมาะสมกับการเป็นพระมหากษัตริย์ โดยนัยหนึ่งเป็นการสร้างการยอมรับสถานะพระมหากษัตริย์ให้กับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าความเป็นสามัญชนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งของภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสนใจคือการปะทะกันระหว่างแนวคิดยกย่องสามัญชนกับแนวคิดยกย่องพระมหากษัตริย์นวนิยายเรื่องผู้อยู่เหนือเงา จะเห็นได้ว่าตัวละครผู้ช่วยเหลือทั้งสี่คนยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเมื่อครั้งเป็นสามัญชน แต่ปฏิเสธสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเมื่อเป็นพระมหากษัตริย์แบบดั้งเดิมเนื่องจากพระองค์รับความคิดการเป็นพระมหากษัตริย์ที่ตกทอดมาจากความคิดในยุคก่อน จะเห็นได้จากการแสดงน้ำเสียงของตัวละครสิงห์ขาม หินขาบ ปางทราย และสี่เหล็กที่แสดงการยกย่องความเป็นสามัญชน แต่แสดงการปฏิเสธการเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในขณะที่เป็นพระมหากษัตริย์ว่าพระองค์ถูกรอบงำด้วยสิ่งต่างๆ ที่แสดงความเป็นพระมหากษัตริย์ เนื่องจากสถานะความเป็นสามัญชนทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชต้องสร้างสิ่งจอมปลอมขึ้นประดับตนเพื่อให้เกิดการยอมรับพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ ดังข้อความที่ว่า

มีอง เยเนราล ท่านยังนึกออกอยู่หรือไม่ว่าในบริเวณดังกล่าวของท่าน เต็มไปด้วยจามร, เต็มไปด้วยฉัตร, มงกุฎ, เต็มไปด้วยบังสุรย์, บังแทรก, แฉ้และพัด, และพิธีรีตอง และอะไรต่ออะไรชนิดที่เชื่อกันว่าเป็นเครื่องประดับยศประดับเกียรติจนดูรุงรังผิดธรรมชาติสามัญอย่างไรบ้าง ? ใ้สิ่งซึ่งสามัญชนอย่างพวกเราเห็นว่าดูรุงรังเหล่านี้แหละ, มีอง เยเนราล ที่มันยอมเห็นเป็นประหนึ่งฝ้าฟางบังนัยน์ตาทำให้ท่านจะมียุติธรรมอย่างทั่วถึง, อย่างกว้าง, และอย่างล้ำลึกไม่ได้...ท่านไปรับความคิดซึ่งตกทอดมาจากพวกกษัตริย์เก่าๆ มาสูมเข้าไปในหัวโดยลึกลับขณะสามัญดั้งเดิมของท่านเสียสนิทสิ้นเชิง มันเป็นของหลอกลวงทั้งแก่ตาและแก่ใจ พวกเรามาแต่ประชาชนธรรมชาติสามัญ เราไม่ต้องการสิ่งเหล่านั้น

(สุภา ศิริมานนท์, 2545, น. 37)

ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นว่าความเป็นพระมหากษัตริย์เกิดขึ้นจากการแต่งเติมให้แตกต่างไปจากบุคคลธรรมดา แต่เครื่องประดับยศของพระมหากษัตริย์ที่แวดล้อมสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นสิ่งจอมปลอมมิได้ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้ปกครองที่ดี

การยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเมื่อครั้งเป็นสามัญชนเป็นการยกย่องความเป็นผู้กล้าหาญ มีความรักและเสียสละในการต่อสู้เพื่อบ้านเมืองโดยไม่คำนึงถึงผลตอบแทน สอดคล้องกับภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นเงื่อนไขของการก้าวขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ในกรณีนี้ความเป็นสามัญชนจึงเกื้อหนุนและทำให้เกิดการยอมรับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการเป็นพระมหากษัตริย์ แนวคิดนี้ขัดแย้งกับการนำเสนอความเป็นผู้มีบุญญาธิการ ซึ่งเน้นในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเพื่อลดทอนภาพความเป็นสามัญชนของพระองค์

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทเป็นสื่อที่ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทั้งภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยและภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ภาพทั้งสองนี้เป็นภาพที่ผลิตซ้ำและโต้แย้งประวัติศาสตร์กระแสหลัก นอกจากนี้กระบวนการนำเสนอภาพแทนและการปะทะกันของแนวคิดเกี่ยวกับชาติกำเนิดและแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ทำให้ภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขัดแย้งกันทั้งการยอมรับและปฏิเสธในการเป็นพระมหากษัตริย์

ในบทต่อไป ผู้วิจัยจะศึกษาว่าผู้ประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีกรอบแนวคิดใดในการสร้างเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

บทที่ 5

แนวคิดในการสร้างเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ในการสร้างเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ผู้ประพันธ์ย่อมถูกจำกัดอยู่ในกรอบแนวคิดที่รับรู้ในสังคม ในบทนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษาว่าผู้ประพันธ์ถูกจำกัดอยู่ในกรอบแนวคิดใด และกรอบแนวคิดต่างๆ นั้นนำไปสู่การสร้างเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอย่างไร

จากการศึกษาเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่าแนวคิดสำคัญที่มีส่วนในการสร้างเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทมี 3 ประการ คือ แนวคิดเรื่องชาติไทย แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ และแนวคิดเรื่องวีรบุรุษ

5.1 แนวคิดเรื่องชาติไทย

คำว่า “ชาติ” มีความหมายที่เคลื่อนไหวและแตกต่างกันไปตามบริบทของยุคสมัย การเคลื่อนไหวความหมายของคำดังกล่าวเกิดขึ้นจากเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง ที่สำคัญคือในช่วงต้นรัชกาลที่ 5 เกิดแนวความคิดเรื่อง “ชาติ” แบบใหม่ ในความหมายว่า ประเทศบ้านเมือง ประชาคมทางการเมืองที่มีประมุข คือพระมหากษัตริย์ร่วมกัน แนวความคิดนี้ต่อมาถูกพัฒนาเป็นรากฐานสำคัญของอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐบาลไทยสมัยใหม่ เรียกว่า อุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ แนวคิดเรื่อง “ชาติ” ในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้อยู่ในกรอบความคิดทางการเมืองแบบ Royal Absolutism หรือแนวคิดแบบ Patriotism (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2549, น. 15) แนวคิดนี้อธิบาย “ชาติ” ว่าประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันในทางสถานะ ภูมิหลัง ภาษา วัฒนธรรม หน้าที่ที่มีต่อสังคม ฯลฯ แต่เป็นกลุ่มคนที่มีความคิดและความรู้สึกผูกพัน และมีความจงรักภักดีอยู่ภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์

สำหรับประวัติศาสตร์ “ชาติไทย” กระแสหลัก สมเด็จพระยาตากสินมหาราชานุภาพ พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย ทรงมีบทบาทและทำหน้าที่สำคัญในการสร้างประวัติศาสตร์ชาติไทย โดยการสถาปนาโครงสร้างและแก่นเรื่องหลักซึ่งส่งอิทธิพลไปยังประวัติศาสตร์ชาตินิยมของไทย โดยปูเส้นทางของการลำดับเวลาในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชาติไทยว่าเริ่มต้นจากการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยในฐานะรัฐแรกเริ่ม ต่อด้วยอาณาจักรอยุธยา

อาณาจักรธนบุรี และสุโขทัยรัตนโกสินทร์ และได้สร้างกรอบโครงประวัติศาสตร์ว่าด้วยการต่อสู้เพื่อปกป้องเอกราชของชาติไทย (จิรวัดมน์ แสงทอง, 2553, น. 103-104)

นอกจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแล้วหลวงวิจิตรวาทการก็เป็นอีกบุคคลหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในการสร้างประวัติศาสตร์ “ชาติไทย” ด้วยการเลือกบางสิ่งบางอย่างจากอดีตและบางสิ่งบางอย่างที่กลุ่มชนชั้นเจ้าได้เคยหยิบมาสร้างแล้ว และขณะเดียวกันก็สร้างสีสันให้กับอดีตเหล่านั้นจนสามารถทำให้เกิดความทรงจำแก่สังคมว่าด้วยความรู้สึก “ชาตินิยม” และ “ความรู้สึกรักชาติ” การบรรยายเรื่องของหลวงวิจิตรวาทการมักเป็นเรื่องวีรบุรุษนักรบผู้กู้บ้านเมืองจากการปกครองของต่างชาติ หรือผู้ปกป้องแผ่นดินจากผู้รุกรานภายนอกใจความสำคัญนี้ทำให้พระมหากษัตริย์ไทยในอดีตกลายเป็นวีรบุรุษผู้กู้บ้านเมือง (โสภา ชนะมุล, 2550, น. 26-27)

งานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการนี้สาระสำคัญของประวัติศาสตร์ไม่ได้อยู่ที่พระมหากษัตริย์ หากแต่คือชาติไทย คนไทยถูกวาดภาพในฐานะชาตินักรบที่ต่อสู้กับทั้งศัตรูภายในและภายนอกภายใต้การบัญชาของเหล่ากษัตริย์นักรบ เพื่อบรรลุถึงเอกราชของชาติ โดยมักเน้นย้ำทฤษฎีว่าด้วยเชื้อชาติไทย ซึ่งเห็นว่าชาติไทยคือคนที่ได้เกิดมาเป็นคนไทยทั้งหมด ทั้งที่ตายไปแล้วในอดีตที่กำลังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน และคงหมายรวมถึงคนที่จะเกิดเป็นคนไทยในภายภาคหน้าด้วย ทั้งนี้เห็นว่าชาติไทยหมายถึงคนไทยทุกชั้นตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงไพร่พล และเน้นย้ำถึงความรักชาติคือความรักคนที่เกิดมาร่วมสายโลหิตเดียวกัน โดยเทียบความรักชาติกับคำว่า Nationalism ในทัศนะของหลวงวิจิตรวาทการ ความรักชาติเป็นความรักที่ปราศจากเงื่อนไข คือไม่ต้องคำนึงถึงความถูกต้อง ความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมใดๆ (สายชล สัตยานุรักษ์, 2545, น. 50-53)

แนวคิดเกี่ยวกับ “ชาติ” ในอุดมการณ์ทางการเมืองดังกล่าวข้างต้นไม่ได้เป็นแนวคิดกระแสเดียวในสังคม ในช่วงทศวรรษ 2440 กลุ่มคนนอกศูนย์กลางอำนาจที่ต่อต้านระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้เริ่มก่อรูปแนวคิดเกี่ยวกับ “ชาติ” ในความหมายใหม่ ที่แปลว่าประชาชน หรือราษฎรที่เป็นหนึ่งเดียวกัน “ชาติ” ในความหมายใหม่นี้ส่งผลให้อุดมการณ์ “ชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์” ของชนชั้นนำสยามถูกลดบทบาทลงไปอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2549, น. 34) ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2490-2505 กลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้า เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ มาลัย ชูพินิจ จิตร ภูมิศักดิ์ สุภา ศิริมานนท์ เป็นต้น ได้สร้างวาทกรรมท้าทายคำขวัญว่า “ชาติไทย” ของวาทกรรมกระแสหลัก กลุ่มปัญญาชนหัว

ก้าวหน้าเหล่านี้ได้รับแนวคิดสังคมนิยมหรือมาร์กซิสต์เป็นเครื่องมือในการใช้เป็นแนวทางวิพากษ์ที่ใช้ตอบโต้อุดมการณ์ของรัฐ มีความพยายามนำเสนอแนวคิดอุดมการณ์ใหม่ๆ แก่สังคมไทย โดยเฉพาะการพยายามสร้างความหมายใหม่ของ “ชาติไทย” ซึ่งสะท้อนอยู่ในงานเขียนรูปแบบต่างๆ เช่น งานเขียนด้านประวัติศาสตร์ นวนิยาย บทกวี เป็นต้น (โสภา ชนะมูล, 2549, น. 43) จะเห็นได้จากวาทกรรมประวัติศาสตร์ “ชาติไทย” ในจินตภาพของปัญญาชนและนักเขียนท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งประวัติศาสตร์ “ชาติไทย” แต่เดิมไม่เคยให้ความสำคัญ นอกจากนี้วาทกรรมประวัติศาสตร์ “ชาติไทย” ในจินตภาพของมาลัย ชูพินิจ ก็มีลักษณะโครงเรื่องแตกต่างไป เป็นการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ “ชาติ” ที่มีที่มาจากชนชั้นล่างของสังคม มาจากชุมชนระดับเล็กๆ คือ หมู่บ้าน ต่างจากวาทกรรมกระแสหลักที่ “ชาติ” เริ่มมาจากชุมชนขนาดใหญ่ที่เป็นรัฐหรืออาณาจักร (โสภา ชนะมูล, 2549, น. 63)

จะเห็นว่าแนวคิดของปัญญาชนหัวก้าวหน้าว่าด้วยจินตภาพของประวัติศาสตร์ “ชาติไทย” ได้ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนโครงเรื่องประวัติศาสตร์ กล่าวคือเสนอความเป็นมาหรือรากเหง้าของประวัติศาสตร์ “ชาติไทย” ไม่ได้เริ่มจากชุมชนขนาดใหญ่ดังที่ประวัติศาสตร์กระแสหลักเสนอ หากแต่มาจากชุมชนเล็กๆ ตามแหล่งต่างๆ และพื้นฐานแรกสุดของชุมชนคือหมู่บ้าน ดังนั้นประวัติศาสตร์ชาติจึงไม่ได้มีความเป็น “เอกภาพ” อย่างที่รัฐได้พยายามสร้าง แต่ที่สำคัญคือรากฐาน “ชาติ” มาจากกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของ “ชาติ” ไม่ใช่ประวัติศาสตร์ “ชาติไทย” กระแสหลักที่ปรากฏภาพของกษัตริย์ผู้ปกครองเท่านั้น ตามที่ประวัติศาสตร์ “ชาติไทย” กระแสหลักสร้างมาตลอด ขณะที่กลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้าเน้นประชาชนที่เป็นรากหญ้าของแผ่นดินเป็นส่วนสำคัญไม่เฉพาะพระมหากษัตริย์หรือชนชั้นผู้ปกครองเท่านั้น (โสภา ชนะมูล, 2549, น. 63-64)

อย่างไรก็ตามแนวคิด “ชาติ” ในฐานคิด patriotism รวมทั้งอุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ก็ยังคงมีการปรับตัวและวิวัฒนาการสืบต่อมา จนกระทั่งสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รื้อฟื้นแนวคิดเกี่ยวกับ “ชาติ” แบบเดิมให้ดำรงอยู่ในสังคมการเมืองไทยอีกครั้ง โดยพัฒนาและนำมาใช้ใหม่เป็นหลักการสำคัญในความคิดทางการเมืองของผู้นำทหารไทย (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2549, น. 34) จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีแนวคิดในเชิงลบต่อระบบการเมืองที่กลุ่มผู้นำคณะราษฎรได้สถาปนาขึ้นในช่วง พ.ศ. 2475-2500 และเห็นว่าระบบการเมืองของไทยจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีไทย ไม่ควรใช้อุดมการณ์ของต่างชาติ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์จึงได้ส่งเสริมให้เกิด “ประชาธิปไตยแบบไทย” ส่งผลให้มีการฟื้นฟูและยกย่องสถาบันพระมหากษัตริย์ให้มีฐานะเป็นประมุขของชาติ ในแง่หนึ่งก็

ทำให้ “ชาติ” กับ “สถาบันพระมหากษัตริย์” มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก กล่าวคือ ความสำคัญของชาติย่อมอยู่ควบคู่กับความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2549, น. 34)

แนวคิดเรื่องชาติและชาติไทยดังกล่าวก่อให้เกิดโครงเรื่องของประวัติศาสตร์ชาติไทย หลายรูปแบบ แต่มี 2 แบบที่มีอิทธิพลอย่างมาก แบบแรกคือ เรื่องของชาติที่กำเนิดเป็นราชอาณาจักรด้วยการต่อสู้เป็นอิสระจากอำนาจของผู้อื่นแล้วเติบโตขยายตัวต่อมา แต่ต้องเผชิญภัยคุกคามของศัตรูต่างชาติถึงขั้นเสียเอกราช ทว่าสามารถกอบกู้เอกราชและรักษาความเป็นชาติไว้ได้ ส่วนแบบที่สองคือเรื่องของชาติที่เริ่มจากสุโขทัย ต่อเนื่องมาเป็นอยุธยา และรัตนโกสินทร์ (ธงชัย วินิจจะกุล, 2551-2552, น. 12-13)

สำหรับสาระสำคัญของประวัติศาสตร์ชาติไทยกระแสหลักมี 3 ประการ ดังนี้ (วารุณี ไอสถารมย์, 2551-2552, น. 24-25)

ประการแรก คือ เป็นประวัติศาสตร์แนวนอน (Lineage History) ที่มีความต่อเนื่องตามลำดับเวลาโดยเริ่มจากเรื่องเล่า การอพยพเคลื่อนย้ายของชนเผ่าไทยจากทางตอนเหนือที่เริ่มจากอาณาจักรแรกของคนไทย คือ สุโขทัย ต่อด้วยอาณาจักรอยุธยา และรัตนโกสินทร์

ประการที่สอง คือ ประวัติศาสตร์หรืออดีตของชาติมีผู้นำที่เป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งสืบราชสมบัติ โดยมีลำดับราชวงศ์ต่างๆ ชัดเจน กษัตริย์ผู้ทรงคุณธรรมมีภาวะผู้นำประกอบกิจกรรมอันทรงคุณูปการสำคัญต่อชาติ ในขณะที่กษัตริย์ที่ไม่มีคุณธรรมมักหุบเบา อ่อนแอ รวมถึงไม่มีศีลธรรม

ประการที่สาม คือ ปัจจัยที่นำมาซึ่งความอ่อนแอของชาติบ้านเมืองหรือการสูญสลายของอาณาจักรไทยในอดีตมาจากปัจจัยภายใน คือการแตกความสามัคคี ความอ่อนแอของผู้นำและกองทัพ ส่วนปัจจัยภายนอกคือความเป็นอื่น ได้แก่ศัตรูภายนอก

ประวัติศาสตร์ชาติไทยที่คนไทยรับรู้โดยทั่วไปตกอยู่ภายใต้กรอบโครงเรื่องว่าด้วยพระอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์ ดังที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538, น. 70) กล่าวว่าอดีตของชาติไทยในแบบเรียนไม่มีพัฒนาการ มีแกนเรื่องที่น่าอนตายตัวมาทุกยุคทุกสมัย นั่นคือชาติไทยดำรงอยู่ได้ตลอดมาด้วยการทำสงครามรักษาเอกราชเอาไว้ได้และสร้างสมความเจริญสืบต่อมาถึงปัจจุบัน ชาติไทยแม้จะถูกคุกคามจากความคิดหรือวัฒนธรรมตะวันตก หรือมหาอำนาจต่างชาติ แต่ชาติไทยก็สืบเนื่องมาได้อย่างราบรื่นสงบสุขภายใต้ร่มพระบารมี ผ่านยุคสุโขทัย อยุธยา กระทั่งถึงรัตนโกสินทร์

จากแนวคิดเรื่องชาติไทยและการเขียนประวัติศาสตร์ชาติไทยที่กล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่าเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดชาติไทยอย่างไร หรือกรอบแนวคิดเรื่องชาติไทยนำไปสู่การสร้างเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอย่างไร

5.1.1 เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับโครงเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทย

จากการศึกษาเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผู้วิจัยพบว่าผู้ประพันธ์วรรณกรรมทุกเรื่องรับความคิดเรื่องชาติไทยแบบเดียวกัน คือประวัติศาสตร์ชาติไทยคือความต่อเนื่องของการเกิดสุโขทัย อโยธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ หรือเกิดจากการรวมอาณาจักร 3 อาณาจักร เข้าเป็น “ชาติไทย” เดียวกัน แนวคิดเรื่องชาติไทยที่เกิดจากการรวมอาณาจักร 3 อาณาจักรเป็นแนวคิดสำคัญที่ทำให้การยึดกรุงศรีอยุธยาคืนจากพม่าจึงถูกอธิบายว่าเป็นการกอบกู้ชาติไทย และทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีภาพเป็นพระมหากษัตริย์ไทยผู้กอบกู้ “ชาติไทย” ที่สอดคล้องกับโครงเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทย

โครงเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทยตามแนวคิดข้างต้นนำเสนอว่า ชาติไทยเริ่มจากสุโขทัย ต่อเนื่องมาเป็นอโยธยา และรัตนโกสินทร์ เป็นชาติที่มีประวัติความเป็นมาต่อเนื่องยาวนานและเจริญรุ่งเรือง ผู้วิจัยพบว่าโครงเรื่องใหญ่ของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* และเรื่อง *สามกรุง* และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง *ฟ้าใหม่* และเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* มีโครงเรื่องใหญ่ลักษณะเดียวกันกับโครงเรื่องประวัติศาสตร์ชาติรูปแบบนี้ กล่าวคือผู้ประพันธ์นำเสนอเรื่องราวตั้งแต่สมัยอโยธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ การสร้างความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ชาติไทยจากสมัยอโยธยาไปสู่สมัยรัตนโกสินทร์โดยนำเสนอเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นจุดเชื่อมโยงความต่อเนื่องระหว่างอาณาจักรทั้งสอง เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสิ้นเรื่องจึงเป็นส่วนสร้างความต่อเนื่องให้แก่เรื่องเล่าของประวัติศาสตร์ชาติไทย

การที่เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติไทย และเป็นรอยต่อระหว่างเรื่องเล่าสมัยอโยธยากับเรื่องเล่าสมัยรัตนโกสินทร์ ทำให้วรรณกรรมที่มุ่งกล่าวถึงการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์เรื่อง *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* เรื่อง *สามกรุง* เรื่อง *ฟ้าใหม่* และเรื่อง *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* ไม่อาจละทิ้งเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้

เนื่องจากเป็นเรื่องราวที่เชื่อมโยงอยุธยาเข้ากับสมัยรัตนโกสินทร์ และมีความสำคัญต่อเรื่องราวการขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

นอกจากนี้เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยเฉพาะในวรรณกรรมเรื่อง *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* และเรื่อง *สามกรุง* ยังสอดคล้องกับสาระสำคัญของประวัติศาสตร์ชาติ กระแสหลักที่ว่าประวัติศาสตร์ชาติไทยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำ ซึ่งสืบราชสมบัติตามลำดับราชวงศ์อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่นเรื่องเล่าของอาณาจักรอยุธยาในประวัติศาสตร์ชาติไทยเริ่มต้นที่การปกครองของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์อู่ทอง ราชวงศ์สุพรรณภูมิ ราชวงศ์สุโขทัย ราชวงศ์ปราสาททอง และสิ้นสุดที่ราชวงศ์บ้านพลูหลวง แล้วจึงเข้าสู่การปกครองของราชวงศ์จักรี ดังนั้นการเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงเป็นการเชื่อมต่อดำดับการปกครองของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์บ้านพลูหลวงกับพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ซึ่งถูกคั่นด้วยเหตุการณ์กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ทำให้ประวัติศาสตร์ชาติไทยซึ่งมีราชวงศ์กษัตริย์ปกครองต่อเนื่องมา มีความสมบูรณ์ไม่ขาดตอน นอกจากนี้จะเห็นว่าผู้ประพันธ์นำเสนอบทบาทการเป็นผู้ปราบยุคเข็ญของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในเรื่องราวการสิ้นสุดรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในฐานะที่พระองค์คือผู้ที่จะเป็นพระมหากษัตริย์และผู้สถาปนาราชวงศ์ใหม่ต่อไป ด้วยเหตุดังกล่าววรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้จึงต้องปรากฏบทบาทของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชด้วย ตัวอย่างในเรื่อง *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นเรื่องที่เชื่อมต่อระหว่างอาณาจักรอยุธยากับอาณาจักรรัตนโกสินทร์ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

- | | |
|--------------------------|---------------------|
| ๐ บทจรโดยด่านด้าว | พระเจ้า รีกเฮย |
| บันลูนนครา | ปราศเสียน |
| ปรัมปราบพวกพาลา | เตียนราบ แล้วแฮ |
| พุทธศาสนราชฎร์เจริญเทียน | เทียบครั้งเพรงกาล ฯ |

(*โคลงภาพพระราชพงศาวดาร*, 2506, น. 81)

คำประพันธ์ข้างต้นเป็นเหตุการณ์ในเรื่องราวสิ้นสุดรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้ประพันธ์กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชครั้งเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเข้าปราบยุคเข็ญเป็นการเชื่อมโยงไปสู่การสถาปนารัฐรัตนโกสินทร์และ

ราชวงศ์จักรีจะเห็นได้จากคำประพันธ์ที่ปรากฏต่อมา ซึ่งโคลงบรรยายภาพแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชภาพแรกซึ่งเป็นภาพการปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ โคลงชุดนี้เป็นการเริ่มต้นเรื่องเล่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในวรรณกรรมเรื่องนี้ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

- | | |
|--------------------------|----------------|
| ◦ สรรเสริญเสียงสนั่นด้าว | ม่านแดง ภาเฮย |
| ไทยที่ขลาดแต่เพรง | กลับกล้า |
| ลานใจทุกไชยเขวง | ทุกทิศ |
| เพราะพุทธยอดฟ้า | พระพื้นใจไทย ฯ |
| ◦ ปราบปรามไปทั่วหล้า | แหล่งสยาม |
| ปราบศึกนอกในขาม | เขตรดี |
| ปราบดาภิเษกตาม | แบบบุ ราณแฮ |
| โดยลักษณะรูปนี้ | ณะให้พึงเห็น ฯ |

(โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, 2506, น. 82)

จากการนำเสนอการสิ้นสุดรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและการเริ่มต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จะเห็นได้ว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชใน*โคลงภาพพระราชพงศาวดาร*อิงอยู่กับแนวคิดเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทยที่เป็นความต่อเนื่องระหว่างอาณาจักรจากอาณาจักรอยุธยาเข้าสู่อาณาจักรรัตนโกสินทร์เป็นชาติไทยที่มีความเป็นมายาวนาน

วรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ที่ไม่ได้มุ่งกล่าวถึงการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ก็ได้รับแนวคิดเรื่องชาติไทยในลักษณะนี้เช่นกัน ตัวอย่างเช่นเพลง*เจ้าตาก* ดังคำประพันธ์ที่ว่า “จากอยุธยา มาเมืองจันทบุรี มากองธนบุรี ไทยจึงมีเอกราช” (คาราบาว, 2529) คำประพันธ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าอยุธยาและธนบุรี คือไทย นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการใช้คำว่าเอกราชในที่นี้ยังสื่อถึงรากฐานที่ทำให้เกิดรัตนโกสินทร์เป็นการเน้นย้ำอย่างชัดเจนว่าชาติไทยคือการรวมสามอาณาจักรและมีความต่อเนื่อง

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความสอดคล้องและสำคัญในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ทำให้ประวัติศาสตร์ชาติไทยมีความสมบูรณ์ และช่วยสร้างความต่อเนื่องให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ชาติไทยมีความเป็นมา

ต่อเนื่องยาวนาน อีกทั้งความเป็นชาติเกิดขึ้นโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำการปกป้องและรักษาเอกราชไว้ได้

5.1.2 เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับองค์ประกอบของชาติ

เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เน้นย้ำถึงองค์ประกอบของชาติตามแนวคิดเรื่องชาติไทยที่ปรากฏในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นคือชาติจะต้องประกอบด้วยดินแดน กลุ่มคน หรือประชากรที่มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์

จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์สำคัญที่ประกอบขึ้นเป็นเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแสดงถึงพระมหากษัตริย์เป็นองค์ประกอบสำคัญของชาติ ดังมีบทบาทหน้าในการ “กู้ชาติ”

ในวรรณกรรมเรื่องต่างๆ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้รวบรวมไพร่พลจำนวนหนึ่งเพื่อเข้าต่อสู้กับเมืองต่างๆ และทำสงครามกับพม่า วรรณกรรมมักเสนอว่ากลุ่มคนที่เข้าร่วมทัพไปกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชล้วนแต่มีความจงรักภักดีต่อพระองค์ในฐานะผู้นำในการกู้ชาติ โดยนัยยะแล้ววรรณกรรมเหล่านี้แสดงถึงการยอมรับและอยู่ภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์ จะเห็นได้ว่าหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสามารถกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและรวบรวมบ้านเมืองเป็นปึกแผ่น ทุกคนที่เคยร่วมรบก็ต่างมีความเห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชควรขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ครองแผ่นดิน ซึ่งสะท้อนความคิดทางการเมืองแบบ Royal Absolutism ที่มีแนวคิดว่าชาติประกอบด้วยกลุ่มคนที่อยู่ภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจสูงสุด และศูนย์กลางอำนาจของชาติอยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์

ในประวัติศาสตร์ชาติไทยพระมหากษัตริย์เป็นองค์ประกอบเดียวของชาติที่แม้จะถูกถอดถอนอำนาจตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แต่สถาบันนี้กลับได้รับการปกป้องและอนุรักษ์ไว้อย่างถาวรผ่านความรู้เรื่องเล่าประวัติศาสตร์ชาติ (วารุณี ไอสถารมย์, 2552, น. 25) ดังเช่นนวนิยายเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* ที่ยังคงเน้นย้ำความสำคัญของพระมหากษัตริย์ ในนวนิยายเรื่องนี้แม้ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาสไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ แต่ก็ยกย่องพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีวีรกรรมยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ชาติไทยพระองค์หนึ่งเท่าที่เคยมีมา ดังที่ผู้ประพันธ์เน้นย้ำในการเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังคำประพันธ์ที่ว่า

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงเป็นวีรบุรุษคนหนึ่งที่ชาติไทยจะลืมเสียมิได้ และก็จะไม่มีใครลืม เพราะงานที่ได้ทรงทำไว้เป็นงานอันยิ่งใหญ่ การกอบกู้ อิศรภาพของชาติไทยให้พ้นจากอำนาจของพม่า การแก้ภาวะระส่ำระสายของ บ้านเมือง ที่แตกแยกกันเป็นก๊กเป็นเหล่า ให้เข้ามารวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำการรบให้ชาติไทยกลับชนะพม่าหลายครั้งหลายหน แม้อาณาเขตของไทย ให้กว้างขวางออกไป มากกว่าที่มีอยู่แล้วเมื่อก่อนกรุงแตก การกระทำเช่นนี้ จะ มีได้ก็ไม่เกินสามครั้งในประวัติศาสตร์ของชาติไทย

(วิจิตรวาทการ, 2546, น. 306-307)

5.1.3 เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับแนวคิดเรื่องชาติไทยของ กลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้า

แนวคิดเรื่องชาติไทยของปัญญาชนหัวก้าวหน้าค่อนข้างจะแตกต่างไปจากแนวคิด กระแสหลักที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย ผู้วิจัยพบว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชบางเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนวนิยายเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไช* สะท้อนแนวคิดเรื่องชาติไทยของปัญญาชน หัวก้าวหน้าได้อย่างชัดเจน แนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าประชาชนที่เป็นรากหญ้าของแผ่นดินก็ เป็นส่วนสำคัญในประวัติศาสตร์ชาติไทยไม่เฉพาะพระมหากษัตริย์หรือชนชั้นปกครองที่มักปรากฏ ในประวัติศาสตร์ชาติกระแสหลักเท่านั้น

แนวคิดเรื่องชาติไทยของปัญญาชนหัวก้าวหน้าที่สะท้อนผ่านเรื่องเล่าสมเด็จพระ เจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเรื่องนี้ มีดังนี้

ประการแรกจะเห็นได้จากองค์ประกอบของเรื่องเล่าที่ผู้ประพันธ์มุ่งความสำคัญกับ เรื่องราวในช่วงปลายรัชสมัย โดยเน้นเหตุการณ์การหลบหนีการประหารเพื่อให้ตัวละครต่างๆ วิพากษ์วิจารณ์การกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อสื่อแก่นเรื่องที่แสดงให้เห็นว่า ลักษณะของผู้อยู่เหนือเงื่อนไชคือผู้ที่ไม่หลงมัวเมาในลาภยศสรรเสริญ ในเรื่องนี้ผู้ประพันธ์ไม่ได้ มุ่งความสำคัญที่ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีวีรกรรมยิ่งใหญ่ นำ ยกย่องหรือเป็นผู้นำในการกอบกู้เอกราชของชาติดังที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ชาติกระแสหลัก กล่าวได้ว่าการสร้างเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเรื่องนี้โดยไม่อิงกับโครง เรื่องของประวัติศาสตร์ชาติไทยและสาระสำคัญของเรื่องไม่สอดคล้องกับสาระสำคัญของ ประวัติศาสตร์ชาติไทยที่แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำชาติ แต่เป็นการสะท้อนแนวคิด เรื่องชาติไทยของผู้ประพันธ์ที่แตกต่างไปจากแนวคิดกระแสหลักผ่านการสร้างเรื่องเล่าสมเด็จพระ

พระเจ้าตากสินมหาราช กล่าวคือแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ไม่ได้เป็นผู้สร้างชาติไทยเพียงผู้เดียว แต่สามัญชนก็เป็นผู้สร้างชาติไทยด้วย

ประการที่สองจะเห็นได้จากการเลือกผู้เล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้เล่าเรื่องในเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไข คือ ตัวละครที่ชื่อศิลาแลง เป็นผู้โดยสารคนหนึ่งบนเรือ “ปลาบิน” ได้เล่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้กับสุภาพบุรุษ 4 คนฟัง ได้แก่ หลวงไมตรี อังรอง พันตรีจอน สีฝ้าย อักษร มหาชัย และกัปตันอมฤต ตัวละครเหล่านี้ล้วนอยู่ในชนชั้นศักดินา ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นว่าศิลาแลงมีน้ำเสียงปฏิเสธระบบศักดินา คือการแสดงความไม่ใส่ใจต่อการใช้คำเรียกตัวละครเหล่านี้ตามบรรดาศักดิ์ ซึ่งแตกต่างจากสุภาพบุรุษทั้ง 4 คนที่เน้นคำเรียกที่แสดงถึงยศถาบรรดาศักดิ์หรือชั้นทางสังคม นอกจากนี้การเลือกตัวละครผู้เล่าเรื่องที่เป็นชนชั้นสามัญชนก็เป็นส่วนที่แสดงถึงการให้ความสำคัญกับชนชั้นที่ไม่ใช่ชนชั้นปกครองให้มีส่วนในการสร้างประวัติศาสตร์ชาติ

ประการที่สาม คือ การเน้นบทบาทของตัวละครที่เป็นสามัญชนซึ่งไม่ค่อยปรากฏในการเล่าประวัติศาสตร์ชาติกระแสหลัก ผู้ประพันธ์ให้ความสำคัญกับตัวละครผู้ช่วยเหลือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งเป็นเพียงสามัญชน เป็นทหารที่ไม่มียศศักดิ์ใดๆ ตัวละครเหล่านี้อยู่เคียงข้างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในยามทุกข์ยากตลอดเวลา ได้แก่ สิงห์ขาม หินขาบ ปางทราย และสีเหล็ก รวมถึงหลวงอาสาศึก ตัวละครทั้ง 5 ตัวนี้ร่วมรบกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพื่อกอบกู้กรุงศรีอยุธยาโดยมิได้หวังลาภยศ และชื่นชมยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในความเป็นนักรบที่กระทำการเพื่อบ้านเมืองมิใช่เพื่อตนเอง จึงได้เข้าช่วยเหลือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลบหนีการประหาร ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

- ... พอเราทำงานของเราพร้อมกับท่านเสร็จแล้ว เราก็จากไปทำงานอันมีประโยชน์อย่างอื่นๆ ตามลำพังของเราเฉกเช่นประชาชนธรรมดาสามัญทั้งหลาย บ้านเมืองตกทุกข์ได้ยากเราก็กลับเข้ามาอยู่ใกล้ๆ ท่าน เานิยมและนับถืองานในด้านกู้ชาติบ้านเมืองของท่านอย่างเดียวโดยเฉพาะ ... ถ้าไม่เคยรัก, ไม่เคยนิยม, ไม่เคยนับถือแล้วพวกเราจะไม่เสียดายเข้ามาทำงานอันนี้เลย มีอง เยเนราล, ... เราคงจะปล่อยให้ท่านถูกฆ่าตายเหมือน...เหมือน...ขอลภัยเกิด มีอง เยเนราล, ... เหมือนหมา ! จะมีคนฆ่าท่านเหมือนฆ่าหมาจริงๆ ในคืนนี้

(สุภา ศิริมานนท์, 2545, น. 37-38)

กล่าวได้ว่า “ชาติไทย” ในเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไผ่* เป็น “ชาติไทย” ที่มาจากชนชั้นล่างดังที่ผู้ประพันธ์ให้ความสำคัญแก่ตัวละครที่อยู่ในชนชั้นล่างทางสังคมเป็นตัวละครเด่นของเรื่องคือ มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกอบกู้ชาติร่วมกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และผู้ประพันธ์ยังกำหนดให้ตัวละครเหล่านี้มีบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์ชนชั้นปกครองของสังคม เพื่อเสนอความคิดว่าประวัติศาสตร์ชาติไทยไม่ได้เกิดจากชนชั้นปกครองของสังคมเท่านั้น แต่เกิดจากประชาชนที่อยู่ในชนชั้นล่างของสังคมมีส่วนร่วมด้วย ซึ่งในประวัติศาสตร์กระแสหลักในยุคก่อนหน้านี้อะไรๆ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องชาติไทยในเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความเปลี่ยนแปลงและแตกต่างกันไปตามบริบทของยุคสมัย เห็นได้ชัดจาก *แนวคิดเรื่องชาติไทยในโคลงภาพพระราชพงศาวดารและในผู้อยู่เหนือเงื่อนไผ่*

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร ประพันธ์ขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นยุคสมัยที่ชาติตะวันตกเข้ามาล่าอาณานิคม การแสดงให้เห็นว่าไทยมีความเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่และมีประวัติความเป็นมานับเป็นกุศโลบายสำคัญที่จะทำให้ไทยรอดพ้นจากการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก การเล่าเรื่องใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* จึงแสดงถึงประวัติของชาติที่มีความเป็นมาต่อเนื่องยาวนาน และความเป็น “ชาติ” ที่เกิดจากกลุ่มคนต่างๆ ร่วมกันต่อสู้ปกป้องโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำ จากแนวคิดเรื่องชาติไทยในบริบทยุคสมัยดังกล่าวทำให้เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงมีความสำคัญในฐานะผู้กอบกู้เอกราชและสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับชาติไทยอีกครั้ง ขณะที่แนวคิดเรื่องชาติไทยใน *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไผ่* มีการปรับเปลี่ยนจากยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือความเป็น “ชาติ” ไม่ได้อยู่ที่การต่อสู้ทำศึกสงครามของพระมหากษัตริย์หรือชนชั้นปกครองเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากกลุ่มชนต่างๆ หรือชนชั้นล่างของสังคมก็มีส่วนร่วมในการสร้างชาติเช่นกัน จะเห็นว่าเป็นแนวคิดที่เกิดจากกลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้าในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2490-2505 ซึ่งปฏิเสธความเป็นชาติภายใต้สถาบันพระมหากษัตริย์ ในแง่หนึ่งความเป็นชาติแยกความสัมพันธ์ออกจากสถาบันพระมหากษัตริย์ ทำให้เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายเรื่องนี้จึงมีกรอบโครงที่แตกต่างไปจากประวัติศาสตร์ชาติไทยกระแสหลัก

ในวรรณกรรมเรื่องอื่นสังเกตได้ว่าส่วนใหญ่นำเสนอเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามโครงเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทยที่เริ่มต้นไว้ใน *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* โดยเน้นบทบาทของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการเป็นผู้นำซึ่งทำให้เห็นภาพว่าผู้นำสำคัญในการกอบกู้เอกราชของชาติไทยคือพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นองค์ประกอบของชาติได้รับการยกย่องเป็น

พระมหากษัตริย์ในที่สุด แม้ว่าในวรรณกรรมบางเรื่องเช่นฟ้าใหม่บทบาทของสามัญชนถูกนำเสนอควบคู่ไปกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชด้วยก็ตาม

5.2 แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์

ดังที่กล่าวไว้เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องชาติไทยที่ให้ความสำคัญแก่พระมหากษัตริย์ แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์จึงเป็นแนวคิดสำคัญอีกแนวคิดหนึ่งในการสร้างเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมที่นำมาศึกษา โดยแนวคิดสำคัญคือคติเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในสังคมไทยที่ปรากฏตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ ได้แก่ เทวราชา พุทธราชา และธรรมราชา (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, ม.ป.ป., น. 57)

คติเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์แบบแรก คือ คติแบบเทวราชาคือคติที่ถือว่าพระมหากษัตริย์ไม่ใช่บุคคลธรรมดาสามัญ แต่เป็นเทพเจ้าสำคัญในศาสนาพราหมณ์ อวตารลงมาปกครองราษฎร (ธงชัย ดิษโส, 2547, น. 157) จะเห็นได้จากกรณีที่พระมหากษัตริย์ทรงสืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า พระมหากษัตริย์ทรงเสด็จลงมาจกสวรรค์ หรือการกล่าวเปรียบเทียบกับพระมหากษัตริย์กับเทพเจ้า ในพระไตรปิฎกอาศัยบุญสูตรกล่าวถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ว่า พระมหากษัตริย์คือเทพประเภทหนึ่งที่เรียกว่าสมมติเทพ กำเนิดของเทพประเภทนี้เกิดจากการเลือกสรรผู้มีบุญให้มาทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง ซึ่งทุกคนก็ให้การยอมรับและการยกย่องสรรคนะนี้ได้รับการยอมรับและสืบเนื่องมาทุกยุคทุกสมัย (ชัยอนันต์ สมุทวณิช และสมบัติ จันทร์วงศ์, 2523, น. 17)

คติแบบเทวราชาในการปกครองของไทยที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ได้แก่ เทวภาพของผู้ปกครอง คือการเปรียบเทียบกับพระมหากษัตริย์ว่าเป็นเทพเจ้า หรือมาจากเทพเจ้า ผู้ปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตามรูปแบบการปกครองของอินเดียโบราณเป็นผู้ที่มีอำนาจมากและมีความชอบธรรมในการปกครอง เพราะพระมหากษัตริย์เป็นเทพเจ้าหรือมีเชื้อสายของเทพเจ้าต่างๆ ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นธรรมชาติของพระมหากษัตริย์อันสูงส่ง พระมหากษัตริย์จึงเป็นบุคคลที่เหมาะสมที่จะมีอำนาจในการปกครองบ้านเมือง ซึ่งจะเห็นว่าพระมหากษัตริย์ของไทยมักอ้างเรื่องเทวสิทธิ์เป็นพื้นฐานสำคัญแห่งอำนาจของพระองค์

หน้าที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ตามคติแบบเทวราชาคือการปกครองและบริหารบ้านเมืองด้วยความยุติธรรม เพื่อขจัดความทุกข์ ความกลัว ความชั่วร้ายต่างๆ ของประชาชนให้

หมดสิ้นไป นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ยังมีหน้าที่ในการรบ การรบของพระมหากษัตริย์มีอยู่ 3 ลักษณะ ได้แก่ การรบเพื่อปราบปรามผู้ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองภายในราชอาณาจักร การรบเพื่อปราบปรามบ้านเมืองอื่น และการรบเพื่อรักษาบ้านเมืองของตน (ปัทมา ทีฆประเสริฐกุล, 2547, น. 10)

คติเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์แบบที่ 2 คือ คติแบบพุทธราชา คตินี้ให้ความสำคัญว่า พระราชาคือพระพุทธเจ้า ในสังคมไทยจะเริ่มมีปรากฏมาตั้งแต่สมัยใดไม่อาจจะระบุได้แน่ชัด ทราบแต่ว่ามีปรากฏในสังคมแต่โบราณ ในสังคมไทยเหนือปรากฏคติพุทธราชาในตำนานมูลศาสนา ระบุว่าผู้เป็นกษัตริย์ของชุมชนคือพระโพธิสัตว์ผู้ต่อมาจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าผู้เป็นกษัตริย์คือพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ (ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต, ม.ป.ป., น. 58)

คติเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์แบบสุดท้าย คือ คติแบบธรรมราชา เป็นคติที่พระมหากษัตริย์ทรงยึดถือธรรมะเป็นหลักปฏิบัติในการปกครองประเทศ โดยเฉพาะธรรมะที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ (ธงชัย ดิษโส, 2547, น. 156)

พุทธศาสนาถือว่าพระมหากษัตริย์มีลักษณะ 3 ประการตามบทบาทต่อสังคมดังนี้ คือ ประการที่ 1 ทรงเป็น “มหาชนสมมติ” คือพระราชาอำนาจมีฐานมาจากความร่วมมือใจของประชาชน ต้องทรงเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมนั้น ประการที่ 2 ทรงเป็น “ผู้นำของแคว้น” ทรงดูแลบ้านเมืองให้สงบเรียบร้อยจึงเป็นศูนย์กลางของประเทศ ประการที่ 3 ทรงเป็น “หัวหน้าที่มีธรรม” ทรงปกครองด้วยธรรมเพื่อให้ประชาชนเป็นสุข

คุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ที่ดีในคติความเชื่อของศาสนาพุทธ คือ การมีบุญบารมี และการมีชาติกำเนิดเป็นพระโพธิสัตว์ตามคติศาสนาพุทธ คุณธรรมและศีลธรรมที่สำคัญสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ดีและยิ่งใหญ่มี 3 ประการ ได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ นอกจากนี้ยังต้องบำบัตทุกขบารุงสุข เป็นที่พึ่งและเป็นผู้นำในด้านชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร (ปัทมา ทีฆประเสริฐกุล, 2547, น. 11)

ทศพิธราชธรรมนับว่ามีความสำคัญมากสำหรับการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งอำนาจเด็ดขาดสมบูรณอยู่ที่พระมหากษัตริย์ ปราศจากการทัดทานต่อรองจากประชาชน แนวความคิดเรื่องทศพิธราชธรรมจะเป็นเครื่องป้องกันการที่ผู้ปกครองจะใช้อำนาจไปในทางที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อยู่ใต้การปกครอง ดังนั้นกษัตริย์จึงมักจะอ้างความชอบธรรมที่จะปกครองในลักษณะที่เชื่อมโยงกับการปกครองโดยอาศัยทศพิธราชธรรม

ในทางตรงข้ามถ้าพระมหากษัตริย์ไม่อยู่ในทศพิธราชธรรม พระมหากษัตริย์ก็หมดความชอบธรรมที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ต่อไป (ชัยอนันต์ สมุทวณิช และสมบัติ จันทรวงศ์, 2523, น. 59)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นได้ว่าคติเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ทั้ง 3 ประการมีการผสมผสานกันในลักษณะของพระมหากษัตริย์ไทย จะพบว่าพระมหากษัตริย์มักจะเชื่อมโยงตัวพระองค์และการปฏิบัติของพระองค์กับพระพุทธเจ้า และพระธรรมของพระพุทธเจ้ามากกว่าการอ้างเทวสิทธิ์ ทั้งนี้เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา ทำให้ทศพิธราชธรรมเป็นหลักเกณฑ์สำคัญที่สุดในการวัดความดีงามของพระมหากษัตริย์ไทยมากกว่าหลักเทวสิทธิ์ อย่างไรก็ตามการอ้างเทวภาพก็มีความสำคัญเป็นเครื่องช่วยในการปกครองสมัยโบราณด้วยการแสดงให้คนในสังคมเห็นว่าผู้ปกครองมีคุณลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากคนทั่วไป หรือมีความเป็นอภิมนุษย์ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช และสมบัติ จันทรวงศ์, 2523, น. 15)

จากแนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ในข้างต้นจะพบว่าคติเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ทั้งเทวราชา พุทธราชา และธรรมราชา สอดคล้องกับคุณสมบัติและบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ตามอุดมคติในสังคมไทย กล่าวคือคติเทวราชาและคติพุทธราชาแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์คือบุคคลที่มีบุญบารมีอยู่เหนือบุคคลธรรมดาทั่วไป และมีบทบาทหน้าที่ในการปกป้องรักษาบ้านเมือง คติเทวราชาและพุทธราชามีนัยยะของการกำหนดผู้ที่มีความเหมาะสมจะเป็นพระมหากษัตริย์ ส่วนคติธรรมราชาแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์มีหน้าที่ปกครองและใช้อำนาจหน้าที่สอดคล้องกับหลักธรรม คติธรรมราชามีนัยยะในการควบคุมอำนาจหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ หากพระมหากษัตริย์พระองค์ใดไม่ปกครองบ้านเมืองตามหลักธรรมแล้วก็จะไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นพระมหากษัตริย์อีกต่อไป และมองในทางกลับกันพระมหากษัตริย์อาจนำความเป็นธรรมราชามาใช้เสริมอำนาจทางการปกครองให้มีความราบรื่นและสร้างการยอมรับของประชาชน คติเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์นี้เป็นกรอบกำหนดการประกอบสร้างเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ 3 ลักษณะ คือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับบทบาทหน้าที่ในการรบ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับการเป็นผู้มีบุญ และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับธรรมะของพระมหากษัตริย์ ดังจะกล่าวในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

5.2.1 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับบทบาทหน้าที่ในการรบ

บทบาทหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งของพระมหากษัตริย์ไทยนอกจากการปกครองและบริหารบ้านเมืองแล้ว ก็คือบทบาทหน้าที่ในการรบปกป้องและสร้างความมั่นคงให้กับบ้านเมือง ซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ตามคติเทวราชา

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทุกเรื่องเน้นบทบาทหน้าที่ในการรบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จะเห็นว่าวรรณกรรมทั้งสองประเภทแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงอยู่ในฐานะจอมทัพที่มีความสามารถในการรบ มีความกล้าหาญและไม่แสดงความหวาดกลัวต่อข้าศึกศัตรู ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ที่จะทำหน้าที่ปกป้องบ้านเมืองให้รอดพ้นจากการถูกรุกรานของเมืองอื่นๆ

วรรณกรรมเรื่องต่างๆ นำเสนอว่าบทบาทหน้าที่ในการรบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเริ่มจากการเป็นกลุ่มผู้นำที่เป็นที่ยอมรับจากประชาชนในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา ความสามารถในการรบเป็นที่รับรู้ของประชาชน ส่วนเชื้อพระวงศ์ที่เหลืออยู่ก็ไม่มีความสามารถและความสามารถเทียบเท่ากับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มาจากการรบชนะพม่าจนเป็นที่ยอมรับของราษฎร ตัวอย่างจากเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไช้ตัวละครสิงห์ขาม หินขาบ ปางทราย และสี่เหล็กแสดงความชื่นชมยกย่องการทำหน้าที่ในการรบและความเป็นผู้นำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังข้อความที่ว่า

มีอง เยเนรอล, ความประทับใจของเราที่มีต่อพฤติกรรมของท่านจากยุทธนาการ ณ บ้านโพธิ์สังหาร, จากยุทธนาการ ณ บ้านพรานนก, จากยุทธวิธีอันวิเศษ ณ ยุทธนาการแห่งดงศรีมหาโพธิ์ รวมทั้งยุทธนาการ ณ ค่ายวัดพิชัยซึ่งท่านตีหักวงล้อมของพม่าออกไปอย่างห้าวหาญ รวม 3-4 แห่งนี้แหละที่ทำให้พวกเราทั้ง 4 คนเรียกถึงท่านตลอดมากกว่า 15 ปีแล้วว่า ‘มีอง เยเนรอล’ อย่างที่เราได้เรียกให้ท่านได้ยินวันนี้...

(สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 64)

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทมีการนำเสนอเหตุการณ์การปราบชุมนุมและการเข้าตีเมืองต่างๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นการสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแล้วยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าบทบาทของพระองค์ในการเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สามารถรวมศูนย์กลางอำนาจการปกครองแผ่นดินอยู่ที่พระองค์เพียงผู้เดียว อีกทั้งยังเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่เหนือพระมหากษัตริย์แห่งแผ่นดินใดๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพม่า ซึ่งเคยเป็นเมืองที่ถือได้ว่าเป็นมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่เหนือแผ่นดินไทยก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ดังปรากฏในโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีที่ว่า

ที่แข่งแข่งอิทธิฤทธิ์ ภูวนาท
 ย่อมร่ายยับด้วย ปิ่นเกล้าธรณี ฯ

(โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี, 2505, น. 185)

ภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในคำประพันธ์ข้างต้นแสดงถึงแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่มีพระเดชานุภาพ กล่าวคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้ยิ่งใหญ่เหมาะสมกับการเป็นพระมหากษัตริย์และไม่มีใครที่กล้าคิดตั้งตัวเป็นศัตรู หากมีผู้ที่คิดแข็งข้อหรือแข่งอำนาจกับพระองค์ ผู้นั้นย่อมพ่ายแพ้ไปด้วยความยิ่งใหญ่ของพระองค์เอง

การเน้นย้ำถึงบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้กอบกู้บ้านเมืองหรือพระเดชานุภาพมีความสำคัญเนื่องจากการขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้มาจากการสืบสันตติวงศ์ต่อกษัตริย์แห่งอยุธยาตามแนวคิดเกี่ยวกับผู้ปกครองของชาติไทย ผู้ประพันธ์จึงเน้นย้ำว่าพระปรีชาสามารถในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและเป็นการปฏิเสธการสืบเชื้อสายวงศ์กษัตริย์ไม่สำคัญเท่ากับวีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่จะเป็นพระมหากษัตริย์แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในแง่นี้สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีหน้าที่สำคัญ คือการรักษาบ้านเมืองและปกป้องบ้านเมืองในยามที่บ้านเมืองถูกรุกรานจากอาณาจักรอื่นๆ ซึ่งย่อมส่งผลให้เป็นที่ยอมรับนับถือและได้รับความจงรักภักดี ดังนั้นการเน้นพระเดชานุภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมากกว่าการกล่าวถึงเชื้อสายหรือชาติกำเนิดจึงมีความสำคัญในแง่ที่ทำให้ประชาชนยอมรับพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ที่จะปกครองบ้านเมืองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีที่เน้นย้ำพระเดชานุภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสำคัญมากกว่าการสืบเชื้อสายวงศ์กษัตริย์ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

๑ พระเดชานุภาพพัน พงศ์กษัตริย์
 ควรแก่เสวตฉัตรรัตน์ เรือฟ้า

(โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี, 2505, น. 184)

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ตามคติเทวราชาทำให้เรื่องเล่านำเสนอภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์กับบทบาทหน้าที่ในการรบ และนำเสนอว่าวรรณกรรมทั้งสองประเภทแสดงการยกย่องบทบาทหน้าที่ในการรบ เนื่องจากบทบาทหน้าที่ดังกล่าวสัมพันธ์กับวีรกรรมการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และมีความสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ชาติไทยกระแสหลักที่ว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ทำให้ชาติไทยดำรงอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ บทบาทหน้าที่ในการรบจึงเป็นบทบาทหน้าที่ที่สำคัญสำหรับพระมหากษัตริย์ ในทางกลับกันการเน้นให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีบทบาทหน้าที่ในการรบที่อิงอยู่กับวีรกรรมครั้งสำคัญทำให้สถานะพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้รับการยกย่องมากยิ่งขึ้น และช่วยลบชาติกำเนิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มาจากสามัญชนได้

5.2.2 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับการเป็นผู้มีบุญ

ในประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงดำรงสถานะพระมหากษัตริย์ภายหลังจากการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา โดยที่พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ไม่ได้สืบสันตติวงศ์ต่อจากพระมหากษัตริย์แห่งอยุธยา หากแต่เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีภูมิหลังเป็นสามัญชน ดังเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระราชประวัติช่วงก่อนเสวยราชย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นที่ทราบกันว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีพระราชสมภพในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระองค์เป็นบุตรของบิดามารดาสามัญชน ซึ่งหลักฐานส่วนใหญ่กล่าวหาว่าพระราชบิดาเป็นชาวจีนชื่อนายไหฮอง รับราชการเป็นนายอากรบ่อนเบี้ย ตำแหน่งขุนพัฒน์ ส่วนพระราชมารดาเป็นหญิงชาวไทยชื่อนางนกเอี้ยง ผู้วิจัยสังเกตว่าในขณะที่เอกสารประวัติศาสตร์กระแสหลักส่วนใหญ่กล่าวถึงพระราชประวัติช่วงก่อนเสวยราชย์น้อย ในขณะที่เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยบางเรื่องให้ความสำคัญแก่เรื่องราวช่วงภูมิหลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชด้วย

ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมักกล่าวถึงบุญบารมีและอภินิหารของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพื่อเน้นย้ำสถานะพระมหากษัตริย์ของพระองค์และลดภาพความเป็นสามัญชนเป็นการสนับสนุนให้เห็นว่าแม้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นเพียงสามัญชนแต่ก็มีบุญบารมีสามารถเป็นพระมหากษัตริย์ได้ การเน้นย้ำสถานะพระมหากษัตริย์ในแง่นี้สอดคล้องกับคติพุทธราชาและเทวราชาที่กล่าวข้างต้นทำให้การเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติต้องเน้นว่าพระองค์มีกำเนิดที่พิเศษเหนือบุคคลธรรมดาทั่วไป และมีการสืบเชื้อสายจากเทพเจ้าหรือเป็นพระโพธิสัตว์ เช่น ในลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคือพระโพธิสัตว์เจียนลินที่จุติลงมาปราบยุคเข็ญในปลายสมัยอยุธยา ดังคำประพันธ์ที่ว่า

เชิญองค์โพธิสัตว์ล้ำ	เจียนลิน
เสด็จลงสยามถิ่น	แผ่นดินได้
ทรงอิทธิฤทธิ์ภูมิ	ไฉนยิ่ง ยงนา
จักกำราบปราบให้	ศึกเหี้ยนเตียนสูญ

(ทองอยู่ ฟูงเดช, 2521, น. 5)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นทั้งเทวราชาและพุทธราชาควบคู่กัน ปรากฏในลักษณะของการกล่าวถึงฐานะของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเปรียบได้กับเทพและสืบเชื้อสายจากพระพุทธรูป ดังปรากฏในคำประพันธ์ที่ว่า

◦ เสมอองค์หรือรักรักรื่อง	รงค์รุท
ลล่องพาหนะครุฑ	สู่เหล่า
ฤจรรจากเกษียรสมุทร	มาทวีป นี้แฮ
เนื้อหน่อพุทธพงศ์กล้า	ก่อสร้างโพธิญาณ ฯ

(โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี, 2505, น. 177)

คำประพันธ์ข้างต้นบ่งบอกฐานะของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเปรียบได้กับพระนารายณ์ที่อวตารมายังโลกมนุษย์ นอกจากนี้พระองค์ยังสืบเชื้อสายมาจากพระพุทธรูปที่มุ่งสร้าง

พระโพธิญาณ การเปรียบเทียบฐานะของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเท่ากับเทพและเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายจากพระพุทธเจ้าด้วยนั้นจึงเป็นการแสดงถึงลักษณะของบุคคลที่แตกต่างไปจากบุคคลทั่วไป ซึ่งสอดคล้องกับคติเรื่องเทวราชาและพุทธราชาที่ปรากฏในสังคมไทย คติเรื่องเทวราชาเป็นคติที่ว่าพระมหากษัตริย์มีความเป็นสมมติเทพ “พระมหากษัตริย์ในลัทธิเทวราชามีลักษณะเป็นพระวิษณุกับพระศิวะรวมกัน เรียกว่า หริ-หระ คือเป็นทั้งผู้รักษาและผู้ทำลาย” (เสาวณิต วิงวอน, ม.ป.ป., น. 76-77) คติเทวราชาดังกล่าวเห็นได้จากการเปรียบเทียบสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคือพระนารายณ์ ในวรรณคดีว่า *เสมอองค์หริรักษะเรื่อง รงค์รุต* คำว่า หริรักษะ หมายถึงพระนารายณ์ พระนารายณ์เป็นเทพผู้รักษาคุ้มครองโลก การอวตารของพระนารายณ์เป็นการลงมาช่วยปราบยุคเข็ญในโลก ดังนั้นการเปรียบเทียบพระองค์คือพระนารายณ์จึงเป็นการนำเสนอภาพของผู้มีบุญบารมีและเป็นการยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะของผู้ช่วยเหลือมนุษย์หรือการเป็นผู้กอบกู้บ้านเมือง อีกทั้งยังเป็นการยกย่องพระองค์ว่ามีการสืบเชื้อสายเทพเจ้า จึงมีฐานะสูงศักดิ์และยิ่งใหญ่ และมีความเหมาะสมในการเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองได้

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสังเกตว่าคำเรียกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติก็แสดงถึงลักษณะเทวราชา เช่น คำเรียกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจำนวนหนึ่งที่ปรากฏใน *โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี* แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระนารายณ์อวตาร ดังคำว่า “พระปิ่นอชยุธยาศ ยอดฟ้า” (2505, น. 177) และ “ปิ่นอชยุธยา ภูวนารถ” (2505, น. 190) คำเรียกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนี้มีความหมายว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคือ พระมหากษัตริย์แห่งอชยุธยา โดยนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคือผู้กอบกู้กรุงศรีอยุธยากลับคืนจึงอยู่ในฐานะพระมหากษัตริย์แห่งอชยุธยา แต่อีกนัยหนึ่งก็แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคือพระรามผู้เป็นกษัตริย์ครองกรุงอโยธยา พระรามคือปางหนึ่งของพระนารายณ์อวตาร ดังนั้นคำเรียกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่า “ปิ่นอชยุธยา” จึงเป็นคำเรียกในฐานะเป็นพระนารายณ์อวตาร นอกจากนี้ยังปรากฏคำเรียกที่แสดงฐานะพระนารายณ์อวตาร ได้แก่ “พระภูวนารถเกล้าจักรพรรพ” (2505, น. 177) “พระจักรวรรดิเจ้า จักรพรรพ” (2505, น. 178) คำว่า “จักร” ซึ่งเป็นศาสตราวุธหนึ่งในสี่ของพระนารายณ์ ประกอบด้วยสังข์ จักร ตรี และคทาหรือดอกบัว หมายถึงผู้ทรงจักร ผู้เป็นที่พึ่งแห่งจักรวาล ก็คือพระนารายณ์ เนื่องจากคำเรียกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่า “พระจักรวรรดิ” จึงหมายความว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคือพระนารายณ์พระผู้เป็นที่พึ่งของจักรวาล นอกจากนี้ “พระจักรวรรดิ” ยังอาจแสดงว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

คือพระมหากษัตริย์พรตราชได้ เนื่องจากจักรวรรตหรือจักรแก้วเป็นหนึ่งในรัตนะทั้ง 7 ของพระมหากษัตริย์พรตราช ประกอบด้วย “จักรวรรตนะ หัตถิรัตนนะ อัศวรัตนนะ มณีรัตนนะ อิตถิรัตนนะ คหปติรัตนนะ และปริณายกรัตนนะ” (วรรณกรรมสมัยสุโขทัย, 2539, น. (5)) ดังนั้นการเรียกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่า “พระจักรวรรต” จึงแสดงความเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่เหนือพระมหากษัตริย์องค์ใดๆ ทั้งนี้จากคำเรียกทั้งสี่คำที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอยู่ในฐานะพระนารายณ์นอกจากจะสัมพันธ์กับคติเทวราชาแล้ว ยังแสดงให้เห็นภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าพระองค์เป็นผู้คุ้มครองดูแลมนุษย์และเป็นผู้ปราบยุคเข็ญให้หมดไปจากแผ่นดิน อีกทั้งพระองค์ยังเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมีเทียบได้กับเทพเจ้าด้วย

สำหรับคติเรื่องพุทธราชาเป็นคติที่เชื่อว่า “พระมหากษัตริย์คือพระพุทธเจ้าหรือคือพระโพธิสัตว์ที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต” (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, ม.ป.ป., น. 58) ดังจะเห็นได้จากการกล่าววาทะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสืบเชื้อสายพระพุทธเจ้าที่มุ่งสร้างพระโพธิญาณ คำประพันธ์ข้างต้นในโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีเรียกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่า “เนื้อหน่อพุทธพงศ์ล้ำ ก่อสร้างโพธิญาณ”

นอกจากนี้ในวรรณกรรมเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็สะท้อนคติพุทธราชา โดยการเปรียบสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับพระพุทธเจ้า ดังคำประพันธ์ที่ว่า

กายกุมารโสภาคทั้ง	ชวดทรง
เป็นจัตุรัสดั่งองค์	พุทธเจ้า
สะดือลึกใส่หมากสง	ทั้งเปลือก ได้นา
เป็นเอกลักษณ์เลิศไค้	ผิดเชื้อชนปวง

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 6)

คำประพันธ์ข้างต้นผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นว่าสรีระร่างกายของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีลักษณะเหมือนกับร่างกายของพระพุทธเจ้า กล่าวคือสรีระของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีลักษณะเป็นจัตุรัส ซึ่งผู้ประพันธ์ได้อธิบายลักษณะดังกล่าวประกอบไว้ในภาคผนวกว่า

กายที่วัดตามส่วนสูง สะดือเป็นศูนย์ จากสะดือถึงตีนผมที่หน้าผาก มีส่วนยาวเท่ากับจากสะดือถึงเท้า และส่วนทั้งสองนี้จะเท่ากับความยาวตั้งแต่ปลายนิ้วกลางของแขนข้างหนึ่งไปจดปลายนิ้วกลางของแขนอีกข้างหนึ่ง เมื่อกาง

แขนออกไปเต็มที และเมื่อวัดจากกึ่งกลางไปยังปลายนิ้วกลางของแขนข้างใดข้างหนึ่ง จะเท่ากับกึ่งหนึ่งของความสูงของกาย รวมความแล้วทุกส่วนเท่ากันหมด จึงเรียกว่ากายเป็นจัตุรัส

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 328)

การเปรียบลักษณะร่างกายของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเหมือนกับร่างกายของพระพุทธเจ้า ซึ่งลักษณะร่างกายของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นลักษณะประการหนึ่งของพระมหากษัตริย์ลักษณะทั้ง 32 ประการ ที่ปรากฏในพระปฐมสมโพธิ (2551, น. 43) ที่ว่า “แล้วทูลทำนายพระลักษณะอันอื่นสืบไปว่าพระราชกุมารนี้มีปริมณฑลพระกายบริบูรณ์พร้อม ดุจปริมณฑลแห่งต้นไทร อธิบายว่าพระกรทั้งสองข้างเหยียดออกกว้าง คือวาของพระองค์มีประมาณยาวเท่าใดก็วัดได้เท่ากับพระกายซึ่งสูงมีประมาณเท่านั้นบมิได้สั้นยาวกว่ากัน ดุจสามัญสัตว์ทั้งหลายอื่น อันนี้จัดเป็นพระมหากษัตริย์ลักษณะคำรบ” เป็นการนำเสนอภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่ามีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากบุคคลธรรมดา แสดงถึงความเป็นผู้มีบุญบารมีเทียบเท่ากับพระพุทธเจ้า

การเปรียบสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับพระพุทธเจ้าแสดงให้เห็นว่าพระองค์มีพระปรีชาสามารถทั้งในทางโลกและทางธรรมเทียบได้กับพระพุทธเจ้าที่สามารถเอาชนะอุปสรรคทางโลกจนตรัสรู้สู่นิพพานได้ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็สามารถต่อสู้กับข้าศึกศัตรูจนกอบกู้บ้านเมืองสำเร็จ ส่วนในทางธรรมพระองค์จะเป็นผู้นำปวงชนให้ไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์

คติพุทธราชายังปรากฏในลักษณะของคำเรียกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้แก่ คำว่า “พระตรีญาณ” ดังปรากฏคำประพันธ์ในโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีที่ว่า “พระตรีญาณประเวศด้วย นรชน เห็นทุกข์เมทนีดล แต่ขั้ว” (2505, น. 177) คำเรียกดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคือพระพุทธเจ้า จะเห็นได้ว่า คำว่า “ตรีญาณ” หมายถึง ญาณ 3 พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (พระธรรมปิฎก, 2538, น. 61) ได้ให้ความหมายคำว่า “ญาณ” ว่าความรู้ ปรีชาหยั่งรู้ ปรีชากำหนดรู้ ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายคำว่า “ญาณ” ไว้ว่า “ปรีชาหยั่งรู้หรือกำหนดรู้ที่เกิดจากอำนาจสมาธิ, ความสามารถหยั่งรู้เป็นพิเศษ” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, น. 390)

สำหรับความหมายของคำว่า ญาณ 3 นั้น เปลื้อง ณ นคร (2544, น. 160) ได้ให้นิยามไว้ว่า

ผลของการฝึกจิตโดยวิธีทางพระพุทธศาสนา ดวงปัญญาจะแก่กล้าขึ้นตามลำดับถึงขั้นเรียกว่าญาณ มีลักษณะต่างๆ คือ 1. ญาณหยั่งรู้เหตุการณ์ 3 อย่าง คือ อดีตสังญาณ (หยั่งรู้อดีต) อนาคตตังสังญาณ (หยั่งรู้อนาคต) ปัจจุบันสังญาณ (หยั่งรู้ปัจจุบัน) 2. ญาณหยั่งรู้ในอริยสัจ คือ สัจจญาณ (รู้ว่าอริยสัจคืออะไร) กิจจญาณ (รู้ว่ามิกิจอะไรในอริยสัจ) กตญาณ (รู้ตรวจสอบกิจในอริยสัจที่ทำได้แล้ว) 3. ญาณพิเศษบังเกิดแก่พระพุทธเจ้า คือ บุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ระลึกชาติได้) จุตูปปาตญาณ (หยั่งรู้การเกิดการตายของสัตว์) อาสวกษยญาณ (หยั่งรู้วิธีทำให้สิ้นกิเลส)

จากความหมายของคำว่า “ญาณ 3” และตามบริบทดังกล่าวนี้การเรียกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าพระตรีญาณนำเสนอภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้สามารถหยั่งรู้ถึงความทุกข์ที่เกิดขึ้นในแผ่นดิน จึงมีความตั้งใจ ทำให้ปวงชนพ้นทุกข์ โดยนัยนี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีฐานะเป็นพระพุทธเจ้าที่สามารถหยั่งรู้และจะนำปวงชนให้พ้นจากทุกข์ได้

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องสามกรุงและนวนิยายเรื่องฟ้าใหม่เน้นย้ำการเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามแนวคิดเรื่องผู้มีบุญ โดยการใช้คำทำนายเพื่อแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นผู้มีบุญและถูกกำหนดชะตาชีวิตมาแล้วว่าจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ในภายภาคหน้า ดังคำประพันธ์ที่ว่า

๐ ชายใดไกรลักษณะพร้อม	เพราองค์
ศักดิ์กษัตริย์นัดทรง	ส่อชี้
สมบัติขัตติยมง	คลครอบ ครองแฮ
ชายนั่นคือท่านนี้	แน่ข้าพยากรณ์ ฯ

(พิทยาลงกรณ, 2505, น. 55)

พวกเจ้าไม่ใช่คนธรรมดาสามัญเป็นคนอันมีตราประทับมาแต่เบื้องบูริมชาติ...สองเจ้านี้คือจอมคน ผู้นองนี้เปรียบเสมือนศรีสัทธิต์แห่งพระเป็นเจ้า ประทานมาปราบยุคเข็ญให้แก่เจ้า

(ศุภร บุนนาค, 2547, น. 90)

การเน้นย้ำความเป็นผู้มีบุญบารมีในการเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังปรากฏจากอภินิหารในตอนกำเนิดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เช่น ในลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ว่า

พลันมีเรื่องฟ้าผ่า	ลงเส้า ดั่งเฮย
ณ กระดังเด็กเนา	นิทรนั้น
งูเหลือมใหญ่ไม่เบา	มาขาด
วงรอบทวารกั้น	ผิดเค้าความหวัง

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 10)

การแสดงอภินิหารดังกล่าวนี้เน้นย้ำให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีกำเนิดที่แตกต่างไปจากบุคคลธรรมดาทั่วไป สอดรับกับแนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ถึงคุณสมบัติของบุคคลที่เหมาะสมจะเป็นพระมหากษัตริย์

การนำเสนอเหตุการณ์ตอนเสด็จย้ายขบวนด้วยแก้วแดงให้เห็นบุญบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มากพอและควรแก่การขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์เช่นกัน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

หากบารมีมิได้	ถึงขนาด นั้่นขอ
การเสียดจรงเพลิงพลาด	ผิดด้วย
สิ้นคำร่ำอาราธ	-นากราบ ลงแฮ
แล้วท่านพลันขวางด้วย	ท่อนไม้เคาะระสัง
บังเอิญไม้ท่อนนั้น	ถูกพอ ดีแฮ
ตรงกิวท่ามกลางคอ	ขาดสะบั้น
ตัวถ้อยมีรอยหรอ	ร้าวแตก
ที่ที่ยืนขวางนั้น	ห่างได้สองวา กิ่งแล
ใจมาบานเท่าพ้อม	เปรมปรีดี
ผุดผ่องชมพูนุสี	เรื่อหน้า
ทั่วถ้วนประชาชี	ณ ที่ นั้่นขอ

อัครจริยใจอ้า

โษษฐิ์ของสาธุการ

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 24-25)

จะสังเกตได้ว่าเหตุการณ์การเสด็จตายของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นการสร้างอนุภาคเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกับเหตุการณ์การเสด็จเถียนของพระเทียรราชาก่อนที่จะเข้าล้มล้างขุนวรวงศาและขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ อนุภาคเหตุการณ์ดังกล่าวจึงเป็นการยืนยันภาพลักษณ์ของผู้มีบารมีเหมาะสมที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

การแสดงความมหัสจรรย์ผ่านเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อเน้นย้ำให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีบุญบารมีเพียงพอและเหมาะสมกับการเป็นพระมหากษัตริย์ยังปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องลิลิตเมยพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นบุญบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่สั่งสมมาในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

มีพายุเกิดหนัก เรือสลักปรักหักพัง ทั้งกองหลังกองหลวง บ้างล่องลุ่ม
จมชล เข้าแอบวนบังอ่าว จอมท้าวธดาร์ส ตรัสสั่งให้ปลุกศาล สูงประมาณ
เพียงตา ขึ้นเทียบท่าบนฝั่ง แต่งตั้งพร้อมกระยา มาสังเวยบวงสรวง ปวงเทพา
อารักษ์ อันพิทักษ์ท้องมหา ชลธรราท้วงสมุทร ให้อัญรูปเพียน เวียนกระทำ
สักการะ ทรงตั้งพระสัตยา ธิษฐานบารมี คุณพระศรีตรีรัตน บัดปวงพระบารมี
ที่ทรงบำเพ็ญมา เบื้องหน้าบูรพชาติ กับปวงราชกุศล ผลในชาติปัจจุบัน จูงกาง
กั้นบันดาล ธารทองชโลธร ซึ่งโยกคลอนคลื่นลม พายุถมโถมกระหน่ำ รำรับ
สงบบัดดล ผลแห่งพระสัตยา กฤษฏาธิการ อภินิหารบารมี นี่เป็นมหัสจรรย์
คลื่นลมนั่นพลันราบ อานุภาพแจ้งประจักษ์ มล็กแก่เหล่าโยธา

(ทองอยู่ ฟุ้งเดช, 2521, น. 47-48)

ความมหัสจรรย์ที่ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีบุญบารมียังปรากฏในนวนิยายเรื่องตากสินมหาราช จะเห็นได้จากเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพระองค์เดียวทรงต่อสู้กับพม่าหลายร้อยคน และเมื่อพม่ายิงปืนใส่

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์ก็ไม่เป็นอันตราย โดยผู้ประพันธ์ใช้เสียงเล่าของตัวละคร ในการถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ดังกล่าว เห็นได้จากข้อความที่ว่า

นายทหารก้อนยังเห็นภาพพระยาตากเข้าประจัญพันคอขุนหมื่นเพียงคนเดียวติดตา คุยว่า “จริงๆ นะขอรับ ข้าไม่เคยคิดเลยว่าพระบารมีของพระยาตากจักมีมากเยี่ยงนี้ พวกเจ้าไม่เห็น พวกมันมากันเป็นร้อยคน ท่านพระยาตากขี่ม้าไปเพียงคนเดียว สั่งพวกข้าไม่ให้ตามไป พวกมันยิงปืนใส่ หากถูกท่านพระยาตากไม่ เป็นที่อัศจรรย์ยิ่งนัก”

(แรงแงและบงกชเพชร, 2548, น. 207)

นอกจากประเด็นต่างๆ ข้างต้นแล้วผู้วิจัยพบว่าผู้ประพันธ์วรรณกรรมทั้งสองประเภท ยังเลือกคุณสมบัติพระมหากษัตริย์ด้านอื่นซึ่งอยู่ในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมานำเสนอต่อผู้อ่านด้วย เช่น ความรอบรู้และมีสติปัญญา เสริมให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีคุณสมบัติเหมาะสมกับการเป็นพระมหากษัตริย์มากยิ่งขึ้น

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมักจะแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีคุณสมบัติที่เพียบพร้อมและเหมาะสมกับการเป็นพระมหากษัตริย์ ได้แก่ การเป็นผู้รอบรู้และมีสติปัญญาเป็นเลิศ คุณสมบัติดังกล่าวมีความจำเป็นสำหรับผู้ที่จักขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ เนื่องจากพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองบ้านเมืองและประชาชนจึงต้องมีวิชาความรู้มากและความเฉลียวฉลาด (ปัทมา ทีชประเสริฐกุล, 2547, น. 89) ดังจะเห็นได้จากเรื่องโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีที่ว่า

พระสติวิทยาญาณ

ขยันยอด ชนแฮ

ทรงสมาธิปัญญาล้ำ

แหล่งหล้าฤาเสมอ ฯ

(โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี, 2505, น. 177)

คำประพันธ์ข้างต้นผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเป็นเลิศเหนือผู้ใดในแผ่นดินจะเทียบเท่าได้ น่าสังเกตว่าการเป็นผู้ที่มีสติปัญญาเป็นเลิศเป็นคุณสมบัติหลักที่ผู้ประพันธ์ยกย่องสรรเสริญ โดยจะเห็นได้จากการลำดับความสำคัญของการกล่าวยกย่องที่รองลงมาจากภาพของผู้ที่มีฤทธิ์และอำนาจที่ยิ่งใหญ่ การเป็นผู้มีความรอบรู้จึง

เป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สนับสนุนให้สถานะพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
มั่นคงขึ้น

นอกจากการกล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่มีสติปัญญาเลิศโดยการกล่าวถึงอย่าง
ตรงไปตรงมาแล้ว วรรณกรรมเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำเสนอคุณสมบัติดังกล่าว
ผ่านการเล่าเหตุการณ์ในสมัยเด็กของตัวละคร ดังจะเห็นได้จากคำประพันธ์ที่ว่า

... สิ้นได้มีความเพียร เล่าเรียนหนังสือไทย จนขึ้นใจแตกฉาน แล้วเพิ่ม
การอ่านเขียน เรียนหนังสือขอมผสม ตามนิยมสมัยนั้น ครั้นแล้วเรียนคัมภีร์
ตรีปิฎกเพิ่มเติม เสริมความรู้ศาสนา มีปัญญาเพริศแพ้ว จนรุ่นหนุ่มมาแล้ว
อย่างขึ้นสามสิบ ปีเอย

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 12)

คำประพันธ์ข้างต้นแสดงถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความฉลาดรอบรู้ เรียนรู้
สิ่งต่างๆ ด้วยความแตกฉาน วิชาความรู้ที่พระองค์ท่านเรียนนั้นเป็นวิชาความรู้ทั้งทางโลกและทาง
ศาสนาควบคู่กัน การนำเสนอภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เป็นผู้มีความฉลาดรอบรู้
และมีสติปัญญาเป็นเลิศเป็นลักษณะที่สอดคล้องกับคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นพระมหากษัตริย์

สำหรับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตาก
สินมหาราชก็นำเสนอคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ที่จะต้องมีความฉลาดรอบรู้และมีสติปัญญา
เป็นเลิศ โดยการเล่าเหตุการณ์ในวัยเด็กของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ได้ศึกษาวิชาความรู้
ต่างๆ เช่นเดียวกับเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ท่านอาจารย์สุกนั้น ศิษย์สำคัญวัดพันทาย เชี่ยวเชิงชานามกระเดื่อง
จากเมืองวิเศษไชยชาญ อยู่ด้วยท่านบวชเรียน ฝึกอ่านเขียนไทยเทศ ทั้งขอม
เขตจีนจาม พยายามศึกษา เชิงวิชายุทธศาสตร์ ก็องอาจแข็งขัน หมั่นฝึกฝน
กลยุทธ์ ฉลาดสุดยิ่งล้ำ ไทยจีนปนรอบรู้ ผู้บากบั่นพากเพียร

(ทองอยู่ ฟุ้งเดช, 2521, น. 11-12)

คำประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้ที่มีความ
ฉลาดรอบรู้และเป็นที่พากเพียรไปศึกษาความรู้ในด้านต่างๆ กับท่านอาจารย์สุก จะเห็นว่าวิชา

ความรู้ที่พระองค์ศึกษามีทั้งความรู้ทางด้านภาษาและวิชาด้านการรวบรวมถึงวิธีการสู้รบ ซึ่งความรู้ต่างๆ เป็นความรู้ที่สำคัญสำหรับผู้ที่จะเป็นนักรบและนักปกครอง

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าแนวคิดพระมหากษัตริย์ในเรื่องความเป็นผู้มีบุญบารมีมีส่วนสำคัญในการที่ผู้ประพันธ์ต้องนำเสนอเรื่องราวภูมิหลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชซึ่งเป็นสามัญชนมีความสำคัญทำให้พระองค์แตกต่างไปจากบุคคลธรรมดาเพื่อสนับสนุนให้พระองค์มีความเหมาะสมในการเป็นพระมหากษัตริย์ของสังคมไทย โดยคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์อีกประการหนึ่งที่เสริมเข้ามา คือ การเป็นผู้มีความรอบรู้และมีสติปัญญาเป็นเลิศ ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าการแสดงถึงคุณสมบัติดังกล่าวมักจะปรากฏในชุดเหตุการณ์ของเรื่องเล่าในช่วงภูมิหลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ความเป็นผู้มีบุญและคุณสมบัติเสริมที่นำเสนอในวรรณกรรมทั้งสองประเภททำให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีภูมิหลังและมีพื้นฐานที่เหมาะสมกับการเป็นพระมหากษัตริย์

5.2.3 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับธรรมะของพระมหากษัตริย์

พระมหากษัตริย์ตามคติธรรมราชาที่ปรากฏในสังคมไทยคือการแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงใช้หลักธรรมในการปกครองบ้านเมือง อาจกล่าวได้ว่าหลักธรรมเป็นเครื่องมือควบคุมการใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์ไม่ให้พระมหากษัตริย์ใช้อำนาจไปในทางที่มิชอบ ในที่นี้จะใช้หลักธรรมพื้นฐานที่มักนำมากล่าวอ้างในสังคมไทย คือทศพิธราชธรรม¹ เป็นกรอบในการวิเคราะห์

เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยเสนอภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นกษัตริย์ที่ตั้งอยู่ในธรรมและกษัตริย์ที่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม

เหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทั้งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมี

¹ ทศพิธราชธรรม ประกอบด้วยธรรม 10 ประการ ได้แก่ ทาน คือการให้ ศีล คือการประพฤติดีงาม บริจาคะ คือการเสียสละ อาชชวะ คือความซื่อตรง มัทวะ คือความอ่อนโยน ตบะ คือการเพิกเฉยค้นหา อักโกระ คือความไม่โกรธ อวิหิงสา คือความไม่เบียดเบียน ชันติ คือความอดทน และอวิโรธนะ คือความไม่คลาดธรรม

ทศพิธราชธรรม เช่น ทาน (การให้) และบริจาค (การเสียสละ) นำสังเกตว่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีทศพิธราชธรรมบางประการปรากฏชัดเจนในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ เนื่องจากเป็นวรรณกรรมที่เน้นการยกย่องพระมหากษัตริย์ในด้านต่างๆ ทำให้เกิดภาพกษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรมในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ นอกจากนี้การที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีทศพิธราชธรรมทำให้พระองค์ได้รับการยอมรับว่าพระองค์จะสามารถปกครองบ้านเมืองได้อย่างราบรื่น

วรรณกรรมเรื่อง *โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี* แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้มีเมตตาคุณ จะเห็นได้จากชาวเมืองต่างๆ ที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์ก็ทรงเมตตารับเลี้ยงดูชาวเมืองเหล่านี้ ซึ่งเป็นกรให้ที่พักอาศัยแก่ชาวเมืองที่มีความทุกข์ยากและเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมตามฐานะ จะเห็นได้จากคำประพันธ์ที่ว่า

◦ แยกชวาวรเทศทั้ง	มลายู
จีนฝรั่งลันตา	ดาษไฝ้า
ลาวมอญย้อมถนอมชู	บรรบาท พระนา
พระการุณเหนือเกล้า	กล่อมเกลี้ยงควรฐานฯ

(*โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี*, 2505, น. 184)

วรรณกรรมเรื่อง *ลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเสียสละพระองค์เพื่อให้ชาติบ้านเมืองอยู่รอด กล่าวคือ วรรณกรรมเรื่องนี้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับไทยที่ต้องเผชิญกับภาวะความยากจนและการเป็นหนี้กับจีน เนื่องจากมีการกู้ยืมเงินจากจีนเพื่อให้ซื้ออาวุธทำศึกสงคราม ตัวละครจีนคนๆ หนึ่งเป็นผู้เจรจากู้ยืมเงินจากจีน โดยนำแผ่นดินไปค้ำจำนองไว้ ภายหลังแผ่นดินจีนทวงเงินแต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่มีเงินคืนให้ พระองค์จึงวางแผนการปลดหนี้ เพื่อไม่ให้แผ่นดินตกไปเป็นเมืองขึ้นของจีน โดยการมอบราชบัลลังก์ให้กับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ส่วนพระองค์จะสร้างเสียพระสติ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

...องค์มหาราชเจ้า พระผ่านฟ้าจอมถน หนทางมีอย่างเดียว หน่วงเหนี่ยว
พระองค์ไป ให้เสสร้างวิปลาศ ชาติพระสติพันเพื่อน หรือบิดเบียนสวรรคต หมด

ปัญหาพัวพัน กันด้วยเรื่องหนี้สิน ซึ่งบิดนทรให้ ไม่ยากที่จักคืน เพียงหกหมื่น ตำลึง ซึ่งหากเงินผ่อนผัน เวลาอันเนิ่นนาน เจ้าหนี้พาลหาเหตุ มีเล่ห์เลศ มากมาย หมายถึงบีบบังคับ ไทยรับศึกสองด้าน ม่านยังคอยติดพัน มุ้งมันล้าง ผลาญชาติ เอกราชของเรา เขาไม่เคยยบยั้ง ดังนั้นจึงจำเป็น เปลื้องเชษฐภักย์ อย่าพ้อง ต้องจัดการเด็ดขาด สำเร็จลงอย่างไร ไทยจักไม่แตกแยก

(ทองอยู่ ทุ่งเดช, 2521, น. 140)

คำประพันธ์ข้างต้นแสดงความเสียสละของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพื่อให้แผ่นดินไทยยังคงมีเอกราชต่อไป และแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้มีหน้าที่ ออกศึกสงครามเพื่อปกป้องประเทศเท่านั้น แต่ยังปกป้องประเทศด้วยการวางวิเทโศบายเพื่อรักษาเอกราชของแผ่นดินให้คงอยู่

อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ต่างๆ ในช่วงปลายรัชสมัยซึ่งนำเสนอทั้งในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นโดยอ้อมว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขาดทศพิธราชธรรม ได้แก่ หลักมัทวะ (ความอ่อนโยน) อักโกธะ (ความไม่โกรธ) อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) และขันติ (ความอดทน) การที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขาดธรรมะต่างๆ เหล่านี้เป็นสาเหตุให้พระองค์ไม่สามารถเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองได้อย่างราบรื่นและสมบูรณ์ แต่สังเกตว่าภาพกษัตริย์ผู้ขาดทศพิธราชธรรมปรากฏอย่างชัดเจนในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่มุ่งเน้นการวิพากษ์วิจารณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในฐานะทรงเป็นพระมหากษัตริย์โดยแสดงให้เห็นว่าการกระทำของพระองค์ขัดต่อหลักทศพิธราชธรรมเป็นสาเหตุให้บ้านเมืองเกิดความเดือดร้อน

ผู้ประพันธ์นวนิยายเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไซแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์แบบ “สมบูรณาญาสิทธิราชย์” โดยขาดทศพิธราชธรรมทำให้บ้านเมืองเกิดความเดือดร้อน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงไม่ใช่พระมหากษัตริย์ที่ดี จะเห็นได้จากทัศนะของตัวละครทั้ง 4 ที่วิพากษ์วิจารณ์การกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในขณะที่เป็นพระมหากษัตริย์ว่าพระองค์ใช้อำนาจการเป็นพระมหากษัตริย์ในทางมิชอบ โดยเกิดจากความหลงมัวเมาในอำนาจที่ได้มา และการใช้อำนาจที่มิชอบนี้เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดเหตุการณ์จลาจลในช่วงปลายรัชสมัยเหตุการณ์ที่แสดงถึงการใช้อำนาจในทางมิชอบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้แก่ การสั่งฆ่าพระยาพิชัยราชาเนื่องจากเกิด

ความหึงหวงคุณหนูเล็ก แต่ได้ใช้ข้ออ้างว่าเจ้าพระยาพิชัยราชามีความมั่งใหญ่ไฝสูง ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

...และถ้าไม่ลืมกันเสีย ก็คงจะจำได้อีกเหมือนกัน ว่าคุณหนูเล็กคนนี้ ดูท่าว่าหลวงพระยาตากน่าจะได้อีกใคร่หมายตาไว้แต่เนิ่นมาแล้ว ก็คือคงจะนึกเคลมมานานเพราะเคยมีเหตุการณ์ปรากฏว่าในสมัยที่คุณหนูเล็กรุ่นๆ สาวขึ้นมา นั้น คุณหนูเล็กก็มาอยู่กับคุณฉิมพีสาว เจ้าพระยาพิชัยราชาเจ้าเมืองสวรรคโลก เคยมาขอกับหลวงพระยาตาก ซึ่งการทั้งนี้หลวงพระยาตากโกรธมากถึงกับพาลฆ่าเจ้าพระยาพิชัยเสียเลย โดยอ้างเหตุผลบงกชหน้าว่าเจ้าหมอนั้นพยายามจะมาเป็นคู่เขย มีความมั่งใหญ่ไฝสูง แต่ตามความเป็นจริงแล้วก็สันนิษฐานได้อย่างเดียวว่าหลวงพระยาตากคงจะหึงหวงเพราะนี่รักคุณหนูเล็กอยู่ และกำลังจะเอาเสียเองอยู่แล้ว

(สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 23)

นอกจากเหตุการณ์การสังฆ่าเจ้าพระยาพิชัยราชาด้วยเหตุผลส่วนตัวแล้ว เหตุการณ์อีกเหตุการณ์หนึ่งที่แสดงให้เห็นความหลงมัวเมาในอำนาจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช คือ การสังหารพระเทพโยธา เนื่องจากพระเทพโยธาละเมิดกฎของกองทัพโดยการแวะกลับบ้าน ในขณะที่อยู่ระหว่างศึกสงคราม แต่เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสังหารชีวิตพระเทพโยธาแล้วพระองค์กลับละเมิดกฎที่พระองค์ตั้งขึ้นโดยการแวะกลับบ้านเช่นกัน เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชใช้อำนาจไปด้วยความอำมหิตใจของพระองค์ ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

- อาญาศึกซึ่งท่านคิดและสั่งของท่านคนเดียว แต่ท่านเองก็หาได้กระทำตามคำสั่งนั้นด้วยไม่ ! ท่านจำไม่ได้ดอกหรือ, ม້อง เยนราล ว่าท่านตัดหัวพระเทพโยธา กับมือเพราะเขาแวะขึ้นบ้านครู่เดียว พร้อมๆ กันในโอกาสนั้นเอง ท่านก็ได้แวะอยู่บ้านถึง 11 วัน ท่านเขียนคำสั่งด้วยมือแล้วกลับมันด้วยตีน

(สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 73-75)

จะเห็นว่าการสั่งฆ่าพระยาพิชัยราชาและการประหารพระเทพโยธาแสดงถึงความหลงมัวเมาในอำนาจและความไม่ยุติธรรมในการตัดสินของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นคุณสมบัติที่ไม่ดีของการเป็นพระมหากษัตริย์ขัดแย้งกับคุณสมบัติที่ดีของการเป็นพระมหากษัตริย์คือพระมหากษัตริย์จะต้องไม่ใช่อำนาจตามใจชอบที่จะทำให้ประชาชนเกิดความศรัทธาและเลื่อมใส

นอกจากการนำเสนอการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่แสดงให้เห็นว่าขาดทศพิธราชธรรมในการปกครองแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำเสนอเหตุการณ์โดยอ้อมที่แสดงว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงขาดทศพิธราชธรรม และนำไปสู่ความสัมพันธ์กับสถานะพระมหากษัตริย์ของพระองค์ จะเห็นได้จากนวนิยายเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* แสดงให้เห็นว่าสถานะพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นที่อยู่ในข้อถกเถียงของเหล่าขุนนางที่จงรักภักดีต่อพระองค์ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะสามารถดำรงสถานะพระมหากษัตริย์ได้หรือไม่ ข้อถกเถียงของเหล่าขุนนางนี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่มีความสามารถและไม่มีความเหมาะสมที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ได้อีกต่อไป ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

“ปัญหาว่าผลสุดท้ายเราต้องการอะไร ?” เจ้าพัฒน์พูด “เราต้องการจะให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครองแผ่นดินต่อไปอย่างนั้นหรือ ?”

“ก็เห็นจะไม่ไหว” เจ้าพระยามหาเสนาพูด “ทุกสิ่งทุกอย่างเรารู้กันหมดแล้ว วาสนาของพระองค์สุดสิ้นเพียงเท่านี้ การที่เราจะคิดต่อสู้อะไรด้วยกำลังเหมือนเอาเรือน้อยไปขวางน้ำที่กำลังเชี่ยว ผลจะมีอย่างเดียวกันคือเรือลำนั้นจะต้องล่ม ตามความคิดของผมเราจะทำอะไรก็ตามที่ ขอให้เรามุ่งผลอย่างเดียว คือ ช่วยองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้พ้นภัย หาพระองค์ไปซุกซ่อนที่ไหน อย่าให้พระองค์ต้องประสบอันตราย...”

(วิจิตรวาทการ, 2546, น. 333)

การนำเสนอสถานะพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไขสอ* คล้องกับสถานะพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* กล่าวคือตัวละครสิงห์ขาม หินขาบ ปางทราย และสี่เหล็กแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสมเด็จพระ

เจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถดำรงสถานะพระมหากษัตริย์ได้อีกต่อไป ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

...ความเดือดร้อนของราษฎรมิได้ปลาสไปโดยกฎดังกล่าว พวกเขากลับมีแต่ความเดือดแค้น ... และแล้วก็หมักหมมไปด้วยความชิงชังคั่งแค้นต่อสิ่งที่เรียกว่าบุชบกบัลลังก์ทองและราชสำนัก

.....

ฟางเหล่านี้แหละที่ค่อยๆ ทับถมลงบนหลังคาอยู่เรื่อยๆ ตลอดเวลา ซึ่งในที่สุด ก็อาศัยความเคียดแค้นของราษฎรต่อเหตุการณ์อันพลังผลาดของท่านนี้แหละเป็นประหนึ่งประกายไฟจุดเชื้อเพลิงของพวกที่ต้องการจะล้มโค่นอำนาจของท่านลง...

(สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 99)

จะเห็นได้ว่านวนิยายเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* และเรื่อง *ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข* แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่สามารถดำรงสถานะพระมหากษัตริย์ได้อีกต่อไป จากการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในขณะที่ยังดำรงสถานะพระมหากษัตริย์เกิดความหลงมัวเมาในอำนาจจึงใช้อำนาจไปในทางที่มีชอบ ซึ่งขัดต่อหลักทศพิธราชธรรม และล้มความเป็นสามัญชน ลักษณะดังกล่าวนี้ นับเป็นลักษณะที่ขัดแย้งกับคุณสมบัติที่ดีของพระมหากษัตริย์

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นแสดงให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์แบบธรรมราชาเป็นแนวคิดสำคัญในการปฏิเสธความเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทำให้นวนิยายที่มุ่งวิพากษ์วิจารณ์บทบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำเอาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระองค์มานำเสนอ แต่ก็มิได้อ้างอิงกับแนวคิดเรื่องทศพิธราชธรรมโดยตรงเนื่องจากผู้ประพันธ์มุ่งยกย่องวีรกรรมของพระองค์ในฐานะสามัญชน และปฏิเสธแนวคิดที่ยกย่องพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำชาติ การเน้นให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีหรือขาดทศพิธราชธรรมจึงสอดคล้องกับประเพณีวรรณกรรม ดังจะเห็นว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติซึ่งมุ่งเฉลิมพระเกียรติเป็นหลักจะเน้นให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีธรรมในการปกครองทำให้พระองค์ได้รับการยกย่องว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดีปกครองบ้านเมืองได้ ขณะที่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เปิดโอกาสให้ผู้ประพันธ์ที่มีความคิดเห็นต่างก็นำเสนอเรื่องราวแตกต่างกันได้

นวนิยายบางเรื่องจึงเสนอว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงขาดธรรมในการปกครอง ทำให้พระองค์ถูกปฏิเสศสถานะพระมหากษัตริย์ในแง่ที่ว่าพระองค์ไม่สามารถเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองต่อไปได้

แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์เป็นแนวคิดสำคัญแนวคิดหนึ่งที่กำหนดกรอบคิดของผู้ประพันธ์ในการสร้างเรื่องเล่าและภาพแทนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย เนื่องจากผู้ประพันธ์อยู่ในบริบทสังคมที่รับรู้ว่าการปกครองระบอบพระมหากษัตริย์ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ทำให้ผู้ประพันธ์ถูกจำกัดอยู่ในกรอบแนวคิดดังกล่าวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แนวคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ส่งผลให้ผู้ประพันธ์จินตนาการภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามคติทั้งสามประการ และนำเหตุการณ์ต่างๆ ในประวัติศาสตร์มาประกอบเข้าด้วยกันทำให้เรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชปรากฏเรื่องราวอันเป็นวีรกรรมสำคัญ และความล้มเหลวในการปกครองของพระองค์ขึ้นมาอย่างเด่นชัด

5.3 แนวคิดเรื่องวีรบุรุษ

จากที่อธิบายมาจะเห็นว่าแนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ในสังคมไทยมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับแนวคิดเรื่องวีรบุรุษในแง่ที่พระมหากษัตริย์ต้องมีคุณลักษณะของวีรบุรุษด้วย ในหัวข้อนี้จึงจะกล่าวถึงแนวคิดเรื่องวีรบุรุษที่มีผลต่อการสร้างเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย

โดยทั่วไปคำว่า วีรบุรุษ มีความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ว่าหมายถึง “ชายที่ได้รับยกย่องว่ามีความกล้าหาญ” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, น. 1083) ส่วนนิตี เอียวศรีวงศ์ (2536, น. 1) อธิบายคำว่า วีรบุรุษ ไว้ว่า บุคคลที่ได้รับการยกย่องอย่างสูง เนื่องจากการกระทำที่ถือกันว่าเป็นการกระทำที่มีคุณประโยชน์ในวงกว้าง เป็นการกระทำที่ทำได้ยาก นอกจากนี้การกระทำดังกล่าวนั้นมีคุณค่าในทุกกาลสมัยโดยเฉพาะในสมัยที่ยังยกย่องบุคคลผู้นั้นอยู่

อย่างไรก็ตามวีรบุรุษยังมีความหมายเฉพาะคือจัดเป็นศัพท์ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเชิดชูพระเกียรติของพระมหากษัตริย์นักรบ สำหรับราชอาณาจักรไทยมีวัฒนธรรมการใช้ศัพท์ทำนองเดียวกันนี้ เพื่อเชิดชูพระเกียรติยศมาแต่โบราณ ยกตัวอย่างเช่น ราชอิริยา มหารัชมหาราชจักรพรรดิราชหรือจักรวรรดิราช เป็นต้น วีรบุรุษยังมีความหมายในลักษณะเดียวกับ “มหาราช”

หรือ “The Great” คำต่อท้ายพระนามของพระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระยามหาราชราชานุภาพ ทรงแสดงความไว้ว่า ไทยได้ใช้คำว่า “The Great” เช่นเดียวกับตะวันตก แต่แปลเป็น “มหाराช” ใช้กับกษัตริย์ที่เป็นอัคริยะบุรุษอย่างเดียว (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจราชานุภาพ เล่ม 24, 2505, น. 121 อ้างถึงใน ศุภกาณท์ นานรัมย์, 2551, น. 28)

นอกจากนี้ในสังคมไทยยังมีการถวายพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทยบางพระองค์ เป็นพิเศษ โดยการถวายพระนามว่า “มหाराช” ท้ายพระนาม คำว่า “มหाराช” พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายไว้ว่า “คำซึ่งมหาชนถวายเพื่อเฉลิมพระเกียรติ พระเจ้าแผ่นดิน” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, น. 840) หรือหมายถึง ผู้เป็นใหญ่ในหมู่ “ราช” คือ พระเจ้าแผ่นดิน เป็นชื่อเรียกกษัตริย์หรือผู้ปกครองที่ได้ทำภารกิจอย่างมากมาย ช่วยเหลือผู้คนทั้ง ด้านการรบ การแก้ไขปัญหาภายในประเทศ การรักษาเอกราชของประเทศ คงไว้ด้วยความ ยุติธรรม อันเป็นแบบอย่างที่ดีในประเทศหรือเขตการปกครองต่างๆ จึงได้รับการยกย่องว่าเป็น “มหाराช” เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น (อานนท์ จิตรประภาส, 2552, น. 11-12) ส่วน “มหाराช” ที่แปลว่า “The Great” นั้นเพิ่งใช้กันในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นคำที่มีความหมายว่าชนหมู่มากเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่

ในประวัติศาสตร์ไทยมีพระมหากษัตริย์ที่ได้รับการเฉลิมพระนามว่า “มหाराช” ตาม แนวคิดแบบตะวันตก ทั้งหมด 7 พระองค์ ได้แก่ พ่อขุนรามคำแหงมหाराช สมเด็จพระนเรศวร มหाराช สมเด็จพระนารายณ์มหाराช สมเด็จพระเจ้าตากสินมหाराช พระบาทสมเด็จพระ พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหाराช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรืออีกพระนามหนึ่งว่า “พระปิยมหาราช” และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช หรืออีกพระนามหนึ่งว่า “พระภัทรมหาราช”

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหाराชได้รับการถวายพระนามเป็น “สมเด็จพระเจ้าตากสิน มหाराช” ในวันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2524 (ณัฐสิทธิ์ บุญาค, 2545, น. 4)

วีรบุรุษในความหมายของสมเด็จพระยามหาราชราชานุภาพมีความโดดเด่นใน ในฐานะผู้ปกป้อง รักษาเอกราชของชาติ ยอมสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อความ สุขของอาณา ประชากร เป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรม และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง คุณสมบัติ ดังกล่าวล้วนเป็นคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ที่สมเด็จพระยามหาราชราชานุภาพยกย่องใน ในฐานะวีรบุรุษ ได้แก่ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

มหाराช พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ศุภกาณท์ นานรัมย์, 2551, น. 36-38)

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536ข) กล่าวว่า การศึกษาวีรบุรุษในวัฒนธรรมต่างๆ เป็นการศึกษาคูมคติของวัฒนธรรมที่วัฒนธรรมนั้นยึดถือ แม้ในความเป็นจริงวีรบุรุษไม่ใช่คนจริง เป็นแต่เพียงอุดมคติ แต่อุดมคติดังกล่าวนี้แสดงออกโดยผ่าน “เรื่องราว” ของเอกบุคคคลคนหนึ่ง วีรบุรุษจึงเป็นอุดมคติที่มีเลือดเนื้อและบุคลิกภาพซึ่งคนอื่นอาจจำลองตัวเองให้เห็นว่าเป็นไปตามนั้นได้ ในกรณีของไทยก่อนหน้าที่จะเกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์และรัฐชาติในเวลาต่อมา มีจารีตในการสร้างวีรบุรุษอยู่ 4 ลักษณะ¹ คือ วีรบุรุษทางวัฒนธรรม วีรบุรุษของประชาชน วีรบุรุษของราชสำนัก วีรบุรุษของพุทธศาสนา ต่อมาเมื่อเกิดรัฐชาติอันเป็นรัฐที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นหน่วยทางการเมืองที่สังคมไทยไม่เคยเผชิญมาก่อนกระทั่งถึงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 สังคมไทยไม่สามารถรับเอาวีรบุรุษในจารีตทั้ง 4 แบบมาเป็นวีรบุรุษของรัฐได้ จำเป็นต้องนำมาตีความใหม่ให้เหมาะที่จะเป็นวีรบุรุษของหน่วยการเมืองชนิดใหม่นี้ เรียกว่า วีรบุรุษของรัฐชาติ ซึ่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่ศึกษาได้สร้างเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสอดคล้องกับวีรบุรุษลักษณะนี้

แนวคิดเรื่องวีรบุรุษของรัฐชาตินี้ในประการแรก วีรบุรุษคือมนุษย์เหมือนมนุษย์คนอื่นคือต้องอยู่ใต้อิทธิพลของสภาพการณ์ที่แวดล้อม เพียงแต่ว่าวีรบุรุษจะเลือกตอบสนองต่อสภาพการณ์แวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่า ประการต่อมา การกระทำของวีรบุรุษเป็นสิ่งตัดสินว่าเขาเป็นวีรบุรุษหรือไม่ การกระทำนั้นต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม อันหมายถึงหน่วยทางการเมืองที่เรียกว่า “บ้านเมือง” หรือ “ชาติ” การยกย่องนับถือวีรบุรุษนี้ไม่ใช่ผีหรือ

¹จารีตในการสร้างวีรบุรุษ 4 ลักษณะ คือวีรบุรุษทางวัฒนธรรม คือผู้สร้างหรือนำมาซึ่งแบบแผนทางวัฒนธรรม เช่น ขุนบรมเป็นวีรบุรุษในฐานะผู้เริ่มอารยธรรมการเกษตร พระร่วงแต่งรูปตัวหนังสือไทย เป็นต้น วีรบุรุษของประชาชน ในแง่หนึ่งคือวีรบุรุษทางวัฒนธรรม แต่เน้นบุคลิกภาพมากกว่าวีรกรรมหรือการกระทำ วีรบุรุษของราชสำนัก คือพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทำให้วีรบุรุษกลายเป็นสถาบันรูปหนึ่ง ในสมัยรัตนโกสินทร์จารีตของราชสำนักเปลี่ยนไป และทำให้วีรบุรุษกลายเป็นบุคคลมากขึ้น และจารีตสุดท้าย คือวีรบุรุษของพุทธศาสนา คือบุคคลเป็นกำลังให้แก่พระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ ที่สำคัญ คือการนำเอาสมณวงศ์เข้ามาเผยแพร่พุทธศาสนาไปยังหมู่ชนที่ยังไม่ได้นับถือ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2536, น. 1-16)

เทพารักษ์ แต่เป็นบุคคลที่ควรเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นทำตามได้ เครื่องบ่งชี้ถึงความเป็นวีรบุรุษแห่งชาติคือ อนุสาวรีย์ และ/หรือฐานะของวีรบุรุษในตำนานของชาติที่เรียกกันว่า “ประวัติศาสตร์ชาติ” ความเป็นนักรบเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของการเป็นวีรบุรุษ นอกจากนี้บุคคลที่เป็นวีรบุรุษของชาติล้วนเป็นผู้ปกครองทั้งสิ้น การเป็นผู้นำทางการเมืองของชาติไทยและความสามารถในการสงครามกลายเป็นมาตรฐานหลักของการประเมินบุคคลขึ้นเป็นวีรบุรุษ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2536, น. 16)

นอกจากลักษณะวีรบุรุษที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังปรากฏลักษณะวีรบุรุษอีกลักษณะหนึ่ง ได้แก่ วีรบุรุษราชาชาตินิยม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็มีลักษณะวีรบุรุษนี้ด้วย

วีรบุรุษแบบราชาชาตินิยม (Royal Nationalism) สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยม ธงชัย วินิจจะกุล (2544, น. 57) กล่าวว่า “ประวัติศาสตร์แม่บทแบบราชาชาตินิยมเป็นเรื่องเล่าแบบสมัยใหม่ที่ด้วยการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาติภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์ มักมีโครงเรื่องง่ายๆ ไม่ซับซ้อนนั่นคือถูกต่างชาติคุกคาม...พระมหากษัตริย์ที่ปรีชาสามารถ ทรงนำการต่อสู้จนกระทั่งกอบกู้/รักษาเอกราชไว้ได้ มีสันติสุขเจริญรุ่งเรืองดังแต่ก่อน” วีรบุรุษในแนวคิดนี้จึงหมายถึงวีรบุรุษซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีบทบาทสำคัญในการกอบกู้เอกราชของชาติบ้านเมืองซึ่งสอดคล้องกับเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ชาติไทย

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2542, น. 91) กล่าวว่าวีรบุรุษ (และ/หรือวีรสตรี) นับเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของ “ความเป็นชาติ” (nationness) ซึ่งก็เป็นประดิษฐกรรมทางวัฒนธรรมเช่นกัน วีรบุรุษ (และ/หรือวีรสตรี) เป็นสิ่งที่ต้องสร้าง ต้องประดิษฐ์ ต้องมีขบวนการ และที่สำคัญคือต้องมีโครงการ (project) ที่จะทำให้เกิดมีขึ้นได้ และโดยทั่วไปแล้วเรื่องราวของวีรบุรุษระดับชาติก็เป็นกิจกรรมของชนชั้นปกครอง ผลิตขึ้นโดยชนชั้นนำนั้นแล้ว นำมาเผยแพร่ให้แก่ชนชั้นกลางหรือชนชั้นล่างกล่าวได้ว่าวีรบุรุษสตรีของชาติถูกจินตนากรรม¹ (imagined) ขึ้นมาด้วยมโนทัศน์ของลัทธิชาตินิยมเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับชาติ ทั้งชาติและลัทธิชาตินิยมเป็นปรากฏการณ์ของโลกสมัยใหม่ นักวิชาการบางท่านกล่าวว่า “ชาตินิยม” เป็น “ศาสนาใหม่” สร้างศรัทธาและความมั่นคงใจให้คนทั่วโลก การสร้างวีรบุรุษสตรี (ที่ถือเป็นตัวแทนของ

¹ คำว่า จินตนากรรม มีผู้เข้าใจว่า จินตกรรม ปรากฏในหนังสือชื่อ *ชุมชนจินตกรรม* บทสะท้อนว่าด้วยการกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม ของ Benedict Anderson

คุณสมบัติของชาติ) ถือเป็นกิจกรรมหนึ่งที่เป็นองค์ประกอบในการ “จินตนาการ” เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ของรัฐ-ชาติที่ไม่ได้มีอยู่ในธรรมชาติ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2542, น. 99)

จากที่กล่าวไว้ข้างต้นว่าการเชิดชูสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องวีรบุรุษของชาติและวีรบุรุษราชาชาตินิยม จะเห็นได้จากผู้ประพันธ์เน้นนำเสนอคุณสมบัติและการกระทำสำคัญที่แสดงถึงความเป็นวีรบุรุษของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช คือ การกอบกู้เอกราชของบ้านเมือง และการทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

5.3.1 การกอบกู้เอกราชของบ้านเมือง

ในสังคมไทยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้รับยกย่องอย่างสูงในฐานะวีรบุรุษของชาติเริ่มต้นจากการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และต่อมาได้รับการถวายคำว่า “มหาราช” ต่อท้ายพระนามว่า “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2524 สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้รับยกย่องเป็นวีรบุรุษของชาติที่เป็นแบบอย่าง เรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยแสดงลักษณะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่สัมพันธ์กับการเป็นวีรบุรุษของชาติ โดยมีองค์ประกอบต่างๆ ที่นำมาประกอบสร้างเป็นเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่าพระองค์เป็นวีรบุรุษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเห็นได้จากการตีความการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช คือการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาว่าเป็นการกอบกู้เอกราช และการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ ในทำนองที่สุดยังเป็นการตอบสนองแนวคิดเรื่องวีรบุรุษแบบราชาชาตินิยม คือผู้ที่สามารถกอบกู้เอกราชของชาติ คือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคือกษัตริย์ผู้ทรงปรีชาสามารถ

ในเรื่อง*โคลงภาพพระราชพงศาวดาร เรื่องสามกรุง เพลงเจ้าตาก เรื่องฟ้าใหม่* และ*เรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ* แนวคิดในการยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรบุรุษของชาติและวีรบุรุษราชาชาตินิยมแสดงให้เห็นจากโครงเรื่องของวรรณกรรมทั้งห้าเรื่องมุ่งเน้นเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มุ่งต่อสู้เพื่อชาติและการรวมแผ่นดิน การแสดงถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์ที่สามารถนำชาติบ้านเมืองหลุดพ้นจากวิกฤตการณ์ครั้งต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นส่วนหนึ่งของโครงเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทยที่มุ่งเน้นความเป็นชาติซึ่งเกิดจากพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ทำให้

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ถูกยกย่องในฐานะพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งที่สามารถนำพาชาติบ้านเมืองพ้นจากภาวะยุคเข็ญด้วย การที่วรรณกรรมทั้งห้าเรื่องนี้มุ่งเน้นเรื่องราวไปที่การกอบกู้กรุงศรีอยุธยา การสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับชาติบ้านเมืองด้วยการปราบชุมนุมต่างๆ และการขยายอาณาเขตการปกครองเป็นการนำเสนอพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทำให้ประเทศพ้นวิกฤตอันเลวร้ายและมีชาติมาจนถึงทุกวันนี้

ในด้านเนื้อเรื่องวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย นำเสนอภาวะสงครามที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้แสดงออกถึงความเป็นนักรบที่มีความสามารถ กล้าหาญเด็ดเดี่ยว มีปฏิภาณไหวพริบ ซึ่งก็เป็นคุณสมบัติของกษัตริย์นักรบตามแบบฉบับวีรบุรุษของชาติและวีรบุรุษราชาชาตินิยมของไทย ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องต่างๆ เช่น

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่อง *โคลงภาพพระราชพงศาวดาร* มีการนำเสนอเหตุการณ์การกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีว่าเป็นการกอบกู้เอกราชของชาติและแสดงถึงความเป็นผู้กล้าหาญเด็ดเดี่ยวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังเช่นเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำกำลังพลจำนวนหนึ่งฝ่าวงล้อมพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยา ดังคำประพันธ์ที่ว่า

○ กรุงศรีอยุธยาแพ้	ไฟรี
มากบมีสามัคคี	คิดสู้
เพียงห้าแต่หากมี	ใจร่วม หาญเฮย
อาจชนะแก้กั	ก่อตั้งกรุงธน ฯ

(*โคลงภาพพระราชพงศาวดาร*, 2506, น. 70)

คำประพันธ์ข้างต้นในวรรคที่ว่า “อาจชนะแก้กั ก่อตั้งกรุงธน ฯ” แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีเป้าหมายในการนำทัพออกจากกรุงศรีอยุธยา เพื่อกลับมา กอบกู้กรุงศรีอยุธยา และการเน้นย้ำถึงการสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีแห่งใหม่ ทำให้สามารถสื่อความหมายในการกระทำครั้งนี้ว่าเป็นการกอบกู้บ้านเมืองให้มีเอกราช สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงอยู่ในฐานะวีรบุรุษของชาติ

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่อง *ลิลิตเขมรพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช* เป็นวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจที่นำเสนอวีรกรรมการรบกับพม่าว่าเป็นวีรกรรมกอบกู้

เอกราชของชาติ ดังเช่นเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตีฝ่าวงล้อมออกจากกรุงศรีอยุธยาเช่นกัน ในคำประพันธ์ที่ว่า

ท่านพระยากำแพงเพชรขึ้นม้า	ออกนำหน้ากับสี่นายทหาร
ออกรบพม่าก่อนเพื่อรอนราญ	พลทหารทั้งปวงแซกแยกปีกกา
ตีกระหนาบทัพพม่าม้าสามสิบ	แตกหนีรีบถอยหลังกำลังล่า
ลงไปหาทัพใหญ่พ่ายหมดท่า	เหล่าประดาพลพลทั้งปวง
ต่างคนคิดเห็นเป็นอัศจรรย์	นายเรานั้นอานุภาพใหญ่หลวง
คงกอบกู้เอกราชชาติลุล่วง	จิตเหี่ยวดวงเพิ่มซ้ำยิ่งยาเกรง

(ทองอยู่ ฟูงเดช, 2521, น. 16)

คำประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเหล่าทหารมองหาผู้นำที่จะนำทัพกอบกู้เอกราช ซึ่งทุกคนต่างเห็นพ้องต้องกันว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเหมาะสมที่จะเป็นผู้นำ และ “คงกอบกู้เอกราชชาติลุล่วง” สอดคล้องกับลักษณะวีรบุรุษของชาติ

ที่น่าสนใจคือวรรณกรรมเรื่องลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่แสดงให้เห็นว่าการรักษาเอกราชของชาติไทยไม่ได้เกิดขึ้นจากการที่พระมหากษัตริย์ทำสงครามปกป้องบ้านเมืองเท่านั้น เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรักษาเอกราชของชาติไทยไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจการปกครองของจีนได้ด้วยการวางแผนปลดหนี้จากจีน แผนการดังกล่าวคือการแสวงงวิกลจริตและสละราชบัลลังก์ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกหรือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป ซึ่งแผนการของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนับเป็นกุศโลบายสำคัญที่ทำให้รักษาความเป็นชาติไว้ได้ ดังนั้นเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเรื่องนี้ นอกจากแสดงความเป็นวีรบุรุษที่ทำสงครามรักษาเอกราชของชาติไทยแล้ว ก็ยังเน้นย้ำให้เห็นถึงความสอดคล้องกับสาระสำคัญของประวัติศาสตร์ชาติที่ว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำในการปกป้องชาติบ้านเมืองนั่นก็คือการเสียสละสถานะพระมหากษัตริย์เพื่อให้ชาติรอดพ้นจากการเข้าครอบครองของชาติที่มีอำนาจเหนือกว่า

ส่วนเพลงเจ้าตากก็นำเสนอเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชออกจากกรุงศรีอยุธยา ดังคำประพันธ์ที่ว่า “ตีแหกฝ่าวงล้อม ลุยพม่าเข้าศึก” (คาราบาว, 2529) จะเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์นำเสนอภาวะยากลำบากในการออกจากกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ตกอยู่ในวงล้อมของพม่า การฝ่าวงล้อมทหารพม่าจำนวนมากออกมาได้สำเร็จจึงเป็นการแสดงถึงความเชื่อมั่นในการกลับมาทวงกู้เอกราช ที่น่าสนใจคือบทบาทหน้าที่ในการรบเพื่อรักษาบ้านเมืองและสร้างความมั่นคงให้กับบ้านเมืองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นภารกิจสำคัญที่ทำให้พระองค์ได้รับการยกย่องและได้รับการเฉลิมพระนามว่า “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” ดังข้อความในเพลงเจ้าตากที่ว่า “จากอยุธยา มาเมืองจันทบุรี มากรุงธนบุรี ไทยจึงมีเอกราช จากอยุธยา มาเมืองจันทบุรี มากรุงธนบุรี ตากสินมหาราช” (คาราบาว, 2529) ซึ่งเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้รับการยกย่องให้เป็น “มหาราช” จากการรบรักษาบ้านเมืองและสามารถสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีแห่งใหม่ จึงกล่าวได้ว่าบทบาทในการรบเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมุ่งแสดงเรื่องราวหรือเหตุการณ์วีรกรรมการรบของพระองค์

ลักษณะวีรบุรุษของรัชชาติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไขปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนจากการยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้เอกราชชาติไทย การใช้คำสรรพนามที่ตัวละครสิงห์ขาม หินขาบ ปางทราย และสีเหล็ก เรียกแทนพระนามของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่า “ม็อง เยเนราล” ซึ่งเป็นภาษาฝรั่งเศส หมายถึง ขุนพลหรือขุนทัพของผม จะสังเกตได้ว่าคำสรรพนามที่ใช้เรียกแทนพระนามนี้เป็นการยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรบุรุษกู้ชาติและเป็นผู้ที่มีความสามารถในด้านการรบมิใช่ในฐานะวีรบุรุษราชาชาตินิยมหรือพระมหากษัตริย์ผู้กอบกู้บ้านเมือง ดังข้อความที่ว่า

- ทำไมเจ้าจึงมาเรียกข้าว่าม็อง เยเนราล ? เป็นภาษาฝรั่งแผล่ง ชื่อข้าอื่น ๆ ก็มี
- เรานิยมและนับถือท่านอย่างยิ่งในฐานะเช่นนั้น...ท่านเคยเป็นอะไรต่ออะไรมาหลายอย่างในชีวิต รวมทั้งเป็นกษัตริย์ แต่เรามีได้นิยมนิยามในสิ่งอื่น ๆ ที่ท่านเคยเป็นมานั้นเลย

(สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 32)

การที่ตัวละครผู้ช่วยเหลือทั้งสี่ยกย่องถึงวีรกรรมการรบในที่ต่างๆ ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังแสดงถึงความเป็นวีรบุรุษสามัญชนยิ่งกว่าความเป็นวีรกษัตริย์เนื่องจากเป็นวีรกรรมก่อนที่ขึ้นครองราชย์ซึ่งตัวละครผู้ช่วยเหลือทั้งสี่มองว่าเป็นที่สมเด็จพระเจ้าตากสิน

มหาราชยังมีได้ถูกความลุ่มหลงอำนาจเข้าครอบงำ ในการรบแต่ละครั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมักจะเป็นผู้นำที่มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว และไม่แสดงความหวาดกลัวต่อข้าศึกศัตรู ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า

พวกเราดูคนไม่ผิดดอก เราได้เห็นแล้วตลอดเวลาที่ออกศึก ท่านไม่เคยปรากฏว่าอยู่เสียข้างหลังเหมือนอย่างขุนทัพคนใดอื่น ท่านเป็นคนดีมีฝีมือ, มีลักษณะ ท่านเป็นหัวหน้าคน ท่านมีความกล้าหาญ ท่านไม่เคยเสียความยิ่งคิด ทั้งๆ ที่ตกอยู่ในความห้อมล้อมของศัตรูผู้จะมากกว่าชีวิต การตัดสินใจของท่าน เป็นความจับใจของเรา

(สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 63-64)

ลักษณะของวีรบุรุษนักรบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไขมิได้อิงอยู่กับวีรกรรมการรบที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับที่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ภาพความเป็นวีรบุรุษของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังปรากฏให้เห็นจากเหตุการณ์การหลบหนีออกจากกรุงศรีอยุธยาการประหารชีวิตและระหว่างทางสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ถูกทัพพม่าตามฆ่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังคงจับดาบต่อสู้กับข้าศึกอย่างไม่หวาดกลัว ดังข้อความที่ว่า

ในฉบับปล้นทันทีที่หัวเรือเบนกลับนั่นเอง ภาวะอย่างหนึ่งก็เกิดขึ้นโดยมิได้คาดหมาย หลวงพระยาตากซึ่งนั่งตัวสั้นสะท้านไปด้วยความโกรธ และจิตใจซึ่งเดือดพล่านราวกับมีกองไฟมီးมาสูมอยู่ในอก ได้ลุกพรวดยืนขึ้น คิ้วดาบจากข้างกายสีเหล็กมากำไว้แน่น ถ้อยคำที่กล่าวออกมาสั้นๆ เบา แต่เจียบขาดเป็นเครื่องหมายที่เน้นให้บุคคลทั้งสี่เข้าใจโดยตระหนักถึงวาระน้ำจิตของหลวงพระยาตากได้อย่างทะลุปรุโปร่ง โดยเฉพาะสิงห์ขามถึงกับเย็นวาบไปทั้งสันหลัง

- มาเถอะ ! พ่อเอง, ปล่อยเป็นภาระพ่อเอง พวกเจ้าตามพ่อมา ! ผู้มัน ! มันสืบเราห้า... ไม่ใช่สี่, ลูกเอ๋ย !

(สุภา ศิริमानนท์, 2545, น. 138)

ลักษณะวีรบุรุษที่เกิดขึ้นนี้เป็นลักษณะของวีรบุรุษที่เป็นมนุษย์ มีลักษณะสามัญกล่าวคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้เป็นวีรบุรุษนัรบรบเพียงแต่ในสงครามปกป้องบ้านเมืองเท่านั้น แต่ความเป็นวีรบุรุษของพระองค์เกิดจากจิตใจที่เป็นนักต่อสู้ไม่ว่าพระองค์จะอยู่ในสถานการณ์ใดก็พร้อมต่อสู้โดยไม่หวั่นเกรง จะเห็นได้ว่านวนิยายผู้อยู่เหนือเงื่อนไชนาเสนอความเป็นวีรบุรุษของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในขณะที่พระองค์อยู่ในช่วงวิกฤติของชีวิตคือความล้มเหลวที่เกิดจากการเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมือง แต่ความเป็นวีรบุรุษนัรบรบก็ยังคงอยู่ ลักษณะดังกล่าวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นลักษณะที่ทำให้ตัวละครผู้ช่วยเหลือทั้งสี่คนประทับใจและยกย่องพระองค์ในฐานะวีรบุรุษนัรบรบมากกว่าในฐานะวีรกษัตริย์

น่าสังเกตว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ได้ยกย่องความเป็นวีรบุรุษของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในลักษณะของความเป็นนัรบรบที่ต้องต่อสู้ทำสงครามกับศัตรูเพื่อปกป้อง “บ้านเมือง” หรือ “ชาติ” เนื่องจากผู้ประพันธ์อยู่ในบริบทสังคมที่ยังไม่ได้รับแนวคิดเรื่องชาติและแนวคิดเรื่องวีรบุรุษของประชาชาติ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าวรรณกรรมเรื่องนี้แสดงลักษณะวีรบุรุษของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชออกมาในลักษณะผู้ที่ชุบชีวิตใหม่ให้กับราชกุมาร กล่าวคือการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและการตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีแห่งใหม่ทำให้ราชกุมารมีชีวิตและความเป็นอยู่ที่สุขสงบดังเดิม ความเป็นวีรบุรุษของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเรื่องนี้สอดคล้องกับลักษณะของวีรบุรุษราชสำนัก กล่าวคือวรรณกรรมเรื่องนี้นำเสนอบทบาทของพระองค์ในการก่อตั้งบ้านเมืองใหม่และแผ่ขยายอำนาจออกไป ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของเนื้อเรื่อง เป็นการเน้นวีรกรรมในฐานะพระมหากษัตริย์แห่งกรุงธนบุรีมากกว่าการเป็นผู้นำทัพที่ต่อสู้กับพม่าเพื่อรักษาและกอบกู้กรุงศรีอยุธยา

5.3.2 การทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

การนำเสนอภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเป็นผู้กระทำเพื่อประโยชน์ของ “ชาติ” ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแสดงถึงการยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามแนวคิดวีรบุรุษของประชาชาติ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยส่วนใหญ่ผู้ประพันธ์ต่างแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเน้นความสำคัญของเรื่องบ้านเมืองก่อนจะให้ความสำคัญกับเรื่องส่วนพระองค์ ตัวอย่างเช่นในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผู้ประพันธ์แต่งบทสนทนาระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับนายสุจินดา เพื่อแสดงให้เห็นว่าการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเห็นแก่ชาติบ้านเมืองมากกว่าเรื่องส่วนพระองค์ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ชื่อหนึ่งที่วิตกนั้น	ก็คือ
เรื่องที่จะแก้มือ	พม่าร้าย
ไม่สำเร็จแล้วฤ	เราจัก
เหน้อยเปล่าเสียแรงย้าย	โยกพันดลไกล
สองไซ้เรื่องแม่ข้า	วิตกกัง - วลเฮย
ท่านจะอยู่ไหนยัง	ไม่รู้
แม้ใครช่วยได้ตั้ง	ที่กล่าว แล้วนอ
จะนับถือเขาผู้	ช่วยคุ้มวันตาย
	(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 120-121)

บทสนทนานี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับชาติบ้านเมืองก่อนเรื่องส่วนตัว ตัวละครสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแสดงความรู้สึกห่วงกังวลและทุกซี้ใจในการกอบกู้ชาติบ้านเมืองจากพม่า และการตามหาพระราชชนนี จะเห็นว่าพระองค์ลำดับความสำคัญเรื่องชาติบ้านเมืองเป็นเรื่องสำคัญเป็นลำดับแรก ส่วนเรื่องพระราชชนนีเป็นเรื่องที่พระองค์ให้ความสำคัญเป็นลำดับที่สอง การกอบกู้บ้านเมืองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงเป็นการกระทำที่ทำเพื่อส่วนรวม ซึ่งแสดงให้เห็นการเสียสละพระองค์เพื่อความอยู่รอดของ “ชาติ”

ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องลิลิตเมฆพระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผู้ประพันธ์นำเสนอให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้ความสำคัญแก่ชาติบ้านเมืองก่อนเรื่องส่วนตัวผ่านเหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทำศึกยึดเยือกกับพม่าในขณะนั้นพระราชชนนีทรงมีพระอาการประชวร แต่พระองค์ต้องระงับความรู้สึกเศร้าใจและไม่กลับไปดูใจพระราชชนนีเป็นครั้งสุดท้าย ดังจะเห็นได้จากคำประพันธ์ที่ว่า

เมื่อการรบยังเรื้อ	ติดพัน
ขุนวิเศษโอสถพลัน	ทูลไ้
คือพระอาการอัน	สมเด็จพระ พันปี
พระตำหนักค่ายให้	ทรงแจ้งอาการ
ภูบาลดาดเดียดแห่ง	พระกมล
ดวงนท้ยระคน	สุดเศร้า

ตรัสว่าพระโรคคน	รุมหนัก นักรนา
จะมีได้ทันเฝ้า	เห็นซึ่งซึ่งองค์
รณรงค์สงครามนี้	ใหญ่หนัก
ด้วยการแผ่นดินหนัก	หน่วงอึ้ง
ครั้งจะไปใครจัก	ด้านต่อ
มองไม่เห็นผู้สั่ง	จะไว้ใจเลย
ลูกไทยทั้งหลายล้วน	จงจำ
การแผ่นดินนั้นล้ำ	คัญแท้
หาไหนได้เล่าหนา	มาเปรียบ เทียบนา
ที่มั่นคงแน่วแน่	ดั่งนี้มีหรือ

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 86-87)

การชี้ชวนให้คนไทยยึดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นแบบอย่างสะท้อนถึงการชื่นชมยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรบุรุษของชาติเนื่องจากเชื่อว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญชาติบ้านเมือง ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มุ่งทำเพื่อประโยชน์ของ “แผ่นดิน” หรือชาติบ้านเมืองอย่างหาผู้ใดเปรียบมิได้

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าแนวคิดเรื่องวีรบุรุษส่งผลต่อการสร้างเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย ในแง่ของการเลือกนำเสนอเหตุการณ์ที่เน้นให้เห็นว่าการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นการกระทำของวีรบุรุษ หรือการวางโครงเรื่องที่ยังคงเน้นความสามารถด้านการรบของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเช่นเดียวกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ นอกจากนี้การกระทำทั้งการกอบกู้รักษาเอกราชและการทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นการทำเพื่อชาติ ซึ่งเป็นการสร้างสถานะของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่สัมพันธ์อยู่กับประวัติศาสตร์ชาติไทย เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทจึงยังคงผลิตซ้ำภาพความเป็นวีรบุรุษของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในลักษณะวีรบุรุษของชาติและวีรบุรุษราชาชาตินิยมเช่นเดียวกับที่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์

น่าสังเกตว่าในทางกลับกันความเป็นวีรบุรุษของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนอกจากจะเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำรงอยู่ “ความเป็นชาติ” แล้วยังเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำรงอยู่ในสถานะ “ความเป็นพระมหากษัตริย์” ของพระองค์ด้วย กล่าวคือการ

ยกย่องความเป็นวีรบุรุษของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่าพระองค์มีความเหมาะสมกับสถานะพระมหากษัตริย์ เนื่องจากวีรกรรมสำคัญคือการกอบกู้กรุงศรีอยุธยา และการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นเป็นวีรกรรมที่ทำให้พระองค์ได้รับยกย่องในฐานะวีรบุรุษนำมาซึ่งสถานะพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนั่นเอง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นว่าแนวคิดเรื่องชาติไทย แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ และแนวคิดเรื่องวีรบุรุษส่งผลต่อการสร้างเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าแนวคิดทั้งสามแนวคิดนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับวีรกรรม การกอบกู้เอกราชชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทำให้เรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทมีความสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ชาติไทย กระแสหลัก กล่าวคือวีรกรรมดังกล่าวนำไปสู่การอธิบายถึงความเป็นมาของประวัติศาสตร์ชาติไทย ทำให้เรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติไทย และนำไปสู่การอธิบายถึงที่มาในการดำรงสถานะพระมหากษัตริย์ในแง่ของการเป็นกษัตริย์นักรบและความเหมาะสมกับการได้มาของสถานะพระมหากษัตริย์ วรรณกรรมทั้งสองประเภทจึงเน้นย้ำถึงความเป็นผู้มีบุญและผู้ทรงธรรมเพื่อให้สถานะพระมหากษัตริย์ของพระองค์มีความโดดเด่นมากขึ้น อันนำไปสู่การเน้นย้ำและยกย่องสรรเสริญให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นวีรบุรุษคนสำคัญในประวัติศาสตร์ชาติไทย ดังที่ผู้ประพันธ์เน้นนำเสนอคุณสมบัติและการกระทำสำคัญที่แสดงถึงความเป็นวีรบุรุษของพระองค์

กล่าวได้ว่าเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ถูกนำเสนอโดยผู้ประพันธ์ซึ่งถูกจำกัดและหล่อหลอมอยู่ในกรอบแนวคิดสำคัญ ทั้งสามแนวคิดที่ไหลเวียนอยู่ในสังคม ทำให้เรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองประเภทยังคงสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ชาติไทยกระแสหลัก

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ 6 เรื่อง และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย 5 เรื่อง แสดงให้เห็นว่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทเลือกนำเสนอเหตุการณ์ทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ ส่วนที่ไม่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์เกิดจากการที่ผู้ประพันธ์สอดแทรกอภินิหารและเกร็ดความเชื่อที่แตกต่างไปจากข้อเท็จจริงในเอกสารทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เน้นสรรเสริญบุญบารมีในฐานะกษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มีเหนือบุคคลทั่วไป เช่น การสอดแทรกอภินิหารจากเอกสารกระแสรองในเหตุการณ์กำเนิดสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นต้น ส่วนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไม่เน้นการเพิ่มเติมอภินิหารต่างๆ ที่เป็นการเฉลิมพระเกียรติ แต่จะเน้นเหตุการณ์ที่ทำให้เรื่องราวชวนติดตามสอดคล้องกับลักษณะของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่มุ่งเน้นความบันเทิง เช่น เหตุการณ์การหลบหนีการประหาร เป็นต้น จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมทั้งสองประเภทมีข้อมูลทั้งเอกสารทางประวัติศาสตร์ผสมผสานกับเอกสารกระแสรองหรือสร้างสรรคเหตุการณ์ใหม่ขึ้นจากจินตนาการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมบางเรื่องก็ผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ ในขณะที่วรรณกรรมบางเรื่องก็มีนัยยะของการโต้แย้งประวัติศาสตร์กระแสหลัก

สำหรับกลวิธีการนำเสนอเรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผู้วิจัยศึกษา 3 กลวิธี ได้แก่ การประกอบสร้างเรื่องเล่า การวางโครงเรื่อง และการใช้มุมมองการเล่าเรื่อง พบว่าประเภทของวรรณกรรมมีส่วนกำหนดกลวิธีการนำเสนอเรื่องราวที่ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อถึงผู้อ่าน จะเห็นว่ากลวิธีการนำเสนอเรื่องราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติกับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีความแตกต่างกันบ้าง แต่กลวิธีของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติไม่มีความซับซ้อนเหมือนกับกลวิธีในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์

ด้านการประกอบสร้างเรื่องเล่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเน้นเชื่อมโยงเหตุการณ์เพื่อสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพื่อให้ผู้อ่านเห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสิน

มหाराชเป็นวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่ รวมทั้งเป็นผู้ที่มีวีรกรรมที่น่ายกย่องและเป็นพระมหากษัตริย์ที่เต็มไปด้วยบุญบารมี เดชานุภาพ ความสามารถด้านการรบ และอำนาจที่ยิ่งใหญ่ ส่วนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีการประกอบสร้างเรื่องเล่าที่ซับซ้อนมากกว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องจากไม่ได้เน้นเรื่องราวเฉพาะการสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเท่ากับการเลือกสรรเหตุการณ์นำมาประกอบสร้างเป็นเรื่องเล่าในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติจึงมีข้อจำกัดมากกว่านวนิยายอิงประวัติศาสตร์เนื่องจากมีจุดมุ่งหมายเฉพาะขณะที่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์สามารถเลือกสรรเหตุการณ์ได้หลากหลายขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์แต่ละคน

ด้านการวางโครงเรื่อง ผู้วิจัยพบว่าการวางโครงเรื่องในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแตกต่างและไม่ซับซ้อนเท่ากับโครงเรื่องในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ โครงเรื่องในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเน้นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่โครงเรื่องในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์แต่ละเรื่องขึ้นอยู่กับจินตนาการของผู้ประพันธ์ อีกทั้งยังเป็นสิ่งเร้าให้ผู้อ่านสนใจและติดตามเรื่องราวไปจนจบเรื่อง ผู้ประพันธ์นวนิยายจึงให้ความสำคัญกับการสร้างความขัดแย้งของตัวละคร อย่างไรก็ตามวรรณกรรมทั้งสองประเภทยังคงเน้นโครงเรื่องที่แสดงถึงวีรกรรมการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช นอกจากนี้การวางโครงเรื่องของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์บางเรื่องต้องอิงอยู่กับเรื่องเล่าของตัวละครเอกของเรื่องที่ผู้ประพันธ์มุ่งนำเสนอ

ด้านการใช้มุมมองการเล่าเรื่อง พบว่ามีความสัมพันธ์กับขนบการประพันธ์ของวรรณกรรมทั้งสองประเภท การใช้มุมมองการเล่าเรื่องที่ปรากฏร่วมกันคือมุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้รู้ ทำให้ผู้ประพันธ์สามารถเล่าเรื่องราวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้อย่างรอบด้านและสามารถนำเสนอเรื่องราวที่ต่างกับประวัติศาสตร์กระแสหลักหรือเรื่องราวที่ประวัติศาสตร์กระแสหลักละทิ้งไปได้ ในส่วนที่แตกต่างกันนั้นจะพบว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติมีการใช้มุมมองผู้รู้แบบผู้ประพันธ์ ซึ่งสัมพันธ์กับขนบการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นการแสดงความชื่นชมยกย่องและความจงรักภักดีของผู้ประพันธ์ที่มีต่อพระมหากษัตริย์ ในขณะที่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์มีการใช้มุมมองการเล่าเรื่องที่ให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งในเรื่องเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทำให้นวนิยายอิงประวัติศาสตร์นอกจากเผยแพร่เรื่องราวที่แตกต่างไปจากประวัติศาสตร์กระแสหลักแล้ว ยังสามารถวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและบุคคลอื่นๆ ได้

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าประเภทวรรณกรรมยังทำให้ลักษณะเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความเหมือนและแตกต่างกันไปจากเรื่องราวในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ซึ่งเกิดจากลักษณะ จุดมุ่งหมายในการประพันธ์ และกลวิธีการนำเสนอเรื่องของวรรณกรรมทั้งสองประเภท ทำให้ลักษณะเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่นำเสนอในวรรณกรรมสามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ เรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญ เรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์ และเรื่องราวที่เสนอความจริงที่แตกต่าง

เรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญ พบในวรรณกรรมทั้งสองประเภท โดยเฉพาะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์บางเรื่อง เนื่องจากผู้ประพันธ์มีจุดมุ่งหมายการประพันธ์ชัดเจน คือมุ่งเฉลิมพระเกียรติและยกย่องสรรเสริญพระมหากษัตริย์ ทำให้ลักษณะของเนื้อหาจึงเน้นการยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะผู้กอบกู้กรุงศรีอยุธยาและผู้รวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น ส่วนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเฉพาะในการเฉลิมพระเกียรติ หากแต่ขึ้นอยู่กับผู้ประพันธ์นวนิยายแต่ละเรื่องจากการศึกษาพบว่านวนิยาย 3 เรื่อง นำเสนอเรื่องราวที่แสดงถึงการยกย่องสรรเสริญเช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

เรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์เป็นการวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์และการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในขณะที่พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ ซึ่งพบเด่นชัดในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ 2 เรื่อง นอกจากนี้จุดมุ่งหมายการประพันธ์และลักษณะเนื้อหาของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์กำหนดให้การนำเสนอเรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์แตกต่างกัน จะเห็นว่าวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสามารถนำเสนอเรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์ในด้านบวกได้เพียงด้านเดียว ขณะที่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์สามารถนำเสนอเรื่องราวที่แสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในด้านบวกและด้านลบ

เรื่องราวที่เสนอความจริงที่แตกต่าง โดยเฉพาะเรื่องราวช่วงสิ้นสุริยสมัย ปรากฏทั้งวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากเรื่องราวบางส่วนที่นำมาประกอบสร้างเป็นเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นเรื่องราวที่แตกต่างไปจากประวัติศาสตร์กระแสหลัก แต่สอดคล้องกับเอกสารกระแสรองหรือเป็นความเชื่อและคำบอกเล่าที่เล่าสืบต่อกันมา

จากลักษณะของเรื่องราวที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองประเภทแสดงให้เห็นว่าประเภทของวรรณกรรม จุดมุ่งหมายของการประพันธ์ และความหมายของตัวบท เป็นสิ่งที่กำหนดหรือเป็นกรอบการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

สำหรับภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองประเภทมี 2 ลักษณะ คือ ภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยและภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลว ซึ่งภาพแทนเหล่านี้ถูกนำเสนอในตัวบทวรรณกรรมผ่านกระบวนการนำเสนอภาพแทน

ภาพแทนในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกเชื่อมโยงกับวีรกรรมการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น ซึ่งถูกจัดวางไว้ในช่วงต้นของเรื่องเล่า และถูกนำเสนอผ่านภาพลักษณ์ของผู้มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว มีปฏิภาณไหวพริบ รู้จักประเมินสถานการณ์และมองการณ์ไกล และการให้ความสำคัญกับชาติบ้านเมืองก่อนเรื่องส่วนตัว นอกจากนี้การเน้นนำเสนอและให้รายละเอียดชุดเหตุการณ์การกอบกู้กรุงศรีอยุธยาก็มีส่วนช่วยเน้นให้เกิดภาพวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย

ภาพแทนในฐานะกษัตริย์ผู้ล้มเหลวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกจัดวางไว้ในช่วงท้ายของเรื่องเล่า โดยการนำเสนอให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นกษัตริย์ที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาบ้านเมืองได้ ถูกถอดอำนาจการเป็นกษัตริย์ ชาติผู้จงรักภักดี และไม่สามารถช่วยเหลือตัวเอง ซึ่งภาพลักษณ์ที่ช่วยเน้นให้เกิดภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวคือการมีสติไม่สมบูรณ์และอารมณ์คุ้มดีคุ้มร้าย ความมีอารมณ์โหดร้ายและใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม นอกจากนี้การเน้นนำเสนอและให้รายละเอียดชุดเหตุการณ์ในช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็มีส่วนช่วยเน้นให้เกิดภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลว

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่า การเน้นภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแตกต่างไปจากนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ กล่าวคือวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเน้นภาพกษัตริย์ผู้หมดบุญบารมี ซึ่งสอดคล้องกับประเภทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่เน้นให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์คือผู้มีบุญบารมีตามคติเรื่องเทวราชา โดยเน้นให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นกษัตริย์ผู้หมดบุญบารมีไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้อีกต่อไป แต่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์เน้นภาพกษัตริย์ผู้ไร้ศักยภาพในการปกครอง เนื่องจากนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เน้นความเป็นบุคคลธรรมดา มากกว่าความเป็นผู้มีบุญบารมีที่เน้นในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

จากการศึกษาพบว่าภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทเป็นส่วนที่ผลิตซ้ำภาพความเป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทยเช่นเดียวกับประวัติศาสตร์กระแสหลัก ส่วนภาพกษัตริย์ผู้ล้มเหลวที่ปรากฏเป็นการแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ใช่พระมหากษัตริย์ตามอุดมคติในสังคมไทย อย่างไรก็ตามภาพแทนทั้งสองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความเกี่ยวพันอยู่กับการนำเสนอประวัติศาสตร์ไทย

นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่าการนำเสนอภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภททำให้เกิดความขัดแย้งของภาพแทนขึ้น กล่าวคือการนำเสนอภาพลักษณ์ตรงกันข้ามในต้นเรื่องและท้ายเรื่อง การนำเสนอความจีนและความเป็นสามัญชน ซึ่งทั้งสนับสนุนและปฏิเสธการเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเหล่านี้

จากการศึกษาเรื่องเล่าและภาพแทนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย ผู้วิจัยพบว่าผู้ประพันธ์ถูกจำกัดอยู่ในกรอบแนวคิดที่ไหลเวียนอยู่ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเรื่องชาติไทย แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ และแนวคิดเรื่องวีรบุรุษ แนวคิดเหล่านี้เป็นสิ่งที่กำหนดการสร้างเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

แนวคิดเรื่องชาติไทย พบว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสัมพันธ์อยู่กับโครงเรื่องประวัติศาสตร์ชาติไทยที่แสดงให้เห็นว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ชาติไทยจากสมัยอยุธยาไปสู่สมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังเน้นย้ำพระมหากษัตริย์ในฐานะองค์ประกอบสำคัญของชาติตามแนวประวัติศาสตร์กระแสหลัก ขณะที่แนวคิดเรื่องชาติไทยของกลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้าในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์บางเรื่องเน้นว่าประชาชนมีส่วนสำคัญไม่เฉพาะพระมหากษัตริย์หรือชนชั้นปกครอง ในแง่นี้จึงเป็นแนวคิดที่แสดงถึงการโต้แย้งประวัติศาสตร์กระแสหลักอย่างชัดเจน

แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ พบว่าเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยเฉพาะวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติอยู่ในกรอบแนวคิดเรื่องคติพระมหากษัตริย์ ได้แก่ เทวราชา พุทธราชา และธรรมราชา ทำให้เรื่องเล่านำเสนอบทบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่โดดเด่นในด้านการรบ กอบกู้และปกป้องบ้านเมือง นำเสนอภูมิหลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยเน้นความเป็นผู้มีบุญ เพื่อสนับสนุนให้พระองค์มีความเหมาะสมในการเป็นพระมหากษัตริย์ของสังคมไทย และนำเสนอความดำรงอยู่ในธรรมของพระองค์ โดยวรรณกรรมทั้งสองประเภทเน้นให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีหรือขาดธรรมในการปกครอง เป็นการสนับสนุนและปฏิเสธสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในสถานะพระมหากษัตริย์

แนวคิดเรื่องวีรบุรุษ ส่งผลต่อเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภท กล่าวคือวรรณกรรมทั้งสองประเภทเน้นนำเสนอเหตุการณ์และ

โครงเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอยู่ในฐานะวีรบุรุษของชาติและวีรบุรุษราชาชาตินิยม โดยเน้นนำเสนอเหตุการณ์การกอบกู้เอกราชและการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ซึ่งเป็นการสร้างสถานะของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่สัมพันธ์อยู่กับประวัติศาสตร์ชาติไทย ทำให้เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมทั้งสองประเภทจึงยังคงผลิตซ้ำภาพความเป็นวีรบุรุษของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเช่นเดียวกับที่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลัก

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น จะเห็นว่าเรื่องเล่าและภาพแทนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยมีความสัมพันธ์กับประเภทวรรณกรรม หรืออีกนัยหนึ่งประเภทวรรณกรรมมีส่วนกำหนดการเล่าเรื่องราวและการนำเสนอภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทำที่ที่สุดแล้วการศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นว่าเรื่องเล่าและภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยถูกนำเสนอผ่านกลวิธีการประพันธ์ต่างๆ โดยผู้ประพันธ์ถูกจำกัดและหล่อหลอมอยู่ในกรอบแนวคิดที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมส่งผลให้เรื่องราวและภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกนำเสนอออกมาในลักษณะต่างๆ ที่ผลิตซ้ำและโต้แย้งประวัติศาสตร์กระแสหลัก

6.2 ข้อเสนอแนะ

6.2.1 ควรศึกษาเรื่องเล่าและภาพแทนของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในการ์ตูนเปรียบเทียบกับวรรณกรรมประเภทต่างๆ อาจทำให้เห็นลักษณะของเรื่องราวและภาพแทนที่หลากหลาย และกรอบคิดในการสร้างเรื่องเล่าหรือภาพแทนที่กว้างขวางขึ้น

6.2.2 ควรศึกษาเรื่องเล่าและภาพแทนของบุคคลในประวัติศาสตร์ในวรรณกรรมเปรียบเทียบกับละครหรือภาพยนตร์ น่าจะได้ผลการศึกษาที่หลากหลาย และอาจให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสื่อประเภทอื่นๆ

6.2.3 ควรศึกษาภาพแทนของกลุ่มคนชายขอบในวรรณกรรม เช่น กลุ่มคนพิการ กลุ่มคนชรา กลุ่มชาวเขา เป็นต้น อาจทำให้เห็นความหมายที่แตกต่างไป และทำให้เห็นกรอบคิดในสังคมที่มีต่อกลุ่มคนเหล่านี้

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

- กฤตวิทย์ ดวงสร้อยทอง. (2521). *วรรณกรรมประวัติศาสตร์*. สงขลา: โครงการบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- กอบกุล อิงคุทานนท์. (2539). *ศัพท์วรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จรจัด.
- เกษียร เตชะพีระ. (2537). *แลลดลายมังกร: รวมข้อเขียนว่าด้วยความเป็นจีนในสยาม*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- กฤษณ วัฒนวีร์. (2548). *พระเจ้าตากสินมหาราช*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปิ๋วอก.
- กฤษณา รัชมนณี เสาวณิต จุลวงศ์ และสายวรุณ น้อยนิมิตร. (2550). *ศักดิ์ศรีและความอับอายในวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.
- คณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2544). *การใช้ภาษาไทย 2*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โคลงภาพพระราชพงศาวดาร. (2526). กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี. (2505). พระนคร: คลังวิทยา.
- ชลดา เรื่องรัชลิขิต. (ม.ป.ป.). *คติเรื่องพุทธราชาในวรรณคดีไทย. ใน วรรณกรรม-ศิลปะ สดุดี* (น. 57-75). กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และสมบัติ จันทรวงศ์. (2523). *ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2529). *สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2548). *อ่าน (ไม่) เอาเรื่อง*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. (2545). *พงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า*. กรุงเทพฯ: ธรรมกัลยาณี.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2547ก). *วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2547ข). *นวนิยายกับสังคมไทย (2475-2500)*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ทองอยู่ ฟุ้งเดช. (2516). *ลิลิตเมฆเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช*. นครปฐม: วัดทอง
 ธงชัย วินิจจะกุล. (2544). *การศึกษาประวัติศาสตร์แบบ Postmodern*. ใน กาญจนา ละของศรี
 และธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (บรรณาธิการ), *ลี้มโคตรเหง้าก็เผาแผ่นดิน* (น.351-389).
 กรุงเทพฯ: มติชน.
- นพพร ประชากุล. (2552). *ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 1 ว่าด้วยภาษาและวรรณกรรม และ
 เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: อ่าน.
- นาฏวิภา ชลิตานนท์. (2524). *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536ก). *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536ข). *วีรบุรุษในวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
 (ปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ ครั้งที่ 4 คณะเศรษฐศาสตร์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 9 มีนาคม 2536)
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). *ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์: ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ
 และรูปการจิตสำนึก*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2540). *กรุงแตก, พระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 มติชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). *ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา*. กรุงเทพฯ:
 สำนักพิมพ์มติชน.
- นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. (2520). *วรรณคดีไทยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
 พิมพ์เศ.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2520). *วรรณกรรมประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอักษรบัณฑิต.
- ปริมาณุชิตชีโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. (2551). *พระปฐมสมโพธิ*. กรุงเทพฯ: คณะสงฆ์
 วัดพระเชตุพน.
- ประคอง เจริญจิตรกรรม. (2527). *การศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยระหว่างพ.ศ. 2490-
 พ.ศ. 2525*. โครงการวิจัยเสริมหลักสูตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประคอง เจริญจิตรกรรม. (2551). *หลักการเขียนวิจารณ์วรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ประชุมพงศาวดารภาคที่ 39. (2504). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ. (อนุสรณ์งาน
ฉาปนกิจศพนางเชื้อ วิเชียรโอสถ สุตันตานนท์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม 6
กรกฎาคม 2504).
- ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. (2521). *วรรณกรรมประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.
- ปราชญ์ เครือทอง. (2553). *ข้าหลวงแผ่นดินกรุงธนบุรี*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ปองพล อติเรกสาร. (2548). *รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ*. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.
- เปลื้อง ณ นคร. (2544). *พจนานุกรมภาษา*. กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- พิทยา ว่องกุล. (2545). *บทนำนวนิยายเรื่องผู้อยู่เหนือเงา*. กรุงเทพฯ: โครงการสรรพสาส์น
มูลนิธิเด็ก.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2538). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) จดหมายรายวันทัพ, อภินิหารบรรพ
บุรุษ และเอกสารอื่นๆ. (2551). กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.
- พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 4 ฉบับหมอบรัดเล. (2551).
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไอซีดี.
- พระราชพงศาวดารกรุงสยาม. (2507). พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับความสมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส เล่ม 3. (2485).
พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์. (งานพระเมรุพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าผ่อง
วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2485 ณ วัดเทพศิรินทราวาส).
- พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. (2516). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลัง
วิทยา.
- พระราชพงศาวดาร เล่ม 3 ฉบับพิมพ์ ร.ศ. 120. (2550). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- พวงคราม พันธุ์บูรณะ. (2536). *แนวเขียนเชิงอัตชีวประวัติในผลงานของโกแล็ต*. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิทยาลงกรณ, พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. (2505). *สามกรุง*. พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.
- พิศาล เสนะเวส, พ.ต.ต. (2515). *ลิลิตสมเด็จเจ้าตากสินมหาราช*. กรุงเทพฯ: ธนาคาร
กรุงเทพ จำกัด.
- ยุพร แสงทักษิณ. (2537). *วรรณคดีของพระเกียรติ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

- ยูพร แสงทักษิณ. (2540). *วรรณคดีการเมืองเรื่อง สามกรุง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ยูวพาส์ (ประทีปปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา. (2552). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2539). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ภาพพจน์ ไวยากรณ์ และกลการประพันธ์*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). *พจนานุกรมวรรณกรรม อังกฤษ - ไทย*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- ราชสัณการากร, พระยา. (2505). *ราชสัณการากรลิขิต*. พระนคร: โรงพิมพ์แพร่การช่าง. (จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงหม่อมขาว เกษมศรีฯ ท.จ.ในพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศุภโยคเกษม ณ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 11 กรกฎาคม).
- แรเงาและบงกชเพชร. (2548). *ตากลินมหาราช*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- โรม บุนนาค. (2547). *เหตุเกิดในสยาม*. กรุงเทพฯ: สยามอินเตอร์บุ๊ค.
- ลำจุล ฮวบเจริญ. (2550). *เกร็ดพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: The Knowledge Center.
- วรมัย กบิลสิงห์. (2540). *ใครฆ่าพระเจ้าตากสิน*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- วรรณกรรมสมัยสุโขทัย*. (2539). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศรีเมืองการพิมพ์ จำกัด.
- วรรณีย์ พุทธิเจริญทอง. (2552). *อดีต-ปัจจุบันนวนิยายไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมปณ.
- วิจิตรวาทการ, พลตรีหลวง. (2546). *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน*. กรุงเทพฯ: บริษัทสร้างสรรค้บุ๊คส์.
- วิบูล วิจิตรวาทการ. (2545). *แผ่นดินพระเจ้าตาก*. กรุงเทพฯ: บริษัทสร้างสรรค้บุ๊คส์ จำกัด.
- ศิลป์ากร, กรม. (2516). *จดหมายเหตุความทรงจำ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยเชษม.
- ศิลป์ากร, กรม. (2545). *วรรณกรรมสมัยอยุธยา*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
- ศุภร บุนนาค. (2547). *ฟ้าใหม่*. กรุงเทพฯ: ภาพรพิรินทร์.
- สมบัติ จันทรวงศ์. (2547). *บทพิจารณาว่าด้วยวรรณกรรมการเมืองและประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.
- สมพร เทพสิทธิ์า. (2540). *พระเกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระสติวิปลาสจริงหรือ ?*. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ.
- เสนาะ เจริญพร. (2549). *ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคฟองสบู่*. กรุงเทพฯ: มติชน.

เสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สำนักงาน. (2534). *สมุดดีบุกคนสำคัญ เล่ม 11*. กรุงเทพฯ: ห้าง
หุ้นส่วนจำกัดสำนักพิมพ์ประกายพริก.

เสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สำนักงาน. (2538). *สมุดดีบุกคนสำคัญ เล่ม 14*. กรุงเทพฯ: บริษัท
รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.

เสาวณิต วิงวอน. (ม.ป.ป.). เทวราชาและธรรมราชาในวรรณกรรมของพระเกียรติ. ใน *วรรณกรรม-
ศิลปะ สมุดดี* (น.76-87). กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

แสงเพชร. (2549). *สิ้นชาติ กู้แผ่นดิน จลาจลบนแผ่นดินพระเจ้าตากสิน*. กรุงเทพฯ: วันชนะ.

สุจิตต์ วงศ์เทศ. (บรรณาธิการ). (2545). *อภินิหารบรรพบุรุษ*. กรุงเทพฯ: มติชน.

สุพรรณี วราทร. (2519). *ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทยตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึง พ.ศ. 2475*.
กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

สุภา ศิริमानนท์. (2545). *ผู้อยู่เหนือเงา*. กรุงเทพฯ: โครงการสรรพสาส์น มูลนิธิเด็ก.

หนูมาน กรรณฐาน. (2551). คำนำ. ใน หนูมาน กรรณฐาน (บรรณาธิการ). *พระราชพงศาวดาร
กรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)* (น. 5-10). กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.

อภินิหารบรรพบุรุษ. (2473). พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. (พิมพ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพหม่อมเจ้าปิยภักดีนารถ สุประดิษฐ์ วันที่ 24 พฤษภาคม 2473).

อานนท์ จิตรประภาส. (2552). *7 มหาราชชาติไทย*. กรุงเทพฯ: ยิปซี กวีป.

อิรวดี ไตลังคะ. (2543). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บทความในวารสาร

กรรณิการ์ สาตรปรง. (มกราคม-มิถุนายน 2552). ภาพลักษณ์และบทบาทสถาบัน
พระมหากษัตริย์จากนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2549)
จนถึงรัฐประหารกันยายน พ.ศ. 2549. *วารสารธรรมศาสตร์ ฉบับพิเศษเนื่องใน
โอกาสสมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ครบรอบ 75 ปี*, 28(1), 93-126.

คำยวง วราสิทธิชัย. (พฤศจิกายน 2549). มองวรรณกรรมพระราชพิธีในฐานะวรรณกรรมเฉลิม
พระเกียรติ. *วรรณวิทัศน์*, 6, 31-71.

- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (พฤศจิกายน 2542). การสร้างวีรบุรุษ (และ/หรือวีรสตรี) ของชาติ. *ศิลปวัฒนธรรม*, 21(1), 91-100.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (พฤศจิกายน 2544). ประวัติศาสตร์ไทยแบบราชาชาตินิยมจากยุคอาณานิคม อำพรางสู่ราชาชาตินิยมใหม่หรือลัทธิเสด็จพ่อกระฎุมพีไทยในปัจจุบัน. *ศิลปวัฒนธรรม*, 23(1), 56-65.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (มิถุนายน 2551-พฤษภาคม 2552). เรื่อง, ลำดับเรื่อง, และโครงเรื่องกับความรู้ประวัติศาสตร์. *จุดสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์*, 12, 7-21.
- ธีระ นุชเปี่ยม. (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2545). "Postmodernist History" วิกฤตหรือความก้าวหน้าของประวัติศาสตร์?. *จุดสารไทยคดีศึกษา*, 18, 38-54.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (มิถุนายน 2549). แนวความคิดชาติบ้านเมือง: กำเนิด พัฒนาการ และอำนาจการเมือง. *วารสารธรรมศาสตร์*, 27(2), 2-41.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (พฤศจิกายน 2530). พระเจ้าตากสินในพงศาวดารราชวงศ์อยุธยา. *ศิลปวัฒนธรรม*, 1, 48 – 51.
- ปราชญ์ เครือทอง. (ตุลาคม 2551). พระเจ้าตากกับพระเจ้าแผ่นดินกรุงเทพฯ ตอนต้น. *ศิลปวัฒนธรรม*, 29(12), 78-90.
- พลกุล อังกินันท์. (พฤษภาคม – สิงหาคม 2525). การสิ้นพระราชอำนาจของพระเจ้าตากสิน "อย่าตกหลุมพราง เรื่องพระเจ้าตากสินทรงวิกลจริตหรือไม่". *วารสารประวัติศาสตร์*, 7 (2), 1 – 18.
- รังสรรค์ นิลน้า. (ตุลาคม 2551). พระเจ้าตากสินล่องหน หลบซ่อนจันทร์ ประวัติศาสตร์ชาวบ้าน ประวัติศาสตร์แห่งจินตนิยาย. *ศิลปวัฒนธรรม*, 29(12), 100-109.
- วารุณี ไอสถารมย์. (มิถุนายน 2551-พฤษภาคม 2552). เมื่อประวัติศาสตร์ชาติเล่าเรื่องผ่านชีวิตประจำวัน จากกรณีเรื่องเล่าพระนเรศวรในภาพเขียน. *จุดสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์*, 12, 23-49.
- ศุภกานต์ นานรัมย์. (2551). สมเด็จพระนเรศวรมหาราช "วีรบุรุษของวีรบุรุษ" ในทัศนะของสมเด็จพระยาตำราธิราชานุภาพ. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 30(2), 25-47.
- เสาวณิต จุลวงศ์. (พฤศจิกายน 2549ก). นวนิยายไตรภาคชุดกษัตริยา: การเล่าเรื่องอดีตจากภาพอดีตที่ถูกนำเสนอ. *วรรณวิทัศน์*, 6, 72-117.

เสาวณิต จุลวงศ์. (2549ข). ประวัติศาสตร์การเมืองไทยในประชาธิปไตยบนเส้นขนาน. *ภาษาและหนังสือ*, 1, 73-101.

สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (มกราคม-มิถุนายน 2551). บทบรรณาธิการ: วาทกรรม ภาพแทน และอัตลักษณ์. *วารสารอักษรศาสตร์*, 37, 1-15.

โสภา ชนะมูล. (มิถุนายน 2549). วาทกรรมเรื่อง “ชาติไทย” ของปัญญาชนหัวก้าวหน้า ระหว่าง พ.ศ. 2490-2505. *วารสารธรรมศาสตร์*, 27(2), 42-111.

อภิรักษ์ ชัยปัญหา. (กรกฎาคม-ธันวาคม 2547). การศึกษานวนิยายอิงประวัติศาสตร์การเสียดวงศรีอยุธยาครั้งที่ 2. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 12, 115-132.

อิรวดี ไตลังคะ. (มกราคม 2549). ประวัติศาสตร์นิพนธ์กับโฉมหน้าบันเทิงคดีร้อยแก้วยุคแรกในสมัยรัตนโกสินทร์. *วารสารภาษาและหนังสือ ฉบับวรรณกรรมและประวัติศาสตร์*, 37, 31-56.

บทความในเอกสารประกอบการประชุมวิชาการ

จุฑามาศ ประมูลมาก. (2553). วงศ์วานว่านเครือของสมเด็จพระเจ้าตากสินที่เมืองนครศรีธรรมราช. *เอกสารประกอบการสัมมนาประจำปี สมาคมจดหมายเหตุไทย*.

باهัน อิมสำราญ. (2548). สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจากวีรบุรุษจารีตสู่วีรบุรุษแบบลัทธิเสรีจฟอ. ใน *ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทยครั้งที่ 2*.

สุภาณี พัดทอง. (2534). วรรณกรรมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของไทย. ใน *สาขาวิชาภาษาไทย, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “จากประวัติศาสตร์สู่วรรณกรรม”*.

วิทยานิพนธ์

กาญจนา ธรรมเมธี. (2519). *วิเคราะห์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น* (พ.ศ. 2325-2411). วิทยานิพนธ์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

ขวัญฟ้า ศรีประพันธ์. (2551). *ภาพตัวแทนคนจนในรายการเกมโชว์ทางโทรทัศน์*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สื่อสารมวลชน), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน.

- ณัฐพร บุณนาค. (2545). *สถานะทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ. 2310-2497*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์.
- ธงชัย ดิษโส. (2547). *การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์, สาขาวิชาภาษาไทย.
- นัยนา ครุฑเมือง. (2547). *นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ล้านนา: ภาพสะท้อนการเมืองและสังคม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ.
- นิตยา แก้วคัลณา. (2551). *การสืบสรรคจินตภาพในกวีนิพนธ์ไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย.
- นิรินท์ เกตราไชยอนันต์. (2550). *ภาพตัวแทนผู้หญิงในละครโทรทัศน์*. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน.
- ปัทมา ทีฆประเสริฐกุล. (2547). *ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ไทยในวรรณคดีสมัยอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย.
- พรพรรณ สมบูรณ์บัติ. (2549). *หญิงชรา: ภาพตัวแทนในรายการสารคดีโทรทัศน์ "คนค้นคน"*. วิทยานิพนธ์ปริญญาวารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน.
- มารศรี สอทิพย์. (2551). *เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธี การเล่าเรื่องและการสร้างภาพลักษณ์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย.
- วันชนะ ทองคำเกา. (2550). *ภาพตัวแทนสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย.

- เสาวณิต จุลวงศ์. (2550). *ความซับซ้อนของการเล่าเรื่อง: ลักษณะหลังสมัยใหม่ในบันเทิงคดีร่วมสมัยของไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ.
- เสาวณิต วิจารณ์. (2530). *การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ*. วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, ภาควิชาภาษาไทย.
- สุภิญญา ยงศิริ. (2545). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย.
- สุวีรัตน์ ทองคงอ่วม. (2542). *การวิเคราะห์วรรณคดีประวัติศาสตร์ประเภทสดุดีวีรกรรม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ภาควิชาภาษาไทย, สาขาวิชาภาษาไทย.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- คาราบาว. (2529). *เพลงเจ้าตาก*. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2552, จาก <http://www.carabao.net>
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2553). *แนวคิดเกี่ยวกับ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ของหลวงวิจิตรวาทการ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2554, จาก http://article-spadm.com.blogspot.com/2010/06/blog-post_3777.html

Books

- ABRAMS, M.H. (1999). *A Glossary of Literary Terms*. The United States of America: Harcourt Brace College Publishers.
- Cobley, Paul. (2001). *Narrative*. London: Routledge.
- Cuddon, J.A. (1998). *THE PENGUIN DICTIONARY OF LITERARY TERMS AND LITERARY THEORY*. England: Blackwell Publishing.
- Gray, Martin. (1992). *A Dictionary of literary terms*. Singapore: Longman Singapore: Publisher Pte Ltd.

Hall, Stuart. (2003). *Representation: cultural representations and signifying practices*.

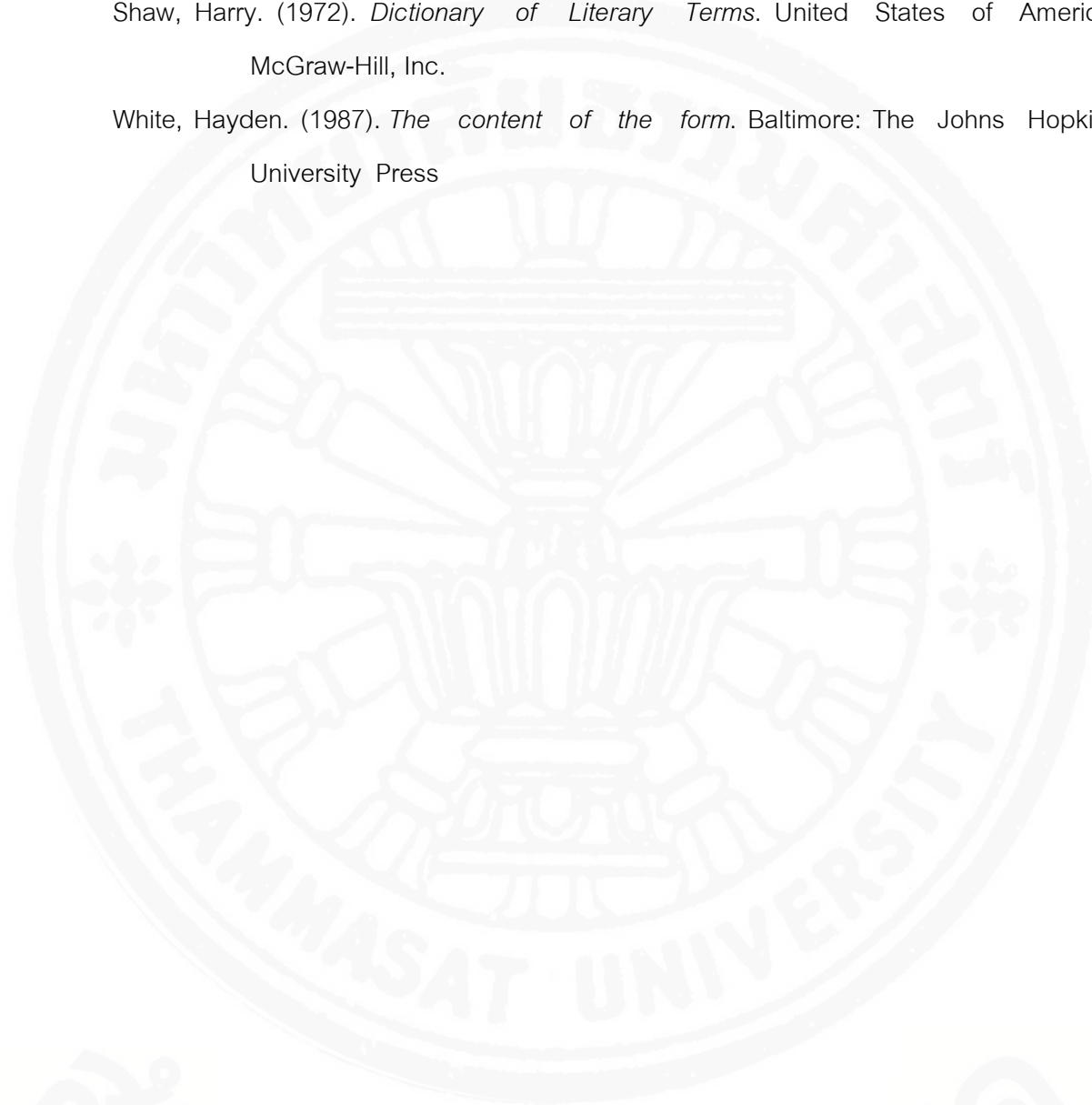
London: SAGE Publications Ltd.

Shaw, Harry. (1972). *Dictionary of Literary Terms*. United States of America:

McGraw-Hill, Inc.

White, Hayden. (1987). *The content of the form*. Baltimore: The Johns Hopkins

University Press



สำนักหอสมุด



ภาคผนวก

สำนักหอสมุด

ภาคผนวก ก

ความเป็นมาและเนื้อเรื่องย่อของวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติทั้ง 6 เรื่อง

โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี

โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพียงเรื่องเดียวที่แต่งขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี นายสวน มหาดเล็ก กวีในสมัยธนบุรี แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ขึ้นในปีพ.ศ. 2314 วรรณกรรมเรื่องนี้แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพทั้งหมดจำนวน 85 บท โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังปรากฏในโคลงที่ว่า

◦ บังคมบทรชั้ให้ ทรงทศ ธรรมนา
พระปิ่นอยุธยายศ ยอดฟ้า
ขอแถลงนิพนธ์พจน์ เฉลิมบาท พระเอย
ไว้พระเกียรติท่านท่วมหล้า โลกเหลือองภานุ ๕

(โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี, 2505, น. 177)

◦ คิดด้วยสุจริตด้วย กตัญญู
คุณพระปกกระหม่อมชู ชื่นชรัอง
หาสิ่งจะสนองภู- ธรสุด สสนองนา
จึงแต่งตามชบวนต้อง เรื่องไว้เป็นเฉลิม ๕

(โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี, 2505, น. 197)

ผู้ประพันธ์ได้แสดงจุดมุ่งหมายในการประพันธ์ว่าเพื่อต้องการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้พระเกียรติของพระองค์อยู่คู่แผ่นดิน เนื่องจากความรู้สึกรักประทับใจและความกตัญญูที่ผู้ประพันธ์มีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จึงได้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ขึ้นเพื่อสนองพระคุณ

โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรีเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงชื่อผู้แต่ง วันเดือนปีที่แต่ง จุดมุ่งหมายในการแต่ง วีรกรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการเข้ากอบกู้เอกราช การสร้างบ้านเมือง การปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ การพรรณนาถึงปราชสทราชวัง

โรงสรรพาวุธ โรงช้าง ม้า ป้อมปราการ หอรบ และสนมกำนัลที่มีรูปโฉมงดงาม การจัดการปกครองบ้านเมือง การขยายอำนาจไปยังเมืองต่างๆ การสมโภชกรุงธนบุรีและฉลองด้วยบทขอพรตามขนบการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ

เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเรื่องนี้เริ่มเรื่องราวที่การเข้ากอบกู้กรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และจบเรื่องที่มีการขยายอำนาจไปยังเมืองต่างๆ และการสมโภชเมืองใหม่เท่านั้น ไม่ได้จบเรื่องที่เหตุการณ์ในช่วงปลายรัชกาลเนื่องจากช่วงเวลาที่ผู้ประพันธ์ประพันธ์วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นช่วงระหว่างรัชกาล เรื่องของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเรื่องนี้จึงไม่ปรากฏเหตุการณ์ในช่วงปลายรัชกาล

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเป็นพระราชดำริของพระองค์ให้แต่งโคลงบอกเรื่องพระราชพงศาวดารให้ตรงกับรูปภาพที่จะนำไปประดับพระเมรุท้องสนามหลวง รูปภาพเรื่องพระราชพงศาวดารที่โปรดให้สร้างขึ้นครั้งนั้นมีจำนวน 92 แผ่น โคลงที่แต่งมีจำนวน 336 บท สร้างสำเร็จเมื่อปีพ.ศ. 2430 ต่อมาภายหลังพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์สนองพระคุณพระโสทรเชษฐภคินีสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ในงานพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลฉลองพระชนมายุ 5 รอบเมื่อปีพ.ศ. 2526

โคลงภาพพระราชพงศาวดารเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการแต่ง “เพื่อบรรจุเจดีย์เกียรติยศ ให้ปรากฏยาววัน” (โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, 2506, น. 2) เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ซึ่งมีวีรกรรมที่แตกต่างกัน โดยเริ่มจากรูปที่ 1 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 สร้างกรุงศรีอยุธยา ถึงรูปที่ 92 กัปตันเฮนรี เบอร์นี หุตอังกฤษเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นำเสนอเหตุการณ์สำคัญต่างๆ และเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ ตลอดจนขุนนาง ทหาร หรือสามัญชนที่มีวีรกรรมที่น่ายกย่องสรรเสริญ

สำหรับเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ปรากฏในโคลงภาพพระราชพงศาวดารเริ่มที่เหตุการณ์ตั้งแต่เหตุการณ์ปลายกรุงศรีอยุธยาที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชครั้งเป็นพระยาวชิรปราการตีฝ่าทัพพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยาจนถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าได้ทราบข่าวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมีสติวิปลาสจึงเสด็จกลับจากเมืองเขมรดังรายละเอียดต่อไปนี้

รูปที่ 62 พระยาวชิรปราการกับทหาร 5 ม้า รบพม่า 30 ม้า

- รูปที่ 63 พระยาวชิรปราการรบบพม่าในพงษาม
 รูปที่ 64 เจ้าตากตีค่ายพม่าที่โพธิ์สามต้น
 รูปที่ 65 พระยาตานีส่งตัวเจ้านครทวาย
 รูปที่ 66 พระเจ้ากรุงธนบุรีตีเมืองสวางคบุรี
 รูปที่ 67 พระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จตีเมืองพุไทยมาศ
 รูปที่ 68 พม่าค่ายเขานางแก้วยอมแพ้
 รูปที่ 69 นายขนมต้มชกพม่าถวายตัวพระเจ้าอังวะ
 รูปที่ 70 อะแซหุ่่นก็ดูตัวเจ้าพระยาจักรี
 รูปที่ 71 แหน่พระแก้วมรกตและพระบางลงมากกรุงธนบุรี
 รูปที่ 72 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าเสด็จกลับจากเมืองเขมร

โคลงบทต่างๆ ได้เน้นวีรกรรมการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาและการทำสงครามของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยไม่ได้กล่าวถึงเรื่องกำเนิดและเรื่องราวก่อนเข้ารับราชการ ในขณะเดียวกันก็มีเรื่องของนายขนมต้มและเจ้าพระยาจักรีแทรกเข้ามาด้วยตามที่ปรากฏในพงศาวดาร นอกจากนี้ยังนำเสนอเรื่องราวของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกในปลายรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชซึ่งเชื่อมโยงเหตุการณ์ไปสู่การปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกต่อไปด้วย

สามกรุง

สามกรุง เป็นพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ วรณกรรมเรื่องนี้ทรงพระนิพนธ์ขึ้นในปีพ.ศ. 2485 หลังจากไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย และหลังจากไทยประกาศเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับฝ่ายอักษะในสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมีจุดมุ่งหมายการประพันธ์ประการหนึ่งก็เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี และอีกประการหนึ่ง คือ เพื่อวิจารณ์ผู้นำ เพราะเนื้อหาสำคัญตั้งแต่ต้นจนจบคือสมัยปลายกรุงศรีอยุธยาถึงปลายสมัยรัชกาลที่ 8 กวีได้เน้นบุคลิกภาพบทบาทและพฤติกรรมของผู้นำในแต่ละยุคสมัย (ยุพร แสงทักษิณ, 2540, น. 196)

เนื้อเรื่องในวรรณกรรมเรื่องสามกรุงเริ่มตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา (สมัยอยุธยา-วสาน) จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (สงครามโลกครั้งที่ 2) เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสิน

มหาราชปรากฏในช่วงกรุงธนบุรี โดยผู้นิพนธ์ทรงลำดับเนื้อเรื่องเริ่มที่การกล่าวสดุดีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังคำประพันธ์ที่ว่า

◦ สรวมสิริแก้อ้าวาทิ ผู้แสดงสดุดี
พระเกียรติพระเจ้ากรุงธน ฯ
◦ รณรงค์ทรงปราบจลาจล จูงสยามมณฑล
ประสพซึ่งสามัคคี ฯ

(พิทยาลงกรณ์, 2505, น. 49)

ต่อจากนั้นผู้ประพันธ์ได้แบ่งเนื้อเรื่องเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชออกเป็น 4 ช่วง คือ ช่วงแรกกล่าวถึงคำทำนายของซินแสจีนหมอดูที่ได้ทำนายไว้ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ ช่วงที่ 2 คือ เหตุการณ์ในปลายแผ่นดินขุนหลวงสุรियามรินทร์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้เข้าออบกู้เอกราช ช่วงที่ 3 คือ การกล่าวถึงการสร้างราชธานีกรุงธนบุรีและการขยายอาณาเขตการปกครอง และช่วงสุดท้าย คือ เหตุการณ์ในปลายรัชสมัย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเสียดพระสติและเกิดกบฏพระยาสุรศักดิ์

ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ลิลิตสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่ผู้ประพันธ์มีจุดมุ่งหมายเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพียงพระองค์เดียว วรรณกรรมเรื่องนี้ พ.ต.ต.พิศาล เสนะเวส แต่งขึ้นเพื่อประกวดและได้รับรางวัลที่ 1 ของธนาคารกรุงเทพ จำกัด ประจำปีพ.ศ. 2513 และตีพิมพ์เป็นหนังสือในปีพ.ศ.2515 โดยคณะกรรมการส่งเสริมวรรณกรรมของธนาคารกรุงเทพ จำกัด มีบันทึกเหตุผลที่วรรณกรรมเรื่องนี้ควรได้รับรางวัลที่ 1 ไว้ว่า

...บทประพันธ์เรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ของ พ.ต.ต. พิศาล เสนะเวส ควรแก่รางวัลก็ด้วยเหตุผลที่ว่า ในเชิงประพันธ์อยู่ในอันดับดี ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ และเนื้อเรื่องตรงตามพระราชพงศาวดารตลอดเรื่อง ทำให้ประเทศไทยเรามีลิลิตพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพิ่มขึ้นอีกเรื่องหนึ่ง

และจะเป็นลิลิตพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเล่มแรก ซึ่งไม่เคยมีลิลิตพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมาก่อน

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. บันทึก)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าลักษณะเด่นด้านเนื้อหาของวรรณกรรมเรื่องนี้อยู่ที่กล่าวถึงพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจโดยเฉพาะด้านการสงครามของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไว้อย่างละเอียด โดยผู้ประพันธ์ได้อาศัยเค้าโครงเรื่องจากพระราชพงศาวดารและนับว่าวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นลิลิตพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเล่มแรก

ผู้ประพันธ์แต่งด้วยลักษณะคำประพันธ์ประเภทลิลิต ประกอบด้วยร่ายสุภาพ โคลงสอง โคลงสาม และโคลงสี่สุภาพ จำนวน 1,693 บท มีจุดมุ่งหมายในการประพันธ์คือเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังปรากฏคำประพันธ์ที่แสดงให้เห็นว่าผู้ประพันธ์รู้สึกสำนึกพระคุณและมีความกตัญญูต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทยกลับคืนมาอีกครั้ง ดังปรากฏในตอนต้นเรื่องว่า “จักบรรยายตำนาน พงศาวดารตามเค้าเรื่องพระเจ้าตากสิน กู้แดนดินถิ่นสยาม” (พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 4) หรือในโคลงบทที่ว่า

อันพระคุณท่านแพ้ว	เพริศอธึก
เราสิควรสำนึก	สิ่งนี้
กตัญญูคู่รำลึก	บารเมศ พระนอ
ไทยจึงไม่ป่นปี้	กลับฟื้นคืนไทย

(พิศาล เสนะเวส, 2515, น. 324)

ผู้ประพันธ์เริ่มต้นการแสดงนมัสการกถาไหว้พระรัตนตรัย เทพยดา พระมหากษัตริย์บิดา มารดา และครูอาจารย์ขอให้ประสบความสำเร็จในการแต่งตามขนบการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติ ต่อจากนั้นจึงเล่าเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยเริ่มตั้งแต่ว่าการกำเนิดพระเจ้าตากสิน ช่วงชีวิตก่อนขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ พระราชภารกิจเมื่อขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แล้วและช่วงชีวิตบั้นปลายที่ต้องถูกประหาร เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเสียพระสติไม่สามารถปกครองประเทศได้และทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน

ลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นบทประพันธ์ของทองอยู่ ฟุ่งเดช ซึ่งได้เรียบเรียงขึ้นโดยอาศัยเค้าโครงเรื่องจากหนังสือสารคดีเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้าตากสิน* ของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ (2516) วรรณกรรมเรื่องลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ตีพิมพ์เมื่อปีพ.ศ. 2521 วรรณกรรมเรื่องนี้ก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังคำประพันธ์ที่ว่า

ประพันธ์พากย์ฝากลิขิตเขียน ด้วยจิตจำเนียร
 เคยมั่นอันหมายสุดดี
 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กอบกู้ธานี
 สยามยามแค้นแสนเข็ญ

(ทองอยู่ ฟุ่งเดช, 2521, น. 1)

คำประพันธ์ข้างต้นแสดงถึงเหตุที่ผู้ประพันธ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเพื่อยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะที่ทรงเป็นผู้กอบกู้เอกราช นอกจากนี้จุดมุ่งหมายในการเฉลิมพระเกียรติแล้ว ผู้ประพันธ์ยังได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการประพันธ์วรรณกรรมเรื่องนี้อีกประการหนึ่ง คือ เพื่อแสดงความจริงอีกด้านหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังคำประพันธ์ที่ว่า

จึงพากเพียรเขียนอักษรกลอนลิลิต ใฝ่ลิขิตตีแผ่แก้ปัญหา
 ซึ่งสงสยให้กระจ่างสว่างอุรา คั่นคว้ามายเผยแพร่เหตุผลความจริง

(ทองอยู่ ฟุ่งเดช, 2521, น. 191)

ลิลิตเผยแพร่เกียรติคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเริ่มต้นด้วยบทไหว้ครูตามขนบการประพันธ์วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและที่มาของเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ต่อจากนั้นเริ่มเรื่องที่เหตุการณ์เหล่าเทวดาเชิญพระโพธิสัตว์เจียนสินมาจุติช่วยเหลือราชกุมาร และจบเรื่องที่เหตุการณ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถอดจิตกลับสวรรค์

เพลงเจ้าตาก

เจ้าตาก เป็นเพลงของวงคาราบาวในอัลบั้มชุดประชาธิปไตยซึ่งเป็นอัลบั้มชุดที่ 7 เผยแพร่ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2529 ยืนยง โอภากุล หรือแอ๊ด คาราบาว เป็นผู้แต่งคำร้อง เพลงเจ้าตากจัดได้ว่าเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติที่มุ่งเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชใน เจ้าตาก กล่าวถึงความตั้งใจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการเข้ากอบกู้กรุงศรีอยุธยาคืนจากพม่า ยุทธศาสตร์การทูต หม้อข้าว การปราบเจ้าพระฝาง และการขึ้นครองกรุงธนบุรี

สำนักหอสมุด

ภาคผนวก ข

ความเป็นมาและเนื้อเรื่องย่อของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยทั้ง 5 เรื่อง

ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน

นวนิยายเรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* ของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ แต่งขึ้นในปี พ.ศ. 2480 เรื่อง *ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* เป็นนวนิยายที่เปิดประเด็นใหม่เกี่ยวกับการปลงพระชนม์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีเรื่องย่อดังนี้

“ข้าพเจ้า” บรรณารักษ์หอสมุดแห่งชาติเล่าว่าในระหว่างหกเดือนที่ตนได้เข้ามารับตำแหน่งบรรณารักษ์ ยามหอสมุดลาออกไปหลายคนเนื่องจากถูกผีหอสมุดหลอก คืนหนึ่งยามก็มาปลุก จึงย่องไปดูที่ห้อง พบว่ามีคนแก่คนหนึ่งกำลังรื้อตู้เอกสารในช่องที่เกี่ยวกับปลายรัชกาลของพระเจ้ากรุงธนบุรี หลังจากคืนนั้น “ข้าพเจ้า” ก็มักจะตั้งจิตอธิษฐานถึงดวงวิญญาณดวงนั้นเรื่อยมา จนกระทั่งคืนหนึ่ง “ข้าพเจ้า” รู้สึกเหมือนมีมือหนึ่งจุดดิ่งไปที่โต๊ะเขียนหนังสือ และเหมือนมีอะไรบางอย่างบังคับให้เขียนเรื่องราวเหมือนเขียนตามคำบอก พอรุ่งเช้า “ข้าพเจ้า” ก็เห็นหนังสือหลายสิบหน้าที่เขียนด้วยลายมือของตน เมื่ออ่านทบทวนใจความสำคัญของเรื่องราวเป็นเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่แสดงให้เห็นว่ามีผู้ช่วยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้รอดจากการประหาร ข้อความที่เขียนไว้แบ่งเป็นสองช่วงคือ ความเป็นไปตอนปลายรัชสมัยและความเป็นไปหลังรัชสมัย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเสียพระทัยที่ได้ประหารหม่อมอุบลและหม่อมฉิม ทำให้คิดจะฆ่าตัวตายตาม พระองค์ทรงมีอาการพรั่นเพื่อเป็นบางครั้งในช่วงเวลานั้นเกิดจลาจลกบฏที่อยุธยา พระยาสุรศักดิ์เป็นผู้ไปปราบกบฏแต่กลับคิดคดเป็นกบฏเข้ามาล้อมอำนาจสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผนวชเป็นพระภิกษุ เหล่าขุนนางปรึกษาหารือกันว่าจะทำอย่างไรกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งหมดจึงตัดสินใจช่วยเหลือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้รอดพ้นจากการประหาร โดยให้หลวงอาสาศึกผู้มีใบหน้าและรูปร่างคล้ายคลึงกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกประหารแทน ส่วนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงหลบหนีไปอยู่ที่นครศรีธรรมราช ต่อจากนั้นย้ายไปประทับที่ถ้ำเขาขุนพนม จังหวัดเพชรบุรี และหลังจากนั้นไม่นานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกตีพระเศียรจนสวรรคต และได้มีการนำพระศพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไปฝังแทนที่ศพของหลวงอาสาศึก

ผู้อยู่เหนือเงื่อนไข

นวนิยายเรื่องผู้อยู่เหนือเงื่อนไขเป็นผลงานของสุภา ศิริमानนท์ หรือชื่อ บ้านกุ่ม นักคิดนักเขียนหัวก้าวหน้า นักหนังสือพิมพ์ สุภาใช้ช่วงที่ถูกคุมตัวและหลังจากพ้นข้อกล่าวหาอีก 6 เดือนแต่งนวนิยายเรื่องนี้ขึ้นและเสร็จเรียบร้อยในวันเสาร์ที่ 18 กรกฎาคม 2496 ผู้อยู่เหนือเงื่อนไขได้เสนอแง่มุมใหม่เกี่ยวกับบั้นปลายรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ต่างไปจากการรับรู้ทั่วไป เช่นเดียวกับนวนิยายเรื่อง*ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน* โดยมี เนื้อเรื่องย่อต่อไปนี้

บนเรือโดยสาร “ปลาบิน” คุณหลวงไมตรีธำรง จอน สีไผ่ ยกับตันอมฤต และหลวงศรีอักษรกำลังพูดคุยกันในเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนขึ้น ศิลาลงก็เข้ามาร่วมวงสนทนาด้วย ศิลาลงเล่าว่าเขาได้รับรู้เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในช่วงการหลบหนี ซึ่งงานของหลวงวิจิตรวาทการไม่ได้เล่าถึง

ศิลาลงเล่าว่าสิงห์ขาม สีเหล็ก หินขาบ และปางทราย และผู้ที่มีหน้าตาละม้ายคล้ายคลึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ช่วยเหลือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้พ้นจากการประหาร ระหว่างทางหลบหนีทั้งสิงห์ขาม สีเหล็ก หินขาบ และปางทรายเล่าเหตุการณ์และการกระทำของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในขณะที่เป็นพระมหากษัตริย์ ซึ่งทำให้พระองค์ระลึกและสำนึกในความผิดที่เคยกระทำ ในช่วงเวลาหนึ่งก็มีข้าศึกตามมา ทุกคนร่วมกันต่อสู้กับข้าศึก ผู้ช่วยเหลือทั้งสี่คนก็สามารถพาสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชลงเรือไปกับคุณพัฒน์ เมื่อศิลาลงเล่าเรื่องราวจบลง ศิลาลงก็แยกตัวไป

ฟ้าใหม่

นวนิยายเรื่องฟ้าใหม่ เป็นผลงานของศุภร บุนนาค ศุภร บุนนาคเริ่มเขียนในราว พ.ศ. 2508 จนจบบทที่ 6 และได้รวมพิมพ์เป็นเล่มในพ.ศ. 2510 และในพ.ศ. 2513-2517 ก็แต่งต่อจนจบ เป็นต้นฉบับที่พิมพ์ด้วยพิมพ์ดีดยาวถึง 870 หน้ากระดาษ ดีพิมพ์ฉบับสมบูรณ์ครั้งแรกในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2534

นวนิยายเรื่องนี้ดำเนินเรื่องตั้งแต่สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจนถึงการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยมีเนื้อเรื่องย่อต่อไปนี้

แสนเป็นบุตรชายคนเดียวของพระพิชิตประเทศ ขุนนางไทยเชื้อสายแขกเทศบ้านท่าตะเภาแขก เมื่อแสนอายุ 8 ขวบได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ และได้พบปะกับคุณคนใหญ่และคุณคนเล็กเป็นบุตรชายขุนนางเศรษฐีวัดสุวรรณาภิราม และเพื่อนอีกคน คือคุณคนกลางเป็นชายหนุ่มเชื้อจีนบุตรบุญธรรมพระยาพระคลัง ในวันหนึ่งทั้งสี่คนได้พบกับชีปะขาว

ซึ่งได้ทำนายว่าอยุธยาจะล่มสลาย คุณคนใหญ่และคุณคนกลางจะได้เป็นใหญ่ คุณคนเล็กจะได้เป็นทัพน้า ส่วนแสนจะได้เป็นทหารเอกร่วมกัน

ต่อมาเหตุการณ์ในวังหลวงเริ่มเกิดความวุ่นวายเนื่องจากเจ้านายแบ่งเป็นก๊กเป็นเหล่า ความแตกแยกในราชสำนักทวีความรุนแรงขึ้น เมื่อสิ้นสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระเจ้าเอกทัศได้ขึ้นครองราชย์ ในช่วงนี้พม่ารู้ว่ากรุงศรีอยุธยากำลังอ่อนแอจึงยกทัพเข้ารุกราน ประชาชนขอร้องให้เจ้าฟ้าอนุกรมพรขึ้นครองราชย์แทน เมื่อพม่าเข้าโจมตี ยกทัพตีค่ายบางระจัน ชาวบ้านบางระจันขอปืนใหญ่แต่ถูกปฏิเสธ จนค่ายบางระจันแตก พระเจ้าเอกทัศไม่สามารถปกป้องราชธานีได้ กรุงศรีอยุธยาจึงแตกในที่สุด แสนหนีตามคุณคนกลางไปร่วมทัพเข้ากอบกู้กรุงศรีอยุธยา เมื่อกอบกู้กรุงศรีอยุธยาสำเร็จ คุณคนกลางขึ้นครองราชย์เป็นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและก่อตั้งกรุงธนบุรี

ตลอดเวลา 15 ปี แสนตรากตรำทำศึก ต้องพลัดพรากจากพ่อแม่และเรณูนวลตั้งแต่กรุงแตก จนกระทั่งปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงได้พบพ่อแม่ จากนั้นแสนก็ทราบข่าวสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสวรรคต พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ขึ้นครองราชย์และตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ แสนก็ได้พบกับเรณูนวลและแต่งงานกัน

รัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ

นวนิยายเรื่องรัตนโกสินทร์: กำเนิดกรุงเทพ เป็นผลงานของปองพล อดิเรกสาร นวนิยายเรื่องนี้เริ่มต้นด้วยการเขียนเป็นภาษาอังกฤษ และผู้แต่งก็เป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวเป็นภาษาไทยด้วยตนเอง ปองพลกล่าวว่าแต่งนวนิยายเรื่องนี้ก็เพื่อเทิดพระเกียรติและเผยแพร่พระราชวีรกรรมของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลที่ได้ทรงร่วมกอบกู้เอกราชของชาติไทย หลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยา เรื่องเล่าของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องราวของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล มีเนื้อเรื่องย่อ ดังต่อไปนี้

คริสโตเฟอร์ มิลตัน เลขาธิการเอกของสถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกา ที่กรุงเทพฯ ตัดสินใจลางานกะทันหันเพื่อไปชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ซึ่งขณะนั้นมีพิธีครบรอบ 200 ปี วันสวรรคตของกรมพระราชวังบวรสถานมหาสุรสิงหนาท

ระหว่างที่มิลตันกำลังเดินชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ มิลตันพบกับพระภิกษุแปลกหน้ารูปหนึ่ง พระภิกษุรูปนั้นได้เล่าประวัติศาสตร์ตอนกรุงศรีอยุธยาแตก และการกู้ชาติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจนถึงสมัยรัชกาลที่ 1 ให้มิลตันฟัง โดยเฉพาะเรื่องราวของบุญมาซึ่งได้หลบหนีพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยา และเดินทางไปร่วมทัพกับสมเด็จพระเจ้าตากสิน

มหาราช ต่อมาทองด้วงพี่ชายของบุญมาก็เข้ามาร่วมทัพด้วย ทั้งหมดร่วมทำศึกสงครามหลายครั้งและร่วมก่อตั้งและรวบรวมบ้านเมืองจนเป็นปึกแผ่น จนกระทั่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงขึ้นครองราชย์ ระหว่างการปกครองบ้านเมืองก็เกิดศึกสงครามอยู่หลายครั้ง

ในช่วงปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระยาโกษาธิบดีคิดวางแผนยึดอำนาจและครองบ้านเมืองแทน โดยการโน้มน้าวให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสนพระทัยในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งก็เป็นไปตามแผนถึงขั้นที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงออกจากพระราชวังและให้เทพผู้มีหน้าตาคล้ายคลึงกับพระองค์ปลอมตัวให้อยู่ในพระราชวัง ฝ่ายบุญมารู้ว่าพระยาโกษาธิบดีคิดไม่ซื่อ จึงได้สั่งให้เงินเกลี้ยกล่อมวางยาพิษพระยาโกษาธิบดีตาย ต่อมาพระยาสรรคบุรีก็อกบฏ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเข้าปราบกบฏและระงับการจลาจล และได้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์และขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงบาดหมางกับกรมพระราชวังบวรฯ และทุกอย่างสิ้นสุดลงด้วยการประหารและสวรรคตของกรมพระราชวังบวรฯ

หลังจากพระภิกษุเล่าเรื่องราวจบ มิสตันอำลาจากพระภิกษุ และระลึกได้ว่าตนคือ สก๊อต มิลส์ ในอดีตชาติ เป็นทหารคู่มือของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล

ตากสินมหาราช

นวนิยายเรื่องตากสินมหาราช ของแรงแงและบงกชเพชร พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2548 และสร้างเป็นละครโทรทัศน์และเสนอฉายทางไทยทีวีสีช่อง 3 นวนิยายเรื่องนี้เล่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีเนื้อเรื่องย่อ ดังต่อไปนี้

ในขณะที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยังเป็นเจ้าเมืองตาก ทรงต่อต้านทัพของอังวะที่ยกกลงมาทางเหนือ จนกระทั่งเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ในช่วงปลายสมัยอยุธยาพระองค์ทรงนำทหารฝ่าวงล้อมทัพพม่ามุ่งหน้าสู่เมืองจันทบุรี เพื่อรวบรวมไพร่พลกอบกู้กรุงศรีอยุธยา เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้กรุงศรีอยุธยาสำเร็จก็ทรงขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ และปราบชุมนุมต่างๆ ที่คิดตั้งตัวเป็นใหญ่ จนกระทั่งสามารถรวบรวมบ้านเมืองได้สำเร็จ

ประวัติการศึกษา

ชื่อ	นางสาวอรุณญา อัจฉริยะบดี
วันเดือนปีเกิด	10 ธันวาคม 2527
วุฒิการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

